

**ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ՀԱՅՈՑ ԼԵԶՎԻ
ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻ ՁԵՌՆԱՐԿ
(ՁԵՎԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ)**

**ԵՐԵՎԱՆ
ՀԵՂԻՆԱԿԱՅԻՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ
2016**

ՀՏԴ 811.19 (07)

ՊՄԴ 81.2 Հ ց 7

Ժ 214

Պատասխանատու խմբագիր՝ դոց. Լ. Թեյլան

Ժ 214 Ժամանակակից հայոց լեզվի գործնական աշխատանքների ծեռնարկ (Ձևաբանություն) / Բ. Ներսիսյան, Զ. Աղաջանյան, Ռ. Մարգարյան, Ա. Մովսիսյան, Ռ. Սաղաթեյան, Ա. Տեր-Մինասյան.- Եր.: Հեղ. հրատ., 2016.- 256 էջ:

ՀՏԴ 811.19 (07)

ՊՄԴ 81.2 Հ ց 7

ISBN 978-9939-0-1849-2

© Ներսիսյան Բ., 2016

© Աղաջանյան Զ., 2016

© Մարգարյան Ռ., 2016

© Մովսիսյան Ա., 2016

© Սաղաթեյան Ռ., 2016

© Տեր-Մինասյան Ա., 2016

ԵՐԿՈՒ ԽՈՍՔ

«Ժամանակակից հայոց լեզվի գործնական աշխատանքների ձեռնարկը» կազմել են Երևանի պետական համալսարանի հայոց լեզվի ամբիոնի դասախոսները: Ճիշտ է, սա այս բնույթի առաջին ձեռնարկը չէ, սակայն հեղինակների փորձը ցույց է տվել, որ նորի անհրաժեշտությունը կա:

Լսարանային մասնագիտական վերլուծություններ կատարելիս հեղինակները կարևոր են համարել վարժությունների բովանդակությունը, ուստի ձգտել են վարժությունների համար օգտագործել լավագույն նմուշներ և՛ հայ դասական, և՛ համաշխարհային գրականությունից (ընդ որում՝ ոչ միայն գեղարվեստական):

Հեղինակները փորձել են տալ դիպուկ, նպատակային, հետաքրքիր, քերականական երևույթները բացահայտող կոնկրետ առաջադրանքներ. սրանց մի մասը նաև ակնառու է դարձնում քերականական համակարգում կատարվող տեղաշարժերն ու զարգացման նկատելի միտումները:

Թե որքանով է այս ամենը հաջողվել, ցույց կտան ժամանակն ու փորձը: Ի դեպ, աշխատանքը ձեռագիր վիճակում փորձարկվել է գործնական պարապմունքների ժամանակ:

Հեղինակները սիրով կընդունեն տեղին և օգտակար դիտողությունները:

Հեղինակներ

ՁԵՎԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Տրված բառերն ու բառաձևերը առանձնացնել ըստ իրենց արտահայտած ընդհանուր (նյութական, քերականական, վերաբերմունքային) իմաստի՝ նշելով խոսքիմասային պատկանելությունը:

Ա. Մարդկություն, երբեք, մինչև, թե, այդ, ճակատագրական, ժամ, բաց, և, աշխարհ, որպիսի, մեծաքանակ, հոգևոր, ժամանակ, ավա՛ղ, հարկավ, երանի՛, արժեք, քանակական, բացի, այգուց, ութերորդ, վերստին, որևէ, ժամվա, թեև, այնպես, ինձնից, այն քաշել, վշվշոց, հե՛յ, կարդալ, փոխարեն, պես:

Բ. Կոչում, երդում, օտար, քառորդ, գրո, մթամած, ընտրող, փոխանակ, անգամ, հեռու, առաջ, իսկույն, բազմիցս, որոշ, երբ, համայն, հեռացած, կարծեմ, մանավանդ, ա՛խ, ծեռքով, քաջության, համեմատ, սկսած, հակառակ, այսինքն, այն, ոմանց, ուրեմն, այնքան, ուստի:

Գ. Արագ, իհարկե, արագացում, հազարավոր, արևմուտք, կես, տասնյակ, համատարած, գրված, հարավային, լրագրող, քիչ, երբևէ, այս, քաջություն, թերևս, երկաթյա, հիացնող, զոնե, գրեթե, գեթ, միասին, համար, Հայկարամ, իրար, ԱՊՀ, ինքը, բայց, մայրական, եռակի, անշուշտ:

ԽՈՍՔԻ ՄԱՍԵՐԻ ՓՈԽԱՆՑՈՒՄ ԵՎ ՓՈԽԱՆՈՒՄՆԻԹՅՈՒՆ

2. Որոշել տրված բառերի խոսքիմասային պատկանելությունը և բերված օրինակների հիման վրա սահմանել, թե ժամանակակից հայերենում խոսքիմաստային ինչպիսի փոխանցումներ, փոխանվանական կիրառություններ և հարաբերակցություններ են նկատվում: Բերել նույնատիպ այլ օրինակներ:

Ա. Թշվառ, օտար, շարքային, զինվորական, մութ, հոգևորական, նախորդ, թափառական, կրտսեր, խենթ, շիկահեր, կապուտաչյա, հարուստ, կաթնասուն, դեռահաս, գիշատիչ, խոտակեր:

Օրինակ՝

Այսպես անծայրածիր հորիզոնն է գունավորվում արևի *թափառական* մի շողից:

Որբանոցից փախած պատանի *թափառականները* գիշերում էին լքված, կիսախարխուլ նկուղներում:

Եվ Մեսրոպի *սուրբ* հանճարով դարձել է գիր ու մագաղաթ,

Դարձել է հույս, դարձել դրոշ, պահել երթը մեր անաղարտ (ՍԿ):

Նա երկակի կյանք էր վարում. դրսում սատանա էր, տանը՝ *սուրբ*:

Լեռան լանջով հոսում էր մի կարկաչուն, *խենթ* առվակ:

...Անխուսափ մահվան կարմիր սգերթում,-

անհայտ-անվանի սրբազա՜ն *խենթեր*...

...Կատարում էին և... անկարելին.

այսքանից հետո չէի՝ն մահանում... (ՊՍ):

Ավագ քույրերը սիրով և խանդաղատանքով էին վերաբերվում իրենց *կրտսեր* եղբորը:

... *Կրտսերը* դատվե՜ց...

և (ողջ աշխարհն է վերստին գոչում),

դեռ պիտի դատվի այսօր ու վաղը.

սպանությանը վաղեմության ժամկետ չի կաչում,

ինչպես չի կաչում ներկը կրակին:

Կրտսերը դատվե՜ց

ու դեռ կդատվի՜,-

մինչդեռ *ավագը*... քայլում է հպարտ... (ՊՍ):

Հարազատ եղբորը չէր տեսել տասներկու տարի: Մյուս *հարազատներից* էլ վաղուց լուր չուներ:

Նա մի *շիկահեր, կապուտաչյա* դուստր ուներ: Ասում են՝ *շիկահերները* սովորաբար նաև *կապուտաչյա* են լինում, բայց բոլոր *կապուտաչյաները* չէ, որ *շիկահեր* են:

Գիշատիչ կենդանիները հիմնականում սնվում են *խոտակեր* կենդանիներով: Ի տարբերություն *գիշատիչների՝ խոտակերները* այլ կենդանիների համար վտանգավոր չեն:

Ջինվորական համազգեստը ավելի առնական տեսք էր հաղորդել նրան: Բազմաթուրծ *գինվորականը* մի պահ ասես մոռացել էր պատերազմ ու արհավիրք և հափշտակված նայում էր շառագունող հորիզոնին:

Հանձնաժողովի անդամները զարմանքով և հիացմունքով էին հետևում **դեռահաս** աղջիկների նրբագեղ պարերին: Մանկավարժներից շատերը չեն տիրապետում **դեռահասների** հետ տարվող աշխատանքների առանձնահատկություններին:

Երկրի բարեկցության երաշխիքը այդ երկրի **շարքային** քաղաքացիների բարեկեցությունն է: Սպաները վերջին հրահանգներ էին տալիս շքերթին մասնակցող **շարքայիններին**:

Նախորդ շաբաթվա համեմատ **հաջորդ** օրերն ավելի զովասուն էին: Ծանրամարտիկներից յուրաքանչյուր **հաջորդը** գերազանցում էր **նախորդների** ցուցանիշները:

Մութ, անթափանց գիշեր էր, և **մթան** մեջ դժվար էր նկատել ու հաղթահարել ճանապարհի խորդուբորդ արգելքները:

Բ. Ուժեղ, թույլ, հետաքրքիր, ծանծրալի, բարձր, մեղմ, անսպասելի, չեշտակի, հաճախակի, դաժան, համառոտ, գրավոր, բանավոր:

Օրինակ՝

Ուժեղ անհատականությունը պետք է չարհամարի, այլ օգնի իրենից **թույլ** մերձավորին:

Փորձառու բռնցքամարտիկը հակառակորդի զգոնությունը շեղելու համար սկզբում բավականին **թույլ** էր դիմագրավում սկսնակի ակտիվ գրոհներին, իսկ երբ նկատեց, որ վերջինս ոգևորությունից մոռացել է պաշտպանության մասին, **ուժեղ** հարվածեց նրա ծնոտին ու տապալեց գետնին:

Բարձր սարի գագաթից տեսանելի էին հեռավոր հովիտներն ու անտառները: Ընտանի թռչունները չեն կարող **բարձր** թռչել:

Նա **մեղմ** բնավորություն ունի: Արտեզրին **մեղմ** կարկաչում էր ականակիտ առվակը:

Զինվորի **անսպասելի** վերադարձը բերկրանքով էր լցրել հարազատների հոգին:

Անսպասելի ներս մտավ լրաբերը և ավետեց, որ հայ զինվորներն ազատագրել են հերթական բնակավայրը:

Կենտրոնական հարծակվողը **չեշտակի** հարվածով բացեց խաղի հաշիվը: Քննիչը **չեշտակի** նայում էր կասկածյալի աչքերին:

Հաճախակի հանդիպումները օրեցօր մտերմացնում էին երկու արվեստագետներին: Ուսանողները *հաճախակի* էին կազմակերպում հետաքրքիր միջոցառումներ:

Պաժան ճակատագիրը կործանել էր նրա հավատը: Կենդանիների հետ *դաժան* վարվողները չեն կարող մարդկանց հանդեպ բարեգութ լինել:

Հաջորդ օրը ստացավ *համառոտ* մի բացիկ. «Ների՛ր, բայց ես որիչին եմ սիրում»:

Ուսուցիչը *համառոտ* ամփոփեց հին դասը և անցավ նոր դասի բացատրությանը:

Չրավոր աշխատանքից ցածր գնահատական էր ստացել, բայց դասախոսը գոհ մնաց նրա *բանավոր* պատասխանից: Լավագույն ուսանողը պետք է կարողանա առաջադրվող հարցերին նույն հաջողությամբ պատասխանել և՛ *չրավոր*, և՛ *բանավոր*:

Գ. Պարող, խորոված, փորագրող, գրող, հարձակվող, պաշտպանվող:

Օրինակ՝

Պարող զույգերից լավագույնն արժանացավ հատուկ մրցանակի: Ասմունքի մրցույթից հետո բեմահարթակը տրամադրվեց երգիչներին ու *պարողներին*:

Երեխան չգիտեր՝ *խորոված* սունկը հետը վերցնի, թե թողնի օջախի քարի վրա (ԱԲ):

Խնջույքի մասնակիցները հաճույքով ճաշակում էին թոնրից հանվող *խորովածի* տակավին տաք կտորները:

Դեռևս վաղ միջնադարում գյուտարարներից շատերը երազել են ստեղծել *փորագրող, գրող* և նկարող սարքեր: Տաղանդավոր *գրողի* հանդիսությանը մասնակցելու էին եկել նաև օտարազգի նշանավոր արվեստագետներ: Վարդանը *փորագրողի* մասնագիտությունը սովորել էր իր հորից՝ վարպետ Գևորգից:

Հարձակվող և *պաշտպանվող* զորախմբերը անցան ձեռնամարտի, որի ընթացքում դժվար էր զանազանել՝ ովքեր են *հարձակվողները*, ովքեր՝ *պաշտպանվողները*:

Դ. Ժամանակ, միջոցով, հետևանքով:

Օրինակ՝

Ե՛վ գյուղում, և՛ բերդի գլխին *ժամանակը* սահում է դանդաղ. տարիներն այստեղ նույն ծառի միանման տերևներն են (ԱԲ):

Հնձի *ժամանակ* պատահմամբ վնասել էր աջ ոտքը:

Հավատարիմ մարդկանց *միջոցով* Տիգրանուհին եղբորը տեղեկացնում է Աժդահակի դավադիր մտադրությունների մասին: Տարբեր *միջոցներով* վերադասի սիրտը շահելու փորձերն ապարդյուն անցան:

Երկրաշարժի *հետևանքով* ավերված բնակավայրերից մի քանիսը տակավին կիսավեր են, աղետի *հետևանքները* վերացնելու համար դեռ որոշ ժամանակ կպահանջվի:

Ե. Առաջ, հետո, ներքև:

Օրինակ՝

Ամանորից *առաջ* մթերքի գները սովորաբար թանկանում են: *Առաջ* մտածիր, հետո խոսիր: Ձին բնագլուզ զգում էր մոտեցող վտանգը և այլևս *առաջ* չէր գնում:

Արտասահմանյան ուղևորությունից վերադառնալուց *հետո* տնօրենը մեծ բարեփոխումներ կատարեց իր ղեկավարած հաստատությունում: Մի պահ լռեց, *հետո* շարունակեց իր պատմությունը:

Անտառապահի տնակից *ներքև* մի փոքրիկ ծորակ կար: *Ներքևը՝* ծորում՝ Բասուտա գետի մյուս ափին՝ քարաժայռերի վրա, թառել են մի քանի տներ (ԱԲ):

Զ. Նախքան, մինչև, չնայած:

Օրինակ՝

Նախքան խաղի սկսվելը մարզադաշտն արդեն լեփ-լեցուն էր հանդիսատեսներով: *Նախքան* խաղը կսկսվեր, մարզադաշտն արդեն լեփ-լեցուն էր հանդիսատեսներով:

Մինչև ինքնաթիռ նստելը երեք անգամ ստուգեցին նրանց փաստաթղթերը: *Մինչև* ինքնաթիռ կնստեին, երեք անգամ ստուգեցին նրանց փաստաթղթերը:

Չնայած անծրևելուն՝ փողոցները մարդաշատ էին: *Չնայած* անծրևում էր, փողոցները մարդաշատ էին:

3. Դուրս գրել փոխանվանաբար գործածված ածականները, դերբայները, թվականները և այդ օրինակների հիման վրա բնութագրել փոխանունների իմաստային, ձևաբանական ու շարահյուսական առանձնահատկությունները:

1. Մեկն ասում է՝ հին է, մեկն ասում է՝ նոր է... Իսկ ինձ համար մեկ է, Եթե մեջը վերք է Եվ քո ապրած օրն է, Երգն իսկապես երգ է, Հին ու նորս ո՞րն է (ՀՄ): 2. Կախաղանի փայտերն ահա կանգնել են լուռ ... և սպասում են կախվողի (ԵԶ): 3. Դարեր գալիս, չարեր գալիս, Տենչում էին ալեկոծ, Իմ Սևանա ծովը խլել, Որպես արյունն իմ հայրոց (ՀՇ): 4. Չարն էլ է միշտ ապրում անվերջ, Անե՛ծք նրա չար գործին (ՀԹ): 5. ...Իսկ եթե դա էլ քիչ են համարում, Եվ սպանվածի դիակը դիտմամբ Տնկում են թշվառ մոր աչքի առջև... Մեր հայրենասեր թագավորներին ու հերոսներին Այսպես պարսկական դահիճներն էին մորթագերծ ա-նում... Ու բռնի դնում Մորթագերծվողին պաշտողի առաջ...(ՊԱ): 6. ...Երրորդը վարդ էր մի բոսորաթերթ... Փշերն ինձ թողեց, Բուրմունքն՝ ուրիշին (ՀՄ): 7. Առաջին ծիավորը հնագետ էր, երկրորդը՝ նկարիչ (ԱԲ): 8. Առաջինն էիր ու վերջինն էիր Իմ անքուն, անքեն տա-րերքի մեջ: Դու իմ գրկի մեջ ուրիշինն էիր, Իմն էիր միայն իմ վերքի մեջ (ՀՄ): 9. Քո որոնածը աննյութեղեն էր, Իսկ ես՝ հողեղեն, հողոտ, հո-ղածին (ՀՄ): 10. Սովորեցի չգործած մեղքիս համար տառապել, Ստա-ցածով գոհանալ, իմ տվածից ամաչել (ՀՄ): 11. – Թող արքան ապրի, – շնջաց ծերը, – Թող փառքերն ընկնեն նրա ոտքերը Այս գազանների ար-քայի նման (ՀՇ): 12. Բայց մայր առյուծը այնպես մոնչաց, Որ քաջերն ա-սես մանուկներ դարձան, Ետ դարձան ահից ու թաքնվեցին (ՀՇ): 13. Ո՞վ է արդար, ո՞վ մեղավոր, Մենք չդատենք... Ուժեղի մոտ միշտ էլ թույլն է մեղավոր (թարգմ.): 14. Սոնային լաջվարդ շապիկով թաղեցին. արդեն վաղուց փտել են լաջվարդն էլ, ոսկե մամուռի պես մարմինն էլ (ԱԲ): 15. Քանզի ոսոխ է փտածը թարմին, Եվ հասարակը՝ ազնվագար-մին... Արտակարգի դեմ գրոհ էր տալիս Նույն ինքը... Նորին Միջակու-թյունը (ՊԱ): 16. Եվ հաջողություն կոչվածը մարդու կամ բախտ ասվա-ծը մի ամբողջ ազգի կախված չէ՞ արդյոք այդ խոյի գույնի՞ց, գույնի՞ց մի-միայն՝ սև կամ ձերմակից (ՊԱ): 17. Ասում են՝ իբր կապույտի վրա ձան-ձեր չեն նստում: Լսու՞մ ես, Մարիա՛մ, ինձ ներս ու դրսից կապույտ հագրու (ՊԱ):

4. Հետևյալ ածականները փոխանվանաբար գործածել նախադասությունների մեջ և նշել, թե ձևաբանական ու շարահյուսական կիրառությունների տարբերություններ նկատվում են փոխանուն ածականների և գոյականների միջև:

Համեստ, ճկուն, չար, մարմնեղ, վտիտ, ճերմակ, բանուկ, ծարավ, բարակ, մանր, նոր, հին, հավաքական, լավ, վատ, ծեր, մեծ, անգործ, զվարթ, սեփական, ազահ, ժուժկալ, գործունյա:

5. Հետևյալ հարակատար դերբայները փոխանվանաբար գործածել նախադասությունների մեջ:

Քնած, պատրաստած, եփած, ուղարկած, նկարած, վերադարձած, հնձած, հաղթանակած, թաքնված, նահանջած, խոնջացած, քաղցած, քվեարկած, ընտրված, ծեծված, հալածված, հուսալքված, տեսած, բերած, կրթված:

6. Հետևյալ ենթակայական դերբայները փոխանվանաբար գործածել նախադասությունների մեջ:

Եկող, գնացող, փախչող, հետապնդող, հանդիպող, այցելող, հավանող, ուշացող, ուրացող, աշխատող, ծուլացող, մշակող, վերանորոգող, զվարճացնող, պատմող, տեսնող գտնող, խաղացող, զբոսնող, բարևող:

7. Համապատասխան ուղղագրությամբ և կետադրությամբ դուրս գրել ինքնանվանողաբար կիրառված լեզվական միավորները և օրինակներից ելնելով՝ սահմանել, թե դրանք ինչ են ցույց տալիս:

Սիրելը, հարգելը և քայլելը ցույց են տալիս գործողություն, տունը, ծառը, կովը, եգիպտացորենը՝ առարկա, գեղեցիկը, հպարտը, դաժանը, ճարպիկը՝ առարկայի հատկանիշ, արագը, մեղմորենը, հերոսաբարը, վերջնականապեսը՝ գործողության հատկանիշ:

Իցը, ուցը բացառական հոլովի վերջավորություններ են, ովը՝ գործիականի, իսկ ըն և նն որոշյալ հոդեր են:

Գեղեցիկ աղջիկը անվանական բառակապակցություն է, Բարձր լեռներից հորդածուփ գահավիժողը ենթակայական դերբայով կազմված դարձված է:

8. Ներքոհիշյալ լեզվական միավորները գործածել ինքնանվանողաբար:

Ամրոց, գեղատեսիլ, կապույտ, սիրել, սիրած, սիրող, կսիրի, դաշտում, առաստաղից, իսկ, առ, ընդ, և, քանզի, թերևս, ա՛խ, ջա՛ն, տակ, վրա, մասին:

9. Տեքստի բառերը բաժանել ձևային:

Իսկ հրապարակն այդ ժամանակ ծփում էր մի արտասովոր տեսարանից:

Մի կապտավուն ծի՝ երկար բաշով, բոլորովին մերկ, կատաղած վազում էր հրապարակով: Նա սնվել էր լեռներում, ոչ մի անգամ հեծվոր չէր նստել մեջքին, սանձ չէր կրել, սմբակները պայտ չէին տեսել: Այդ ծին էին ուզում բռնել զինվորները, որոնք, երկար պարանները թևերին, նետում էին գերության օղակը, հենց որ ծին մոտենում էր: Բայց ծին ամեհի ոստյուն էր անում, թռչում օծի նման գալարվող օղակի վրայով և փախուստի ելք փնտրում: Զինվորների մյուս խմբերը զազանային ոռնոցով կտրում էին նրա ճանապարհը և ետ փախցնում դեպի նրանք, որոնք ոլորում էին նոր օղակ:

Գյուղացիները շունչները պահած, անսահման լարված դիտում էին կապտավուն նծույզի վազքը: Նրանք չէին թաքցնում իրենց ուրախությունը, երբ ծին թռչում էր օղակի վրայով: Նրանք բոլորի ցանկությունն էր, որ ծին ճեղքեր զինվորների շղթան և հրեղեն հրաշքի պես աներևութանար, թռչեր դեպի հայրենի լեռները և այնտեղից պղնձաձայն վրնջար հատուցման և անսահման ազատության երգը:

(Ըստ Ա. Բակունցի)

10. Բառերից առանձնացնել քերականական ձևայինները և նշել տեսակները:

Հայրենիքն այն է, որ չեն որոնում:

Հայրենիքն այն է, որ գտնված է

ի սկզբանե, ի ծնե և միշտ,

ուրեմն նաև նա չի էլ կորչում:

Իսկ մերը... կորա՛վ...

Եվ ընդմի՞շտ:

Օ, ո՛չ:

Հայրենիքն այն է, որ ոչ թե կորչում,
այլ ընդամենը հափշտակվում է,

Մեր... հայրենի՜քը մեզնից դատարկվեց:
Բայց... ո՛չ մի վայրկյան, ո՛չ մի ակնթարթ
մենք չենք դատարկվել մեր հայրենիքից:
Մե՛նք սպանվեցինք մեր հայրենիքում,
բայց հայրենիքը մեր մեջ չսպանվե՛ց,
ո՛չ, ապրում է նա կրկնակի՜ կյանքով:

Եվ արժի՞ այսօր, որ ես ինքքս ինձ մանրեմ՝ հարդի պես:
Թո՛ղեք ես մնամ ինչպես կամ՝ ցողուն:

... և ամբողջ սրտով ցանկանամ տեսնել,
որ դուք էլ՝ ինձ պես նորադաժվելով...
պաշտում եք արդեն մի ծա՛ռ՝
թթենին,
որ գլխատումից ո՛չ թե չորանում,
այլ նորանում է ...
– Կոչեմ ապրողաց՝
նորադարձներին:

(Ըստ Պ. Սևակի)

ԳՈՅԱԿԱՆ ԱՆՈՒՆ

ԳՈՅԱԿԱՆԻ ԻՄԱՍՏԱՅԻՆ-ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԽՄԲԵՐԸ

11. Տրված գոյականները համապատասխան ուղղագրությամբ տեղադրել սյունակներում և բացատրել իմաստաքերականական տարբերությունները:

ՀԱՍԱՐԱԿ	ՀԱՏՈՒԿ	ԵՎ ՀԱՍԱՐԱԿ, ԵՎ ՀԱՏՈՒԿ

Քաղաք, մարդ, անի, ծուկ, շուն, բյուզանդական կայսրություն, արաքս, բժիշկ, ուսուցիչ, թոռ, աթոռ, արվա սևան, կոյուն, թագուհի, վերջալույս, գևորգ, աֆրիկայի եղջյուր թերակղզի, գուրգեն, սպիտակ ծով, փոքր մասիս, մոշուտ, ավան, թարգմանչաց տոն, հասմիկ, դոնի ռոստով, մանուշակ, ավետիք, նյու յորք, ջրվեժ, շուշան, նարգիզ, արարատ, անգղա սուրբ նշան եկեղեցի, հարություն, հյուսիսային սառուցյալ օվկիանոս, դավիթ անհաղթ, գետափ, դինամո մարզական ընկերություն, հրածին, սահմանադրական դատարան, անգին, գոհար, ռազմիկ, հայաստանի հանրապետության ազգային ժողով, մարտիկ, գիրք, հին հունաստան, նոր արեշ, կառավարություն, արժույթի միջազգային հիմնադրամ, վան գոգ վինսենտ, եվրոպական միություն, հայկական պար, մայրական փառքի շքանշան, կգն, մատենադարան, բերենիկեի վարսեր, վայոց ձոր, երևանյան հէկ, հայկինո, ցաղաց քար, խնծորուտ, արշալույս, հեռավոր արևելք, ալեք մանուկյան փողոց, ամենայն հայոց հայրապետ, մակ:

12. Դուրս գրել բաղադրյալ հատուկ անունները և բացատրել դրանց ուղղագրությունը:

Ա. Գիտության զարգացման «ադամանդյա դարը» դեռ առջևում է: Դա կլինի անշուշտ այն ժամանակ, երբ գիտության կազմակերպումը կդառնա համընդհանուր գործ: Հիշենք թեկուզ Պերիկլեսին և նրա ստեղծած Աթենական հանրապետությունը մ.թ.ա. 5-րդ դարում: Հին Հունաստանի բարձրագույն ծագումը, նրա «ոսկեդարը» համընկնում է հենց Պերիկլեսի դարաշրջանին: Այդ ժամանակ են աշխատել ու ստեղծագործել փիլիսոփաներ Անաքսագորասը և Դեմոկրիտը, մաթեմատիկոս-աստղագետներ Էնոպիդը և Մետոն ու շատ ուրիշներ: Հիշենք նաև Ալեքսանդր Մակեդոնացուն, որը բախտ է ունեցել աշակերտելու Արիստոտելին: Նրա հախուռն տարերքն ու անսպառ երևակայությունն ապշեցնում էին նույնիսկ այն դեպքում, երբ շատ ու շատ բաներ՝ Արաբիայի ավերի հետազոտումը, Եփրատի ջրային ուղիների ու հիդրոտեխնիկական կառուցվածքների ընդարձակումը, Կասպից ծովը օվկիանոսին միացնելու նախագիծը, վիթխարի տաճարների կառուցումը Բաբելոնում, Դելոսում, Դելֆում և այլն, վաղաժամ մահվան պատճառով անկատար մնացին: Հիշենք Պետրոս Առաջինին, որն ստեղծեց Ռուսաստանի առաջին գիտությունների ակադեմիան...

Ավելի մոտ ժամանակներից հիշենք թեկուզ Նապոլեոնին, որը Եգիպտոսի դեմ ուղղված զավթողական պատերազմում հնարավոր համարեց գորքերի կազմում ունենալ գիտնականներից, ճարտարապետներից, նկարիչներից բաղկացած մի ամբողջ գումարտակ՝ այնտեղ հնագիտական պեղումներ կատարելու համար: Հենց այդ նյութերն էին, դրանց թվում նաև հայտնի Ռոզետտե քարը՝ ծածկված արձանագրություններով, որ հիմք դարձան Շամպոլյոնի համար՝ անելու իր դարազուլիս կազմող հայտնագործությունը՝ եգիպտական հիերոգլիֆների վերծանումը: Ավելի ուշ, ծանոթանալով Լապլասի «Երկնային մեխանիկայի» առաջին 3 հատորներին, Նապոլեոնը կգրի. «Ինձ թվում է, որ «Երկնային մեխանիկան» վսեմացնում է մեր դարը»:

(Գ. Գուրզադյան)

Բ. 1. «Միտքը անպատկառ և աներկյուղ դատավոր է,– գրում է Գրիգոր Տաթևացին,– նա աստծուց չի վախենում»: 2. Դավիթ Անհաղթը գիտությունների առաջացման պատճառը համարում է մարդկանց այս կամ այն կենսական կարիքը: 3. 7-րդ դարի աստղաբաշխ, մաթեմա-

տիկոս է Անանիա Շիրակացին: 4. Միջնադարյան առակագիր Մխիթար Գոշի փիլիսոփայական շատ մտքեր հաստատել է նաև Գրիգոր Տաթևացին: 5. Մոնղոլները գրավել են Որոտան բերդը, և Հովնան Որոտնեցին ստիպված էր փախչել: 6. Հայաստանն այլևս Հռոմից կախված մի տերություն էր, երբ զահ բարձրացավ Տիգրան Մեծի որդին՝ Արտավազդ Երկրորդը: 7. Բարձրահասակ են եղել և՛ Տրդատ Մեծ թագավորը, և՛ նրա կինը՝ Աշխենը: Ի տարբերություն ծնողների՝ նրանց որդին կարճահասակ էր. ժողովուրդն էլ նրան անվանեց Խոսրով Կոտակ: 8. Հայոց Արշակ Երկրորդ թագավորին ուղեկցում էին նախարարները: 9. Ռուսա Երկրորդի հաջորդների օրոք՝ Սարգուր Երրորդ, Սարգուր Չորրորդ, Ռուսա Երրորդ, Ռուսա Չորրորդ, Վանի թագավորությունը պահպանեց իր քաղաքական ազդեցությունը Հայքի հարավարևելյան նահանգներից մինչև Արաքսի ափերը: 10. Գրիգոր Պարթևը նոր հավատի լույսն անխոնջ տարածելու համար կոչվեց Գրիգոր Լուսավորիչ:

13. Արտագրել՝ գրելով մեծատառերը:

Շվեդիայի թագավորություն, մեծ բրիտանիայի միացյալ թագավորություն, դեղին ծով, հյուսիսային սառուցյալ օվկիանոս, արևելյան տավրոս, նոր նորք, վանա լիճ, սուրբ գևորդ եկեղեցի, բարձր հայք, հաղթանակի պողոտա, քաղաքամայր երևան, կասպից ծով, պարսից ծոց, հնդկական օվկիանոս, կումամանիչի իջվածք, ուրալյան լեռներ, հայկի համաստեղություն, երվանդ սակավակյաց, երզնկայի դաշտ, փառքի առաջին աստիճանի շքանշան, երկրորդ համաշխարհային պատերազմ, մագելանի նեղուց, հրո երկիր կղզի, ասեղի հրվանդան, գևորգյան ձեմարան, կենտրոնական բանկ, գի դը մոպասան, իսպանիայի թագավորություն, աշոտ ողորմած, վերին արտաշատ, ձենով օհան, «օրինաց երկիր» կուսակցություն:

14. -Ություն, -եղեն, -որայք, -ոտիք ածանցներով կազմել հավաքական նշանակություն ունեցող բառեր: Բացի հավաքանակության իմաստից՝ դրանք ուրիշ ի՞նչ իմաստներ կարող են դրսևորել:

15. Գրել 3-ական անհոգնական գոյականներ, որոնք՝

ա. չափվող ու կշռվող նյութերի անուններ են,

բ. հատուկ անուններ են,

գ. գիտությունների, ուսմունքների, հասարակական կառույցների անուններ են,

դ. զանազան խաղերի ու զբաղմունքների անուններ են,

ե. հավաքական նշանակություն ունեն,

զ. վերացական նշանակություն ունեն:

16. Տրված անհոգնական գոյականները խմբավորել ըստ իմաստաքերականական հատկանիշների:

Արձիճ, երկաթեղեն, զայրույթ, ծագում, Սատուրն, արև, լուսին, ամպրոպ, անձրև, յուղ, մեզ, մեղր, պլատոնականություն, Կարմիր ծով, արծաթեղեն, առածանի, արևմուտք, կիրակի, անագ, ուսանողություն, Դավթյան, բանջարեղեն, աղքատություն, ազոտ, զեփյուռ, ոստիկանություն, շաքարավազ, կարկուտ, երկինք, հյուսիս, ամանեղեն, ստրկություն, Կարեն, ծագում, այգեգործություն, մոռացկոտություն, Վեդունք, ֆաշիզմ, քրիստոնեություն, սեպտեմբեր, ուրբաթ, դարվինիզմ, գորով, քնքանք, երկիր:

Հավաքական գոյականներ	
Վերացական գոյականներ	
Հասարակական կառուցվածքի ձև, ուսմունք, ուղղություն ցույց տվող բառեր	
Հատուկ անուններ	
Սոսկ մեկ առարկա, երևույթ նշանակող հասարակ անուններ	
Նյութերի անուններ	

17. Առանձնացնել թանձրացական և վերացական գոյականները:

Ծառ, հոգի, մանկություն, հետաքննություն, արվեստ, մարդ, աշակերտ, ջուր, օդ, աղջիկ, դերասան, քաղաք, երկարություն, ծագում, երկիր, շարժում, հոգեբանություն, պարտեզ, ոգևորություն, սեր (զգացմունք), բարեկամություն, գրիչ, ատելություն, արհամարհանք, բացասում, ծաղիկ, հոգի, սարսուռ, ուսանողուհի, թագավոր, երկրագունդ, դող, ջերմություն, ոսկի, ցասում, արջ, հայացք, եղջերու, հրավեր:

18. Գրել 10-15 այնպիսի հասարակ գոյականներ, որոնք միաժամանակ կարող են հանդես գալ որպես հատուկ (Օր.՝ ծաղիկ, աղավնի...):

ԳՈՅԱԿԱՆԻ ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԿԱՐԳԵՐԸ

ա) Գոյականի թվի քերականական կարգը

19. Կազմել հետևյալ գոյականների հոգնակի թիվը:

Գիշեր, հնչյուն, տառ, բառ, բժիշկ, արկղ, պատուհան, գյուղացի, հոգի, վերնատուն, մեծատուն, բանասեր, ածխաջուր, դասագիրք, գեղագիր, լուսաբեր, քաղաքագետ, անձրևաջուր, թռչնաբույծ, լրագիր, խմբագիր, անտառ, սյուն, բանաձև, ուտնաձայն, բաղաձայն, լուսանցք:

20. Առանձնացնել այն գոյականները, որոնք հոգնակիի կազմությունը շեղվում է ընդհանուր կանոնից, կամ որոնք ունեն զուգաձևեր:

Անձնագիր, ապարանք, բաղաձայն, ծորաբերան, ապար, արծակագիր, ռուս, անձ, աքլորականչ, բաղադրատարր, բակ, բախտակ, բնավարձ, դահձապետ, կայսր, շքածառ, քաղաքապետ, ուտնաձայն, տեսակետ, համարանիշ, լուսանցք, խաղաթուղթ, անգղ, արկղ, հարս, նուռ, անգղ, ուսադիր, աշխարհամաս, ծովահեն, վերջակետ, ստորակետ, ջրանցք, ուրվագիծ, հանքատեր, խոտաբույս, միջանցք:

21. Տրված բառերից առանձնացնել այն գոյականները, որոնք ունեն.

ա. Ե՛վ եզակի, և՛ հոգնակի թիվ.

բ. Միայն եզակի թվի ձև (անհոգնական բառեր).

գ. Միայն հոգնակի թվի ձև (անեզակական բառեր):

Ա. Արկղ, բանասեր, ուսանողություն, սպիտակեղեն, նախահայր, Կարպատներ, Ֆիլիպիններ, գինի, վիպասք, Երվանդունի, անձրև, աստղ, հերոսություն, ժոմանտիզմ, Ապալաչներ, ամպեր, ուսում, ակրատ, աղանդ, ծագում, բանջարեղեն, աչք, միտք, բեռ, Աշոտենք, սկյուր, վրացի, ֆիզիկոս, կանաչեղեն, ոսկեղեն, տանջանք, Հայք, գերություն, քրիստոնեություն, ֆեոդալիզմ, մածուն, երկաթ, մեղր, օդ, օղի, Կիրք, Ալպեր, կայսր, այգի, ոսկի, սեղան, մարդ, գոյական, բայ, Արդեններ, հաջողություն, լրագիր, ֆաշիզմ, իդեալ, հեռավորություն, ծիրք, արյուն, Հիմալայներ:

Բ. Գարուն, ծոր, խելագարություն, բողբոջ, նռնենի, ամպ, արտասուք, քար, գեղեցկություն, երազանք, երգեցողություն, երկաթեղեն, շարժում, երիտասարդություն, մարդ, հուզում, զգացմունք, ոսկեղեն, մեղր, Արմենենք, մանկություն, մաթեմատիկա, Կարպատներ, շախմատ, քրիստոնեություն, կաթ, ֆիզիկա, մածուն, խնդիր, սար, վիպագիր, Վարդանանք, ֆուտբոլ, պլատոնականություն, տիեզերք, աշխարհայացք, մետաֆիզիկա, բառ:

22. Գտնել այն գոյականները, որոնց հոգնակին կազմվում է *-եր*-ով:

Ստրուկ, սպի, արկղ, գինետուն, ատամնաշար, լրագիր, շնածուկ, աշխատավարձ, վիպասք, ժանր, ոտնաձայն, գիրք, փառատոն, քարայծ, չվերթ, սրճեփ, տեսակետ, սպունգ, ջերմաչափ, սեղմագիր, արծակագիր, հարսնաքույր, հանքահոր:

23. Գտնել այն գոյականները, որոնց հոգնակին կազմվում է *-ներ*-ով:

Մակբայ, հանքահոր, օրհներգ, սիրամարգ, հորաքույր, հորեղբայր, ծոռ, տոհմածառ, նրբանցք, որթատունկ, շտաբ, օրինագիծ, պատճեն, սպա, օրացույց, կարմրախայտ, ժամապահ, խաչքար, բառացանկ, սպի, նստարան:

24. Առանձնացնել հոգնակի թիվը *-եր*-ով և *-ներ*-ով կազմող գոյականները:

Ոտնաչափ, ծխամորձ, հարսնաքույր, հարթաչափ, մեծատառ, քղանցք, կայսր, ձեռնակապ, խոտհարք, տանուտեր, դասագիրք, լո-

ղափ, փոստատար, համհարզ, ճառախոս, ժամկետ, վարքագիր, նավթամուղ, բուժկետ, ճամփեզր, ընչացք, վերջնագիր, ծուկ, անկյուն:

25. Կազմել տրված բառերի հոգնակի թիվը՝ լրացնելով աղյուսակը:

Կենսագիր, սյունաշար, ծայնալար, վիպագիր, հարկահան, իրավապահ, թիկնապահ, ձեռագիր, հեռագիր, իջևանատուն, ժամկետ, դեղատուն, գաղթավայր, ժամացույց, ստեղնաշար, ուղեցույց, հրացան, բուժքույր, խորագիր, իրիկնապահ, հայասեր, փայտահատ, հանքաշերտ, հորաքույր, մեղալակիր, նորածին, ստուգայց, եսասեր, համայց, հեծելագոր, թոնրատուն, միջակետ, բարեկամ, գեղագետ, ծայրակետ, շատախոս, ստորակետ, անվադող, աղբակույտ:

Միավանկ գոյական վերջնաբաղադրիչով բարդ բառ	Միավանկ բայարմատ վերջնաբաղադրիչով բարդ բառ

26. Առանձնացնել հոգնակի թվի սխալ կազմությունները և ուղղել:

Տոհմածառեր, ուսապարկեր, ուսադիրներ, բաղաձայններ, կողմնացույցներ, նստացույցներ, կաշեգործներ, օրենսգրեր, օրիներգեր, գարեհատներ, մանկագրեր, վառելանյութեր, արծակագիրներ, խորագիրներ, հորաքույրեր, լուսանցքեր, ուղենիշեր:

27. -Ություն ածանց ունեցող գոյականների շարքում առանձնացնել հոգնակի թվով գործածվողները:

Քաղաքակրթություն, մագնիսականություն, գիտություն, ոստիկանություն, հիմարություն, ցանկություն, փոփոխություն, ծերություն, հպարտություն, հիշողություն, մարդկություն, հայտնագործություն, նմանություն, կանոնավորություն, իրադարձություն, մտածողություն, փիլիսո-

փայություն, ճշմարտություն, դատողություն, հարաբերականություն, հետևություն:

բ) Գոյականի հոլովի և հոլովման քերականական կարգը

28. Դուրս գրել գոյականները, բացատրել հոլովման ժամանակ կատարված ձևափոխությունները:

Մի մարդ երազ տեսավ. նա քայլում էր ամայի ավազուտներով, իսկ կողքին՝ Աստված: Ավագի վրա նա նկատեց ոտնահետքերի երկու շղթա. մեկը՝ իրենը, մյուսը՝ Աստծունը: Մարդը երկրից երկինք էր նայում, ուր կինոժապավենի վրա պատվում էին իր կյանքի պատկերները տխուր և ուրախ: Երբ անհետացավ վերջին պատկերը, մարդը նորից նայեց ավագի վրայի ոտնահետքերին: Հանկարծ սարսափով նկատեց, որ իր անցած ճանապարհին հաճախ ձգվում էր ոտնահետքերի մի շղթա: Նա նկատեց նաև, որ դրանք համընկնում են իր կյանքի ամենադժվար և ծանր օրերին:

Մարդը չափազանց տխրեց և հարցրեց Աստծուն.

– Տե՛ր Աստված, դու չէ՞իր ասում, որ եթե ես քո ճանապարհով գնամ, ինձ մենակ չես թողնի: Սակայն ես նկատեցի, որ իմ կյանքի ամենադժվար պահերին ավազուտներին միայն իմ ոտնահետքերն էին: Ինչու՞ ինձ մենակ թողեցիր հենց այն պահերին, երբ քո կարիքը զգում էի:

Աստված պատասխանեց.

– Իմ թանկագին զավակ, ես քեզ շատ եմ սիրում և երբեք չեմ լքել քեզ: Երբ քո կյանքում լինում էին դժբախտություններ և փորձություններ, ավազների վրա, իրոք, ձգվում էր ոտնահետքերի մեկ շղթա: Սակայն քեզ համար դժվար օրերին ես ոչ միայն չեմ լքել քեզ, այլև քեզ իմ ձեռքերի վրա եմ տարել: Իսկ ոտնահետքերն իմն էին...

29. Որոշել ընդգծված բառաձևերի հոլովներն ըստ յոթ, վեց և հինգ հոլովների համակարգերի և բացատրել, թե ըստ համապատասխան համակարգերի ինչ սկզբունքներով են նույն բառաձևերը մեկ կամ տարբեր հոլովներ համարվում: Փորձեք հիմնավորել ձեր մոտեցումը:

Ա. Օրեր, բրուտանոցում նույնպես զգացվող կարճատև օրեր: Արևը չի թափանցում այստեղ, բայց ոչ խոր **ձորի** վրա բացվող **պատուհաննե-**

րի պղտոր ապակիների միջից կարելի է տեսնել *արևի* լույսով լցված ծորը, որի միջով ուլորվում է հանդարտ մի *գետակ*։ Այստեղից մենք՝ ես և *Մամոն*, թիթեղե դույլերով ջուր ենք կրում *բրուտանոցի* կարիքների համար։ Ինձ համար մեծ վայելք է *տարվա* այս *եղանակին*, այսինքն՝ *մայիսի* երկրորդ կեսից մինչև *հունիսի* առաջին *կեսը*, *կավը* պատրաստելուց հետո վերցնել իմ *ոտնամաններն* ու *գուլպաները*, բոբիկ ոտքերով իջնել *ծորը*, նստել *գետափին կանաչների* վրա, և լվալ *ոտքերս*։

Բրուտանոց, իմ *բրուտանոց*, ես քեզ դեռ երկար պիտի հիշեմ...

Ես հիշում եմ՝ երբ *աշունն* իր գորշ *թևերը* փռում էր գործարար բակի ու, թվում էր, ամբողջ աշխարհի վրա, երբ անծրեղ ծեծում էր քո *պատուհանների* կեղտոտ *ապակիները*, դու բուրում էիր, ի՛նչ էիր բուրում, *հող* ու *կավ* էիր բուրում, և այդ հողն արդար էր նրա վրա աշխատող մարդու նման, ու կավը իմ և Մամոյի բոբիկ ոտքերի տակ չարչարված էր ու հունցված, որպեսզի *Աշոտ դային* նրանից *ամաններ* պատրաստի ու տա հազարավոր *կալանավորներին*...

Ընդարձակ *բրուտանոցի* մի անկյունում վառվում էր *վառարանն* ու ձարձատում։ Եթե ազատ ժամանակ ունենաս, ապա *վառարանը* կերգի քո բոլոր ուզած *եղանակներդ*։ Նա գիտի անգամ ամենածիծաղելի երգերը. բավական է, որ դու հիշես *եղանակը*...

(Ըստ Գ. Մահարու)

Բ. Աիդայի հետ շարունակում էինք հաճախել թատերական *դպրոցը*, բայց հետզհետե նվազող եռանդով։

Մեր *ծնողները* կարծում էին, թե ամբողջ *օրը* դպրոցում էինք անցկացնում, այնինչ իրականում *նախաճաշի* փողը տալիս էինք, մտնում կինո ու մնում բոլոր *սեանսներին*, մինչև *դասերի* վերջը։ Հորեղբորս *տղան* մի իսկական հայ տղա, *դերձակ* մորաքրոջ տղա ուներ, որն ինձ համար երկգույն, շատ գեղեցիկ մի տաբատ կարեց...

Մայրս, հայրս, Աիդան ու ես *պատուհանների ապակիները* կապույտ ներկեցինք։ Հեռավոր պայթյուններից ապակիների *ամրությունը* ապահովելու համար խաչաձև *թերթեր* կացրինք։ Ուսուցողական *ահագանգերը* լսելուն պես ներխուժում էինք նկուղները, ու սկսվում էր մի հետաքրքիր կոլեկտիվ *կյանք*։

Աստիճանաբար ընտելացանք կանադացիների *առողջանությանը* ու սկսեցինք կատարելապես հասկանալ *Կեքեկի* ժողովրդական լեզուն ու նրա գունեղ *արտահայտությունները*: Այո՛, Մոնրեալում մեզ զգում էինք ոնց որ *տանը*: Զէինք ուզում նույնիսկ պատկերացնել, թե *կանադացիների* մեջ կարող էր վատ *մարդ* լինել:

Երեկոյան *էդմոնի* մոտ ճաշի էինք հրավիրված: *Տան* նկուղում *բար* ու *թղթախաղի* սրահ էր հարմարեցրել: Մեր պատվին նույնիսկ *դաշնամուր* էր գնել: Շամպայնի օգնությամբ շատ շուտ մտերմացանք էդմոնի հետ: Նա մեզ պատմեց իր *կյանքը*: Պատմության ողջ ընթացքում զգում էինք, թե ինչպես նրան հանգիստ չի տալիս հայրենի *երկրի՝* Ֆրանսիայի թախծը: *Նրա բարեկամներն ու գործընկերները* նույնանման կյանք էին ունեցել: Ուղղամիտ, կիրթ *մարդիկ* էին նրանք:

(«Ազնավուրը Ազնավուրի մասին» գրքից)

Գ. Կանցնեն՝ շատ տարիներ, և *զնդապետ* Աուրելիանո Բուենդիան, *զնդակահարության* պատի տակ կանգնած, կմտաբերի հեռավոր այն իրիկունը, երբ հայրն իրեն *սառույց* տեսնելու տարավ: Բամբուկից ու կավից շինված մի երկու տասնյակ խրճիթներով փոքրիկ *ավան* էր այդ *տարիների* Մակոնդոն, որ ծվարել էր ձերմակ, հղկված, նախապատմական *ծվերի* չափ հսկայական քարերով *հուն* և թափանցիկ ջրեր ունեցող գետակի *ափին*:

...Խոսե Արկադիո Բուենդիան բացարձակապես չգիտեր շրջակայքի *աշխարհագրությունը*: Նրան հայտնի էր միայն, որ արևելքում վեր է խոյանում անանցանելի մի լեռնաշղթա, իսկ դրանից էլ դեռն հինավուրց Ռիոաչա *քաղաքն* է, որտեղ *ժամանակին* իր պապն էր զվարճանում...

Ծովի մոտիկությունը վկայող *գալիոնի* հայտնաբերումը բզկտեց *Խոսե Արկադիո Բուենդիայի* մարտական ոգին:

(Ըստ Գ. Մարկեսի)

Դ. Հինավուրց բերդից դեպի հյուսիս-արևելք՝ *բլրի* գառիթափ *լանջին*, կանգնած է Առաքելոց եկեղեցին՝ որպես քարից կառուցված մոխրագույն մի *թռչուն*: Եկեղեցին թռչունի է նման միայն վերևից նայելիս, իսկ դիմացից նա թողնում է նստած վարդապետի *տպավորություն*: Քառե մի ծեր ապաշխարող *վարդապետ* է կարծես, որը նստել է բլրի *լան-*

ջին, մնացել նստած ու մեկընդմիշտ կմնա այդպես, քանի դեռ կա աշխարհը: Վերևում՝ կորնթարդ գմբեթի ծայրին, *խաչն* է՝ պարզ, անզարդ, հասարակ: Խաչից սկսվելով՝ կանգուն հողի պես իջնում է գմբեթը քարապատ մի ահռելի անդունդի վրա: Գմբեթի վրա նաիրցի *վարպետ* փորագրիչը դրսից քանդակել է տասներկու առաքյալներին:

(Ըստ Ե. Չարենցի)

30. Բացատրել հիշված բառերի քերականական հարաբերությունները (ա. առարկա-առարկա հարաբերություն, բ. գործողություն-առարկա հարաբերություն, գ. հատկանիշ-առարկա հարաբերություն, դ. բացարձակ ինքնուրույն):

Ա. Ասում են՝ փրփրահույզ ծովն էլ մարդու պես հոգի ու ճակատագիր ունի: Մարդու պես թախծում է ու ցնծում, պոռթկում, փոթորվում է ու հանդարտվում, տառապում սառցե շղթաների ներքո և զարնան արևի առաջին ոսկեզօծ շողերի հետ մոլեգնում ու կարեվեր խոցված գազանի նման փշրում է կապանքները:

Վանա ծովը... Կարծես լաջվարդ երկնքի մի կտոր է, որն իր հայելանման մակերեսին արտացոլում է երկնի կապույտն ու ակնախտիղ լույսի՝ հոգիդ թրթռացնող հրձվանքը: Իսկ շատ հեռվից ակնդետ նայողին թվում է՝ ծովը երեքնուկի թերթերի մեջ դրված մարգարտե ցող է, որ փայլում է անընդմեջ կայծկլտացող ելևէջումներով:

(Ըստ Զ. Նարյանի)

Բ. Ես ու եղբայրս չէինք էլ պատկերացնում, որ աշխարհի ամենահամեղ ճաշերը հենց մեր տանն էինք ուտում: Ընդ որում, խոսքը միայն ամենօրյա ճաշատեսակների մասին է, իսկ տոնական օրերին մեր սեղանին լինում էին այնպիսի անուշաբույր ու խխորժագրգիռ կերակուրներ, որ դժվար է նկարագրել: Բայց, այսուհանդերձ, մենք ցանկանում էինք մեր սնունդն էլ ավելի բազմազան դարձնել:

Երբևէ չեմ մոռանա՝ ինչպես առաջին անգամ ներս մտանք և սեղանի մոտ շարված աթոռների շարքում երկու ազատ տեղ գտնելով՝ նստեցինք: Մինչև եղբայրս ապարդյուն փնտրում է ճաշացուցակը, մատուցողը վազեվազ մեր առջև դրեց երկու ափսե ապուր՝ քուլա-քուլա

թանձր գոլորշի արծակող: Հետո բերեցին շոգեխաշած ինչ-որ միս, հավանաբար օձի:

Ուստորանային մեր չորրորդ երեկոյից հետո ես ասացի եղբորս.

– Սամվել, այլևս չգնանք այնտեղ, այլ տանն ինքներս մի բան պատրաստենք:

Հիմա ինձ համար ամենահամեղ ուտելիքներն են սովորական հացը, սպիտակ պանիրը, կանաչ պղպեղը, լուխը, ոսկեղկույզ խաղողը և սառնորակ ջուրը:

(«Թելադրության նյութերի ժողովածուից»)

31. Որոշել համապատասխան հոլովների ընդհանուր հոլովական իմաստները և շարահյուսական կիրառությունները՝ ցույց տալով դրանց կապը:

Ա. Մութն ընկավ: Մռայլվեց Ավարայրի դաշտավայրն իր շրջափակ լեռներով, իր սևագանգված գորաբանակներով: Աստղերի նվաղուն լույսը հագիվ տարտամորեն գծագրեց Տղմուտի շամբուտներն ու ափերը երկու բանակների միջև: Գետի այն կողմից շարունակական մի խուլ հեղեղի ձայն էր հասնում՝ մերթ ուժգնացող, մերթ նվազող: Դա թշնամու գորաբանակն էր, որ հարափոփոխ, դավադրորեն դասավորում էր իր գորագնդերը: Եվ քանի գնում զանգված առ զանգված մթնում էր նա, լցվում, թանձրանում, տարածվում:

Ծավալվում և տեղավորվում էր նաև հայոց գորաբանակը, որ Տղմուտի մատույցներից առաջացավ և գետափի երկայնքով գնաց, տարածվեց ու կանգնեց թշնամու դիմաց:

(Ըստ Դ. Դեմիրճյանի)

Բ. Հաջորդ օրը՝ ճրագալույցին, Ջաքարիային հասան գոռում-գոչյուններ և ուրախության ձայներ: Դրանք առաջապահ ջոկատի զինվորների՝ ոգևորությամբ լի ձայներն էին: Նրանք տեսել էին ամրոցի պարիսպները և ուրախացել, որ վերջապես ավարտվեց իրենց տաղտկալի ու միօրինակ երթը: Ձյունամրիկը դադարել էր: Հարավ-արևմտյան քամին մաքրել էր երկինքը, և Ջաքարիան էլ տեսավ պարսպի ուղղաձիգ աշտարակները՝ լուսավորված մայր մտնող արևի բոսորագույն ճառագայթներով: Զինվորների լուռ շարքերը հիմա ամե-

նուր բզզում էին մեղվի փեթակների պես, և նայելով նրանց աշխուժացած դեմքերին՝ դժվար էր հավատալ, թե այդ նույն զինվորներն էին, որ փոքր-ինչ առաջ կծկվել էին ծիերի վրա՝ անընդհատ սրթսրթալով ցրտից: Հեծյալների զվարթությունը փոխանցվեց ծիերին, ու նրանք էլ կարծես զգացին տաք ու հարմարավետ ախոռների մոտիկությունը:

(«Թելադրության նյութերի ժողովածուից»)

32. Հայերենում գոյականի հոլովական ձևերը կազմվում են՝ ա) վերջավորություններ ավելացնելով (Օր.՝ օր-օրվա), բ) բառի վերջնահնչյուն ձայնավորի կամ բաղաձայնի փոփոխությամբ (Օր.՝ գինի-գինու, Արամենք-Արամենց), գ) բառամիջի ձայնավորի կամ երկինչյունի փոփոխությամբ՝ հերթագայությամբ (Օր.՝ տուն-տան): Ղուրս գրել գոյականները և բացատրել, թե ինչպես են կազմվել կամ կկազմվեն դրանց հոլովական ձևերը:

Աշխարհի շատ երկրների գիտնականներ՝ ֆիզիկոսներ, աստղագետներ ու տիեզերական ճառագայթների մասնագետներ, որոնք անժանոթ են Հայաստանին ու նրա աշխարհագրությանը, շատ լավ գիտեն Արագածի լանջերին գտնվող Բյուրական գյուղի ու Ամբերդ ամրոցի անունները, որտեղից նրանց են հասնում զալակտիկաների ծագման ամենից հանդուգն ու հետաքրքրական գիտական վարկածները, և որտեղ այդ գիտնականները հավաքվում են կարևոր գիտաժողովների:

Հենց Արագածի լանջերին էր, որ Ալիխանյան եղբայրները սանձեցին տիեզերական ճառագայթների կապույտը, և այնտեղ էր, որ մեր՝ աստղերի պես ցրված ժողովրդի զավակ Վիկտոր Համբարձումյանը հավաստեց, թե աստղերն ու մոլորակները մեկընդմիշտ չեն ստեղծվել, այլ ստեղծվում և ձևավորվում են անընդհատ...

Կան մարդիկ, որոնք իրենց կյանքով ու գործով դառնում են մի ամբողջ ժողովրդի «ազնվագարմության վկայականը», նրա խորհրդանիշն ու հարատևման խթանը: Այդպիսիներից է գիտնական-աստղագետ Վիկտոր Համբարձումյանը:

Հեռավոր Ավստրալիայի գիտնական Հաքսլին բացականչել է. «Վիկտոր Համբարձումյանը փայլում է գիտության երկնակամարում որպես կարմիր գերիսկա աստղ...»: Այդ նրա՝ Վիկտոր Համբարձումյանի շնորհիվ է, որ համաշխարհային գիտության ոլորտներում քաղաքացիություն է ստացել հայերեն «աստղասփյուռ» բառը, իսկ հայոց լեռներում

կորած անհայտ Բյուրական գյուղի անունը այստեղ կառուցված աստղադիտարանի շնորհիվ հայտնի դարձել ամբողջ աշխարհում..

...Պատահական չէ թերթերից մեկի խմբագրությունում ստացված նամակը, որի պատանի հեղինակները խնդրել են պատմել, թե որ դարում է ապրել ու ստեղծագործել աստղագետ Վիկտոր Համբարձումյանը... Չէ՞ որ առասպելը տարիք չի ճանաչում, և նրա հերոսը հավասար իրավունքով կարող է գոյություն ունենալ և՛ 5-րդ դարում, և՛ 15-րդ դարում, և՛ նաև այսօր ու վաղը...

(Ըստ Գ. Էմինի)

33. Ըստ տրված օրինակների՝ սահմանել ժամանակակից հայերենի հոլովական ձևերի կազմությունը:

ա) Սեղան-սեղանի, դաս-դասի, տեր-տիրոջ, սկեսուր-սկեսրոջ, ժամ-ժամվա, ցերեկ-ցերեկվա:

բ) Գինի-գինու, այգի-այգու, ուսանողուհի-ուսանողուհու, ծերունք-ծերոնց, Աշոտենք-Աշոտենց:

գ) Շուն-շան, անկյուն-անկյան, քաջություն-քաջության, հայր-հոր, մայր-մոր, եղբայր-եղբոր:

34. Գտնել ուղղական հոլովով դրված գոյականները և որոշել դրանց պաշտոնը:

Ա. ...Մեղադրել, որ նրանք եռյակների և զանազան արտակարգ հանձնաժողովների միջոցով արագ և առանց օրինական քաջքշուքի վճռում են մարդկանց ճակատագիրը գունավոր մատիտների օգնությամբ, անարդարացի կլիներ: Որովհետև եթե այդ ահագին կալանավորական բանակներին օրինական կարգով ու արարողություններով դատեին և դատապարտեին, ապա այդ գործը գլուխ բերելու համար հարկավոր կլինեին տասնամյակներ: Իսկ մեր տասնամյակն արդեն ինքնըստինքյան պատմություն է: Իսկ այն ժամանակ պատմություն ստեղծողները պատմության հետ գլուխ դնելու նախասիրություն չունեին: Երբ «Կապիտալի» առաջին թարգմանչին՝ ազնիվ սովետական դասախոսին, քննիչները ծեծի են քաշել, դասախոսը փորձել է ուշքի բերել իր նախկին ուսանողներին՝ դիմելով նրանց զգաստացնող խոսքերով. «Ի՞նչ եք անում, տղաներ, ինչու՞ հեռուն չեք նայում, ախր,

պատմություն կա, պատասխանատվություն կա»... Քննիչներից մեկը ծխախոտը հանգցրել է իր պրոֆեսորի ճակատին և ասել. «Քանի մենք կանք, պատմությունը չի լինի, իսկ երբ պատմությունը լինի, մենք չենք լինի»:

(Ըստ Գ. Մահարու)

Բ. Մռայլ երիտասարդի աչքերը փայլեցին ուրախությամբ, և նա համբույրներով ծածկեց օրհորդի նիհար, քնքուշ, սպիտակ ձեռքերը:

– Անգի՛ն Նունե, գիտե՞ս, թե ինչպիսի երջանկություն է կրկին քեզ տեսնելը:

– Այո՛, Գրիգոր՛, գիտե՞ս, ես շատ տանջվեցի այս մի տարվա մեջ, քո բացակայության ժամանակ,– սկսեց օրհորդը՝ խոր հոգոց հանելով:– Բավական չէր, որ քեզ այն սոսկալի դժբախտությունը պատահեց, իմ անգութ հայրն էլ քեզ այդպիսի անարգանքով վռնդեց մեր տնից: Քո սերը, քեզ կրկին տեսնելու հույսս քաջություն էին ներշնչել ինձ:

(Ըստ Նար-Ղոսի)

Գ. Կարկաչուն գետի ափին հինավուրց ընկուզենին է, որի արմատների միջից բխում է մի սառնորակ աղբյուր, իսկ քիչ հեռու՝ հարթության վրա, մի անանուն գերեզման է:

Շատ տարիներ առաջ, երբ գյուղի վրա հարձակվել է թշնամին, մարդիկ բարձրացել են գյուղամերձ երկնակարկառ ժայռը ու թաքնվել նրա անթիվ-անհամար քարանձավներում: Անագորույն ոսոխը տեր և տնօրեն է դարձել թափուր տներին, գեղջուկների ունեցվածքին, բայց նրան արյուն էր հարկավոր...

(«Թելադրության նյութերի ժողովածուից»)

35. Ղուրս գրել /ի հոլովման պատկանող բառերը և բացատրել, թե ինչու է այդ հոլովումը կոչվում ընդհանրական կամ հասարակ:

Ամբոխի մեջ շշուկ տարածվեց, որ արքան է գալիս: Նա երևաց առանց թիկնապահների, միայն սենեկապետ Ղրաստամատի ուղեկցությամբ, երևաց իր ամբողջ շքեղությամբ ու փայլով: Նա երկար, առատ մագեր ուներ, որոնք բոլորակ հատմամբ իջնում էին մինչև ծոծրակի կեսը: Ղեմքը ծածկված էր խիտ մորուքով: Մարգարտյա երկտակ վարսա-

կալի վրա դրել էր խորշավոր օձիքով և գոհարներով եզերված պատմունճանը, որի լայնությունը արքայական ճոխություն էր խորհրդանշում, իջնում էր մինչև ծունկը, թեզանիքն ավարտվում էր ուսերի մոտ՝ ի տես դնելով ներքնակ պարեգոտը, որ ծածկում էր նրա ծախ բազուկը՝ աջն ազատ թողնելով:

Ամբոխն ինքնամոռաց հրձկանքով ու ցնծությամբ ողջունեց իր արքային, ապա կիսվեց, ճանապարհ բացեց, և մարդկանցից գոյացած միջանցքով արքան անցավ ու մոտեցավ եկեղեցու մուտքին:

(Ըստ Պ. Ջեյթունցյանի)

36. Առանձին շարքերով դուրս գրել սեռական-տրականը *Դ/ու* և *Օ/ու* հերթագայություններով կազմվող բառերը:

Ա. Հին երկինքների, արևների, որոտմունքների ու ակնթարթային կայծակների տակ բուրում է լորենիների այս մութ ծմակների մեջ խնամքով փնջված սպիտակ լույսը: Թրթռացող լուսավոր խրճերը գիշերները նետվում են երկինք՝ իրենց մեջ առնելու կայծկլտացող աստղերի մեղրածոր աչքերի վերջին շշուկները: Հինավուրց կաղնիների մեջ կայծակնահար տապալվում՝ վերջին շառաչյունների երկյուղները պարզելով անտառների խորքերին...

Բ. Մարցագետը աղբյուր-աղբյուր, առու-առու հավաքած իր ջրերին կոտրած արևների բեկբեկուն շողեր և լորենիների համ ու բույր է խառնում: Հետո երփներանգ ծաղիկներից գույն է առնում, գնում է, վարարում ու ծալքերում փորձում է թաքցնել ծերունի Աբելի լուռ տառապանքի տաշեղները...

Գ. Հիշողությունների անթելված մորմոքից միանագամից կրակ բռնկվեց, ճարձատեց եռանդով, գնաց առաջ՝ խանձելու երկաթուղու կայարանի ցցին տնկված երկգլխանի արծվի խաչը: Իր որդու՝ իր միակի անունն էլ Լևոնն էր: Բարձրահասակ, թիկնեղ, հաղթանդամ պատանի էր:

Դ. Սևանի կղզու բնակիչները միշտ էլ խաղաղ մարդիկ են եղել: Թե՛ անցյալի, թե՛ ներկայի բնակիչները զենք չեն գործածել, և դրանից էր, որ վայրի աղավնիների մի երան աներկյուղ թառում էր հինավուրց

եկեղեցու կորթարդ գմբեթին: Այդ երանջ քամիների ու մրրիկների ժամանակ պատսպարվում էր ուղղաձիգ ժայռերի զանազան ճեղքերում:

Ամեն առավոտ ես բարձրանում էի կանաչազարդ բլրի գագաթը՝ ոսկեվառ արևածագը տեսնելու:

(«Թելադրության նյութերի ժողովածուից»)

37. Տրված բառերից առանձնացնել *վա* և *ան* հոլովման պատկանող գոյականները:

Օր, հատուցում, դուռ, շիշ, կաթ, այգի, շեղանկյուն, անիվ, արյուն, եգ, ժամ, սեղան, երեկ, ծունկ, գինի, աշուն, ծուկ, աթոռ, ցերեկ, մարդ, աշակերտ, մատիտ, Արամենք, ամուսին, ձի, ժամանակ, թոռ, անուն, մանուկ, շարժում, տուն, որդի, ամառ, երգ, ծոռ:

38. Տրված բառերից առանձնացրել *ոջ* և *ջ* հոլովման պատկանող գոյականները:

Երկինք, աստղ, մերոնք, կին, Աստված, երկաթ, լրագիր, տեգր, Գրիգորենք, թուղթ, ատյան, տալ, լրաբեր, սկեսուր, հենասյուն, աղջիկ, խաչեղբայր, գորգ, բանալի, գինի, մատյան, քանոն, տեր, սկեսրայր, Արամենք, շարժում, բաժին, Վարդանանք:

39. Հետևյալ նախադասություններից դուրս գրել *ոջ* և *ան* հոլովման պատկանող գոյականները:

1. Սովորելով համալսարանում՝ նա գրեթե ընկերներ չունեւ: 2. Հանկարծ խուլ ճռռոցով բացվեց դռան փեղկը, և ներս մտավ մի մարդ: 3. Ամռանը չարաձճի երեխաները իրենց աշխույժ գոռում-գոչյուններով կենդանացնում էին կեսօրվա միապադաղ անդորրը: 4. Դասընկերներով մասնակցեցինք դպրոցական օլիմպիադային: 5. Տիկինը նստել էր պատշգամբում և ընկել էր մտորումների մեջ: 6. Նա վերադարձավ հայրենի քաղաք ուշ աշնանը: 7. Կինը մի ակնթաթը հապաղեց, ապա արագ-արագ սկսեց ճաշի պատրաստություն տեսնել: 8. Ծիրինկատար լեռան լանջին կա մի ականակիտ աղբյուր: 9. Նա ծանր վիրավորվել էր ծնկից: 10. Նրա տալը և սկեսուրը մեկնել են արտասահման: 11. Տանտիկինը հյուրերի առջև հյուրասիրության ճոխ սեղան բացեց: 12. Գարնան մի պայծառ առավոտ նա տանից շտապ դուրս եկավ: 13. Երկու եղբայրներն էլ շարժման ակտիվ մասնակիցներից էին:

40. Ղուրս գրել *ա* ներքին հոլովման պատկանող բառերը:

1. Ավարտելով խորին հավատով ու լավատեսությամբ տոգորված իր խոսքը՝ ծերունին շնորհակալության արտահայտությամբ մեղմ ժպտաց: 2. Մի օր՝ ճրագալույցին, երբ աղջամուղջն արդեն թանձրացել էր, հայրս մտավ տուն և ասաց, որ գետը վարարել է: 3. Կալանավորների երկարածիզ շարասյուները անընդմեջ քայլքով լռելյայն անցնում էին օծագալար լեռնանցքը: 4. Մեր վեհաշուք տունը գտնվում էր կանաչազարդ բլրի լանջին: 5. Շները՝ երկու հզոր զանփռերը, հսկում էին հոտի անդորրը: 6. Մարդկության մեծ մասը խիստ հազվադեպ է խորհում ժամանակի կարևորության մասին: 7. Տոն օրերին փողոցից լսվում էին գոռում-գոչյուններ և ուրախության ծայներ: 8. Տեսնելով մոտեցող անծանոթին՝ շունը սկսեց անհամբերության նշաններ ցույց տալ: 9. Արամը մեծ հաճույքով էր մասնակցում գրականության դասերին: 10. Նրա ծեր հայրը վախճանվել էր թոքերի հիվանդությունից:

41. Ղուրս գրել *այ/ի* ներքին հոլովման պատկանող բառերը: Հիշել այդ հոլովման պատկանող արմատական բառերը:

1. Հիվանդությունից հետո մայրս տակավին շատ թույլ էր: 2. Եղբայրս շատ է սիրում ֆուտբոլ խաղալ: 3. Նրա հայրը աշխատում է քարանշակման գործարանում: 4. Մայրս միշտ համել ճաշեր է պատրաստում: 5. Հորեղբայրս հմուտ դարբին է: 6. Մեր նախահայրերը դարեր շարունակ պայքարել են արնախում թշնամիների դեմ: 7. Նա հպարտությամբ նայեց հորեղբորը: 8. Տարեց հայրը երբեք այդքան հոգնած չէր եղել: 9. Մոր հոգնած աչքերը ժպտում էին մեղմ թախիծով: 10. Ավագ եղբայրս՝ Արամը, ավարտել է Մոսկվայի Լոմոնոսովի անվան համալսարանը:

42. Տեքստից դուրս գրել ներքին հոլովման պատկանող գոյականները:

Ա. Նրա հայրենիքը եղել է քարոտ Սասունը, այդ խուլ երկրի ամենախուլ անկյունը: Նրա մանկությունը անցել է այդ քարափների վրա: Թվում էր, թե մինչև մահ կապրի այդ ժայռերի վրա, բայց պայթեց պատերազմը, եղան զորաժողով, բռնություններ: Հազրոն առավ իր կնոջն ու աղջկան և եկավ հասավ Չյանբերդ...

Փողոցում խաղաղություն է: Ես բացում եմ ուղևորության իմ տետրը, նրա մեջ՝ սուսամբարի երկու տերև: Լեռների վրա վրնջում է իմ ձին, ինչպես սանձարձակ ուրախությունը...

Մի վիթխարի ծիրանի փող առանց հին ահի և նոր խնդությամբ հնչեցնում է մեր արդար երգերը:

(Ըստ Ակսել Բակունցի)

Բ. Մեր տանը միշտ էլ թխել են հայկական հացեր՝ բազմազան ու տարած, և բոլորն էլ համեղ էին: Հիշում եմ՝ մայրս թխում էր գրտնակով հարթեցված լավաշ: Հաց թխելու օրը մայրս արթնանում էր վաղորդայնին: Մի քանի ժամ ողջ տունը լցված էր լինում նոր թխված հացի՝ ախորժակ գրգռող բուրմունքով ու հաճելի ջերմությամբ:

(«Թելադրության նյութերի ժողովածուից»)

Գ. Նստելով գույնզգույն ներկված նստարանին՝ նա իսկույն Լեթ նայեց շուրջբոլորը: Իր առջև՝ տասնինը-քսան քայլ հեռու, նկատեց մի դեռատի աղջկա, որին սկզբում ոչ մի ուշադրություն չդարձրեց, ինչպես ուշադրություն չէր դարձրել շրջապատի առարկաներից որևէ մեկին: Վերջերս ինչ-որ ցրվածություն ու անտարբերություն էր տիրել հոգուն, և նույնիսկ պատահում էր՝ տուն էր գնում և ամենևին չէր հիշում անցած ճանապարհը: Բայց առջևից քայլող աղջկա շարժումներում տարօրինակ, առաջին հայացքից աչքի ընկնող մի բան կար, ու երիտասարդը իր ուշադրությունը գամեց նրա վրա՝ սկզբում սրտնեղած, դժկամորեն, ապա հետաքրքրությամբ:

(«Թելադրության նյութերի ժողովածուից»)

43. Հետևյալ բառերն ըստ սեռական-տրական հոլովի կազմության ձևերի տեղաբաշխել աղյուսակում՝ յուրաքանչյուր շարքը լրացնելով նոր բառերով:

Ա. Բազմություն, հայր, շարժում, ոսկի, գրել, աշակերտ, ծագում, խաղաղություն, սյուն, ցասում, այգի, մանկություն, ճաշակել, քույր, գետափ, Վարդանանք, Վեդունք, քամի, գիրք, տետր, գրադարան, օր, գառ, ուսուցչուհի, գիշեր, Աստված, ընկեր, ծյուն, տեր, տալ, թուփ, դար, մայր:

Բ. Հայ, թոռ, սեղան, գիրք, վայրկյան, հաճախել, կատու, երջանկություն, անկյուն, ծի, ամուսին, մուկ, գինի, լուսամփոփ, կաղին, ընկեր, եղբայր, կաղնի, լեռ, Մանուկ, գայլաձուկ, հայրանուն, հավասարում, կարկաչուն, վայրկյան, սկեսրայր, Արամենք, տանուտեր, որսաշուն, մարդ, երգել, պապ, հենասյուն, նռնաքար, Ռաֆֆի, հարսնաքույր, Գրիգորենք, կատու, նախամարդ, թագուհի, գործընկեր, սառցալեռ, խաչեղբայր:

ԱՐՏԱՔԻՆ ԹԵՔՈՒՄ						ՆԵՐՔԻՆ ԹԵՔՈՒՄ	
ի	ց	ու	ան	վա	ոջ	ու/ա	այ/ո

44. Տրված բառացանկից առանձին շարքերով դուրս գրել *ան* արտաքին և *ա* ներքին հոլովման պատկանող գոյականները:

Որմնասյուն, հարություն, դուռ, մանուկ, գարուն, շնածուկ, ազգանուն, շարժում, մանկություն, սուրանկյուն, խաղատուն, մրրկածյուն, ջրշուն, ծագում, ծոռ, շարասյուն, նուռ, դերանուն, աշուն, ժամանում, մարդկություն, վարանում, գայլաշուն, բուժում, մականուն, անկյուն, թոնրատուն, հերոսություն, զարգացում:

45. Դուրս գրել սեռական-տրականի ձևերը՝ որոշելով դրանց քերականական իմաստները:

Ա. Կաքավաբերդի գլխին տարին բոլոր ամպ է նստում, բերդի ատամնածև պարիսպները կորչում են սպիտակ ամպերի մեջ, միայն սևին են անում բարձր բուրգերը: Հեռվից ավերակներ չեն երևում, և այնպես է թվում, թե բուրգերի գլխին հսկում կա. զոց են ապարանքի երկաթե դռները, աշտարակի գլխից մեկը ահա ծայն է տալու քարափը բարձրացողին:

Իսկ երբ քամին ցրում է ամպերը, ծորերում հալվում են ամպի ծվենները, պարսպի վրա երևում են մացառներ, աշտարակի խոնարհված գլուխը և կիսով չափ հողի մեջ խրված պարիսպները...

Լռություն կա Կաքավաբերդի ավերակներում: Միայն ծորի մեջ աղմկում է Բասուտա գետը, քերում է ափերը և հղկում հունի կապույտ

ործաքարը: Իր նեղ հունի մեջ գալարվում է գետը, ասես նրա սպիտակ փրփուրի տակ ոռնում են հազար գամփոմեր և կրծում քարե շղթաները:

(Ըստ Ա. Բակունցի)

Բ. Հինգշաբթի առավոտյան, երբ բրուտանոցի դուռը մռմռալով կիսաբացվեց ու ներս սահեց հանգած աչքերով գերմանուհին, անիվները, չգիտես ինչու, լռեցին, իսկ ես, մինչև ծնկներս խրված կավահողում, անշարժացա: Իմ ողնաշարի երկարությամբ օծի նման մի սառնություն գալարվեց: Կավը սառն էր երևի, պետք եղածից ավելի սառը: Գերմանուհին նետեց իրեն ամենամոտ նստարանին, իսկ նրա առջև ծնկաչոք ընկավ Մամոն...

Ճաշի ընդմիջումից հետո նորից պատվում էին անիվները, ու բրուտանոցում հաստատված էր աշխատանքային առօրյան: Գերմանուհին վերցրեց մի մեծ կտոր կավ և դողացող մատներով երկար ու խնամքով մշակելուց հետո հաստատեց քառակուսի տախտակին, ապա սկսեց շնչավորել անշունչ կավը: Ավա՛ղ, այս անգամ կավը չճնչեց, որովհետև այդ էր պահանջում արծանագործուհու նոր և վերջին ներշնչումը: Գորշ կավի խորդուբորդ ֆոնին հանգչում էր մանկական մի անշունչ գլուխ:

(Ըստ Գ. Մահարու)

46. Դուրս գրել հոլովված բառերը՝ նշելով դրանց հոլովումը և խոսքիմասային պատկանելությունը:

Ա. Տոթ, խավարչտին գիշեր էր: Իգդիրից Կաղզվան տանող ճանապարհով շարժվում էր մի կառք: Ուղևորները երեքն էին՝ երիտասարդ ամուսինը, նրա դեռատի կինը և հագիվ երկու տարեկան տղան: Դա մի նորաստեղծ ընտանիք էր, որին վիճակվել էր հենց առաջին օրերից ճաշակել իրենց երջանկության ճանապարհին ընկած դառնությունները: Տղամարդը մի քանի տարի ուսուցիչ էր աշխատել Նոր Բալագետի, Երևանի և Իգդիրի վարժարաններում:

Մի քանի օր Սարուխանյանը շրջեց, ծանոթացավ Կաղզվանին: Հայ բնակչության շրջանում տարածվեց նոր ուսուցչի ժամանելու լուրը: Նա դասավանդելու էր ուսումնարանում:

(Ըստ Սաղաթեյանի, Մարտիկյանի)

Բ. Պիզա հինավուրց քաղաքը գտնվում է Տոսկանայում՝ Իտալիայի պատմական մարզերից մեկում: Քաղաքը փռված է փրփրաբաշ Առնո գետի գեղատեսիլ ափերին: Այն իր միջնադարյան ճարտարապետական նախշագարդ կոթողներով, սալահատակ հարթ փողոցներով ու անբասիր մաքրությամբ, ինչպես նաև անդորրությամբ մի առանձին գրավչություն ունի զբոսաշրջիկների համար: Պիզայում հիացնունք պարզևոդ, առինքնող ու իրենց չնաշխարհիկ գեղեցկությամբ հոգիդ թրթռացնող տեսարժան վայրեր շատ կան, որոնցից ամեն մեկը գրավիչ է յուրովի, բայց նրանց մեջ ակնբախ լուսապսակ է թեք աշտարակը: Երկնակարկառ աշտարակը բարձրանում է բոլորածև՝ կազմված լինելով իրար վրա բարձրացող սյունազարդ սրահներից...

Տաճարի կառուցման ժամանակ՝ տասներկուերորդ դարում, Պիզան վերելք էր ապրում, և կառուցման համար ակնհայտորեն ոչինչ չի խնայվել: Երուսաղեմի մոտից՝ Գողգոթա սարից, հազար հինգ հարյուր տակառ հող հինգ հարյուր նավով տեղափոխվել է և փռվել տաճարի բակում՝ այն սրբագործելու համար:

(«Թելադրության նյութերի ժողովածուից»)

47. Ղուրս գրել բացառական հոլովով բառաձևերը, բնութագրել դրանց քերականական իմաստները և որոշել շարահյուսական պաշտոնները:

Ա. Քամին սարերից
Առաջին ծյունի
Փռչի է բերում
Եվ շաղ է տալիս
Բոբիկ ոտներիս
Ու փշաքաղված
Մազերիս վրա:
Ես լուռ նստել եմ
Կապույտ մի քարի,
Կապտել եմ ես էլ
Եվ կապույտ քարից
Տարբերվում եմ ես...
Շապիկիս փեշքից
Ու թևքից կախված

Մաշված, գոյնզգույն
Խաշամանման
Կարկատանները
Պոկում է քամին,
Խառնում ծառերից
Թափվող խաշամին...
(Հ. Սահյան)

Բ. Հոգիս արթնացավ հարավի բույրից,
Ինձ է դուրս կանչում զեփյուռը նրա,
Ձյունն էլ արևի ջահել համբույրից
Ուրախ լալիս է դաշտերի վրա:
Ելնեմ, ծաղկումն է ձնծաղիկների,
Ձյունից ինձ նայող աչերն համբուրեմ,
Գնամ հետևից ծիծեռնակների,
Նրան հետ ետ գամ, գարունը բերեմ...
(Հովհ. Շիրազ)

Գ. ...Եվ մութ այրերից մամռոտ ժայերի
Թավուտ ծըմակի լըռին խորքերից,
Մանուկ հասակից հընչուն ծիծաղի
Արծազանքն ահա լըսում եմ նորից:
Թընդում է զըվարթ աղմուկը բինի,
Բարձրանում է ծուխն իմ ծանոթ ուրթից,
Ու բոլորն ահա նորից կենդանի
Ելնում են աշխույժ վաղորդյան մութից...
(Հովհ. Թումանյան)

Դ. 1. Մի քանի ականբարթից քարը հանկարծ դուրս պրծավ ու լեռան կորնթարդ կրծքով սահեց ներքև: 2. Լեռան երկնակարկառ բարձունքից սկսեցինք դիտել չնաշխարհիկ արևածագը: 3. Նա զերծ էր ամեն տեսակ ձևականություններից ու քաղքենիական միստոկացից: 4. Շոգից նեղվելով՝ թռչունները թաքնվել էին հսկա ծառերի սաղարթներում: 5. Վերջապես երկարատև հիվանդությունից հետո նա վերադարձավ իր աշխատանքին: 6. Ես արթնացա թռչունների աշխույժ ճռվողյունից:

7. Երեխան երկար լացելուց հետո քնեց մանկական անուշ քնով:
8. Դեղնած տերևները պոկվում էին ծառից և օրորվելով ընկնում էին ներքև: 9. Տեսնելով զայրացած ուսուցչուհուն՝ երեխան վախից թաքնվեց նստարանի տակ: 10. Համալսարանում բոլորը խոսում էին աշխարհի նորընծա չեմպիոնից:

48. Կազմել հետևյալ բառերի բացառական հոլովը և հաշվի առնելով հնարավոր զուգաձևությունները՝ նշել, թե որ դեպքերում է բացառականը կազմվում ուղղականի և ո՞ր դեպքերում՝ սեռական-տրականի ձևից:

Ա. Աշակերտ, ուսուցիչ, բանվոր, սեղան, աթոռ, հուզում, մրցում, հեռացում, մոտեցում, լեռ, թռչ, զվարթություն, բարձրություն, կարմրություն, տխրություն, սյուն, ծյուն, արյուն, անկյուն, քույր, տեր, հայր, գոտի, աղավնի, մորթի, ապակի, հայելի, գյուղացի, քաղաքացի, տանջել, մայր, բարձրանալ, տեսնել, հոգի:

Բ. Ջենք, պարտեզ, ձեռք, բուրմունք, ջուր, մարում, նվաճում, շարժում, մեղմություն, նորություն, փրկություն, հասնել, ծիծաղել. բարկանալ, մեծանալ, պատանի, բանվորուհի, ուռենի, ընկեր, կին, քույր, եղբայր, օր, գիշեր, ցերեկ, ամառ:

49. Դուրս գրել գործիական հոլովով բառաձևերը, որոշել դրանց քերականական իմաստները և շարահյուսական պաշտոնները:

Ա. Միջահասակ, պնդակազմ, շատ ժիր տղամարդ էր՝ միշտ լավ հագնված, մոխրագույն գլխարկը մի քիչ ծուռ դրած, մատները լի մատանիներով, որոնցից մեկն առանձնապես հուրհրատին էր տալիս իր խոշոր ադամանդով: Ման էր գալիս արագ, հաստատուն քայլերով: Դեմքը կարծես բրոնզից էր ծուլված: Իր այդ բրոնզյա դեմքով և մանավանդ աչքերի շատ սուր ու լուրջ հայացքով կորովի կամքի և համառ բնավորության տեր մարդու տպավորություն էր թողնում:...

Այդ տունը, ուր ապրում էր Դավիթ Ֆոմիչը, բաղկացած էր երկու հարկից և գտնվում էր քաղաքի ամենաբանուկ փողոցում: Ամբողջ վերին հարկը՝ ծառաների սենյակներով, խոհանոցով, բաղնիքով, պահեստներով, գտնվում էր տանտիրոջ ձեռքին:

Դավիթ ֆոմիչի ընտանիքը մեծ չէր. ինքն էր, կինը, մի հատիկ տղան և աղջիկը: Աղջիկը բավական տգեղ արարած էր: Ծնողների առանձին հոգացողության տակ էր նրա երաժշտական լսելիքը. եթե պատահում էր, որ փողոցային որևէ թափառական մի երաժիշտ որևէ երաժշտական գործիքով՝ հարմոնով, ջութակով կամ շվիով մտնում էր տան բակը մի քանի կոպեկ հավաքելու համար, իսկույն ծառաների միջոցով դուրս էին քշում նրան, որ աղջկա երաժշտական լսելիքը չփչանա:

(Ըստ Նար -Ղոսի)

- Բ. 1. Սահուն քայլերով, աննշմար, որպես քնքուշ մութի թև,
Մի ստվեր անցավ ծաղիկ ու կանաչ մեղմիվ շոյելով,
Իրիկնաժամին թփերն օրորող հովի պես թեթև
Մի ուրու անցավ անցավ, մի գունատ աղջիկ ճերմակ շորերով...
2. Տխուր երեկոն զարկել է վրան,
– Սիրտըս կարոտով կանչում է քեզ՝ ե՛կ:
3. Արծաթ խոսքերով աղբյուրն է խոսում,
– Սիրտըս կարոտով կանչում է քե՛զ՝ ե՛կ:
4. Դու ես, որ դարձյալ թախիծով հիշում,
Կանչում ես նորից կարոտով հստակ:
...Պայծառ տրտմությամբ ինձ ես անրջում
Ու գաղտնի սիրով սիրում ու հիշում...

(Վ. Տերյան)

5. Դու քո պատմության դասերով բոլոր,
Քո հին անունով, կյանքով դժվարին,
Ծանր կանգնած ես այն մեծ նժույգին,
Որ ծանր էր կշռում ոչ թե արկերով,
Ոչ թե վառողի, զենքի հակերով,
Ոչ թե ավերված կրքով կատաղի,
Ոչ թե մայրենի արցունքով աղի,
Այլ երջանկության մշտավառ հրով,
Խաղաղ ծերությամբ, շիկնանքով սիրո,
Հպարտ մայրությամբ, ծիծաղով մանկան,
Ձեռքի սեղմումով բարեկամական...

Այն մեծ նժարին, որտեղ ապագան
Ու պատմությունն են դարձել կշռաքար...
(Պ. Սևակ)

Գ. 1. Տղան, բարձրացնելով սուրճով լի պարկը, դրեց ուսին, տարավ մոտ հիսուն-վաթսուն մետր և իջեցրեց, բայց ոչ նախկին թեթևությամբ: 2. Նայեց շուրջը և ծուռումուռ նոսր սաղարթով ծառն էլ նրան գեղեցիկ թվաց: 3. Ողջ օրն աշխատեց բանջարանոցում՝ շնչելով սամիթի ու ռեհանի, ուրցի ու դաղձի բույրով օդը: 4. Երբ նայում ես այդ կետից, թվում է՝ տեսնում ես սպարապետի կիսադեմը՝ կորնթարդ քթով, մորուքով ու ընչացքով, նշանավոր սաղավարտով: 5. Նա իր սիրաբորբոք խոսքերով վերջնականապես դուրսեց գեղեցկուհուն: 6. Հազիվ մի քանի րոպեներ էին անցել, երբ մինչ այդ հանդարտ մակերևույթով ծովն ալեկոծվեց: 7. Առաջին անգամ էր, որ նա ճամփորդում էր անեզր օվկիանոսով: 8. Շուտով երևաց հինավուրց բերդը՝ իր հաստաբետտ պարիսպներով և բարձր աշտարակներով: 9. Նրա սիրտը շատ ուրախ էր, և բարևում էր նույնիսկ փողոցով անցնող անծանոթ մարդկանց: 10. Կեսօրին մենք վայելեցինք տատիս պատրաստած թանով ապուրը:

50. Կազմել հետևյալ բառերի գործիական հոլովը և նշել հնարավոր զուգաձևությունները:

Անձրև, ամպ, գիրք, հող, լսարան, պատերազմ, այգի, ոսկի, սպասել, կազմել, դիմել, գիշեր, ցերեկ, տեր, քույր, հայր, ազահություն, ծագում, ծիծաղել, հուզում, մեծամասնություն, շարժում, խափանում, բարդի, ժխտում:

51. Կազմել հետևյալ բառերի գործիական հոլովը և օրինակներից ելնելով՝ որոշել, թե որ հոլովումների դեպքում գործիականը ո՞ր հիմքից է կազմվում: Հաշվի առնել նաև հնարավոր զուգաձևությունները և տեղաշարժային միտումները:

Ամրոց, բլուր, ջուր, սուր, դպրոց, տանիք, լսարան, հոգի, որդի, ապակի, պարել, վառել, օր, ընտրել կատարում, ընկեր, մայր, եղբայր, անկյուն, պաշտպանություն, զննություն, բաժանում, գինի, մարդ:

52. Տեքստից դուրս գրել ներգոյական հոլովով բառածևերը և ներգոյականի իմաստ արտահայտող կապական կառույցները:

Ա. Փոքր, աննշան գյուղ է Կաղնուտը, այնպես, որ երբ պետական որևէ պաշտոնյա ելնում է շրջանը պտտելու, նա բնավ Կաղնուտ չի մտնում: Գյուղը թաքնվել է մի նեղ ծորակում... Այսպես՝ մի նեղ ծորակի մեջ, սարի արևադեմ լանջին կպած՝ Կաղնուտը նայում է երկնքին...

Կաղնուտը... այստեղ ամեն ինչ նույնն է, ինչ որ մեր բոլոր գյուղերում... Կաղնուտում գրեթե բոլորն ազգական ու բարեկամ էին իրար...

Դավիթը կամացուկ ու դանդաղ դուրս եկավ փողոց և քայլերն ուղղեց դեպի դիմացի արտը: Վարի օր էր, փողոցում մարդ չկար: Գյուղում զինվոր հազվադեպ էր լինում... «Վարդիշաղը մարդի է գնացել», – կրկնում է Դավիթը մտքում: Դաշտից վերադառնալիս գյուղամիջում հանդիպեց երկու զգիրներին: Քիչ անց նրան կանչեցին գյուղի գրասենյակ: Երբ Դավիթը եկավ, տանուտերը անցուդարձ էր անում գրասենյակի բակում:

(Ըստ. Ստ. Զորյանի)

Բ. Թախտի վրա՝ անկողնու մեջ, պառկած է Սաքուլը զլուխը կապած սպիտակ փաթաթանով: Երկու օր է, որ կողերի մեջ այլևս ծակծկոցներ չի զգում... Ծանր ու չարագուշակ լռություն է տիրում սենյակում և դուրսը: Մահվան ուրվականը նորից եկել է՝ իր փսփսուքը տարածելու մեռնողի սենյակում առաջվանից ավելի ծանր ու չարագուշակ լռության մեջ: Սաքուլի կինը՝ Նատոն, զգում է, թե ինչպես ամուր մի բան բռնում է իր բուկը: Զլուխը թեքում է օրորոցի վրա, դեմքը ծածկում կոնների մեջ և ամեն կերպ աշխատում է զսպել խեղդող հեծկլտանքը:

(Ըստ Նար-Ղոսի)

Գ. Դիլան Դային միայն գիշերը տուն գնաց: Ամբողջ օրը թափառել էր ծորում, եղել էր հարևանի այգու շրջակայքում, աղբյուրն էր գնացել, փողոցի անկյունում կանգնել էր, բայց ոչ մի տեղ Սոնային չէր տեսել:

Լուսնյակ գիշեր էր, երկինքը՝ անամպ: Դիլան Դային պառկեց դեզին գլխին՝ նոր հարած խոտերի վրա, բայց քունը չտարավ:

Հազարավոր չորացած ծաղիկներ բուրում էին խոտի խրձերի միջից, և լուսնյակ գիշերով նրան այնպես էր թվում, ասես այդ նույն դեզի վրա պառկել է Սոնան և խրձերի մեջ թողել լաջվարդի բույրը:

Լուսաբացին հավեցին աստղերը, արևի առաջին շողերի հետ դեղնած արտերում զարթնեց կաքավը...

Քայլում էր Դիլան դային շաղոտ խոտերի միջով, հնձած արտերն էր կոխ տալիս և գլուխը կախ բարձրանում դեպի անտառը՝ արահետի կեռմաններով և թփերի միջով...

Դիլան Դային զգույշ քայլերով մոտեցավ թփերին: Հնձած արտում կաքավները հավաքում էին ընկած հատիկները: Քամին խշշացրեց թփերը... Ու խշշոցը կաքավներին հասավ թե չէ, իսկույն փռռալով մի քանի հանգույց արին օդում, իջան արև առած արտերի վրա...

(Ըստ Ակսել Բակունցի)

53. Ընտրել այն գոյականները, որոնք ունեն ներգոյական հոլովածև: Ո՞ր գոյականները չունեն այդ հոլովածևը:

Գիշեր, ուսումնարան, եղբայր, ինքնաթիռ, ջրհոր, լսարան, փողոց, դաշտ, տետր, օր, ամիս, լավություն, ձեռնարկություն, հանրապետություն, գարուն, շաբաթ, անտառ, գյուղ, աչք, հոգի, տարի, ամիս, փոս, տեր, շուն, աղոթք, ճարտարապետ, այգի, հունվար, օդանավակայան, սենյակ, քաղաք, մեխ, դրոշ, թշնամություն, կարմրություն, տնօրեն, շարժում, տարի, զարգացում, սլաք, հայրենիք, հայր, քույր, միտք:

54. Կազմել տրված բառերի սեռական-տրական հոլովը և որոշել հոլովման տիպը (ընդհանրական կամ հասարակ, ձևային, իմաստային, ձևաիմաստային և պատմական):

Ա. Զորք, կենդանի, գրել, ճանապարհ, քույր, մարդ, զվարթություն, կատարում, բառարան, ծերունի, բժշկուհի, Աստված, ծնունդ, ամիս, հանգիստ, հայր, դիմում, հանք, հապավում, հառաչանք, օր, ուսանողուհի, ամուսին, տարի, դուստր, կայսր, Արամենք, դուռ, սեղան, գառ, անկողին, շուն, տուն, թերթ, սյուն, հեռացում, հուսախաբություն, մոտենալ, զգալ, ծիավոր, պատմություն, հոգի, ցերեկ, արև, հույս, սուգ:

Բ. Հորեղբայր, քաղաք, տեգր, երդում, կնքահայր, Սահակենք, երգել, զեկուցում, վանահայր, ուրախություն, անկյուն, հույս, Գյումրի, ծյուն, բուռ, հասկացություն, հեռագրասյուն, գետածի, դաշտամուկ, խաղընկեր, մարդ, տետր, քաղաք, հայելի:

Գ. Այգի, որոշում, քաջություն, աղջիկ, ժամ, առու, ձի, տարի, դուստր, լսել, դիմում, շարժում, օր, ամառ, մանուկ, մուկ, հանգիստ, զգացմունք, արքա, անպատվություն, կամք, գալուստ, աշակերտուհի:

55. Տեքստից դուրս գրել գոյականներն ու գոյականաբար գործածված բառերը և որոշել դրանց հոլովման տիպը (ընդհանրական, ձևային, իմաստային, ձևաիմաստային և պատմական):

Ա. Արքան դանդաղ ու աննպատակ քայլերով պտտվում էր սենյակում, ցրված ու մշուշոտ հայացքով դիտում չորս կողմը, հենց այնպես ծեռք տալիս ինչ-որ առարկաների. կարծես ուզում էր ստուգել դրանց պնդությունը: Ապա, ասես իմիջայլոց, նկատեց Օլիմպիային, որն աշխատում էր թաքուն սրբել արցունքները և կարգի բերել իրեն:

Այսպես մտամոլոր նա ման էր եկել ամբողջ պալատում, մեն-մենակ իջել, բարձրացել բոլոր երեք հարկերը, ետ ու առաջ քայլել դատարկ միջանցքներով և Օլիմպիայի սենյակն էր մտել միայն նրա համար, որ լույս էր նկատել դռան արանքից: ... Օլիմպիան չհավատաց ականջներին: Երկու մենակ մարդ հիմա կսփոփեն, կմխիթարեն իրար, գուցե և անխոս կհասկանան միմյանց ու լուռ դաշինք կկնքեն մեկը մյուսի հետ: Իսկ երկու հոգին այնքան էլ քիչ չեն: Եթե մանավանդ մեկը կին է, մյուսը՝ տղամարդ: Եվ առավել ևս, եթե այդ կինն ու տղամարդը ամուսիններ են:

(Ըստ Պերճ Ջեյթունցյանի)

Բ. Այդ օրը գործարար բակի պետ Իվան Բիչկոն բրուտանոց մտավ անբաժան կարճ մտրակը հետ ու առաջ շարժելով, մի կնոջ ուղեկցությամբ: Մեծ փորձառություն ունենալու կարիք չկար գուշակելու, որ կինը կալանավորուհի էր և պատկանում էր Զիտայից եկած նոր էտապին: Այդ էին վկայում նրա չարչարված, տնային մոխրագույն թեթև վերարկուն, նաև ծոված կրունկներով կանացի կիսակոշիկները:

Եթե փորձենք որոշել կնոջ դեմքի գույնը, ապա անվերապահորեն պիտի ասենք, որ կարմիր էր, սակայն այդ կարմրությունը ոչ մի կապ չուներ ոչ բանաստեղծների երգած կարմիր վարդի, ո՛չ զատիկի կարմիր հավկիթի, ո՛չ արևի, ո՛չ էլ ուրիշ կարմրությունների հետ: Դա մի գունատ, բժավոր, խաթարված պուտերով կարմրություն էր, որը նրան տալիս էր հիվանդագին տեսք: Նիհար էր նա կալանավորական նիհարությամբ, և եթե չլինեին բարակ հոնքերի տակից նայող աշխույժ ու քննող աչքերը, ապա կարելի էր նրան շարժուն ու թարմ դիակ համարել:

(Ըստ Գ. Մահարու)

Գ. Մենք ճամփա ելանք առավոտ ծեփին՝
Կապույտ երկնքի խորությամբ արբած:
Թարմ, թեթև էր մեր ճամփորդի հոգին,
Ուրախ էինք մենք, և մեր սիրտը-բաց:
Կանչում էր, կանչում ճամփան անմեկին
Ոլորապտույտ մեր առաջ փռված:
Եվ վերջին անգամ նայեցինք մենք ետ,
Ուր ոչինչ չկար մեզ համար դյութիչ,
Անցյալը կորել, ցնդել է անհետ
Որպես երազում արձակած մի ճիչ:
Ոչ մի տխրություն չէր ճախրում մեզ հետ,
Կախարդել էր մեզ առավոտը ջինջ:
Պար էին խաղում ու երգեր ասում,
Ջենքերի փայլով հրճվում էինք մենք:
Կարծես մանկական կապույտ երազում
Ամեն ինչ այնպես ժպտում էր անմենդ:
Ո՛չ հրաժեշտի անորոշ հուզում,
Ո՛չ էլ մեռնելու կասկածանք կար նենդ:
Անսահման դաշտն էր փռված մեր առաջ:
Ոսկի հասկերով ողջունում է մեզ
Աշխարհի հեռուն՝ բա՛ց, լայնատարա՛ծ,
Արևի շնչով լվացված կարծես,

Իսկ ճամփան անծայր իրանը փռած,
 Թավալվում էր մի հսկա օծի պես...
 (Եղիշե Չարենց)

Ղ. Իջնում է գիշերն անգութ ու մթին,
 Եվ այգը բացվում դառն ու մահահոտ,
 Բայց հրկեզ հոգիս մորմոռքում այս տոթ
 Հավատում է դեռ քո առավոտին...
 Ուխտավոր անդուլ, դարերի ժառանգ
 Մի հեզ նաիրցի՝ գնում եմ անկարգ,
 Թող գուժկան գիշերն անհաստատ դավե,
 Որքան մութը՝ սև, այնքան ես՝ համառ,
 Երկնի՛ր, ի՛մ երկիր, հավատով...
 Սուրբ է քո ուղին անմար, և պսակըդ վեհ...
 (Վ.Տերյան)

56. Հոլովել տրված բառերը՝ նշելով հնարավոր զուգաձևերը:

Ծագում	ցասում	ամիս	Աստված
անկյուն	ծնունդ	լեռ	մատանի
տարի	հույս	կայսր	առավոտ
դար	սյուն	անուն	Գյումրի
լույս	Րաֆֆի	սուգ	բեռ
տալ	աներ	պատիվ	այրի
տեգր	մահ	մամուլ	Լոռի
ամառ	հանգիստ	գիշեր	օր
շարժում	կորուստ	գալուստ	թաքուստ

57. Ղուրս գրել այն գոյականները, որոնք ունեն այլաձև հոլովում:

Հույս, փաղաքշանք, ուրվական, լույս, փաթիլ, ընկեր, ծյուն, աղջիկ, սեր, սուգ, կայսր, նախահայր, զեփյուռ, խնդրագիրք, կորուստ, դուստր, մատյան, գինի, այգի, գալուստ, ծնունդ, արևածագ, սառույց, Աստված, պատիվ, աղբյուր, հոտ, փորձ, մահ, աչք, աստղ, հարսնաքույր, բա-
 նալի, Վեդի, տնտեսուհի, մամուլ, ծմեռ, անուն, տանտեր, տատ, օր, հանգիստ:

58. Ըստ տրված զուգաձևությունների բացատրել հոլովակազմությունը և նշել զարգացման հնարավոր միտումները:

ա) այգու // այգիի
ամսվա // ամսի
կայսեր // կայսրի
սգո // սգի // սուգի
լեռան // լեռի
տեգրոջ // տեգոր
պատվի // պատվո
հույսի // հուսո
Սևանի // Սևանա
Լոռիի // Լոռվա // Լոռու

կաշու // կաշվի // կաշիի
մեղվի // մեղուի
բեռան // բեռի
աշնան // աշունի
կոշկի // կոշիկի
ծմեռվա // ծմռան
սյան // սյունի
ցասման // ցասումի
արյան // արյունի

բ) օրից // օրվանից
տարվանից // տարուց
պատանուց // պատանիից
Գյումրուց // Գյումրիից
առավոտվանից // առավոտից
գինուց // գինիից
ծյունից // ձնից
կաշուց // կաշվից
այրուց // այրիից
տալոջից // տալից

գ) արյամբ // արյունով
օգնությամբ // օգնությունով
տիրոջով // տերով
նռնով // նուռով // նռով
ծագմամբ // ծագումով
ոսկով // ոսկիով
ծունկով // ծնկով
գիշերով // գիշերվանով

գ) Անձի և իրի քերականական կարգը

59. Դուրս գրել իրանիշ և անձնանիշ, նաև՝ անձի առումով գործածված իրանիշ կամ իրի առումով անձնանիշ գոյականները:

Ա. Իտալացու օգնության կանչերը, թագավորական սենյակներում հնչող զենքերի շալյունը իրարանցում առաջացրին ամբողջ ամրոցում: Մերկացրած թրերով իրենց ննջարաններից դուրս են թռչում թագուհու հավատարիմ ծառաները, բայց դավադիրները այդ էլ էին կանխատեսել: Հոլիրուդը չորս կողմից շրջապատել են նրանց զինված ծառաները, որպեսզի ոչ ոք օգնության չհասնի թագուհուն...

(Ըստ Ստ. Ցվայգի)

Բ. Ծովանը տերերից բացի մյուս մարդկանց համարում էր թշնամի: Տերերը պաշտպանում էին իրեն, քույրերին, մորը, մորաքույրերին, խոտ են տալիս, ծմեռը ջրում են, սրբում են գոմը, իսկ թշնամիները չեն թողնում դունչը մեկնես դեզի, անցնես արտերի, բանջարանոցների միջով կամ կողքով, եթե անցար՝ քարով, փայտով կխփեն, կծեծեն, տուն կտանեն...

(Ըստ Ստ. Զորյանի)

Գ.... Իսկ հիմա նորից ծմեռ է. մեղրամսի գիշերների նման կարճ ամառն անցավ: Գործարար բալի ու գրասենյակի աշխատողներն անցան իրենց անմիջական պարտականությունների կատարմանը: Ծանոթ մոմռոցով բացվում է բրուտանոցի դուռը, և մենք ներս ենք մտնում, ինչպես ամառանոցներից վերադարձողներն են մտնում իրենց տները: Ամեն ինչ թվում է խունացած, փոշոտ, բայց հարազատ: Առաջին օրն աշխատանքը չի կաշում կարծես: Տաշտը դատարկ է, ցեխը նախապատրաստված չէ հունցելու համար: Բացի դրանից, հարկավոր է զբաղվել ընդհանուր մաքրությամբ, կարգավորումով: Գերմանուհին մեկ-մեկ իջեցնում է իր քանդակներն ու մաքրում փոշին: Բայց ահա անցնում են օրեր, շաբաթներ, և ամեն բան գտնում է իր տեղը, ուրիշ խոսքերով՝ կյանքը մտնում է իր սովորական հունը:

(Ըստ Գ. Մահարու)

Ղ. «Բնությունը միակ գիրքն է, որի յուրաքանչյուր էջը լի է խոր իմաստով»,– Գյոթեի այս խոսքերն ենք հիշում, երբ ժանոթանում ենք եղանակը, երկրաշարժը, հրաբուխը և բնության մյուս արհավիրքները գուշակող կենդանիների ու բույսերի զարմանալի հատկություններին: Ջարմանալ կարելի է, թե ինչպես է մեղուզան զգում երկրաշարժը, գորտը «կռահում» եղանակի փոփոխությունը, կամ թագավորական գարնանաձաղիկն ավետում մոտալուտ հրաբխի ժայթքումը: Մ.Լոմոնոսովը գրել է. «Մարդուն հարկ չէր լինի Աստծուց որևէ բան պահանջել, եթե նա սովորեր ճիշտ կանխագուշակել եղանակը»...

Հիանալի եղանակագետներ են թռչունները. փայտփորիկը եղանակը զգում է և դա ազդարարում է թմբկային հարվածներով: Ծիծեռնակը վատ եղանակին ցածր է թռչում, իսկ արևոտ, չոր եղանակին՝ բարձր: Իսկական «ծանրաչափ» է արտույտը. նրա երգը պարզ եղանակ է գուշակում: Մթնոլորտային ճնշման, օդի խոնավության, ջերմաստիճանի փոփոխությունների նկատմամբ շատ զգայուն է անտառի գեղեցկուհին՝ անտառափաղը: Մթնոլորտային փոփոխությունների նկատմամբ շատ զգայուն են նաև ձկները: Ուշագրավ եղանակագետ են գորտերը, անձրևաորդերը:

Գերազանց «խոնավաչափեր» են ոչխարները: Պատմում են նաև, որ մի անգամ պարզ, արևոտ եղանակին Ի. Նյուտոնը դուրս է եկել զբոսանքի և հանդիպել է հովվի: Վերջինս նրան խորհուրդ է տվել տուն գնալ, եթե չի ուզում անձրևի տակ ընկնել: Նյուտոնը չի լսել, սակայն կես ժամ հետո հորդ անձրևը թրջել է նրան մինչև ոսկորները: Հովվի գուշակությանը օգնել էին ոչխարները:

Իսկ 1794 թ. աշնանը սարդերն «օգնեցին» Նապոլեոնին:

(Ըստ Պ. Ծատուրյանի)

60. Կազմել 2-ական նախադասություն՝ հետևյալ բառերը տարբեր հոլովներով գործածելով ուղիղ խնդրի պաշտոնով:

Գայլ, աղվես, հարևան, բանվորուհի, աշակերտ, ծի, մարդ, երեխա, թռչուն, զինվոր, պատմագիր, թշնամի, գյուղացի, ուսանող, ամուսնացած, թագավոր, վարորդ, նապաստակ:

61. Դուրս գրել բայերն ու բայիմաստի պահանջով գործածված խնդիրները միասին և համապատասխան հարցերով որոշել հոլովը, անձի՞, թե՞ իրի առումով գործածված լինելը:

Ա. Կեցությունը ոչ միայն որոշում է գիտակցությունը, այլև մարդկանց վարքն ու բարքը: Այնուհետև Աշոտ դային պատրաստեց իմ տոպրակը: Տոպրակում տեղավորեց երեք բաժին հաց, որից մեկն իմ օրաբաժինն էր... Երեխաներին խնամում էին տարիքավոր կալանավոր կանայք: Եթե մայրերից մեկն ու մեկը երկու-երեք ամիս հետո վերադառնար և տեսներ իր որդուն, ոչ մի ուժ չէր կարող որոշել, թե որն է նրա հարազատը:

(Ըստ Գ. Մահարու)

Բ. Բայց ոչ միայն մուսաները, այլ աստվածներն էլ են օրհնել նրա օրորոցը: Մինչև երկինքը բարձրացնելով Մարի Ստյուարտի նրբաճաշակ շարժումները, փայլուն դաստիարակությունը, աշխարհիկ վարվելակերպը՝ բոլորն էլ նրան բնութագրում էին սոսկ որպես առաջին աշակերտուհու:

(Ըստ Ստ. Ցվայգի)

Գ. Հիշողության մյուս նկարը խավար էր, որովհետև պատկերում էր ծաղկած ծիրանենիներով փողոցը, իսկ իրենք այդ փողոցը գալիս էին միայն մութն ընկնելուց հետո: Փողոցի բնակիչները երեկոյան փակում էին տների ու պարտեզների դռները, և փողոցը մնում էր իրենց ու իրենց նման զույգերին: Պատի տակ առում էր, միայն նա էր բաց երեսով նայում լուսնկային:

(Ըստ Ա. Բակունցի)

Դ. 1. Գիշերվա նիրհից արթնացավ վաղորդյան մեղմօրոր զեփյուռը, և հազարաթույր ծաղիկների զգլխիչ բույրով տոգորվեց ողջ մթնոլորտը:

2. Դեռատի արփին զլուխը բարձրացրեց լեռան գագաթը զարդարող ծյունաթույր բարձից՝ իր սրտաբուխ ողջույնը հղելով աշխարհին: Հնուց ի վեր մարդիկ զգացել են, որ օժերն իրենց անքթիթ հայացքներով կարող են հիպնոսացնել կենդանիներին ու մարդկանց:

3. Դա մի քնած սև հովազ էր, որը հանկարծ զարթնեց, բարձրացրեց գլուխը, խորագնին նայեց Թրեյսիին, գիրթ ելավ գիրգ թաթերի վրա, գոմռաց, ինչպես միայն սև հովազներն են գոմռում՝ արտաբերելով ինչ-որ հնչյուններ: Այնուհետև նորից փռվեց խոնավ հարթակին և երազկոտ հայացքն ուղղեց անսահման հեռուները:

4. Ճանապարհի ափերին հազարաթույր ու հազարաթույր ծաղիկները բյուր-բյուր ձևերով պճնազարդել էին բուրաստանները: Պուրակներում բանաններն ու անանասները բոլորել էին ականակիտ լճակները:

(«Թելադրության նյութերի ժողովածուից»)

Ե. 1. Կախվել է ժայռը անդունդի վրա
Եվ դարեր այդպես կախված է մնում,
Ջրերի մեջ են ուտքերը նրա,
Իսկ գլխին հոգնած ամպերն են քնում:
...Եվ այդ քարեղեն երկնքի միջից
Մասրի մի թուփ է գլխիվայր բուսել,
Որ դալարել է երկնքի շնչից,
Բայց ոչ մի անգամ երկինքը չի տեսել:

2. Անտառում ամպի ծվեններ կային
Կապույտ մշուշներ կային անտառում,
Օրոր էր ասում աշունն անտառին
Բայց դեռ անտառի քունը չէր տանում:
Փայտահատը հին երգն էր կրկնում
Եվ տաք սղոցն իր յուղում էր կրկին,
Թեղին անտառբեր ականջ էր դնում
Տապալված կաղնու խուլ հառաչանքին:
Անտառապահի տնակի առաջ
Խարույկն իր խաղաղ ծուխն էր ծածանում,
Եվ խարույկի մոտ եղևին կանաչ
Սոճու հետ սիրով զրույց էր անում:

(Հ. Սահյան)

դ) Առկայացման քերականական կարգը

62. Հետևյալ զույգ նախադասություններում ընդգծվածների միջոցով բացատրել որոշյալության-անորոշության քերականական կարգի իմաստն ու արտահայտության միջոցները:

1. ա) *Մի ուսանող* ալ կարմիր *վարդ* էր փնտրում, որ նվիրեր սիրած աղջկան:

բ) Վաղ առավոտյան *ուսանողը* բացեց պատուհանը և տեսավ հրաշք *վարդը*:

2. ա) *Քամին* թռցնում էր առաջին պատահած մարդու *գլխարկը*:

բ) *Մի* մոռացկոտ *քամի* ծուլորեն թափառում էր փողոցից փողոց:

3. ա) *Մի* բարակ-քաղաքավարի *անձրև* է եկել ժամերով, եկել է առանց դադարի...(ՊՍ):

բ) Կատաղած *անձրևը* թափում էր դուռ ու պատուհան:

4. ա) Եվ հենց դա՞ չէ արդյոք, որ կոչվում է *կարոտ*:

բ) Ես մթին-մթին *կարոտն* այնպես գիտեմ, ինչպես կույրը գիտի բնակարանն իր հին...(ՊՍ):

63. Արտագրել՝ վանդակների փոխարեն ավելացնելով *ը* կամ *ո* հոդը. հիմնավորել ընտրությունը:

Ա. Կաքավաբերդի գլխիմ տարիմ բոլոր ամպ է նստում, բերդի ատամնածև պարիսպներմ կորչում էին ամպերի մեջ, միայն սևին են անում բարձր բուրգերմ: Հեռվից ավերակներ չէին երևում, և այնպես է թվում, թե բուրգերի գլխիմ հսկում կա, գոց են ապարանքի երկաթե դռներմ. աշտարակի գլխից մեկմ ահա ծայն է տալիս քարափմ բարձրացողիմ:

Կաքավաբերդի միակ ծաղիկմ ալպիական մանուշակն է՝ ցողունմ կաքավի ոտքի պես կարմիր, ծաղիկմ՝ ծիրանի գույն: Քարի մոտ է բսնում ալպիական մանուշակմ, պարիսպների տակ: Արևից քարերմ տաքանում են, և երբ ամպերմ ծածկում են քար ու պարիսպ, մանուշակմ թեքվում, գլուխմ հենում է քարին: Ծաղկափոշու մեջ թաթախված գունավոր բզեզիմ մանուշակմ ճոճք է թվում, աշխարիմ՝ ծիրանագույն բուրաստան:

(Ըստ Ա. Բակունցի)

Բ. Մարտին ապերմ, իսկապես արդար լինենք, շահով, առևտրով քիչ էր հետաքրքրվում. նրան շահագրգռում, ապրեցնում էր միայն իր այգու կյանքը, նրա բազմազան կյանքը՝ վաղ զարնանից մինչև ուշ աշուն: Մարտին ապորմ հետաքրքրում ու ապրեցնում էր յուրաքանչյուր ծառ և թուփ, նրանց բողբոջում ու ծաղկում, ապա առաջին պտղավորում, քորոցի գլխի չափ պտուղներ, որ կամաց-կամաց դառնում էին բռունցքի չափ: Նա գիտեր այգու յուրաքանչյուր ծառի կենսագրություն, ինչպես հայրմ իր զավակներին, նրանց պատահած դժբախտություն: Ծառի առաջին ծաղկում նրան պատճառում էր զարմանալի հրճվանք, ինչպես զավակի հարսանիք ծնողներին: Նրանց հիվանդություն նրան տխրեցնում էր և ստիպում էր հոգածություն կենտրոնացնել հիվանդ ծառի վրա: Կոտրված ճյուղ, կարկտահար ծառ նրա սիրտը լցնում էին դառմ վշտով, իսկ նոր պատրուսների առաջին կանաչ ու ընծյուղում՝ անասելի բավականությամբ ու հրճվանքով, մի այնպիսի հրճվանքով, որ նա չէր կարողանում իրեն զսպել մինչև իր ուրախությանմ մասնակից չաներ և մի ուրիշի:

(Ըստ Ստ. Զորյանի)

64. Ընդգծել հող ունեցող գոյականները, բացատրել հողերի արտահայտած իմաստները՝ որոշյալություն, ստացականություն, դիմորոշություն, ցուցականություն:

1. Անց կացա՛ն, Օրերս թռան, անց կացան (<Թ):

2. Ես՝ հողախախտով տառապողս ողջ կյանքում, խոնավության բանտարկյալս ու գերիս, Տալիս եմ ձեզ ցավազգա ոտքերիս խորհուրդը խոր և հրամանն ահարկու (ՊՍ):

3. Ո՞նց է ժպտում իմ հոգին Զարին, բարուն՝ ամենքին, Լույս է տալիս ողջ կյանքիս Ու էն ճամփիս անմեկին (<Թ):

4. Ծիածանների լարերի վրա ինձ քնար տվեց երկինքը մի օր, որ երգեմ գովքը իմ մայր բնության Ու մեկ էլ երկրիս կյանքը լուսավոր: Բայց ես երգեցի հոնքերդ միայն, Մեկ էլ՝ հոնքերիդ կամարները վեհ, բայց ես երգեցի մարմինդ միայն, Մեկ էլ քո մարմնի մարմարները հրե, բայց ես երգեցի ոտքերդ միայն, Մեկ էլ՝ ոտքերիդ հետքերն իմ սրտին. Ա՛խ, ես երգեցի քո սերը միայն, Սերդ, որ կամուրջ քանդեց իմ ճամփին... (<Շ):

5. Լուսամուտդ փակես՝ մրրիկ կլինեմ, Հողմ կլինեմ ու կփշրեմ ապակիդ, Ու սենյակդ, ու աշխարհդ կխուժեմ, Ու կխառնեմ թղթերդ, կյանքդ, հոգի՜դ ... (ՍԿ):

6. Մեղավոր շուրթով մրմնջում եմ ես,– Ամենի համար, ինչ տվել ես դու՝ Այս դժվար սիրուս, այս խռովքներիս, այս վերքիս համար, Վերացումներիս, վեհացումներիս ու փառքիս համար, Քեզ բյուր օրհնություն.... (ԳՆ):

7. Էլ ո՞վ է այս աշխարհում՝

Քեզ կարմիր մի որդան տալու,

Կորած յոթ դրախտի տեղ

Քեզ ո՞վ է Գողթան տալու (ՀՍ):

8. Ինձ խաբեցին ամենուր, Խաբեությամբ խաչեցին: Ձեռքիս խաչբուռը առան Ու վրաս խաչ քաշեցին:– Քոնն է աշխարհին,– ասացին, Տանս քարերը տարան... Տուն ունեցար՝ տանդ մեջ բույն կոնի սատանան (ՀՍ):

65. Տրված ասությանդ դուրս գրել հող ունեցող գոյականները՝ նշելով հողի տեսակը:

- Աշխարհս ծագման օրից ընթանում է իր ճամփով: Դու չես կարող նոր բան կերտել աստվածատուր քո խելքով:

- Աշխարհս ում է մնացել, որ ինձ ու քեզ մնա:

- Պայքարը ապրելու ձև է դարձել հայերիս համար:

- Եթե ցանկանում ես կյանքդ երկարացնել, կրճատի՛ր խնջույքներդ:

- Իմաստունն ինքն է արարում իր բախտը:

- Եթե նկատես, որ հակառակորդդ տաքանում է, վեճը վերջացրո՛ւ որևէ կատակով:

- Թույլ մի՛ տուր, որ լեզուդ մտքիցդ առաջ ընկնի:

- Մարդս ստեղծված է հասարակության մեջ ապրելու համար:

- Ձեռք քաշիր, եղբայրս, այն ընկերոջից, որը բարեկամություն է անում թշնամիներիդ հետ:

- Գավաթս մեծ չէ, բայց ես նախընտրում եմ իմ գավաթից խմել:

- Հիշե՛ք, որ ձեր երեխաները ձեզ հետ կվարվեն այնպես, ինչպես դուք եք վարվում ծնողներիդ հետ:

- Ու թախծում եմ, ինչ է մարդս, երբ մայր հողի գիրկն է մտնում, աստղ լինի, թե արեգակ, վերջը մի բուռ հող է մնում:
- Ինչքան որ գիտուն լինես, չիմացածդ մի անգետից հարցրո՛ւ:

66. Դուրս գրել ածանցավոր գոյականները:

1. Իշխանուհին մոտ երեսուն տարեկան մի կին էր՝ գեղեցիկ ու գրավիչ: 2. Նստելով գույնզգույն ներկված նստարանին՝ նա իսկույն ևեթ նայեց շուրջբոլորը: 3. Նշանավոր ճանապարհորդ Մարկո Պոլոն Զինաստան գնալիս և վերադառնալիս երկու անգամ անցել է Հայաստանով և իր թողած ընդհանուր տպավորությունների մեջ ժլատ տեղեկություններ է հաղորդում նաև մեր երկրի մասին: 4. Դատապարտյալների մեր տանջալիլուկ խմբերին, շրջապատած սպառազեն զինվորներով, դուրս էին տանում քաղաքից: 5. Ծնողների սարսափազդու խոսքերից երիտասարդները սարսռացին և զղջացին իրենց ապերախտության համար, բայց այլևս անհնար էր մեղմել նրանց զայրույթը: 6. Ես լռելայն ունկնդրում էի հրճվախառն հիացմունքով և զգում, որ գյուղական այդ խղճուկ եկեղեցում բոլորը դարձել են կատարյալ քրիստոնյա՝ նման այն բարեպաշտներին, որոնք ապրում էին այդ սրբազան կրոնի հալածանքների դարերում: 7. Կալանավորների երկարածիզ շարասյուները անընդհատ քայլքով անցնում էին օժազալար լեռնանցքը: 8. Ինչոր մեկը նարնջի կեղևը նետել էր մայթի վրա՝ չմտածելով անցորդների մասին, և նրա անշնորքության հետևանքով զոհ դարձավ բոլորովին անմեղ դպրոցականը: 9. Ես գտնվում եմ մի թաքստոցում և ամենևին չեմ երկյուղում, որ խավարչտին անտառների այդ թավուտներում որևէ մեկը ինձ կգտնի: 10. Նա կարծես անտարբեր էր դարձել շրջապատողների արհամարհանքի նկատմամբ և ժամերով մնում էր անտառի խոր թավուտում իր ստեղծած թաքստարանում:

67. Տրված բայերից տարբեր ածանցներով գոյականներ կազմել:

Ա. Պահել, պատվիրել, հնչել, պտտել, երագել, արհամարհել, արարել, շվշվալ, վարել, հարցնել, աղոթել, գնալ, գովել, շարժել, սրբել, կցել, բամբասել, զրկել, հարգել, հաճախել, գրել:

Բ. Կերտել, ելնել, հանել, հմայել, պատմել, սուլել, քամել, վազել, քննել, կշկշալ, ճանապարհել, հյուսել, մտնել, նզովել, մարզել, դռդռալ, բաժանել, մանել, նստել, սլանալ, վաճառել, վայելել, փրկել:

68. Առանձնացնել գոյականները՝

ա) -ան-ով վերջավորվող բառերի շարքում.

Տզզան, փական, ածան, կաչան, փչան, թռվոռան, սավան, խլվլան, ավան, խոպան, ծծան, խցան, գլան, ծլվլան, ճռճռան, իշխան, խթան, պարան, գերան, ձզան, փաթաթան, բերան, ճարտասան:

բ) -իչ վերջածանց ունեցող բառերի շարքում.

Արարիչ, բնակիչ, համոզիչ, քայքայիչ, թարգմանիչ, սպառիչ, հմայիչ, նկարիչ, բուժիչ, պատմիչ, դյուբիչ, փրկիչ, սրբագրիչ, խորտակիչ, քննիչ, հաշվիչ, կիզիչ, կախարդիչ, ջախջախիչ, տպավորիչ, շարժիչ, քամիչ, կալսիչ, դրդիչ:

գ) -(ա)վոր վերջածանց ունեցող բառերի շարքում.

Թագավոր, ակնոցավոր, սևավոր, զինվոր, ծիավոր, թևավոր, ձգնավոր, վիրավոր, աշխատավոր, գիսավոր, կեղծավոր, ձևավոր, գլխավոր:

69. Տեքստից դուրս գրել գոյականները, բնութագրել ըստ քերականական կարգերի (Օր.՝ Մարդուն – գոյ., անձնանիշ, եզ. թիվ, տր. հ, ու հոլովում):

Ա. Տաղանդի ամենաէական հատկանիշներից մեկը ամոթխածությունն է: Տաղանդավոր մարդուն գովելիս նա շիկնում է ոչ այնքան հավանություն չտվող խոսքից, որքան անկեղծ դրվատանքից ու գովեստից:

Որտեղ ապրում են ամբարտավանությունն ու հիվանդագին նեղակոտությունը, այնտեղ անբասիր տաղանդը չի կարող նույնիսկ գիշերել: Տաղանդի բնավորությունը համեստությունն է, բայց համեստություն ասելով՝ ես չեմ հասկանում ինքնաժխտման հասնող այն խեղճությունն ու խոնարհությունը, որը փաստորեն նշանակում է սեփական կարծիքի ու սկզբունքի մերժում:

(Ըստ Պ. Սևակի)

Բ. Հաջորդ օրն իսկ արհեստավորները հրաման են ստանում տաճարը մաքրել նախկին կրոնի նշաններից. զոհասեղանները դուրս են բերվում, ծեփվում-ծածկվում են խճանկարով բարեպաշտական պատկերները, և Սուրբ Սոփիայի գմբեթի բարձրաբերձ խաչը, որ հարյուրամյակներ շարունակ թևերը կարկառել էր այս աշխարհի բովանդակ տառապանքն ընդգրկելու համար, խլածայն գետինն է տապալվում:

Այդ ծայրը ուժգին արծազանք է տալիս տաճարում և նրա պատերից շատ հեռու, քանի որ խաչի անկումից ամբողջ Արևմուտքն է ցնցվում: Դառնագին բոթը, երկյուղ հարուցելով, հնչում է Հռոմում, Ջենովայում, Վենետիկում, իբրև նախազգուշացնող որոտ՝ թավալվոր հասնում է Ֆրանսիա, Գերմանիա, ու Եվրոպան արդեն սարսուռով է գիտակցում, որ իր բուր անտարբերության հետևանքով մոռացության մատնված դռնով ներխուժեց մի ավերիչ զորություն, որ դարեր շարունակ պետք է կապի ու կաշկանդի Եվրոպայի ուժերը: Սակայն ժողովուրդների պատմության մեջ, ինչպես առանձին մարդու կյանքում, անդարձ կորսված թուպեն ափսոսանքներով ետ չես դարձնի, և հազարամյակն անգոր է ետ դարձնել մի ժամում կորցրածը:

(Ըստ Ս. Յվայզի)

Գ. Այդ օրերին կարծես թե անագորույն ճակատագիրը որոշեց կալանավորներին զրկել վերջին հույսից ու ևս մեկ անգամ հիշեցնել, որ նրանք մշտնջենական բանտարկության են դատապարտված: Բանտի դժնահայաց վերակացուի կարգադրությամբ արտաքին ճեմագավիթը, որը վաղուց խարխված էր, վերաշինվեց, և նորոգեցին նաև ուղղածիգ միջնորմի՝ Դանտեսի փորած հիմքը և վիթխարի քարերով խցեցին այն անցքը, որ նա վաղօրոք կիսով չափ լքել էր:

Եթե դիմած չլիներ այդ կանխագուշակությանը, նրանց ավելի մեծ դժբախտություն կպատահեր. խորամանկ վերակացուները իսկույն ևեթ կբռնեին, որ փախչելու պատրաստություն են տեսել, և այն ժամանակ նրանք անպայման կենթարկվեին դաժանության, կտտանքի, լկանքի:

(«Թելադրության նյութերի ժողովածուից»)

Դ. Երևանի ու շրջակայքի գարունը կարճատև է: Չնայած մայիսը դեռ վախճանին չէր հասել, բայց արևի ճառագայթներն արդեն բոցկլտուն նետերի նման այրում էին շրջապատը:

Արարատյան դաշտում հասունացող բույրերը հևում էին շնչահեղծի նման: Պապակում էին և՛ բույսերը, և՛ միջատները, և՛ այգիների ծառերին թառած թռչունները, ու եթե այդ պահին նրանք մարդկային լեզու առնեին, նրանց առաջին խոսքը պետք է լիներ «ջուր»:

Հեռուներում նիրհում էին բարձրաբերձ լեռները. նրանց շարքում միայն Մասիսի վերամբարձ կատարն էր, որ անհաղորդակից էր տապին, նրա սպիտակ գագաթը պեծպեծին էր տալիս արևի ճառագայթների ներքո:

Ցերեկվա այն պահն էր, երբ դաշտի բոլոր աշխատողները քաշվել էին նոր քաղած խոտերի դեզերի ստվերների տակ՝ միջօրեին հանգիստը վայելելու: Միայն մոծակներն էին, որոնք խմբերով ղժվժում էին այս ու այն կողմ և իրենց սուր խայթոցներով անհանգստացնում վաստակած աշխատավորներին:

(Ըստ Հ. Սիրասի)

ԱԾԱԿԱՆ ԱՆՈՒՆ

70. Գտնել ածականները և բացատրել դրանց իմաստային, ձևաբանական և շարահյուսական հատկանիշները:

Ա. Տոթակեզ Զամբիայի հարավային սահմանի մոտ՝ Զամբեզի հորդառատ գետի վրա, գտնվում է բնության հիսաքանչ կերտվածքներից մեկը՝ Վիկտորիա շառաչուն ջրվեժը, որը հայտնաբերել է աշխարհահռչակ ճանապարհորդ Ղավիթ Լիվինգստոնը: Նա մանրագնին ուսումնասիրել է Զամբեզի ջրառատ գետը, որի երկարությունը 2660 կիլոմետր է, և հայտնաբերել է մի հոյակապ ջրվեժ, որը կոչվեց Վիկտորիա՝ ի պատիվ Անգլիայի թագուհու: Զրվեժը բնության վեհաքանչ մի ստեղծագործություն է:

Բ. Պիզա հինավուրց քաղաքը գտնվում է Տոսկանիայում՝ Իտալիայի պատմական մարզերից մեկում: Քաղաքը փռված է փրփրաբաշ Առնո գետի գեղատեսիլ ափերին: Այն իր միջնադարյան ճարտարապետական նախշազարդ կոթողներով, սալահատակ հարթ փողոցներով ու անբասիր մաքրությամբ, ինչպես նաև անդորրությամբ մի առանձին գրավչություն ունի զբոսաշրջիկների համար:

Պիզայում հիացմունք պարգևող, առինքնող ու իրենց չնաշխարհիկ գեղեցկությամբ հոգիդ թրթռացնող տեսարժան վայրեր շատ կան, որոնցից ամեն մեկը գրավիչ է յուրովի, բայց նրանց մեջ ակնբախ լուսապսակ է թեք աշտարակը:

Գ. Գիշերային անդորր լռության մեջ լսվում էր երիտասարդ կնոջ առողջ ու կանոնավոր շնչառությունը: Նա քնած էր խոր քնով, և գեղեցիկ գլուխը՝ դեղձան վարսերի ալիքավոր հյուսքերով շրջանակված, խաղաղ հանգչում էր բարձի վրա: Ժպիտը նրա դեմքին ինչ-որ մեղամաղձոտ արտահայտություն էր հաղորդել: Փայտե նախշազարդ սեղանի վրա վառվում էր այն գեղեցիկ լամպը՝ վարդագույն լուսամփո-

փով, որի լույսով նա շատ անգամ էր սքանչացել կնոջ մարմնի փթթուն գեղեցկությամբ:

(«Թելադրության նյութերի ժողովածուից»)

71. Առանձնացնել տեքստի որակական ու հարաբերական ածականները:

Ա. Ահա օժագալար գետը, որը ոլոր-մոլոր անցնում է ծորով՝ իր միօրինակ խշշոցով լցնելով շուրջբոլորը: Փրփուրի միջից ցցվել են շողշողուն ործաքարերը՝ հղկված հորձանուտ ջրի անընդհատ հոսքից, և այդ քարերի վրայով անցնում են ինքը և չնաշխարհիկ Լուսինեն: Հանկարծ Լուսինեն սայթաքում է և կընկներ գետը, եթե ինքը գիրթ շարժումով չգրկեր մեջքը, և միասին իսկույն ևեթ չցատկեին ափ: Ափին ցախ հավաքեցին, ու շուտով բոցկլտում էր խարույկը: Աղջիկը բոբիկ ոտքերը հենել էր ճարձատող կրակի կողքին ընկած մի խորդուբորդ քարի, և թրթռացող բոցը խաղում էր մերկ սրունքների աղոտ հայելու մեջ:

(«Թելադրության նյութերի ժողովածուից»)

Բ. Ճամփորդը մոտեցավ լուսամուտին և նեղլիկ փեղկի փոշեծածկ ապակու միջով ներս նայեց: Ներսում մի ընդարձակ սրահ էր, որը լուսավորված էր լամպերով և բուխարու մեջ բոցկլտացող կրակով: Մի քանի մարդիկ այնտեղ փրփրուն գինի էին ըմպում, իսկ գինեվաճառը տաքանում էր ճարձատող կրակի մոտ: Դրսից չէին լսվում խմողների գոռում-գոչյունները, բայց շարժումներից երևում էր, որ տաք-տաք խոսում են ինչ-որ հարցի մասին:

(«Թելադրության նյութերի ժողովածուից»)

Գ. Ամեն վայրկյան սիրով տրտում ասում են ես՝ մնաս բարով:

Բորբ արևին՝ իմ բոց սրտում, ասում են ես՝ մնաս բարով:

Մնաք բարով՝ ասում են ես բոլոր մարդկանց՝ չար ու բարի,

Տանջվող ու որբ Աղամորդուն ասում են ես՝ մնաս բարով:

Մնաք բարով՝ ասում են ես ընկերներիս՝ մոտ ու հեռու,

Ոսոխներիս՝ չար ու արթուն, ասում են ես՝ մնաք բարով...

(Վ.Տերյան)

Դ. Մի՞թե վերջին պոետն եմ ես,
Վերջին երգիչն իմ երկրի.
Մա՞հն է արդյոք, թե նի՞նջը քեզ
Պատել, պայծա՛ռ Նաիրի:

Վտարանդի, երկրում աղուտ,
Լուսեղ, քեզ եմ երագում,
Եվ հնչում է, որպես աղոթք,
Արքայական քո լեզուն:

Հնչում է միշտ խոր ու պայծառ,
Ե՛վ խոցում է, և՛ այրում,
Արդյոք բոցե վարդե՞րդ են վառ,
Թե՞ վերքերն իմ հրահրում...

(Վ.Տերյան)

Ե. Թողած Կարսում, գետի ափին, տունս՝ շինված անտաշ քարով,
Կարսը թողած, Կարսի այգին ու հայրենի երկինքը մով
Եվ Կարինե Քոթանճյանին անգամ չասած մնաս բարով՝
Անց եմ կենում հիմա օտար քաղաքների ճանապարհով:

(Ե.Չարենց)

Զ. ... Լուռ հեռացանք ու քայլեցինք անդադրում՝
Երագելով հավերժական հեռուներ:
Կյանքը դարձավ հավերժական մի փնտրում՝
Մութ, անհեթեթ, տարօրինակ կյանքը մեր:
Ու օրերում բազմագույն ու բազմազան
Վառվեց, վառվեց ողջակիզվող սիրտը մեր,
Բայց աչքերը մեր արևներ չտեսան,
Եվ մեր սրտերը՝ լուսավոր հեռուներ:
Ու մուշուտ մեր աչքերը հավիտյան
Որոնեցին պատահական աչքերում
Հարդագողի ուղիները ոսկեման,
Նրա անօր, անօայրածիր այն հեռուն...

(Ե.Չարենց)

Է. Վիրավոր սնծի բացված երակից
 Տաք արյան տեղակ պաղ կաթ է ծորում:
 Դեղծենիների անբոց կրակից
 Կայծեր են թռչում դիմացի ծորում:

Իսկ մամռակալած վիմափոր գուռին
 Մի հին փչակված-բնաքանդ ուռի
 Ծեր մուրացկանի ձեռքերի նման
 Իր կոշտուկապար ճյուղերն է մեկնել...
 (Պ.Սևակ)

**72. Տրված որակական ածականները խմբավորել ըստ ներքո-
 հիշյալ աղյուսակի:**

Հմայիչ, վատ, բարձր, թթու, կծու, կիրթ, մավի, վախկոտ, բոսոր, դա-
 ժան, գունավոր, ուժեղ, չար, լավ, կարճ, փոշոտ, գիտուն, թեք, հա-
 մեստ, կապույտ, բրդոտ, ահարկու, համեղ, երկար, նեղ, դեղձան, լու-
 սավոր, սառը, կիսատ, թույլ, քաջ, ծուռ, շեղ:

Առարկայի ընդհանուր որակային հատկանիշ	Տարածական, կառուցվածքային, ծավալային հատկանիշ	Զգայական օրգաններով ընկալվող հատկանիշ	Մարդկանց և կենդանիների ֆիզիկական հատկանիշ	Ընթացիկության, մտավոր կարողության հատկանիշ	Գունային հատկանիշ	Մի բան չունենալու հատկանիշ	Մի բան անողի, կատարողի հատկանիշ

**73. Կազմել տրված ածականների բաղադատական և գերադրա-
 կան աստիճանները:**

Հին, նոր, դժվար, նվազ, բարձր, ցածր, խոշոր, էական, կարևոր,
 վատ, հիմար, տխմար, փոքր, մեծ, վախկոտ:

74. Գտնել համեմատության աստիճան չունեցող ածականները:

Մեղմ, արու, էգ, դժվար, կորիզավոր, անտուն, մանր, ճաղատ, ծրի, հղի, փոքրիկ, դարչնագույն, ոռոգելի, արնանման, երկար, բոքիկ, կույր, ործ, մերկ, ուժեղ, թանձր, հղի, ամուլ, բամբ, անոթի, ամուլ, բազում, օժանդակ, զիլ, թանձր, բծավոր, մոլորյալ, առյուծածև, վճարովի, միաբջիջ, աղքատ, հիվանդ:

75. Գտնել հարաբերական ածականները և ըստ հնարավորության փոխարինել գոյականի թեքված ձևերով (կապերի հետ կամ առանց կապերի):

Օրեր, բրուտանոցում նույնպես զգացվող կարճատև զարնանային օրեր: Այստեղից մենք թիթեղե դուլերով ջուր ենք կրում բրուտանոցի կարիքների համար: Մի ամսից ավելի չէր տևում երանական այս շրջանը, որովհետև հունիսի երկրորդ կեսից գործարար բակը փակվում էր, և բոլոր արհեստավորներին քշում էին դաշտային աշխատանքներին մինչ ուշ աշուն, որից հետո փչում էին ձմեռային ծյունախառն հողմերը: Մենք բարձրանում ենք դեպի այնտեղ, ուր սերն է սավառնում ու մարդկային ստեղծագործական մտքի վսեմ թռիչքը դեպի բրուտանոց: Հեռվում՝ ճամբար բերող ճանապարհի վրա, փոշի էր կանգնել, փոշին սողում էր առաջ, և փոշու մշուշում երևում էին մարդկային զանգվածներ: Այս է պատմությունը կանանց էտապի ժամանակ, որը հետագայում նոր էջ բացեց կալանավորական կյանքի դեռ գրի չառնված տարեգրության մեջ: Նրանց մեղրամոմե դեմքերը լուսավորված էին ինչ-որ աղուտ, ամեն դեպքում խաղաղ ու, կարելի է ասել, գործնական լույսով:

(Ըստ Գ. Մահարու)

76. Տրված հարաբերական ածականները խմբավորել ըստ աղյուսակի:

Տնային, արդիական, գավառական, դաշտային, բամբուկե, ակնոցավոր, ուսանողական, բոժոժավոր, նախապատերազմյան, գիշերային, հնադարյան, անխելք, քարակերտ, ծովափնյա, նորօրյա, քառամյա, հնամյա, հյուսիսային, մայրական, եղեգնյա, անտառային, անգլուխ, անհոգի, անսիրտ, իտալական, աղամանդե, հրացանավոր,

ամուսնական, քաղաքային, մորուքավոր, ցերեկային, ոսկյա, հայկական:

Տեղային-տարածական	Ժամանակային	Ծագման, պատկանելության ու հատկացման	Կազմության	Ունենալու կամ չունենալու

77. Հարաբերական ածականների արտահայտած հատկանշային իմաստները հիմք ընդունելով՝ շարունակել՝ գրելով ևս 5-ական բառ:

ա. Տեղային-տարածական հատկանիշ (լեռնային, գետափնյա)։

բ. Ժամանակային հատկանիշ (ծմեռային, հնամյա)։

գ. Կազմության կամ ինչից լինելը ցույց տվող հատկանիշ (արծաթյա, կայծակեղեն)։

դ. Ունենալու կամ չունենալու հատկանիշ (թևավոր, անուղեղ)։

ե. Ծագման, պատկանելության և հատկացման հատկանիշ (հայրական, մարդկային)։

զ. Նմանության հատկանիշ (կապկանման, արծվակերպ)։

78. Առանձնացնել այն բառերը, որոնք կարող են գործածվել և՛ ածականի, և՛ գոյականի նշանակությամբ (կամ բնութագրվում են խոսքիմասային բազմիմաստությամբ)։

Հանցագործ, ցամաքային, էական, դավաճան, թանձր, զինվորական, իտալական, ազնվական, բանակային, պոչավոր, ապստամբ, ահավոր, հրշեջ, մութ, գծուծ, հով, հեղինակավոր, բարբարոս, հանցագործ, դպրոցական, հեղափոխական։

79. Հեռու, զուգահեռ, հակառակ բառերով կազմել նախադասություններ՝ գործածելով դրանք որպես ածական, մակբայ, կապ։

80. Գտնել գոյականաբար գործածված ածականները ու ածականաբար գործածված գոյականները։

Ա. 1. Ե՛վ մոռացված, և՛ անմոռաց հեքիաթներ, Լույս հնչյուններ, որ դողում են աշխարհում (ՎՏ)։ 2. Այսօր նորից պարտեզում Շրջում էի և

հիշում Մեզ արթմնի երագում Ոսկի, ոսկի մշուշում (ն): 3. Ես Ռուսա՜, ես որդի Արգիշտի՜, Տիրակալ և՛ ստի, և՛ ճշտի, Գերեցի՜, խլեցի՜, տիրեցի՜... (ԳԷ): 4. Եվ ինչպե՞ս եմ ապրում ու գրում,– Որ ինձ սիրում է Ազնիվը, խելացի՜ն, Անձնվերը... Բայց և Ձեռքս է սեղմում, ժպտո՜ւմ ու ինձ հետ խոսում խարդախը, Տգե՛տն ու Մորթապա՜շտը...(ն):

Բ. 1. Ամենագլխավորը, իր գեղեցկությամբ ամենայուրօրինակը հանրապետության հրապարակն է՝ շրջապատված մի ամբողջ շարք ճարտարապետական գլուխգործոցներով: **2.** Օղը շաղախված էր նարնջագույնով: Համերգային լեփ-լեցուն դահլիճում փայլփլում էին ոսկեգույնը և արծաթագույնը:

Գ. 1. Լուսինը որդուս օրոցքն է ոսկի, Ու ես եմ կախել աստղերը վրան՝ Հանց թալիսմաններ փրկարար խոսքի... **2.** Ծիածանների լաբերը վրան՝ Ինձ քնար տվեց երկինքը մի օր, Որ երգեմ գովքը իմ մայր բնության Ու մեկ էլ երկրիս կյանքը լուսավոր:

(<. Շիրազ)

81. Դուրս գրել փոխանվանաբար գործածված ածականները:

- Քաջության մասին ամենից շատ խոսում են վախկոտները, իսկ ազնվության մասին՝ խարդախները:
- Խաղաղությունը և ազատությունը բարիքներից մեծագույններն են:
- Բացահայտ թշնամին ավելի լավ է, քան շողոքորթն ու կեղծավորը:
- Ժլատ հարուստը կատարյալ աղքատ է:
- Հարուստները դեղորայք ունեն, աղքատները՝ առողջություն:
- Անհաջողակը ուրիշ անհաջողակի չի կարեկցում:
- Աղքատին խրատ տվողները շատ են, հաց տվողները՝ քիչ:
- Մեծին ամենից մոտ կանգնած է ազնվությունը:
- Հեզմանքը թույլերի խիզախությունն է:
- Միակ ուղորտը, որտեղ նկատվում է աստվածայինը, արվեստն է, ինչպիսի անուն էլ որ այն ունենա:
- Ֆիզիկական ու բարոյական ցավերից ամենատանջալին խանդի զգացումն է:

82. Հետևյալ ածականները փոխանվանաբար գործածել նախադասությունների մեջ և դիտարկել, թե քերականական տարբերություններ նկատվո՞ւմ են արդյոք փոխանուն ածականների և գոյականների միջև:

Համեստ, ձկուն, չար, մարմնեղ, վտիտ, ձերմակ, բանուկ, ծարավ, բարակ, մանր, նոր, հին, հավաքական, լավ, վատ, ծեր, մեծ, անգործ, զվարթ, ազգային, սեփական, ազահ, ժուժկալ, գործունյա:

83. *Գաղթական, զինվորական, առևտրական, հոգևորական, օգնական, թափառական, դպրոցական* բառերը գործածել 2-ական նախադասություններում՝ գոյականական և ածականական արժեքներով:

84. Գտնել փոխանվանաբար կիրառված ածականները. նշել նրանց ձևաբանական և շարահյուսական առանձնահատկությունները:

1. Ինչքան չարը գորանում է, Այնքան խեղճ է դառնում բարին (<<):
2. Ու ես հիմա չեմ զարմանում, որ քո մի թաս ջրի դիմաց այնքան անկեղծ թույն ես խառնում իմ մաքուրին ու պայծառին (ն):
3. Տե՛ր, հանի՛ր այսօր ունկերդ խցող ամպերն սպիտակ, Կապույտի փառքը ինձանից փակող մռայլը վանի՛ր (ՎԴ):
4. Իմ հեռավորս, Կորածս, Հինս, Դուռդ բաց (ն):
5. Ու հասկացած չարն ու բարին աշխարհքի՝ Մա՛յր, տխրում է սիրող սիրտս քեզ համար (ՍԿ):
6. Օ՛, դու կարող ես ինձ դարձնել Ամենից լավը այս լուսնի տակ, Եվ գեղեցիկը՝ ամենքի մեջ, Եվ բախտավորը՝ ամենքից շատ (ն):
7. Թող կապույտը մանուշակին Ու կարմիրը վարդին մնա (ն):
8. Մարդը,– Ամենից հզորն է աշխարհում, բայց և ամենից անզո՛րն աշխարհում (ԳԷ):

85. Դուրս գրել այն ածականները, որոնք առանց բայածանցների կարող են դառնալ բայահիմք: Կազմել նախադասություններ:

Կույր, թալան, բազում, մրոտ, ցավ, հարմար, ճանկ, խարտոց, ուժեղ, շքեղ, պար, յուղոտ, բարև, հույս, հաջորդ, գունավոր, սղոց, գլխավոր, ծարավ, օտար, նիհար, փորձ, ամբար, գիրթ, կիրթ:

86. Առանձին սյունակներով դուրս գրել պարզ և ածանցավոր ածականները:

Ա. 1. Աքսորի տաղտկալի օրերից մեկն էր: Վաղ առավոտյան՝ ժամը վեցին, նա գնաց գետափ՝ աշխատելու այնտեղ գտնվող ատաղձագոր-

ծական արհեստանոցում: 2. Նա նստեց ափին և սկսեց անթարթ հայացքով դիտել շառաչուն գետի հարատև վազքը: 3. Վանդակում անհանգիստ թռչկոտում էր թութակը՝ արևադարձային չնաշխարհիկ անտառների խոսուն բնակիչը: 4. Այդ օրը տիկինը մի հուզիչ ու անկեղծ նամակ ստացավ իր երկրպագուից: 5. Փողոցներում սուրում էին շքեղ ու փայլուն մեքենաներ: 5. Հեռվից լսվում էր առվակի մեղմահնչյուն կարկաչը: 6. Ջմրուխտե դաշտավայրը վաղորդյան արևի առաջին շողերից կերպարանափոխվեց, ասես կենդանացավ, լցվեց թռչունների դյութիչ դալլալով:

Բ. Թեև շատ էր ծերացել Սաադին, սակայն նրա հոգին երազի աչքերով և ականջով երազի տեսնում էր ու լսում աշխարհի չքնաղ իրերն ու ձևերը, երգն ու լռությունը անհայտ ոլորտների, որովհետև տակավին զրույց էր անում նրա հետ բանաստեղծության կախարդական ոգին: Ջմրուխտե թռչունն իր հավերժական բույնն էր կերտել լեռան գագաթին...

Երգում էին բլբուլները՝ գորշ զգեստ հագած և լուսեղեն աչուկներով, երգում էին իրենց դյութական ռուբայաթները...

Քնքուշ հովը վարդերի ականջներին կուսական շնչով բարևագրեր էր շնջում, որ բերել էր հեռավոր սիրահար վարդերից...

Եվ տեսավ Սուրա աշխարհի հնագեղ հրաշքները, և՛ կապույտ ծովերի ծփուն բյուրեղը, և՛ Դամասկոսի թավիշ աղջիկներին՝ լուսնկա մարմնով, որոնց երկար ու քնքուշ ձեռքերը մանյակի պես փաթաթվել էին երիտասարդ Սաադիի պարանոցով...

Սաադին նայեց շուրջը խորունկ ու հետաքրքիր հայացքով, նայեց երկնքի կապույտ վրանին՝ արշալույսի մեջ թաթախուն, ոսկու մեջ ճախրող թռչուններով:

Նայեց այնպես զարմացած և սքանչացած.

– Այո՛, հրաշք է աշխարհը, հեքիաթ է՝ գեղեցիկ, անհուն, զարմանալի...

(Ըստ Ավ. Իսահակյանի)

Գ. ...Եվ վերջին անգամ նայեցինք մենք ետ,

Ուր ոչինչ չկար մեզ համար դյութիչ,

Անցյալը կորել, ցնդել էր անհետ

Որպես երագում արձակած ճիչ:
Ոչ մի տխրություն չէր ճախրում մեզ հետ,
Կախարդել էր մեզ առավոտը ջինջ:
Պար էինք խաղում ու երգեր ասում,
Ջենքերի փայլով հրճվում էինք մենք:
Կարծես մանկական կապույտ երագում
Ամեն ինչ այնպես ժպտում էր անմենգ:
Ո՛չ հրաժեշտի անորոշ հուզում,
Ո՛չ էլ մեռնելու կասկածանք կար նենգ:
(Ե. Չարենց)

Դ. Սարսափելի գույներով էր նկարագրում Ջինգոն անտառային աշխատանքները: Սղոցվող և շառաչունով տապալվող հսկայական կաղնիների տակ մնալն ու շունչը փչելը սովորական երևույթ էր: Գրեթե ամեն օր անտառային բրիգադներն աշխատանքի վայրում թողնում էին մեկ-երկու կալանավորների ջախջախված, անձանաչելի դիակները...

Անտառահատների ձամբարը գտնվում է խորին տալգայում... Կալանավորների ծանր աշխատանքն ավելի ծանրացնում են մծեղների ամպերը: Նրանք, երևի զգալով մարդկային կենդանի շնչի ներկայությունը, հարձակվում են միլիոններով, լցվում աչք ու ականջ, գուլպաներից ներս....

(Ըստ Գ. Մահարու)

ԹՎԱԿԱՆ ԱՆՈՒՆ

87. Գտնել թվականները և բնութագրել իմաստաբանորեն, ձևաբանորեն, շարահյուսորեն:

Չին կայսրը վճռեց ամրախարիսխ, երկարածիզ պարիսպ քաշել Դեղին ծովից սկսած մինչև Գոբի անապատի դեղնածավալ ավազների մեջ... Եվ հրամայեց տասը տարվա մեջ կառուցել իր երևակայած անծայրածիր պարիսպը, իսկ արու չինացիներից տասից մեկը բանվոր գնար: Երեք միլիոն բանվոր հավաքվեց սահմանագլխի երկայնքին, և երեք միլիոն բանվոր տասը տարի անընդհատ լծվեց տաժանելի ու հյուծիչ աշխատանքի: Դաժան կայսրը հրամայեց, որ պատերի քարերն այնպես պիտի ագուցվեն իրար, որ անհնարին լինի երկու քարի միջև նույնիսկ մի ասեղ խրել:

Հինգ հարյուր հազար թշվառներ թաղվել են հիմքերի և որմերի մեջ, և Շանգ Շենգը իրավամբ կոչվել է «Աշխարհի ամենաերկար գերեզմանոցը»: Երեք միլիոն աշխատավորներ անհնարին տանջանքներով, իրենց արյունով, մկաններով և ոսկորներով չինեցին տիտանական Շանգ Շենը՝ հաստախարիսխ հիմներով և ամեհի վիմերով, խուլական Շանգ Շենգը, որի երկարությունը հասնում է 5 հազար կիլոմետրի, բարձրությունը շուրջ 6,6 մետր է, ստորին մասի լայնությունը 6,5 մետր է, վերին մասինը՝ 5,5 մետր: Այնքան քար ու աղյուս կա կիրարկված Շանգ Շենգը կառուցելու համար, որով կարելի է երկու անգամ քարահյուս գոտի կապել Երկրագնդի շուրջը: Քար ու աղյուսի հետ հազար-հազար, միլիոն-միլիոն չինացու միս ու արյուն կա...

Շանգ Շենգը հազար գլուխ ունեցող վիշապի նման տասը տարի շարունակ (տառապանքների և տանջանքների մի ամբողջ հավիտենականություն) քամեց չին ժողովրդի հոգեկան ու մարմնական ուժն ու զորությունը: Չին մեծ երկրի մեծ ժողովրդի սիրտը մղկտաց..., և նրանց անհուն վիշտն ու ցասումը մարմնավորվեցին պարիսպների երգի մեջ:

«Գարնան առաջին ամիսն է մեղմ ու թարմաշունչ, շատերի ամուսինները տուն դարձան, բայց իմ ամուսինը դեռ աշխատում է Շանգ Շենգի վրա: Երկրորդ ամիսն է, շողշողում են դեղծի ծաղիկները... Եր-

րորդ, չորրորդ և հինգերորդ ամիսներն են... Ավա՛ղ, իմ դաշտերը խոպան մնացին: Լացով ու վշտով անցան վեցերորդ և յոթերորդ ամիսները. եկավ ութերորդը: Ծաղկեցին լուտոսները, և աղավնիները հարյուր և հազար նամակներ բերեցին հեռավոր սիրելիներից: Բայց մենավոր կնոջ համար մեկ նամակ անգամ չկար խեղճ ամուսնուց... Իններորդ ամսում ճամփա են ընկել հարյուրավոր ուխտավորներ... Տասը և տասնմեկերորդ ամիսներին թախծությամբ իջնում է ձյունը, ծածկում բոլոր ճանապարհները:

Տասներկուերորդ ամիսն է. բոլորը Նոր տարվա տոների համար են պատրաստվում, իսկ մենավոր կինը... լաց է լինում դառնազին. մեծ պարիսպները լսում են նրան ու մեկ-մեկ խորտակվում...»:

Այս դառն օրերից անցել է քսան և երեք դար, և չին աշխատավորը քսան և երեք դար երգում է հառաչանքով մեծ պարիսպների այս անգարդ երգը:

(Ըստ Ավ. Իսահակյանի)

88. Ընդգծել թվականները և բացատրել դրանց իմաստային, բառակազմական և ձևակազմական տարբերությունները քանակ ցույց տվող մնացած բառերից:

ա) Տասը, հարյուրավոր, շատ, այդչափ, բյուր, երրորդ, այսքան, տասնօրյակ, քանիցս, երեքական, եռադողանջ, մեկ քառորդ, հնգապատիկ, քիչ, քսանհինգերորդ, քառատել, հինգ յոթերորդ, ութ-ութ, մեկ տասնորդական, եռամատնյա, վեցական, ութոտնուկ, երկրորդել, բյուր, հազար, չորս հարյուր քսանութ, երեքժալ, միլիոն, հազարմոնյա, եռազմբեթ, յոթնաստեղյան, յոթներորդել, երկու ամբողջ հիսունինը հարյուրերորդական:

բ) Երկիցս, միակ, երկակի, հարյուրանոց, երրորդություն, իննամյա, երկսայրի, որքան, միլիարդ, քառաթերթ, ինը հարյուր իննսունինը, միլիոնատեր, եռափեղկ, քառուղի, միաձույլ, հինգ վեցերորդ, բազում, եռահյուս, տասնավարտ, մեկ-մեկ, հազար-հազար, միլիոնավոր, ինը-տասը, յոթանասունինը, առաջնահերթ, առաջնորդ, երրորդաբար, չորրորդվել, մի քիչ, բազում, անթիվ-անհամար, բոլոր, ամեն մի, ինչքան, քանիերորդ:

89. Բացատրել թվականի բառակազմական արժեքը՝ հետևյալ բառակապակցություններով կազմելով՝

ա) ածականներ – (չորս սյուն ունեցող, երեք օրվա, երկու դեմք ունեցող, ութ տարեկան, երկու ժամվա, երկու կենսակերպ ունեցող, մի աչք ունեցող, յոթ գլուխ ունեցող, հազար ակունք ունեցող, հազար տարվա, «ուր»-ի ձև ունեցող, առաջին կարգի):

բ) գոյականներ – (տասն օր, չորս անկյուն ունեցող, ութ ոտք ունեցող, հարյուր տարի, ութ հոգուց բաղկացած, երեք ամիս, չորս հոգուց բաղկացած, երեք ոտք ունեցող, հազար միավորի արժողությամբ թղթադրամ, միլիոններ ունեցող, երեք ձայնավորի միացությունը):

գ) մակբայներ – (երկու անգամ, երեք անգամ (կատարվելով), յոթ անգամ յոթ, չորս անգամ չորս, երկրորդը լինելով):

դ) բայեր – (հարյուր անգամ կրկնվել, երկու դառնալ, երկրորդին հաջորդել, յոթերորդ անգամ լինել (կրկնվել), չորս մասի բաժանել, երկու հավասար մասերի բաժանվել, աչքերը չորս անել, ձեղքելով երկու մասի բաժանել, երկու անգամ նույն բանը ասել):

90. Համեմատել գծապատկերները և կազմել կապակցված խոսք «Թվականների դասակարգման խնդիրը հայ լեզվաբանության մեջ» վերնագրով:

1. Ըստ «Հայոց լեզու» դասագրքի (5-րդ դասարան) (Ֆ. Խլղաթյան)

ՔԱՆԱԿԱԿԱՆ				ԴԱՍԱԿԱՆ
բացարձակ	կոտորակային	բաշխական	մոտավորական	

2. Ըստ «Հայոց լեզու 7» դասագրքի (Հովհ. Բարսեղյան, Փ. Մեյթի-խանյան)

ՔԱՆԱԿԱԿԱՆ			ԴԱՍԱԿԱՆ
բացարձակ	կոտորակային	բաշխական	

3. Ըստ «Հայոց լեզու» ուսումնական ձեռնարկի (Մարգուշ Սիրումյան)

ՔԱՆԱԿԱԿԱՆ		ԲԱՇԽԱԿԱՆ	ԴԱՍԱԿԱՆ
բացարձակ	կոտորակային		

4. Ըստ բուհական դասագրքերի (1. «Ժամանակակից հայոց լեզու» (Մ. Ասատրյան), 2. «Հայոց լեզվի քերականություն» (Ալ. Մարգարյան)

ՔԱՆԱԿԱԿԱՆ	ԴԱՍԱԿԱՆ	ԲԱՇԽԱԿԱՆ	ԿՈՏՈՐԱԿԱՅԻՆ
-----------	---------	----------	-------------

91. Ընդգծել քանակական թվականները, անհրաժեշտության դեպքում արտահայտել բառերով և դասակարգել ըստ գծապատկերի՝ տարբերակելով բուն, փոխանվանական և անվանողական արժեքով գործածությունները:

ՊԱՐԶ	ԱԾԱՆՑԱԿՈՐ	ԲԱՐԴ	
		կցական	հարադրական
հինգ	հիսուն	տասնմեկ	հարյուր մեկ

Ա. Մեկ-ը բնական թվերից առաջինն է. մոտ 10000 տարի առաջ մարդ-վայրենին ծեռքն է վերցրել մեկ առարկա՝ դրանով «միավորն» անջատելով «շատից»՝ բազմությունից: Նույն ձևով առանձնացվել են «երկուս»-ը, «երեք»-ը, «չորս»-ը... Տարբեր ժամանակներում անորոշ բազմության դերում տարբեր թվեր են հանդես եկել՝ 7-ը, 10-ը, 100-ը...

Հաշվի զարգացման առաջին աստիճանում մարդը բառեր չի ունեցել թվերն անվանելու համար. քանակական հարաբերություններն արտահայտել է մարմնի մասերի իմաստավորված շարժումներով, հաշվելի առարկաների տեղաշարժումներով՝ առավելապես նկարագրական եղանակով: Այսպես՝ «երկու առարկա արտահայտող» թվի փոխարեն օգտագործվել է «այնքան, որքան ծեռք ունեմ» բառակապակցությունը: Ավելի ուշ թվերի անվանումների զարգացումը կախման մեջ է դրվել մատային հաշվից. ծեռքերի, ապա ոտքերի մատների օգտագործումը հնարավորություն է տվել անցնել չորսից մեծ թվերին: Օրինակ՝ ավստրալիացիների համար 6-ը համարժեք է «մյուս ծեռքի մեկ մատ», 10-ը՝ «2 ծեռք», 11-ը՝ «երկու ծեռք և մեկ մատ» բառակապակցություններին, իսկ 20-ը՝ «մարդ» բառին: Հնդեվրոպական մայր լեզվում «տասը» նշանակել է «երկու ծեռք»:

Չափման առաջին միավորների համար նմուշներ են ծառայել մարդու քայլքի երկարությունը, մատի հաստությունը, հոդի երկարությունը, ափի լայնությունը, նրա գրկի, բռի տարողությունները և այլն: Օրինակ՝ «կանգուն»-ը տղամարդու արմունկից մինչև միջնամատի ծայրն ընկած տարածությունն է: Եզիպտոսում մեծ կանգունը հավասար էր 52,5 սմ, իսկ փոքր կանգունը՝ 45 սմ: «Մղոնաչափի» երկարության չափական համակարգում մեկ ասպարեզը հավասար է 166 ամբողջ $\frac{2}{3}$ գիրկ = 500 կանգուն = 1000 թիզ = 8000 կոճ = 10600 եղունգ = 231,75 մ: Որպես չափի փոքր միավոր՝ շատ ժողովուրդներ օգտագործել են գարու կամ ցորենի հատիկը:

Բ. Ղեռնա քարե դարում կրոնը բնության ուժերի հետ պայքարի մեջ մտնելու առաջին փորձերն է արել՝ կախարդելու, հմայելու տարր մտցնելով թվային ու երկրաչափական պատկերացումների մեջ, առանձնացրել առեղծվածային, մոգական թվեր՝ որպես ճակատագրի ազդանշան: Շատ վաղուց ճապոնիայում «մահ» բառին համահունչ «4» թիվը, «տանջանք» և «ցավ» բառերին համահունչ «9» թիվը «դժբախտ» թվեր են համարվում: Եվրոպայից փոխառել են նաև երրորդ «սև»-ը՝ «13»-ը: Հայերի համար խորհրդանշական են «3», «4», «7», «9», «11», «40», «60», «666» թվերը...

Գ. Հաշվական տասնորդական համակարգ ունեցող լեզուներում, նաև հայերենում, 1-10 թվերն ունեն առանձին անուններ, 11-99-ը կազմվում են հավելումով (վաթսուինը = 60 + 9), իսկ տասնյակները, հարյուրավորները, հազարավորները և այլն՝ բազմապատկմամբ (յոթանասուն = 7 անգամ 10, երեք հազար = 3 անգամ 1000 և այլն):

Հայերենի 1-10 թվականները բնիկ հայերեն բառեր են. հնդեվրոպական ծագում ունեն տասնյակների անունները՝ քսան, երեսուն..., 1000-ը փոխառություն է պարսկերենից, իսկ միլիոն, միլիարդ, տրիլիոն թվականները եվրոպական ծագում ունեն...

Դ. Մարդկությունն անցյալում ստեղծված տարրական հաշիվը հարմարեցրել է և հարմարեցնում է կյանքի աճող պահանջներին՝ անուններ տալով ամենամեծ թվերին՝ միլիոն, միլիարդ, տրիլիոն, բիլիոն, սիկս-

տրիլիոն, կվադրիտրիլիոն, գուգոլ, ըստ որում 1 գուգոլը հավասար է 10^{100} -ի, իսկ գուգոլի 10-րդ աստիճանը կոչվում է գուգոլպլեքս: Ամերիկացի գիտնականները հաշվել են, որ Երկիր մոլորակը կշռում է 5972 պետատոննա. դա 5972 թիվն է, որին հաջորդում է 18 զրո: Իսկ գիտե՞ք արդյոք, թե որքան ժամանակ կպահանջվի Երկրի զանգվածին հավասար ծանրությունը գոնե մեկ սմ բարձրացնելու համար: Ոչ պակաս, քան երեսուն հազար բիլիոն տարի: Երկրի մասսան աստղաբաշխներին հայտնի է՝ 6 000 000 000 000 000 000 000 տոննա:

92. Թվականներով և մի, մոտ, շուրջ, մոտավորապես, մինչև, չափ, անգամ, կարգ, տեսակ, աստիճան, մաս, տոկոս, բաժին, ընդամենը բառերով կազմել բառակապակցություններ՝ ընդգծելով դրանցից թվականականները:

93. Ընդգծել թվականները, դուրս գրել նրանցով կազմված բառակապակցությունները և բացատրել իմաստային նրբերանգները:

Ա. 1. Հին աշխարհը ամեն օր Հազար մարդ է մտնում նոր, Հազար տարվա փորձ ու գործ Սկսվում է ամեն օր (ՀԹ): 2. Մի հարյուր հոգի զբաղված էին տափարակ ու լայն կրիան գլանների վրա զլորելով (ն): 3. Ինձ ուսումնարան տվին, ինձ հետ էլ մի քսան-երեսուն երեխա (ն): 4. Պիտի փարվեմ ուղեբերիդ՝ Հազար ու մի գիշերներ շնջալով ականջիդ... (ՀՇ): 5. Սպի չեն տեսնի հայոց վերքերը, ... Քանի Հայաստանն՝ իբրև սուրբ մի սիրտ՝ Երկուս է արել զինված սուրը բիրտ... (ն): 6. Մենք դուրս ենք եկել Միլիոն ու միլիոն տարիներ առաջ (ՊՍ): 7. Եվս տասներկու բոլորակ տարի ճեմարանի մեջ եկավ ու անցավ, Ու Սողոմոնը... Կոմիտաս դարձավ: 8. Գերմաներենը շուրջ երեք տարի հարկադրաբար ձկվում էր անվերջ նրա բերանում (ն): 9. Սակայն դեռ երեկ մի հանք չէր փլվում, այլ մի բովանդակ երկինք անողոք, և փլվում էր ոչ թե մեկ, ո՛չ էլ տասնմեկ, այլ միլիոն ու մեկ թշվառի գլխին (ն): 10. Միլիոն, միլիարդ տարիներ Իր ափին է ծովը... (ՍԿ):

Բ. 1. Ամենայն տեղ մահը մի է, Մարդ մի անգամ պիտի մեռնի (ՄՆ): 2. Ծամվում են մշուշում ընկած, Հազար ու հազար գաղթական (ԵԶ): 3. Այս բուրգերի բարձունքից քառասուն դարեր են ձեզ նայում (Նա-

պոլեոնի՝ Եգիպտոսի բուրգերի վրա գրոհելուց առաջ իր զինվորներին հղած խոսքը): 4. Հարյուր անգամ կրկնում եմ, ինչ հարյուր տեղ է ասված՝ Սեր կոչվածը այս ի՛նչ ցավ է, ի՛նչ աղետ է, տե՛ր աստված (Սաուդ Սալման): 5. Ափսո՛ւ, որ իմ ջախելության գիրքը թերթվե՛ց – վերջացա՛վ, Եվ իմ կյանքը, հազա՛ր ափսոս, վաղ գարնան պես շուտ անցավ... (Օմար Խայամ): 6. Երեք թե չորս գնդակ անցավ նրա կողքով:

Գ. Հարյուր տարի հետո... մեզանից ոչ ոք մնացած չի լինի արևի լույսը վայելող...

Բայց հարյուր տարի հետո էլ արևը նորից՝ այսօրվա պես թարմ ու մանուկ, պիտի գրկի իր զվարթ լույսերի մեջ աշխարհը, և լեռների ծյու-նը պիտի փայլի, և ջրվեժները պիտի շառաչեն, և թռչունները այնպես ուրախ պիտի երգեն, կարծես թե առաջին գարունն է, որ ծաղկել է երկ-րի վրա... Եվ հարյուր տարի հետո ծնողների համար աշխարհը պիտի լինի երագների ուղի, իսկ հեռացողների համար՝ ունայնություն, պատ-րանք...

Բայց հարյուր և հազար տարի հետո և հազար-հազար դարեր հետո երկինքը պիտի անծայրանա, և աստղերը պիտի սլանան հազարավոր մղոններ մի ժամի մեջ...

Հարյուր տարի հետո էլ մարդիկ անմահություն պիտի տենչան, ինչ-պես առաջ, և պիտի փոշիանան-մոռացվեն: Հարյուր տարի հետո էլ միտքը պիտի ձգնի ու տվայտի տիեզերքի իմաստը լուծելու համար...

Հարյուր կամ հազար տարի հետո էլ մահկանացուն պիտի ցավագ-նորեն ծգտի անմահության, և օրհասականը պիտի սպասի հրաշքի՝ չհաշտվելով մահվանը:

(Ըստ Ավ . Իսահակյանի)

94. Տրված թվերը փոխարինելով տառային համարժեքներով՝ կարդացեք Իմաստունի 5 խորհուրդները (բառերն սկսվում են այս նշա-նով՝ ♦):

1. ♦70-1-3000-1-4000-1 ♦ 200-20-1-300-400, ♦ 1-700-9000-600-3000 ♦4000-5-2000-1-50-20-4, ♦30-2000-5-30-600-3000 ♦1-2000-1-50-8 ♦60-5-2000-8 ♦2000-7000-4000 ♦7:

2. ♦30-5-1000-8 ♦3-600-3000-20-5000` ♦4-1-500-4000-7000-200
♦200-400-1 ♦50-600-3000-8 ♦3-600-3000-20-5000` ♦6000-1-200-1-
9000-7000-200 ♦1-800-5000-20-5000, ♦1-200-7000-2000-400-7000-9-
300-7000-400-8 ♦3-600-3000-20-5000` ♦5-5000-60-5000-600-5000-4
♦1-400-3-1-200 ♦200-20 ♦1-200-7000-2000-400-1-6000-20-5000:

3. ♦7000-90-4000-1-800-1-400-20 ♦70-5-4000 ♦2-1-5000-5-60-1-
200-7000-9-300-7000-400 ♦1-400-600-90-8 ♦20-5000 ♦4000-1-400
♦4-7000-1000-8 ♦800-5-4000-9000 ♦7 ♦2-1-5000-80-5000 ♦500-20-
400-5:

4. ♦1-5000-4-1-5000 ♦3000-1-2000-4000-1-60-8 ♦200-1-6 ♦7-30
♦4-1-1000-400-1, ♦700-20 ♦60-4000-5000-3000-20, ♦70-1-5000-1-
200-8 ♦3-5-5000-1-400 ♦7-30 ♦4-1-1000-400-1` ♦60-60-4000-5000-
3000-20:

5. ♦200-1-5000-4-7000 ♦8000-600-90-8 ♦600-5000 ♦500-1-4000-
1-400-1, ♦4000-1-400 ♦2000-300-7000-400-5-5000-400♦ 1-700-9000-
20-400 ♦50-7000-1000 ♦60-5-5000-Լ-1-400:

**95. Ընդգծել դասական թվականները. կազմել դրանք որպես վերջ-
նաբաղադրիչ ունեցող 2-ական բարդ ածանցավոր թվականներ:**

Երբ որ մեռնեմ, ինձ այրեցե՛ք, բայց մոխիրս յոթ բուռ,
Առաջին բուռը համասփյուռե՛ք կրծքին բանտված Մասիսի,
Որ խառնվիմ իր մեծ սրտին, հովանա սիրտն իմ հույսի...
Երկրորդ բուռը լուռ շա՛ղ տվեք մայր Արաքսի սրտի մեջ,
Որ հովանա մոխրիս մեջ էլ կարոտավառ սիրտս խեղճ:
Երրորդ բուռը տարեք ցրե՛ք Ղարաբաղիս լեռներին,
Որ մուրագի ծաղկունք դառնամ պանդուխտ հողիս լեռներին:
Սրտիս մոխրի չորրորդ բուռը տարե՛ք ծովակն իմ Վանա,
Որ կարոտից մեռած սիրտս կենդանանա, հովանա՛...
Հինգերորդ բուռն իմ Տարոնի դաշտերի մեջ շա՛ղ տվեք,
Որ հինգ հազար դարեր բախի, մոխրիս մեջ էլ սիրտս հեա.
Վեցերորդ բուռն իմ մոխրի՝ որպես փյունիկը սրտիս,
Դուք շա՛ղ տվեք հազարազանձ ավերակում Անիիս...
Յոթերորդ բուռն իմ մոխրի, որպես անշեջ մի ցասում,
Լցրե՛ք աչքը քար մարդկության, որ իմ վիշտը չէր կիսում...

(Հ. Շիրազ)

96. Ա. Դուրս գրել թվականական կապակցությունները և թվական բաղադրիչները դարձնել դասական՝ արտահայտելով գրության տարբեր ձևերով (Օր.՝ հազար լճերի երկիր (շրջասույթ)– 1000 – 1. հազարերորդ, 2. 1000-րդ, 3. Մ, 4. Ռ), բացատրելով ձևակազմական, ուղղախոսական և ուղղագրական օրինաչափությունները:

Ա. 1. Ճառագայթային այս ախտը բնավ նո՛ր չէ, բարեկամ,— Նա նորածին չէ, Այլ առնվազն ութ հազար և ութ հարյուր տարեկան... Այս ախտը միայն նրանց է բռնում, Ովքեր յոթ հազար յոթ զույն են տեսնում ծիածանի մեջ... 2. Բայց ամաչկո՛ւտ իմ սիրելի, ես քեզ գիտեմ Ու սիրում եմ առնվազն մի 40 կամ 4000 կարճիկ տարի: 3. Արդեն 10 տարի, 110 տարի, 1010 տարի Ես վախենում եմ, Շա՛տ եմ վախենում Բյուրավոր ու բութ հավատացյալից... 4. 5000 տարվա և 50 տարվա պատմություն ունի այս ջարդ-սպանողը, նախճիր-եղեռնը: 5. Մեզ համար միշտ էլ նահանջ էր տարին, ու փետրվարը՝ միշտ 28 օր... 6. Չեմ կարող ապրել Աստվածաշնչի հերոսների չափ Ո՛չ 300, ո՛չ 100 տարի: 7. Ծերանում ենք, Պարո՛ւյր Սևակ, Ծերանում ենք, Սիրելի՛ս, Մեկ օր խմում Եվ երկու օր արդեն խումհար ենք ընկնում, Մեկ ժամ քայլում Եվ երկու ժամ խոտում դրա օգուտից: 8. 2 000 000 մարդ ի խաչ բարձրացավ, 2 000 000 խաչ չտնկվեց հողում... 9. Երկրագնդի պտտվող կողին հասարակածի լայնության վրա սառցե գրիչով մեծատառ գրվեց նրա տարիքը՝ 1914 թիվը... Հիսուսը, նստած Հոր աջում, ինքնին մեծացավ արդեն մե՛կ տարով, և երկրագնդի կիսարյունաքամ-գունատ ճակատին արյունոտ մատով աղվեսագրվեց 1915 թիվը... 10. Անհնարին է, Անհավատալի՛, Որ այս աշխարհը Քանի՛ միլիոն դար Կապրի՛, Կլինի՛, նաև այս դարի Հազար ինը հարյուր Վա՛տ թվից հետո – Կապրի, Կլինի... 11. Ութածն միջատն իննածն ճամփով իր բույնն է սողում: 12. Միավո՛ր է պետք՝ Երջանկությունից կամ թուլությունից մշտապես ծնվող Գլխապտույտի զերոյի համար, Ջերոյանման մեր գլխի համար, Ջերոյանման մեր սրտի՝ համար Եվ զերոյացող ա՛յն կյանքի համար, Որ ինքն իրեն է ճարմանդած պահում:

(Պ. Սևակ)

Բ. 1. Որքա՞ն է այդ լրտեսության վարձը՝ էլի՞ 30 մանեթ, 30 արծաթ, թե՞ նոր չափանիշներով՝ 30 դոլար... (մամուլից): 2. Շուրջը երազի մի

մշուշ անցավ...Արև՝ մեկ, երկու, 13 արև, 40 երկինք և 8 լուսնի շող, Օդի մեջ հնչող 17 բարև, 17 զարուհի ու մեկ էլ 7 ցող... Ու մեկ էլ վազող խեղճարություն. Սենյակում ես եմ, Սակայն ես չկամ... (Ս. Խաչատրյան):

3. Այսօր ինձ նեղում են ասես սենյակիս չորս պատերը խոնարի (ՍԿ):

4. Ացտեկների հետնորդներն իրենց հինավուրց քաղաքը՝ Մեխիկոն, կոչում են «երեք աշխարհների» կամ «երեք մշակույթների մայրաքաղաք», իսկ ալժիրցիներն իրենց էլ-Ուեդը անվանում են «հազար զմբեթների քաղաք»: «Երեք կրոնների քաղաքը» Երուսաղեմն է: Ֆինլանդիան «հազար լճերի երկիր» են անվանում, մեկ միլիոն փղերի երկիրը Լաոսն է: Եթե Ինդոնեզիան ավանդաբար «երեք հազար կղզիների երկիր» են կոչում, ապա յոթ հազար կղզիների երկիրը Ֆիլիպիններն է:

97. Ա. Ընդգծել դասական թվականները, բացատրել կազմությունը, որոշել շարահյուսական պաշտոնը:

Բ. Ընդգծվածներից առանձնացնել նրանք, որոնք դարձվածքների, բաղադրյալ հատուկ անունների, շրջասույթների բաղադրիչ են. փոխաբերական գործածության դեպքում թվականը պահպանո՞ւմ է իր խոսքիմասային արժեքը:

Ա. 1. Ես իմ ծնունդով հազար յոթ հարյուր միլիոներորդս Ծնվել եմ որպես 7 միլիարդերորդ մարդը աշխարհում, Կրկնում եմ՝ մա՛րդը, քո՛ խոսքն եմ կրկնում, Ինձ մարդ ես ստեղծել – 7 միլիարդերորդ մարդը աշխարհում Ու իմ մեջ լցրել մինչև ինձ ծնված 6 միլիարդ, հետո էլ 9 հարյուր հազար 999-րդ մարդկանց երազները բլուր, Մեղքերը բլուր, վերքերը բլուր, Եվ ուժը նրանց անթիվ ու անսպառ... (ՊՍ):

2. Շատ եմ նման այն խեղճ մարդուն, Որ ծանրորեն հիվանդանում օրվա մի օր և իմացած երկրորդ լեզուն մոռանում է բոլորովին (ն):

3. Կիսամերկ մի կին հինգերորդ հարկից նկատում է ինձ ու ետ է քաշվում...(ն):

4. ... Եվ հերքել եմ ես մի բան, որ հաստատել է պետք, Այն, որ կա վեցերորդ զգայարան ... (ն):

5. Եվ եղավ ... մի նոր՝ երկրորդ ջրհեղեղ, որ իր տակ առավ առաջի՜ն հերթին այն երկիրը հենց, որ Նոյին փրկեց (ն):

6. Ա՛խ, չի կարող, ի՞նչ սեր, զգվել ցնծագին Երկրորդ անգամ նույն ալիքը նույն ափին (<Շ):

7. Դու զարնան առաջին ծիծեռնակի պես բույն դրիր իմ տանիքի տակ, Երգեցիր քո սերն առաջին, առաջին զարունը քո

պերճ... Ու բուրեց համբույրն առաջին (ն): 8. Մի՞թե վերջինն ես, Քսաներորդ դար, Եվ ատոմահար Չպիտի՝ հասնես Քսանմեկերորդին,– Քո հաջորդ դարին (ԳԷ):

Բ. 1. Հայկական մանրանկարչությունը միջնադարյան քրիստոնեական արվեստի ամենաինքնատիպ էջերից մեկն է, որի առաջին նմուշները մեզ են հասել է դարից: Թ դարից սկսած մինչև ԺԲ դարի վերջը պահպանված մեծ թվով մանրանկար ձեռագրերը հիմք են տալիս գատորոշելու մանրանկարչական մի շարք դպրոցներ: 2. Մայր Աթոռի հնագույն պատկերազարդ ձեռագիրը թիվ ՃՂԴ Ավետարանն է՝ գրված Ադանայում (Կիլիկիա) ՈՄԴԳ թվականին: 3. Մ. թ. ա. 53 թվականին Արտաշատում բեմադրվել է հայոց Տիգրան Երկրորդ արքայից արքայի որդի Արտավազդ Երկրորդի հունարեն մի ողբերգություն: 4. Նեոֆաշիստների գործունեությունը ուղղված էր հինգերորդ աշխարհամասի բնակիչների դեմ: 5. Վեցերորդ աշխարհամասը Երկրի մակերևույթի 70,8 տոկոսն է կազմում: 6. Տասներորդ և տասներկուերորդ մուսաններից առաջինը թարգմանչական արվեստն է, երկրորդը՝ տեսագրությունը, որը նոր և շատ հզոր գաղափարական գեներ է:

Գ. 1. Նա բռնեց վիշապին՝ այն առաջին օծին, որ Բանսարկուն է և Սատանան, և հազար տարով շղթայեց նրան (Աստվածաշնչից): 2. Շատ առաջիններ հետինը կլինեն, իսկ հետիններ՝ առաջին (Աստվածաշնչից): 3. Դեռևս հին հույների աստղագիտության մեջ ըստ մեծության վեց կարգի բաժանվածների մեջ առանձնացվում էին առաջին մեծության աստղերը: 4. Ազգերի առաջին տիկնայք՝ թագավորների, նախագահների կողակիցները, միշտ էլ հասարակության ուշադրության կենտրոնում են: 5. Բարեկամը է, ինչպես որ եղել է, մի երկրորդ «ինքն» (Ցիցերոն): 6. Ես ո՛չ առաջինն եմ, ո՛չ էլ վերջինը: 7. Յոթերորդ զգայարանը, որ հատուկ է շատ կենդանիների, կոչվում է «երրորդ աչք»: 8. Բացի հայտնի երեք՝ օրենսդիր, գործադիր և դատական իշխանություններից, անպայման պիտի գործի և չորրորդ իշխանությունը՝ մամուլի՝ խոսքի, լրատվության իշխանությունը: Կա չորրորդ իշխանություն՝ կա ժողովրդավարական պետություն (մամուլից):

98. Դուրս գրել թվականները՝ կազմելով դրանց բաշխականը գրության տարբեր ձևերով (Օր.՝ 80 – 1. ութսուն-ութսուն, 2. 80-80, 3. ութսունական, 4. 80-ական):

Ա. Գերմանացի ականավոր մաթեմատիկոսի՝ Գաուսի ուսուցիչը դպրոցականներին առաջարկում է ինքնուրույն աշխատանք կատարել մաթեմատիկայից՝ հաշվել 1-ից մինչև 100 թվերի ընդհանուր գումարը: Նա հույս ուներ, որ երեխաներն ամբողջ դասին զբաղված կլինեն այդ աշխատանքով: Սակայն դեռ չէր հասցրել տեղավորվել բազկաթոռում, երբ փոքրիկ Գաուսը վեր է կենում և ասում այդ գումարը՝ 5050: Ուսուցիչն ապշում է. «Ինչպե՞ս այդքան շուտ հաշվեցիր»: «Ես չհաշվեցի, այլ նկատեցի օրինաչափությունը»: Ուսուցիչը գրում է գրատախտակին տրված թվերը՝ 1, 2, 3, 4, 5, ..., 15, 16, 17, 18, 19..., 50, 60, 70, 80, 90..., 96, 97, 98, 99, 100:

Ուշադրություն դարձրեք առաջին ու վերջին, երկրորդ ու նախավերջին, սկզբից ու վերջից երրորդ, չորրորդ թվերի գումարներին. մեկին գումարած 100 հավասար է $101, 2+99 = 101, 3+98 = 101, \dots$: Որոշելով, որ զույգ թվերի գումարը միատեսակ է՝ 101, իսկ ընդամենը կա 50 զույգ, Գաուսի դասընկերները հեշտությամբ և արագ-արագ վճռում են խնդիրը. 50 անգամ 101 հավասար է 5050 (թվաբանական պրոգրեսիայի անդամների գումարը):

Բ. Աշխարհումս երեք անբժշկելի բան կա մարդուս համար՝ ատամի ցավը, չկամ ու նախանձ հարևանը, վատ կինը: Բայց սրանցից ազատվելու հնար կա. 1-ինի դեպքում հանի՛ր ատամդ, երկրորդ դեպքում՝ տո՛ւնդ վաճառի՛ր և ուրի՛շ տեղ գնա: Երրորդ դեպքում ապահարզան տուր: Բայց վա՛յ այն մարդուն, որ գլխացավ ունի, կամ աչքացավ, կամ վատ որդի. ահա այս դեպքերում անբժշկելի են թե՛ առաջինը, թե՛ երկրորդը, թե՛ երրորդը, որովհետև չես կարող գլուխդ կտրել, աչքերդ հանել և որդուդ փոխել:

99. Ընդգծել *մեկ* բառը կամ *մեկ* բաղադրիչն ունեցողները և նշել խոսքիմասային առանձնահատկություններն ու շարահյուսական պաշտոնը:

Ա. 1. Ազգե՛ր, թե հայոց այս եղեմը մեծ Ձեր մեկնումեկին խոշտանգեր հանկարծ..., Իմ սիրտը... չէր լռի ձեր պես... Թե մեկնումեկդ

իմ ազգի նման եղեռնահարվեր, Ես չէի լռի... Թե մեկնումեկիդ գենոցիդ
 բերեր ոսոխը մթար, Ես նույնը պիտի բերեի... 2. Չկար մարմինը ոչ մե-
 կի... սակայն մեկը հայի էր, մյուսը՝ հայուհու... 3. Քշվել են բոլոր հայերն
 այստեղից՝ տարագրվելով մայրարմատ հողից..., Ուր մեկ-մեկ տեսանք
 հետքերը նրանց... 4. Այս եղեռնապիղծ օրերում գայիք Գեթ մի մանուկի
 աչքով մեկ լայիք... Ո՛ր մեկիդ մեղքը հայ ազգը ների.. Ո՛վ անգլուհիք,
 գոնե արտասվեր, Մեկիդ գթաքույր մի գոչը լսվեր... 5. Գլխից թե մեկ
 մազ պակասի, հավատա՛, Գլուխդ կերթա... 6. Եվ թե լսեի, որ ծեզ, ո՛վ
 ազգեր, մեկն ահ է բերում, Ես խոլ կամպեի, կապստամբեի երկնի էլ
 ընդդեմ... 7. Էլ հայ չի ծնվում ոչ մի հայահող Ողջ Արևմտյան Հայաստա-
 նով մեկ՝ գոհը եղեռնի... 8. Վերից էլ ինչ-որ մեկը շշուկեց. Երկինք նա-
 յեցինք... 9. Մանրագլխիկն էր կկվից մնացել, Մեկ էլ քնքուշիկ կմախքը
 կկվի.. 10. Ուրեմն, Ե՛կ դու էլ ինձ հետ՝ քո տեսածը քեզ մեկ էլ տեսցնե-
 լու այս իմ եփրատյան նորավիշտ քստմնելի դրվագներով տխրա-
 մռունչ... 11. Մի կին թռչում էր բոց թևեր առած, Մեկը դառել էր մի սև
 մոխրակույտ... Մեկի մազերն էր կրակը ծածկել, Մեկը որդուն էր կրա-
 կից փրկում, մեկը կրակե շապիկ էր հագել Ու ծովն էր ընկնում...
 12. Ծովի սիրտն էլ էր, ասես, մեր սրտից. Մե՛կ մոր բերանով անգոր ա-
 նիծում, Մե՛կ հոր պես ծառս էր լինում գայրույթից... մեկ նահանջում էր
 ծովից կրակի... 13. Ողջ երկնքով մեկ ամպած հոնքերով Աստված էլ
 տնքում, Անգոր ցատումով էր խաչակնքվում: 14. Էլ ի՞նչ... Ջոհերս մեկ
 առ մե՞կ վրձնեն, Մեկ առ մե՞կ բանամ աչքերը մանկանց... 15. Թե դու
 Աստված ես ամենակարող... Ինչո՞ւ չես կորած մարդ-խիղճը գտնում,–
 Այսպես բարբառել մեզանից մեկը... 16. Ամեն մեկս էինք իրար մեն-
 տորվում, Հսկայի մեղքը մենք էինք քավում... 17. Եվ թուրքը խնդաց.
 «Ինձ մեկ է՝ վարդ եք, թե մեխակ»... 18. Աստված իմ, թե որ մեկ էլ աշ-
 խարի գամ, Ինձ վա՛գր ծնիր, թե մարդ է սա... 19. Տիգրանի՞ց խոսեմ,
 թե՞ մայր Անիից, որ մայրն է հազար ու մեկ տաճարի... 20. Եվ անցնում
 էինք, երբ տեսանք հանկարծ ... Անգլուխ մեկին և այն էլ խաչված:
 21. Մեջիդն էլ ճչաց՝ «Մեկ զինված հայն էլ ահ է արարչին»: 22. Օ՛,
 գնանք, հայր իմ, մեկ-մեկ բանամ քո առջև Ճերմակ մազերիս գաղտ-
 նիքները սև... 23. Ու ես մեկ-մեկ նայում Դանթեին մռայլ Ու տենչում էի
 համր տանջանքով, Որ խոսեր, բայց նա լռում էր դարձյալ ... 24. Տուն

կար, որ յոթից մեկը փրկվեց, յոթանասունից մեկը հազիվ պրծավ...Յոթ վիլայեթից վեցը դատարկվեց...

(Ըստ Հովհ. Շիրազի «Հայոց Դանթեականի»)

Բ. 1. Նա վերջերս իր մեծ հոր հետ այցելեց հազար ու մեկ գիշերների երկիրը՝ Իրաք։ 2. Արշավախումբը եղավ հազար ու մեկ եկեղեցիների քաղաքում։ 3. Այդքան խոսելուց հետո նրա մեկը երկու չէր դառնում։ 4. Եվ հենց նույն օրը չթի գինը մեկին երկու թանկացավ (ԱԲ)։ 5. Եվ դա այնքան հայտնի և պարզ իրողություն է, ինչպես մեկին գումարած մեկ հավասար է երկու։ 6. Թիվ երկու կուսակցությունը, թիվ 1 կոմունիստի ասելով, քարոզչությամբ չի զբաղվում։ 7. Երվանդը մեկը երկուս չարեց։ 8. Մեկ երկու լռեց, մի օր էլ չհամբերեց։ 9. Գետնից թղթադրամը վերցնելն ու վազելը մեկ եղավ։ 10. Համոզված էր, որ դա մեկից մեկ իր հարևանի գործն էր։ 11. Ինչքա՞ն համբերես, մեկ չէ, երկու չէ։ 12. Դե լա՛վ իմացեք, մեկ էլ որ ձեզ փող տամ, թող երկու լինի։

100. Դուրս գրել կոտորակային թվականները, բացատրել դրանց կազմությունը։

Հնադարյան մարդն այնպիսի անշտապ կյանքով է ապրել, որ նրա արեգակնային, ջերմային, ավազի ժամացույցների վրա թուպենների համար հատուկ բաժանումներ չկային։ Միայն 18-րդ դարի սկզբից ժամացույցի թվատախտակի վրա սկսեց երևան գալ թուպեի սլաքը, 19-րդ դարի սկզբին՝ նաև վայրկյանի սլաքը։ Իսկ ի՞նչ կարող է կատարվել վայրկյանի 1/1000 ընթացքում։ Շա՛տ բան։ Գնացքը, ճիշտ է, կարող է այդ ժամանակամիջոցում տեղափոխվել ընդամենը 3 սմ, բայց ծայրը՝ 33 սմ, ինքնաթիռը՝ 0,5 մ, Երկրագունդը Արեգակի շուրջը վայրկյանի ընթացքում կանցնի 30 մ, իսկ լույսը՝ 300 կմ։ Մեզ շրջապատող մանր էակները, եթե կարողանային դատել, ապա վայրկյանի 1/1000 մասը չնչին ժամանակամիջոց չէին համարի։ Միջատների համար, օրինակ, այդ մեծությունը միանգամայն զգալի է։ Մոծակը մեկ վայրկյանի ընթացքում կատարում է 500-600 թափահարում։ Նշանակում է, որ 1/1000-ի ընթացքում նա հասցնում է դրանք բարձրացնել կամ իջեցնել։

Մարդու ամենարագ շարժումը աչքերի թարթումն է կամ ակնթարթը։ Ճշգրիտ չափումները բացահայտել են, որ «ակնթարթը» միջին հաշվով տևում է 2/5 վայրկյան, այսինքն՝ վայրկյանի 400000-րդ մասը։ Այն

տրոհվում է հետևյալ փուլերի՝ կոպի իջեցում՝ վայրկյանի 75-90 հազարերորդ մաս, իջեցրած կոպի անշարժ վիճակ՝ 130-170 հազարերորդ մաս, կոպի բարձրացում՝ մոտ 170 հազարերորդ մաս... 20-րդ դարի սկզբին չափվող ամենափոքր ժամանակամիջոցը հավասար է վայրկյանի 1/10000 մասին: Այդ ժամանակամիջոցը մոտավորապես այնքան անգամ է փոքր վայրկյանից, ինչքան անգամ վայրկյանը՝ 300 տարուց: Իսկ վայրկյանը թոպեի մեկ վաթսուներորդ մասն է, ժամի՝ 1/360 մասը...

(Ըստ Յու. Պերելմանի)

101. Յուրաքանչյուր շարքում ընդգծել ուղղագրական նորմով հանձնարարելի ձևը կամ ձևերը և բացատրել թվականների ուղղագրությունը: Օր.՝ քսանինը, քսանինը, քսանինն, քսան ինը:

1. մեկ, 1, մի
2. երկու, երկուս
3. ինը, ինն, իննը
4. տասն, տասը, տաս
5. յոթ, 7, յոթը, յոթն
6. տասնհինգ, տասնևհինգ, տասնուհինգ, տասիինգ
7. իննսունինը, ինսունինը, իննսունինն, իննսունին
8. հինգ հարյուր, 500, 5 հարյուր, հինգհարյուր
9. երեք հազար, 3000, 3 հազար
10. առաջին, մեկերորդ, I, I-ին
11. երրորդ, երրորդ, 3-րդ, III-րդ
12. համար 5, համար V, համար V-րդ
13. ութերորդ, ութներորդ
14. տասերորդ, տասներորդ, տասներորդ
15. հարյուր քսանհինգերորդ, հարյուրքսանհինգերորդ
16. հարյուր մեկերորդ, հարյումեկերորդ
17. չորս հարյուրական, չորսհարյուրական
18. երեք-երեք, 3-3, երեքական, 3-ական, երեք-երեքական
19. հինգ-հինգ, 5-5, 5-ական, հինգ-հինգական, հնգական
20. երեսունական, երեսնական
21. հիսունական, հիսնական
22. 1/2, մեկ երկրորդ, կես, 0,5, զրո ամբողջ հինգտասնորդական

23. 1/4, քառորդ, մեկ չորրորդ

24. երեք ութերորդ, երեքութերորդական, երեք ութերորդական, ութից երեքը:

102. Տրված պայմանական նշանը՝ ✓ դնել ուղղախոսական նորմով հանձնարարելի տարբերակը մատնանշող վանդակում (Օր.՝ ☐ քսան-(յե)րկու ☒ քսան(ե)րկու ☐ քսան(ը)(ե)րկու):

1. ☐ տասն(ե)րկու ☐ տասն(յե)րկու ☐ տասն(ըյե)րկու
☐ տաս(ը)ն(ե)րկու

2. ☐ եռեսուն ☐ երեսուն

3. ☐ քառասուն ☐ քառսուն

4. ☐ հիթսուն ☐ հիսուն ☐ հիցուն

5. ☐ վաթսուն ☐ վացուն ☐ վաթցուն

6. ☐ ութսուն ☐ ութանասուն ☐ ութ/ը/սուն

7. ☐ տաս(ե)րորդ ☐ տասն(ե)րորդ ☐ տասն(յե)րորդ

8. ☐ վեց(ե)րորդ ☐ վեց(յե)րորդ

9. ☐ քսան(ե)րեք(ե)րորդ ☐ քսան(ե)րեք(յե)րորդ ☐ քսան(յե)րեք(ե)րորդ

10. ☐ ինն(ը) հարյուր ☐ ինն(ը)ն հարյուր ☐ ինն(ը) հարյուր

11. ☐ ինն(ը)սուն ☐ ինն(ը)նսուն ☐ ինիսուն

12. ☐ Տիգրան երկրորդ ☐ Տիգրան Բ

13. ☐ խոսքով երրորդ ☐ խոսքով Գ

14. ☐ ա կետ ☐ առաջին կետ ☐ կետ 1 ☐ կետ I-ին ☐ կետ 1-ին

15. ☐ դ գլխից ☐ չորրորդ գլխից ☐ գլուխ չորրորդից ☐ գլուխ IV-ից

16. ☐ Ժա ենթակետի ☐ տասնմեկերորդ ենթակետի ☐ ենթակետ 11-ի

17. ☐ 1 գլուխ ☐ գլուխ 1 ☐ 1-ին գլուխ ☐ գլուխ 1-ին

18. ☐ նկար 5-ում ☐ նկար հինգերորդում ☐ 5-րդ նկարում

☐ նկար V-րդում:

103. Բացատրել թվական բաղադրիչ ունեցող դարձվածքների իմաստները (Օր.՝ *երեք մոգեր* – մեծ, նշանակալից երևույթի ծնունդն ապետող վկաներ):

ա) Առաջին ծիծեռնակ, երկրորդ երիտասարդություն, երկու աչքիս վրա, կառքի (սայլի) հինգերորդ անիվ, հազար սրբի տեղ մեկ աստծուն դիմել, սատանայից յոթ օր առաջ ծնվել, յոթ սարից այն կողմ, երեք մոգեր, վեցերորդ աշխարհի պատերազմ:

բ) Առաջին ջութակ, երկրորդ շնչառություն բացել, երկու երես ունենալ, երրորդ աչք, բարով, հազար բարով գալ, հարյուր կտոր դառնալ, մի ձեռքով երկու ձմերուկ բռնել, յոթ կաշի մաշկել, յոթ սրբի տված, երկու ծու խաշելու համար ուրիշի տունն այրել:

գ) Առաջին քայլ, երկրորդ ջութակ նվագել, երկու տիրոջ ծառա, գրոյի հավասարեցնել, հազար բերան, յոթ դռան հաչող շուն, յոթերորդ երկինք, երկու աչքով նայել, երկուսի ջուրը մի ամվով չգնալ, թրի երկու կողմն էլ կտրել, հազար դուռ բախել, երկու տիրոջ ծառա:

դ) Մեկը երկու անել, յոթ կողպեքի տակ պահել, մի մատ, հազար տաշտից հաց ուտել, մի աչք ու մի ականջ դառնալ, մի աքլորի բեռ, խոսքը մեկ անել, հազար կտոր դառնալ, երրորդ աշխարհի երկրներ, վեցերորդ զգայարան, ութերորդ հրաշալիք:

104. Ա. Թվել աշխարհի 7 հրաշալիքները և պատմել դրանցից մեկի մասին:

Բ. Ի՞նչ է նշանակում «աշխարհի ութերորդ հրաշալիք» շրջասությունը:

105. Լրացնել համապատասխան թվականները:

- նավը նավապետ չի ունենա:
- Վագրին պոչը հարկավոր չէ:
- լավ է, բավ է, ցավ է:
- Ավելի լավ է օր ապրել որպես աքաղաղ, քան տարի՝ որպես հավ:
- Լավ է ոչխար ունենալ ամյուծի ղեկավարությամբ, քան թե ամյուծ՝ ոչխարի ղեկավարությամբ:
- թել քաշես, կարկատան կթափվի:
- Սխալվելու համար օրն էլ բավական է, ափսոսալու համար օրն էլ քիչ է:
- Փայտի ցեցը որ իրենից չլինի, տարի կապրի:
- կա՝ արժի, կա՝ չարժի:
- Մարդու ուսին խուրջին կա. ամռան մասում ուրիշի թերություններն էլ լցնում, ետևի մասում՝ իրենը:
- Բնությունը մարդուն աչք է տվել, ականջ, բերան, որ շատ տեսնի, շատ լսի, քիչ խոսի:

106. Հայաստանի Համրապետությունում տոնական ու հիշատակի ի՞նչ օրեր են նշվում և ե՞րբ:

107. Ընդգծել թվականները, կազմել մնացած տեսակները և լրացնել աղյուսակը՝ արտահայտության տարբեր ձևերով. կոտորակային թվականներ կազմելու համար բոլոր դեպքերում որպես համարիչ օգտագործել 1 (մեկ) քանակական թվականը¹:

Ռուս մեծ գրող Լ. Ն. Տոլստոյը իրավացիորեն գրում է. «Խոր ծերության ժամանակ մարդիկ ենթադրում են, թե իրենց կյանքի վերջն են ապրում, սակայն հենց այդ ժամանակ է, որ կատարում են թե իրենց և թե ուրիշների համար ամենաթանկարժեք և ամենաանհրաժեշտ աշխատանքը»: Իսկապես, 85 տարեկան հասակում Գյոթեն վերջապես ավարտեց իր «Ֆաուստը»: Միքելանջելոն 90 տարեկան հասակում կերտեց իր լավագույն քանդակներից մեկը: Վերդին իր գլուխգործոցը՝ «Աիդան», հանդիսատեսին ներկայացրեց 80 տարեկանում: Տիցիանը 95 տարեկան հասակում ավարտեց իր նշանավոր «Քրիստոսը փշե պսակով» նկարը: Ռուս արվեստաբան, ակադեմիկոս Դմ. Լիխաչովը 100 տարեկանում շարունակում էր իր կրակոտ, հրապարակային ելույթները: Երկարակյաց հանճարներից Զ. Զապլինը, Էդիսոնը, Միքելանջելոն ապրել են 90 տարի, Տիցիանը՝ 99, Պ. Պիկասոն՝ 92, Մ. Սարյանը՝ 94, Բ. Շոուն՝ 91, Ալվազովսկին, Գյոթեն՝ 83, Գ. Սունդուկյանը, Վ. Համբարձումյանը՝ 87....

Ըստ «Աշխարհի նշանավոր քիմիկոսներ» գրքի տվյալների՝ ի զարմանս բոլորի, նշվում է, որ 1220 քիմիկոսներից յուրաքանչյուր 2-րդն ապրել է 75 տարի, յուրաքանչյուր 5-րդը՝ 80 տարի, յուրաքանչյուր 9-րդը՝ 85 և ավելի: Իսկ նրանցից 50-ը հասել, անցել են 90 տարվա սահմանագիծը: Շատ երկարակյացներ են եղել XIX և XX դարերում: Երկարակեցության դափնին պատկանում է ֆրանսիացի քիմիկոս Միշել Շևրելիին. նա ապրել է 103 տարի:

¹ Հիշեցե՛ք՝ հռոմեական թվանշաններով արտահայտված դասականներից սովորաբար գործածվում են մինչև 30-ը: Դրանցից բարձր դասականները սակավ կիրառություն ունեն: Նրանք կա՛մ փոխարինվում են արաբական թվանշաններով /+րդ/, կա՛մ ստանում են բառային դրսևորում:

Ֆրանսիացիների քիմիայի արքան՝ Բերտլոն, ապրել է 79 տարի: Նրա մահից երկու ժամ անց իր մահկանացուն է կնքել նաև կինը, ում հետ շատ սիրով ապրել է կես դարից ավելի:

Շատ քիմիկոսներ դարձել են դժբախտ պատահարի զոհեր: Անգլիացի քիմիկոս Գ. Մոզլին 28-ը դեռ չբուլորած դարձավ Առաջին համաշխարհային պատերազմի զոհ: Պ. Կյուրին 47 տարեկանում իր մահկանացուն կնքեց գարեջրով բեռնված սայլի անփվների տակ: Անհայտ հանգամանքներում 51 տարեկանում գլխատեցին ֆրանսիացի քիմիկոս Ա. Լավուազիերին:

Արտահայտման ձևը	ՔԱՆԱԿԱԿԱՆ	ԴԱՍԱԿԱՆ	ԲԱՇԽԱԿԱՆ	ԿՈՏՈՐԱԿԱՅԻՆ
բառերով	ութուն-հինգ	ութունհինգերորդ	ութունհինգական ութունհինգ-ութունհինգ	մեկ ութուն-հինգերորդ, մեկ ութուն-հինգերորդական
արաբական թվանշաններով	85	—	—	—
հռոմեական թվանշաններով	—	LXXXV (զորժածական չէ)	—	—
այբուբենի տառերով	—	ՉԵ	—	—
բառերով և թվանշաններով	—	—	—	—
կոտորակի ձևով	—	—	—	1 / 85
քանակական թվականից՝ ածանցմամբ	—	—	85-ական	—
քանակական թվականի կրկնությամբ	—	—	85-85	—
արաբական թվանշաններով և -րդ (կամ -ին)	—	85-րդ	—	—

108. Գտնել փոխանվանաբար կիրառված թվականները և որոշել դրանց շարահյուսական պաշտոնը:

Ա. 1. Հազարի նման մի աղջիկ ես դու, Որ գտել եմ ես՝ մեկս հազարից (ՊՍ): 2. Երեք աղջիկ թե հանդիպեն մի օր իրար, Պիտի խոսեն իրենց սիրուց իրավ, որ չիմանան, որ սիրում են մեկին: Նրան, ով սիրել է իրենց մեկտեղ – Մեկին՝ իմ պես, Մեկին՝ ինձ պես, Իսկ երրորդին էլ՝ ինձ նման (ն): 3. Մի ոտ չունեմ, Ուստի և ձեր երկուսի տեղ Երեքն ունեմ: Երկու ոտով, Ինչ դուք չունեք և հեշտ կոչում եք «հենակներ», Ես մայթերն եմ կետադրում... Իսկ երրորդով... Երրորդով էլ տնտեսում եմ տան ծախսերս... (ն): 4. Բայց միավորի կողքին շարվեցին նոր-նոր գրոներ, և գրոների թիվն անցավ հինգից ու հասավ վեցի՝ կես միլիոն ու մեկ, մեկ միլիոն ու կես... (ն): 5. Մի աչքովդ ինձ կանչում ես, մի աչքովդ վանում, Մեկով ինձնից դու փախչում ես, մեկով ինձ տուն տանում... Մի աչքիդ մեջ ծովն է Վանա՝ իմ համբույրից խլված, Մեկդ ծովն է իմ Սևանա՝ հույսով իմ խարխլված (ՀԵ): 6. Ո՞ր եք բաժանվում, տուն դարձեք մարդիկ, Մեկի տեղը յոթը ծնեք ու սնեք (ն): 7. Մայր լինել և բանաստեղծ լինել միևնույն բանն են. երկուսն էլ արյունելով կբաժանվեն և կանմահանան ուրիշ էակների մեջ, մեկը կապրի տասի մեջ, իսկ մյուսը կապրի միլիոնների մեջ (ըստ ԴՎ): 8. Ուժի ազդեցության օրենքը մեխանիկայի հիմքում Նյուտոնի գրած 3 օրենքներից «երկրորդի» հետևանքն է: Առաջինը իներցիայի օրենքն է, երկրորդը՝ ազդեցության և հակազդեցության օրենքը: 9. Ոչ բոլոր ժողովուրդներն են հաշվի հիմքում «տասը» դրել: Զինացիները հաշվի հիմքում դրել են «հինգը», հաշվել հնգյակներով: Հին Ռուսաստանում այն եղել է «քառասունը», Հռոմում՝ «տասներկուսը», Բաբելոնում՝ «վաթսունը»: 10. «Գլխապտույտ տրյուկի» հաջող կատարման համար անհրաժեշտ է «սատանայի օղակն» այնպես կառուցել, որպեսզի ճանապարհի թեք մասի գագաթը վերին կետից ավելի բարձր լինի, քան օղակի շառավղի մեկ երրորդն է, իսկ այն կետը, որտեղից հեծանվորդն սկսում է իջնել, պետք է օղակի տրամագծի մեկ քառորդից ավելի բարձր լինի: 11. Եվ այդ ամենը ես հնարեցի, Որ մի հրաշքով իրար հանդիպեն Իմ քսան տարին և տասնութեքը քո (ՎԴ):

Բ. Հազարոտնուկը զբոսնում էր իր հարյուր ոտքերի վրա, հենց դրա համար էլ նրան հազարոտնուկ են ասում: Հրա՛շք բան է՝ զբոսնել՝ ունենալով հարյուր ոտք. ախր նույնիսկ մի գույգ ունենալու դեպքում դրանք կառավարելն այնքան էլ հեշտ չէ, ուր մնաց 50 գույգի դեպքում: Իսկ հարյուրից գլուխ հանելն իսկապես որ գրեթե անհնար է: Բայց հազարոտնուկին դա առանց դժվարության հաջողվում էր. նախ առաջինը, հետո երկրորդը, երրորդը, չորրորդը, հինգերորդը... Քսաներորդը, երեսուներորդը..., իննսուներորդը, իննսունիններորդը և վերջապես՝ հարյուրերորդը:

Աղվեսի հետաքրքրությունը շարժվեց. չէ՞ որ աղվեսները միշտ հետաքրքրասեր են: Աղվեսը նայում էր, ուսումնասիրում, վերլուծում, բայց չէր կարողանում հավատալ դրան:

– Սպասիր, ես կամենում եմ հարցնել քեզ: Դու ինչպե՞ս ես կառավարում այդ ամենը, ինչպե՞ս ես որոշում, թե որ ոտքդ որից հետո շարժես՝ երկրորդը առաջինի՞ց հետո, տասներորդը՝ տասնմեկերորդի՞ց հետո, թե՞ տասերկուերորդից, կամ երևի գույգերով ես շարժվում կամ չորս-չորս, հինգ-հինգ... Հարյուր ոտք... Դու այնքան սահուն ես քայլում... Քայլելու համար չորսն էլ է բավական. գուցե փորձես չորսով շարժվել...

Հազարոտնուկը շփոթվեց, փակեց աչքերը և փորձեց գնալ: Դա շատ դժվար էր, գրեթե անհնար. ո՞ր ոտքը որից հետո դնել՝ առաջինը երկրորդից հետո, տասներորդը հետո տասնհինգերորդը, իսկ ինչպե՞ս վարվել մնացած 40-ի, 50-ի հետ. նա ընկավ գետնին. ինչպե՞ս գլուխ հանել հարյուր ոտքերից:

Աղվեսը ծիծաղեց, իսկ զայրացած ու շփոթված հազարոտնուկն սկսեց լաց լինել՝ ցանկանալով հարյուրի փոխարեն գոնե չորսն ունենալ...

ԴԵՐԱՆՈՒՆ

109. Տրված հատվածից դուրս գրել առարկայի, հատկանիշի և հատկանիշի հատկանիշի ընդհանուր հասկացություն արտահայտող բառերն առանձին-առանձին. դրանց ձևաբանական ու կիրառական առանձնահատկություններից ելնելով՝ բացատրել, թե դրանք ինչ հիմունքով են միավորվում միևնույն խոսքի մասի՝ դերանվան մեջ:

Առաջին հայացքից այն սենյակը, ուր ինձ տեղավորել էին, տհաճ տպավորություն չէր թողնում. կար դուռ, սեղան, մահճակալ, բազկաթոռ, լվացարան, վանդակապատ լուսամուտ: Սակայն դուռը փակ էր գոթ ու գիշեր, սեղանի վրա ո՛չ գիրք կար, ո՛չ թերթ, ո՛չ մատիտ: Իմ «եսը» և իմ մարմինը գտնվում էին դատարկության մեջ: Ինձանից վերցրել էին ամեն ինչ՝ ժամացույցը, որ չիմանայի ժամանակը, մատիտը, որ չկարողանայի գրել, գրչահատը, որ չկարողանայի կտրել երակս, ինձանից խլել էին նույնիսկ իմ ամենաանմեղ մխիթարանքը՝ ծխախոտը: Մարդկային միակ էակը, որին ես կարող էի տեսնել, բանտային հսկիչն էր, բայց նրան արգելված էր խոսել ինձ հետ և պատասխանել իմ հարցերին: Ես չէի տեսնում մարդկային դեմքեր, չէի լսում մարդկային ձայներ, առավոտից մինչև գիշեր և գիշերից մինչև առավոտ ես ոչ մի սնունդ չունեի աչքերիս, լսողությանս և մյուս զգայարաններիս համար: Ես մենակ էի ինքս ինձ և մի քանի անշունչ առարկաների հետ: Ես մենակ էի, ինչպես ջրասուզակը, որն ընկղմվել է լճության սև օվկիանոսը և աղոտ կերպով գիտակցում է, որ փրկության պարանը կտրվել է, և որ իրեն երբեք չեն հանի այդ լճին անդունդից...

Ես ոչինչ չէի անում, ոչինչ չէի լսում, ոչինչ չէի տեսնում: Դա դատարկություն էր՝ առանց ժամանակի և առանց տարածության: Կարելի էր քայլել անկյունից անկյուն, և ամբողջ ժամանակ քեզ հետևում էին քո մտքերը: Այստեղից՝ այնտեղ, այնտեղից՝ այստեղ... Բայց մտքերին էլ ինչ-որ հենարան է պետք, այլապես նրանք կսկսեն անմտորեն պտտվել իրենք իրենց շուրջը. նրանք նույնպես չեն դիմանում դատարկությանը: Լուսաբացից մինչև երեկո սպասում էիր ինչ-որ բանի, բայց ոչինչ չէր պատահում: Եվ այդպես դու սպասում ես, սպասում, միշտ

մտածում ես, մտածում, մինչև սկսում են ցավել քունքերդ: Ոչինչ: Դու առաջվա պես մենակ ես, մենակ...

(Ս. Ցվայգ)

110. Գտնել դերանունները և բացատրել դրանց իմաստային յուրահատկությունները: Ինչո՞վ են դրանք տարբերվում առարկա, հատկանիշ ցույց տվող մյուս խոսքի մասերից (գոյականից, ածականից, թվականից, մակբայից):

Մի անգամ Էդիսոնը գանգատվել է էյնշտեյնին.

– Ոչ մի կերպ չեմ կարողանում ինձ համար օգնական ընտրել: Ամեն օր ինձ մոտ են գալիս մի քանի երիտասարդներ, սակայն նրանցից ոչ մեկը գիտելիքներով չի համապատասխանում այդ պաշտոնին:

– Իսկ ինչպե՞ս եք Դուք դա որոշում,– հարցրեց էյնշտեյնը:

– Այս հարցաթերթիկներով,– պատասխանեց գյուտարարը:

Էյնշտեյնը աչքի անցկացրեց Էդիսոնի հարցերը:

«Քանի՞ մղոն է Նյու Յորքից մինչև Չիկագո»,– կարդաց նա և ասաց.

– Պետք է նայել երկաթուղային տեղեկագրում:

«Ինչպե՞ս է ստացվում չժանգոտվող պողպատը»:

– Այդ մասին պետք է կարդալ մետաղների ստացման տեղեկագրում:

«Իսկ որքա՞ն է վոլֆրամի տեսակարար կշիռը»:

– Ոչինչ չգիտեմ: Պետք է նայել մետաղների տեսակարար կշիռների աղյուսակը, որը սովորաբար գետեղված է լինում ֆիզիկայի դասագրքի վերջում,– պատասխանում է էյնշտեյնը:

«Ե՞րբ»... «Ինչքա՞ն ժամանակ»... «Ինչո՞ւ»... «Ինչպիսի՞ն է»... «Ո՞վ և որտե՞ղ»...

Այս ձևով նա կարդաց բոլոր հարցերը և կատակով նկատեց.

– Ես չեմ սպասում, որ Դուք մերժեք ինձ: Ես ինքս ետ եմ վերցնում իմ թեկնածությունը:

– Այնուամենայնիվ, ես Ձեզ կընդունեի ինձ մոտ,– նույնպես կատակով պատասխանեց Էդիսոնը:– Դուք թեև չգիտեիք հարցերի պատասխանները, բայց գիտեիք, թե ինչպես կարելի է որևէ բան իմանալ, ուրեմն՝ Դուք այն գիտեք:

(Ըստ Յարոսլավ Գոլովանովի)

111. Առանձնացնել դերանունները՝ նշելով դրանց տեսակները:

Այդուհանդերձ, ինչ-որ, միայն, համայն, այնուամենայնիվ, ամենևին, այսօրինակ, ոչ ոք, միանման, ամբողջ, ամբողջովին, բոլոր, բոլորովին, հիմնովին, երբևիցե, մի քանի, այլ, այլուր, իսկույն, այդչափ, գրեթե, միասին, այդտեղ, դեմոդեմ, համայն, միանգամից, ամենայն, մասամբ, ինչ-ինչ, այնինչ, երբ, անմիջապես, ողջ, ոչ մի, այս, անպայման, թե, մյուս, ես, այդօրինակ, քո, ինչո՞ւ, մեկը, ինչպես, բազմիցս, ոմն, ոչ ոք, անշուշտ, գեթ, յուրաքանչյուր, երեկ, շատ, այսպիսի, սույն, նրանք, ոչ միայն, որոնք, իհարկե, միմյանց, բայց, որևէ, ընդհուպ, ինչևիցե, իրար:

112. Տրված դերանունները դասակարգել ըստ տեսակների:

Ողջ, այդպես, ինչո՞ւ, ամեն մի, նույնպես, մեկը, քանի՞երորդ, ով, այստեղ, ի՞նչչափ, ոչ մի, նրանք, այսքան, որքան, ինչքան, յուրաքանչյուր, միմյանց, ոչ ոք, այսինչ, մյուս, ոմն, դու, ամեն մեկը, այս, այլ, որևէ, միևնույն, ինքս, երբ, նույն, որտեղ, մի, քանի՞, ամբողջ, ես, սա, համայն, իրար, մյուս, ուր, ինչպես, ամեն ոք, ամենայն, ինչ-որ, ինչ-ինչ, որոշ, որքա՞ն, ուրիշ, այլ, սույն, ոչինչ, այն, ինչ:

անձնական	ցուցական	պոլստադոժ	հարցական	հարաբերական	անորոշ	որոշյալ	ժխտական

113. Տրված դերանունները խմբավորել ըստ հոլովվելու հատկանիշի: Որոշել հոլովման տեսակը:

Այս, բոլոր, մյուս, միևնույն, ոմն, նույնպես, ուրիշ, այլ, երբևէ, ողջը, մեկմեկու, ինչու, ես, դուք, սա, ոչինչ, երբ, միմյանց, ինքը, նրանք, ովքեր, ոմանք, ամենքը, ուր, ինչպես, մի, իրար, յուրաքանչյուր, ոչ մի, սույն, միմյանց, որտեղ, իրենք, ով, այնքան, նույնքան, սրանք, ես, ոչ ոք, երբ, դա, այս, բոլոր, ուր, ոմն, ողջ, այն, այնտեղ, քանիսը, ինչպիսի, ամեն մի, ամեն ինչ, ինչ-ինչ, ինչ-որ, քանի, մենք, որ, որտեղ, ամեն մեկը, համայն, յուրաքանչյուր ոք, որոշ, ողջ, այսքան, այսչափ, նույն, ինչու, ինչ, մի քանի, ուրիշ, ոչ ոք, այդպիսի, այդ, այսչափ, որ, ուր, ամեն ոք:

անվանական	
դերանվանական	
չհոլովվող	
հոլովման պակասավոր հարացույց ունեցող	

114. Տրված բառացանկից առանձին շարքերով դուրս գրել գոյականին, ածականին, մակբային և թվականին հարաբերակից դերանունները՝ յուրաքանչյուրի դիմաց նշելով տեսակը:

Այդ, ամբողջ, ինչ-որ, միևնույն, համայն, այսպես, ամեն մի, այսչափ, ողջ, որերորդ, որևէ, որևիցե, ոչ ոք, միմյանց, քանի՞, դա, երբևիցե, մի քանի, ուր, այդքան, այնպես, այնտեղ, ամեն ոք, ոչինչ, ամենայն, այսքան, սույն, ամենքը, ինչ-ինչ, այսինչ, մի երկու, ոչ մի, ես, այսպիսի, նույնքան, ինչպես, ինչո՞ւ, ոչինչ, որտեղ, այլ, յուրաքանչյուր, մյուս:

115. Գրել գոյականանիշ, ածականանիշ, մակբայանիշ և թվականանիշ հինգական դերանուն՝ նշելով յուրաքանչյուրի տեսակը:

116. Տրված հատվածներից դուրս գրել դերանունները, դասակարգել ըստ տեսակի և ըստ հոլովման: Որոշել դրանց պաշտոնը:

Ա. Մի վայրկյան է մտածում Գրուշին, և այդ մի վայրկյանը վճռում է բախտը, Նապոլեոնի բախտը և ամբողջ աշխարհի: Դա՛ այդ մի վայրկյանը, կանխորոշում է 19-րդ դարի ամբողջ ընթացքը, և ահա անմահության երաշխիքը. այդ վայրկյանը դանդաղում է շատ ազնիվ և նույնքան սովորական մարդու շուրթերին, իսկ կայսեր չարաբաստիկ հրամանը պարզ ու ակներև թրթռում է թուղթը նյարդայնորեն ձմռթող նրա ծեռքերում:

Երկուսն էլ սպառել են իրենց ուժերը, և կհաղթի նա, ով առաջինը կստանա համալիրում:

Նրանցից ամեն մեկը կարող էր մեղադրել մարշալին, պարծենալ, թե ինքը ուրիշ, ավելի լավ ելք էր առաջարկում: Բայց ոչ ոք սիրտ չի անում, ոչ ոք չի ուզում այդ ասել: Անչափելի վիշտը փականք է դրել նրա շուրթերին:

Բոլոր քաղքենիական առաքինությունները հուսալի վահան են խաղաղ ընթացող առօրյա պահանջների հանդեպ. զգուշավորություն, ջանասիրություն, ողջախոհություն: Այս նույն հատկանիշներն անօգնական ու անհարկավոր են դառնում, հալվում, անէանում են այն մի վայրկյանի մեջ, որ բացահայտվում է միայն հանձարի առաջ և նրա մեջ է որոնում իր մարմնացումը: Արգահատանքով նա հեռու է վանում փոքրոգի մարդուն և միայն անվեհերին է բարձրացնում երկինք իր հրեղեն աջով ու նրան հերոսների կաճառը դասում:

Բ. Այլևս չկա տարակուսանք. նրանք տեսել են ծովը, բայց հիմա հարկավոր է ափ իջնել, ձեռքը սուզել խոնավ տարերքի մեջ, դիպչել ջրին, ձեռք տալ նրան, զգալ նրա համը և հիանալ նրանով: Ոչ ոք չի նախատի հաղթողին, եթե նա ծառայությունները գնահատելիս մյուս ռազմիկների հետ միասին բաժին հանի նաև իր շանը ըստ երևոյթին տարաբախտ բնիկներին պատառ-պատառ անելու համար: Բայց ճակատագիրը չափազանց բարեհաճ չի լինում նույնիսկ իր սիրելիների հանդեպ. աստվածները մահկանացուներին հազվադեպ են շնորհում մի անմահական մեծագործությունից ավելին: Եվ այսպես, Բալբոան նույնպես պատրաստություն է տեսնում դեպի անմահություն փախուստ տալու համար: Նրա երկրորդ սխրանքը առաջինից ավելի նշանակալի էր թերևս, բայց դա նույնպիսի փառք չբերեց նրան, քանի որ պատմությունը մշտապես հռչակում է հաջողության հասնողներին: Մի քանի օր անց Բալբոային իր մերձավոր զինակիցների հետ միասին տանում են կառավարան. փայլատակում է դահճի սուրը, և մի ակնթարթում առմիշտ խավարում են աչքերն այն մարդու, որ առաջինն էր մարդկության պատմության մեջ տեսել մեր հողագունդը ողողող զույգ օվկիանոսները:

(Ըստ Ս. Ցվայգի)

Գ. Ես նրանց շնորհակալություն էի հայտնում և խնդրում անել ևս մի փորձ, և նրանց որոշ առաջարկություններ արդեն կարելի էր ընդունել. նրանք այնպիսի մարդու անուն էին տալիս, որին ես ինքս էլ կընտրեի: Արտահայտելով իմ երախտագիտությունն իրենց օգնության համար՝ ես այդ պաշտոնում նշանակում էի հենց այդ թեկնածուին և թույլ էի տալիս նրանց տեղի ունեցած նշանակման վաստակը վերագրել իրենց: Ես

նրանց ասում էի, որ այդպես վարվեցի նրանց հաճույք պատճառելու համար, և այժմ իրենց հերթն է նույնը անել ինձ: Նրանք ստիպված էին լինում այդ անել, որն արտահայտվում էր իրենց կողմից այնպիսի արմատական բարեփոխումներով, ինչպիսիք էին քաղաքացիական ծառայության և մենաշնորհի իրավունքի ու արտոնությունների հարկերի մասին օրինագծերը:

Մի քանի տարի առաջ Նյու Բրանսուիկից մի մարդ այդ նույն մեթոդը կիրառեց իմ հանդեպ և հասավ այն բանին, որ դարձա նրա պատվիրատուն: Այն ժամանակ ես պատրաստվում էի գնալ այնտեղ՝ ծուկ որսալու և նավակով գբոսնելու: Այդ պատճառով էլ նամակով դիմեցի տուրիստական գրասենյակ՝ տեղեկություններ ստանալու համար: Իմ ազգանունը և հասցեն, անկասկած, ընդգրկված էին այդ գրասենյակի կողմից հրապարակվող հնարավոր պատվիրատուների ցուցակում, որովհետև ինձ տառաջիորեն ծածկեցին տասնյակ նամակներով, որոնք ստացվում էին տուրիստական ճամբարներից և որոշ ուղեկցողներից: Ես բոլորովին շփոթվել էի և չգիտեի ինչ անել: Եվ այստեղ տուրիստական մի ճամբարի տնօրեն խելամիտ քայլ արեց. նա ինձ ուղարկեց Նյու Յորքում ապրող այն մարդկանց ազգանուններն ու հեռախոսի համարները, ովքեր իր մոտ ինչ-որ ժամանակ հանգստացել էին, և խորհուրդ տվեց զանգահարել նրանց՝ անձամբ պարզելու համար, թե ինքն ինչ կարող է առաջարկել իր պատվիրատուներին:

(Ըստ Ղ. Քարնեգիի)

117. Դուրս գրել դերանունները, որոշել տեսակները և քերականական կարգերը. ո՞ր խոսքի մասերին են հարաբերակից:

Նա կարդում է, և ինքն էլ մնում է զարմացած. սա հենց այն է, ինչ հարկավոր է: Սկիզբը դրված է: Հիմա պետք է նրան համապատասխան ռիթմ ու մեղեդի գտնել: Պահարանից հանում է ջութակը և աղեղը տանում լարերի վրայով: Եվ, օ՛ հրաշք, առաջին իսկ տակտերից նրան հաջողվում է գտնել մեղեդին: Նա մինչև իսկ չի էլ ստեղծագործում, չի էլ մտածում ու հորինում. այդ նշանավոր օրը շուրթից շուրթ անցած խոսքերը հանգավորում է միայն ու տեղադրում մեղեդու ռիթմի մեջ: Եվ նա իր երգում արտահայտեց, պատմեց, փառաբանեց այն ամենը, որ այդ օրն ապրել և վերապրել էր ողջ ֆրանսիական ժողովուրդը: Պատուհա-

նի փակ փեղկերից ներս է թափանցում փողոցի ռիթմը: Այդ ռիթմը դրվագում են քայլերթի ելած զինվորները, թնդանոթների դղրոյունը: Կարող է պատահել, որ նույնիսկ ինքը՝ Ռուժեն չէ իր սուր ականջով լսողը, այլ ժամանակի ոգին, որ միայն մի գիշեր թափանցել է մարդու անցավոր, մահկանացու կեղևի մեջ, և նա՝ այդ ոգին է որսում այդ ռիթմերը:

Ավելի ու ավելի հնազանդ՝ մեղեդին ենթարկվում է բերկրալի տակտին, որ դրվագում է բովանդակ ֆրանսիական ժողովրդի սիրտը: Ասես ինչ-որ մեկի թելադրանքով Ռուժեն շտապ-շտապ թղթին է հանձնում խոսքերն ու ծայնանիշերը՝ բռնված մի խենթ պոռթկումով, որ մինչ այդ անծանոթ էր այդ մանր քաղքենիական հոգուն:

Այդ ամբողջ տենդագին հուզումն ու ներշնչանքը, որ ոչ թե հատուկ էին իրեն, այլ պարզապես սքանչելիորեն համակել էին իր հոգին, կենտրոնացան մի կիզակետում և հզորագույն պոռթկումով այդ ողորմելի երաժշտասերին բարձրացրին իր համեստ ծիրքից վիթխարիորեն վեր, վառվռուն ու շողշողուն հրթիռի պես հասցրին մինչև հեռու աստղերը:

Եվս մի քանի տող, և այդ անմահ երգը՝ ստեղծված ներշնչանքի մի բռնկմամբ, խոսքի ու մեղեդու այդքան կատարյալ ներդաշնակությունը, մինչև լուսաբաց հասնում է իր ավարտին: Ռուժեն մարում է լույսը և փռվում անկողնուն: Ինչ-որ մի գործություն համբարձեց իրեն հոգեկան պայծառատեսության անծանոթ մի բարձունքի, իսկ հիմա նույն այդ ուժը մատնեց բութ ուժասպառության: Ասենք, հենց այդպես էլ եղավ իսկապես. ստեղծագործողը, հանձարը նրա մեջ մեռան վերստին: Բայց դրա փոխարեն սեղանին դրված է ավարտված գործը:

(Ըստ Ս. Յվայգի)

118. Տրված նախադասություններից դուրս գրել դերանունները՝ նշելով դրանց տեսակը (1. անձնական, ցուցական և այլն 2. գոյականանիշ, ածականանիշ, թվականանիշ, մակաբայանիշ):

1. Տխրամած կզգին և նրա բնակիչները հետզհետե ազդեցին հոգով ու մարմնով վիրավոր արքայի վրա: 2. Նրա դրությունը օրեցօր ավելի էր վատթարանում: 3. Թագավորը օր օրի նիհարում ու դալկանում էր, ինչպես հինավուրց կաղնին, որի արմատները կրծում են որդերը: 4. Չորն այստեղ բոլորովին նեղ էր. ժայռերն ընդիույ մոտեցել էին

իրար և թողել միայն մի փոքրիկ անցք, որի միջով խեղդված հոսում էր գետը: 5. Ամեն անգամ, երբ ինչ-որ թախծագին կարոտով լցվում է հոգիս, և մի անհայտ, անըմբռնելի զգացում սողոսկում է սիրտս, իմ հայրենի եզերքի ոսկեգոծ շավիղները զարթնում են իմ մեջ, ու ես մտովի քայլում եմ հարազատ վայրերով, ինչպես երազում, ինչպես վաղուց, շատ վաղուց՝ իմ ոսկեծամ մանկության զվարթ օրերին: 6. Շուկայի ամենագրավիչ ու գրգռիչ վայրը մրգավաճառների մասն էր, ուր անասելի եռուզեռ, աշխույժ էր տիրում: 7. Վաճառասեղանների վրայից, գետնին միմյանց սեղմած կողովներից զվարթ ժպիտով քեզ էին նայում մրգերի բոլոր տեսակները: 8. Շուկա մտնելով՝ ես անմիջապես շտապեցի մրգավաճառների մոտ և դեռ հեռվից նկատեցի, որ այնտեղ ինչ-որ տարօրինակ բան է կատարվում:

119. Դուրս գրել անձ ցույց տվող բառերը, առանձնացնել անձնական դերանունները և նշել նրանց իմաստային, ծնաբանական ու կիրառական առանձնահատկությունները:

Մանուկ հասակից Արքիմեդը բարեկամանում է գրքերի աշխարհի հետ և ամբողջ կյանքում չի դադարում հիանալ նրանց հավերժական օրենքների խստով տրամաբանությամբ, որոնց համեմատ մարդկային օրենքները անկատար են, սին ու անցողիկ: Սակայն Արքիմեդը լքեց Ալեքսանդրիան, ուր ամենագոր պտղոմեոսները, մի աստանդական փիլիսոփայի խոսքերով ասած, «բտում էին ծեռնասուն գրքային որդերին», որոնք անվերջանալիորեն վիճում էին «մուսաների թռչանոցում», ուր «մեխանիկան արհեստավորական գործ էր և վայել ստրուկին»:

Սիրակուզայում չար լեզուներն ասում էին, որ Արքիմեդը մոռանում էր ուտել և գծագրում էր ամեն տեղ՝ մոխրի, ավազի, նույնիսկ իր մարմնի վրա, հազվադեպ էր լինում բաղնիքում... Բայց լոգանք ընդունելիս է նրա ուղեղում հանկարծ առկայծում հեղուկի մեջ ընկղմված մարմնի վրա ներգործող՝ դուրս հրող ուժի գաղափարը...

Այսօր անհնարին է առանց հիացմունքի ու զարմանքի կարդալ Պլուտարքոսի այն տողերը, որոնք պատմում են հռոմեացի զորավար Մարցելիուսի կողմից Սիրակուզան պաշարելու մասին... «Ի՛նչ արած, մենք ստիպված պիտի լինենք դադարեցնել պատերազմը երկրաչափի

դեմ»,– ոչ այնքան ուրախ սրամտել է Մարցելիուսը... Շատ տարիներ անց, նայելով Արքիմեդի՝ երկնային լուսատուների բարձրագույն մոդելին, Մարկոս Տուլիոս Ցիցերոնը կասի. «Այս սիցիլիացին օժտված էր մի հանճարով, որին, թվում է, մարդկությունը ի վիճակի չէր հասնելու»:

Արքիմեդը պատվիրել էր իր շիրմաքարին փորագրել երկրաչափական իր հայտնագործությունների խորհրդանիշները՝ գունդ և գլան: 137 տարի հետո նույն Ցիցերոնը Աքրոդիսյան դարպասի մոտ գտավ նրա շիրմաքարը... Հետո շիրիմը նորից մոռացվեց և այս անգամ ընդմիշտ: Սակայն Արքիմեդի անունը մնաց: Ու հարյուրամյակներ անց էլ սերունդները միշտ կլսեն նրա ցնծալից, հպարտ բացականչությունը՝ գիտության վսեմ մարտակոչը, նշանաբանը բոլոր նրանց, ովքեր որոնում են՝ «Է՛վրիկա»...

(Ըստ Յարոսլավ Գոլովանովի).

120. Որոշել կապերի հետ գործածված դերանունների հոլովները:

1. Ա՛խ, մայրիկ ջան, ոտքերս չէ, Սիրտս է մրսում առանց քեզ (<Հ): 2. Ա՛խ, իմ ժողովուրդ, Ես դեռ չկայի, Որ քեզ պես ես էլ քեզ հետ տոկայի՝ ծավելիու պատրաստ մեջքդ գրկելով (ՊՍ): 3. Ու ես անվերջ Ինքս եմ խոսում իր փոխարեն և իմ տեղ՝ Այն մարդու պես, Որ ինքն իր հետ մենակ շախմատ է խաղում (ն): 4. Նրան, ով սիրել է իրենց մեկտեղ – Մեկին՝ իմ պես, Մեկին՝ ինձ պես, Իսկ երրորդին էլ՝ ինձ նման (ն): 5. Եվ ո՛ւր էլ քեզնից հեռանամ, անգի՛ն, կրկին քայլերս քեզ մոտ են բերում (ԳԷ): «Ես կերգեմ քեզ համար..., քո մասին..., քո փոխարեն»,– ասաց մտքում, և մատների տակից մի հնչյուն թև առավ (ՄԳ):

121. Դերանունները դնել պահանջված հոլովներով:

(Նա) մոտ, (դու) հետ, (նրանք) մեջ, (նա) կողքին, (ես) համար, (դուք) մասին, (մենք) դեմ, բացի (դու), (նա) համար, (ես) շնորհիվ, առանց (մենք), (ես) նկատմամբ, (ես) պես, բացի (նրանք), հանուն (դուք), դեպի (դու), (նա) չափ, (ես) վրա, (դու) փոխարեն, (ինքը) համար:

122. Կազմել նախադասություններ՝ *ես, դու, նա, ինքը, մենք, դուք, նրանք, իրենք* դերանունները գործածելով *մոտ, վրա, հետ, պես, չափ, համար, հոգուտ, հանձին, ի դեմս, հանուն* կապերի հետ: Կապակցությունները գնահատել ձևաբանական նորմի տեսակետից:

123. Դուրս գրել ստացականության իմաստ արտահայտող դերանունները. հայ քերականագիտության մեջ ի՞նչ տեսակետներ կան անծնական դերանունների փոխանվանական կիրառության վերաբերյալ:

1. Երբ աչքերն են սառում, Ասում են, թե՛ այ-այ՝ մարդ է գալու: ...Իմոնք էլ են սառում: Սակայն դու չես գալու: Դու չես կարող: Գիտենմ (ՊՍ): 2. Ողջ երեկոն քոնն էր կարծես, Ողջ երեկոն իր բույրերով ու ջերմությամբ (ն): 3. Թե եղբայրներդ իմոնց պես անգեն, խեղդվեին այսպես, Ես պատերազմի կելնեի իսկույն, կփրկեի ձեզ: Թե ձեր անհամար գյուղերն այրվեին՝ իմոնցի նման, Ես հրդեհամար ծով կդառնայի՝ հրդեհում համայն: Թե ձեր քաղաքներն իմոնցի նման ամայացվեին, Այնպես կանեի, որ մոխիրներից վարդեր բացվեին...(<Հ): 4. Դու ուզեցիր, որ ես քեզ թողնեմ ու գնամ, Բայց և քոնը լինեմ: Քեզ ուրիշին տվիր և չուզեցիր անգամ, որ ես իմը լինեմ (<Ս): 5. Քոնը իմն էր, իմը քոնն էր, Հայաստանս, Դու միակն էիր, ինչպես Հայաստանս (ն): Նա պիտի մեր առաջին ու վերջին սերը լինի, Ի՞նչ ունենք էլ աշխարհում, որ այսքան մերը լինի (ն): 6. Հայաստան աշխարհ, դու մերը եղար և մերը չեղար, Դրա համար էլ մենք քեզ սիրեցինք սիրահարի պես (ՍԿ): 7. Այն ո՞վ է ասում, որ Արարատը ձերն է ու ձերը, Անհեթեթ պատրանք, քարտեզն է ձերը (ն):

124. Խմբավորել ցուցական դերանունները՝ ըստ աղյուսակում տրված բաժանումների:

Առարկա մատնանշող	Առարկայի հատկանիշ մատնանշող	Գործողության, հատկանիշի հատկանիշ մատնանշող

125. Նշել, թե որ խոսքի մասին է հարաբերակից ցուցական դերանունների շարքերից յուրաքանչյուրը:

- ա/ սա, դա, նա
- բ/ այս, այդ, այն
- գ/ սույն, նույն, միևնույն, մյուս
- դ/ այսպիսի, այդպիսի, այնպիսի, նույնպիսի
- ե/ այսպես, այդպես, այնպես, նույնպես
- զ/ այսքան, այդքան, այնքան, նույնքան
- է/ այսչափ, այդչափ, այնչափ

126. Գտնել ցուցական դերանունները՝ նշելով դրանց ձևաբանական-ձևակազմական հատկանիշները:

Ա. 1. Մենք դուրս ենք եկել նույն քարանձավից Ամե՛ն ականթարթ: Նույն քարանձավն է մեզ հետապնդում Մեր ներսի՛ց արդեն (ՊՍ): 2. Ասել-ասում են, թե լավ է այնտեղ, Որտեղ մենք չկանք: Իսկ ես պնդում եմ, որ լավ է այնտեղ, Որտեղ մենք չենք կարող չլինել ու կա՛նք (ն): 3. Դու այնքան քնքուշ ես նվագում, Եվ այնպես մեղմորեն հուզում ես, Ինձ մոտիկ է այնքան հուզումդ, Դու այնպես քնքուշ ես նվագում (ԳԷ): 4. Եղկելի էր որքան նստուկով նվագող քերթողն այն – այնքան Հարգանք էր ներշնչում սրա կերպարանքը ամբողջ նայողին... (ԵՉ):

Բ. Մի անգամ «ատոմային ռումբի հայր» Ռոբերտ Օպենհայմերին խնդրեցին այնպիսի բան պատմել էյնշտեյնի մասին, որն իրենց հայտնի չէ: Մի քիչ մտածելուց հետո նա ասաց.

– Այս դեպքը պատահել է Փրինսթոնի համալսարանում: Քննության նախօրյակին ես էյնշտեյնին հարցրի, թե ինչ հարցեր են լինելու քննաշրջանում:

– Ես պետք է նույն հարցերը տամ, ինչ որ անցյալ տարի:

– Այս դեպքում Դուք կստանաք ճիշտ նույն պատասխանները:

– Այդպես մտածելով՝ Դուք սխալվում եք, սիրելիս: Միևնույն հարցերի պատասխանները չպետք է նույնը լինեն: Այս մեկ տարում գիտությունն այնքան շատ է փոխվել, այնպես է փոխվել, հարստացել այնպիսի հայտնագործություններով ու դրույթներով, որոնք փոխել են այն ժամանակ տրված հարցերի այսօրվա պատասխանները:

(Ըստ Յա. Գոլովանովի)

127. Համապատասխան հարցերով խմբավորել գոյականներին, քվականներին, ածականներին ու մակբայներին հարաբերակից ցուցական դերանունները: Առանձնացնել այն ցուցական դերանունները, որոնք հանդես են գալիս խոսքիմասային տարբեր արժեքներով:

128. Սա, դա, նա դերանունները գործածել նախադասության մեջ թե՛ անձի և թե՛ իրի նշանակությամբ:

129. Այսքան, այդքան, այնքան, այսչափ, այդչափ դերանունները գործածել նախադասությունների մեջ այնպես, որ մի դեպքում առարկայի հատկանիշ ցույց տան, մյուս դեպքում՝ գործողության, երրորդ դեպքում՝ հատկանիշի հատկանիշ՝ նշելով, թե որ խոսքի մասի իմաստով են գործածվել դրանք:

130. Այս, այդ, այն ցուցական դերանունները ի՞նչ խոսքիմասային իմաստ են արտահայտում հետևյալ օրինակներում:

- Խոսի՛ր միայն այն մասին, ինչը քեզ համար պարզ է, այլապես լռի՛ր:
- Գրողի գլխավոր արժանիքն այն է, որ իմանա, թե ինչ չպետք է գրել:
- Բանականությունը բարձրագույն ընդունակությունն է, բայց այն ձեռք է բերվում միայն կոքերի նկատմամբ տարած հաղթանակով:
- Այն ամենը, ինչ գեղեցիկ է, բարոյական է:
- Խուսափի՛ր այն բավականությունից, որը թախիծ է ծնում:
- Ուսուցիչն աշակերտների հետ պետք է լինի եղբայրական սիրով, և այդ սերը պետք է զգան աշակերտները:
- Մարդիկ միշտ այն չեն լինում, ինչ թվում են:
- Մեր ներսում ապրող օրենքը կոչվում է խիղճ: Խիղճն իսկապես մեր արարքների հարաբերակցությունն է այդ օրենքներին:

(Ըստ Ս. Գրիգորյանի)

131. Կազմել հինգական նախադասություն՝ *այս, այդ, այն* ցուցական դերանունները գործածելով ածականական (հատկանշային) և գոյականական (առարկայական) նշանակությամբ:

132. Գտնել փոխադարձ դերանունները, բացատրել դրանց իմաստային, ձևաբանական առանձնահատկությունները:

1. Այսպես գնաց Հայրիկը, նա էր ցրված հայերին մի տեղ ժողովել և այնպես բարձր կապերով կապել միմյանց հետ, որ մեզ թվում էր, թե մենք բոլորս մի մեծ ընտանիքի զավակներ ենք (ԱԻ): 2. Ցածում ելնում են օրոցքի հովտից, Իրար են գրկում ցածում մարդացած, Մեկմեկու համար մեռնում են վշտից, Վերևից նայում, Ժպտում է աստված: Ցածում իրար են անհաշտ հռչոտում, Ցածում իմաստուն ու խելագարված,

Իրար հոշոտում, իրար են պաշտում. Երկնքից տեսնում՝ ապշում է աստված (ՀՀ): 3. Կանգնել են մայր ու որդի իրար դիմաց ու անբառ, Իրար դիմաց ու անշարժ, ասես գամված մեկմեկու (ՍԿ): 4. Հայրը ինչպես մռայլ մի ամպ, Աղջիկն անուշ մի լուսին, Ամպ ու լուսին իրար փարված՝ Դուրս են գալիս միասին (ՀԹ): 6. Կախարդական մի շղթա կա երկնքում՝ Աներևույթ, որպես ցավը խոր հոգու, Իջնում է նա հուշիկ, որպես իրիկուն՝ Օղակելով լույս աստղերը մեկմեկու: Մեղմ գիշերի գեղազանգուր երազում Այն աստղերը՝ որպես մոմեր սրբազան, առկայծում են կարոտագին, երազուն՝ Հավերժաբար իրար կապված և բաժան: Ես ու դու էլ շղթայված ենք իրարու, Կարոտավառ երազում ենք միշտ իրար, Միշտ իրար հետ, բայց միշտ բաժան և հեռու, Աստղերի պես և՛ հարազատ, և՛ օտար (ԿՏ): 7. Քեզ թվում է, որ մենք իզուր հանդիպեցինք մեկմեկու, – Ո՛չ մեր սրտում երջանկություն, ո՛չ մեր կյանքում՝ մեծ բեկում (ՊՍ): 8. Արի՛ ինքներս մեզնից բարձրանանք, Թույլ տանք արարքներ ինքնաժխտումի, Փոխադարձաբար իրար նեղացնենք Ու վիրավորենք փոխադարձաբար (ն): 9. Եկեք իրարով հպարտանանք և ոչ թե նախանձենք միմյանց: 10. Իրարից նեղանալը լավ բան չէ:

133. Հարցական դերանունները խմբավորել ըստ դրանց խոսքիմասային առնչությունների:

Ա. 1. Ինչի՞ց, տե՛ր աստված, ինչի՞ց է, ինչո՞ւ, Որ ամենից շուտ և ամենից շատ Իրեն՝ մարդու մեջ հենց մարդն է կորչում... Ինչպե՞ս, տե՛ր աստված, Մենք ինչպե՞ս անենք, Որ չտապակվենք անարժեքությամբ (ՊՍ): 2. Քանի՞ չասված շշուկներ խեղդվեցին հողի տակ, Քանի՞ սիրող հայացքներ դեռ չբացված՝ փակվեցին(ՍԿ): 3. Իր ի՞նչ գործն է, թե կա սահման, ու կա վեճ, իր ի՞նչ գործն է, թե կան ռումբեր ու հրթիռ (ն): 4. Ո՞վ է տվել նրան՝ այս ծերունուն վսեմ, Այս ժպիտը անչար, այս հայացքը վսեմ, Ո՞վ է տվել նրա երգին կախարդական Այս խոհերը խորունկ, իմաստությունն այս ջինջ (ԳԷ): 5. Ա՛խ, կարոտներս այս խենթ Ինչո՞ւ են սիրտն իմ տանջում, ո՞ւր են, ո՞ւր են ինձ կանչում, Ո՞ւր են տանում, չգիտեմ (ՎԴ): 6. Ե՛րբ և ո՛ր ժամանակ, հայտնի չէ, բայց անհիշատակ դարերից սկսած՝ մարդու էության մեջ տիեզերական գաղտնիքներից մի հյուլե էր ընկել, որ աճեց..., մեծացավ, անողորմությամբ կանգնեցրեց մարդու կյանքի գնացքը և հարցրեց. «Ինչո՞ւ ես ապրում, ո՞ւր ես գնում և ինչո՞ւ, ո՞վ մարդ» (ԱԻ): 7. Ո՞վ գիտուններդ և իմաս-

տուններդ, ասացե՛ք ինչի՞ համար է ապրում մարդը, ի՞նչն է կյանքի նպատակը, որտեղի՞ց ենք գալիս մենք, ո՞ր ենք գնում մենք, ի՞նչ է նյութը, ի՞նչ է ուժը, և ինչո՞ւ են դրանք, պատասխանեցե՛ք ինձ, ասացե՛ք, ի՞նչ է տիեզերքը, ինչո՞ւ ստեղծվեց նա, ե՞րբ է նրա սկիզբն ու վախճանը, և, վերջապես, ի՞նչ է ժամանակն ու տարածությունը, ինչո՞ւ են դրանք (ն):

Բ. Հույներն են դրել գիտության առաջին հիմնաքարերը... Ինչպես ամեն մի պատկեր, սա ևս կախված էր նրանից, թե որտե՞ղ է գտնվում դիտողը, որտեղի՞ց է նայում աշխարհին և ինչպե՞ս է նայում: Իրոք, որտե՞ղ է պետք տեղադրել դիտողին, որ նա կառուցի աշխարհի իսկական պատկերը: Հին հույների համար տիեզերքի կենտրոնը Երկիրն էր, որի շուրջը պտտվում էին բոլոր երկնային մարմինները: Սակայն Կոպեռնիկոսի «հրամանով» կանգ առավ արեգակը, և սկսեց շարժվել Երկիրը: Պարզ դարձավ, որ մարդը պետք է ավելի համեստ լինի իր հավակնությունների մեջ և իրեն ու իր օրրանը՝ Երկիրը, չհամարի աշխարհի կենտրոնը: Մշուշը հետագայում է՛լ ավելի է թանձրանում, երբ պարզվում է, որ Արեգակն էլ մի շարքային աստղ է, Տիեզերքի կենտրոնում չէ և ամենևին էլ անշարժ չէ: Մարդը վտարվեց նաև Արեգակի կողմից: Նա որտե՞ղ պետք է հանգրվանի, ե՞րբ պետք է գտնի հենման կետ, ո՞րն է այն: Ինչքա՞ն ժամանակ է անցել նրա ծնունդից, և դեռ ինչքա՞ն մարդը պետք է իրեն միայնակ զգա Տիեզերքում: Որտեղի՞ց պետք է սկսի կառուցել աշխարհի իսկական պատկերը: Իսկ կա՞րողյոք այն: Ինչո՞վ չափել ժամանակը, ի՞նչ միավոր ընտրել տարածությունը չափելու համար: Ինչո՞ւ է երերում գիտության ոտքի տակի հողը, ինչո՞ւ է խորտակվում աշխարհի հին պատկերը...Մի՞թե Խավարն է պատել Տիեզերքն այս մեծ...Բայց...«Եղիցի՜ լույս...»:

(Ըստ Ս. Ավետիսյանի)

134. Առանձին շարքերով գրել հարցական դերանուններ, որոնք արտահայտում են հարցում.

ա) անձի

բ) իրի

գ) առարկայի հատկանիշի

դ) գործողության հատկանիշի վերաբերյալ:

135. Առանձին շարքերով խմբավորել գոյականներին, ածականներին, թվականներին և մակբայներին հարաբերակից հարցական դերանունները:

136. Որոշել, թե *ո՞վ* և *ի՞նչ* հարցական դերանունների շարահյուսական պաշտոնները:

1. Ապիկա՛ր մարդիկ, ստրուկ ու վախկոտ, ո՞վ տվեց սուրը նմանիդ ձեռին, Ո՞վ տվեց նրան վրեժի իրավունք իշխել, խողխողել իր նմաններին (ԱԻ): 2. Եվ ո՞վ են մարդիկ ...աղվեսների հոտ, եսամոլ անհուն, ուրացող մատնիչ (ն): 3. Մարդիկ ի՞նչ են որ... դիմակված դևեր, ժանիքներ ունեն, անտես ճիրաններ (ն): 4. Քայլի՛ր քարավա՛ն, ի՞նչ ենք մենք թողել, որ կարոտանքով ցանկանք մեր դարձը (ն): 5. Եվ ինչպե՞ս և ո՞ւմ աղոթեմ Անել բանտում /ՎՏ/: 6. Ո՞վ ես դու, ո՞վ ես, – բնավ չգիտեմ (ն): 7. Սի՛րտ իմ, այդ ո՞ւմ ես դու իզուր կանչում, Տե՛ս գիշերն իջավ, աստղեր մեռան (ն): 8. Ումի՞ց սպասեմ երջանկության սուտ /ն/: 9. Աշո՛ւն, քեզ ի՞նչ քնքշությամբ, Ի՞նչ խոսքերով երգեմ ես (ն): 10. Եվ ինձ ի՞նչ մնաց այն լուսավառ ու պայծառ օրերից: Ի՞նչն է վանում ինձ այդ տնից, չեմ կարող ասել: Աշխարհն անգութ ու անհավատ է, Եվ ի՞նչ է սերը-անգոր մի մանուկ (ն): 11. Ինչո՞վ ես մարելու պարտքերդ, չէ՞ որ դու ոչինչ չունես (ն): 12. Ես ի՞նչ անեմ, որ հոգիս չհեծկլտա կարոտից (ԵԶ): 13. Խոստանալով գարուն ու գարնանային հմայք – Այն ո՞վ է ինձ կանչում, այն ո՞վ (ն): 14. Էլ ո՞ւմ համար – էլ ո՞ւմ համար կարոտակեզ երգի հիմի Սիրտս՝ լցված տարիների սեղմ արձիճով ու կապարով (ն): 15. Մեղավորը ես չեմ, Իսկ թե ո՞վ է, քե՛զ ինչ: Ինչո՞վ պիտի օգնես, Ի՞նչ կփոխես (ՊՍ): 16. Ի՛նչ հրաշագործ նայվածք ունես դու, Ինչի նայում ես՝ քե՛զ ես նկարում (ն): Ի՛նչ լավ է, որ դու Չես ապրել սիրո արվարձաններում Եվ միայն նրա կենտրոնը գիտես (ն): 17. Ի՞նչ, հեռախոսն է զանգում, Ամո՞թ քեզ, Որ դեռ կարող ես լսել զանգի ծայն (ն):

137. Ընդգծել հարաբերական դերանունները՝ նշելով դրանց կիրառական առանձնահատկությունները:

«Հնազանդվելով իմ անհագուրդ ձգտումին՝ մութ ժայռերի մեջ թափառելիս ես մոտեցա մի մեծ քարանձավի մուտքի, որտեղ մի վայրկյան մտախոհ կանգ առա... Հանկարծ իմ մեջ երկու զգացում արթնացան՝

վախը և ցանկությունը»,- այսպես է գրել Լեոնարդո դա Վինչին, այսպես է, երևի, նա մտածել այն չորս երկար ու ծիգ տարիների ընթացքում, երբ աշխատել է Սոնա Լիզա Ջոկոնդայի դիմանկարի վրա, քանզի ամեն մի վրձնահարվածը, որ կատարել է, նրա մեջ և՛ վախ է առաջացրել, և՛ նոր գաղտնիքներ հայտնաբերելու անսանձ կիրք:

Վազարին, որի շնորհիվ մենք քաջատեղյակ ենք Վերածննդի ժամանակաշրջանի շատ վարպետների կյանքի մանրամասնություններին, գրում է, որ երբ Լեոնարդոն հանձն է առնում նկարել Ֆրանչեսկո դել Ջոկոնդայի համար նրա կնոջ դիմանկարը, հրավիրում է երաժիշտների, որոնք նվագում են քնարի վրա և երգում, ծաղրածուների, որոնք մշտապես պահպանում էին այդ կնոջ լավ տրամադրությունը: Մի հանգամանք, որով և պետք է բացատրել Ջոկոնդայի անկրկնելի ժպիտը:

20-րդ դարի սկզբներին «Ջոկոնդան» անհետացավ. կիսառգևորված մի իտալացի գողացավ դիմանկարը և տարավ այնտեղ, ուր իր կարծիքով ոչ ոք չէր գտնի այն...

1974թ. Տոկիոյում ցուցադրելու ժամանակ հերթական մի կիսախելագար կրակեց դիմանկարի վրա, սակայն Սոնա Լիզայի ժպիտը նորից փրկվեց:

Նախանձելի ճակատագրի տեր է այս դիմանկարը...

(Ըստ Յա. Գոլովանովի)

138. Տրված ասույթներից ու թևավոր խոսքերից առանձին-առանձին դուրս գրել հարցական և հարաբերական դերանունները՝ որոշելով դրանց հոլովը, հոլովումը և պաշտոնը:

- Կարևորն այն չէ, թե քեզ ում տեղն են դրել, այլ այն, թե ով ես դու իրականում:
- Ում սիրում է տեղը, նրան ատում են ծառաները:
- Սովորաբար մենք ատում ենք նրանց, ում չենք կարողանում արհամարհել:
- Կյանքում լավ է ապրում նա, ով ֆիզիկապես լավ է կոփվել:
- Ես հերոս եմ անվանում նրան, ով սրտով մեծ է:
- Ինչ չի գրավում, մեռած է:
- Միակ ոլորտը, որտեղ նկատվում է աստվածայինը, արվեստն է, ինչպիսի անուն էլ որ այն ունենա:

- Ինչպիսի՞ հրաշք. գեղանկարչության մեջ հիանալ նրանով, ինչով իրականում չես հիանա:
- Բախտն ում ուզում է կործանել, նրանից խլում է բանականությունը:
- Երբ կասկածում եք, ասեք ճշմարտությունը:
- Ես չգիտեմ, թե ով է եղել իմ պապը. ինձ ավելի շատ հետաքրքրում է, թե ով կլինի նրա թոռը:
- Ո՞վ կարող է ավելի նողկալի լինել, քան նա, ով ընկերոջը նետում է անդունդը թշվառության:
- Ով զգոն է, նա գիտի՝ ինչ է խաբեությունը:
- Ով չի կարող օգտվել երջանկությունից, երբ այն գալիս է, չպետք է գանգատվի, երբ այն անցնում է:

(Ըստ Ս. Գրիգորյանի)

139. Դուրս գրել որոշյալ դերանունները և որոշել դրանց իմաստալին, բառակազմական ու ձևաբանական հատկանիշները. ո՞ր խոսքի մասին են դրանք հարաբերակից և ի՞նչ պաշտոն ունեն:

1. Եվ անբառ էր ամեն ինչ, և ամեն ինչ անանուն, Ամեն ինչ գույն էր ու ծայն ու ամեն ինչ՝ մեղեդի (ՈՂ): 2. Ամեն մի հայ լեռան մի ծերպ, Ամեն մի հայ ուրույն մի կերպ, Ամեն մի հայ՝ մի Հայաստան՝ Բաժան-բաժան – Անմիաբան (ԳԵ): 3. Պարեց Սասունն, ու ողջ աշխարհը հիացա՛վ, պարեց Սասունն, ու ողջ աշխարհը հասկացավ, Որ պար չէ՛ սա...(ն): 4. Մի՛ տա ամենքին քո սերը, անգին (ն): 5. Ա՛խ, այդ Մասիսը, Որից փափկում են սրտերը բոլոր, Երբ ինքը...քար է... Որ աշխարհներից հեռավոր – հեռո՛ւ Բոլոր հայերին այստեղ է բերում, Երբ ինքը... այստե՛ղ չէ... (ն): 6. Սակայն ես այսօր և ամենայն օր մշտական վշտով նրանց եմ ողբում, Ովքեր չունեցան շիրմաքար – շիրիմ (ՊՍ): 7. Հայկական հարցը մեջտեղ բերեցին, Քանզի տաք էր դեռ, Եվ ամեն մեկը մատները վառեց: Բայց ամեն մեկը այնքան շատ ճառեց, Մինչև որ հարցը բավական սառեց (ն): 8. Յուրաքանչյուրը խփեց իր ծնկան, Ու բոլորը մեկ ձեռ ու ոտ ընկան (ն): 9. Ապա օտարը Ամենա՛յն սիրով, Ապա օտարը Խոսքերո՛վ, գրո՛վ, Թաքուն, բացահայտ մեզ է բանասարկում...(ն): 10. Բախտի ճամփեքը տարբեր են լինում, Բախտն ամեն մեկին տարբեր է սիրում (ն): 11. Եվ ամենքս ենք հիմա կիսով չափ մենակ,

Եվ ամենքս ենք հիմա կիսով տխուր (ն): 12. Թող անկարելին դառնա կարելի Աշխարհում համայն, Ամենքի՛ համար (ն):

140. Առանձնացնել հատկանշային և առարկայական իմաստ արտահայտող որոշյալ դերանունները:

Ամեն, ամենը, ամեն մի, ամեն մեկը, ամենքը, բոլոր, բոլորը, յուրաքանչյուր, ամեն ինչ, յուրաքանչյուր ոք, ամեն ոք, ողջ, ամբողջ, համայն, ամենայն:

141. Ղուրս գրել ժխտական դերանունները՝ որոշելով նրանց պաշտոնը:

1. Մարդիկ շատ են փոքրոգի, Հետներն անո՛ւշ եղիր միշտ, Որ քո դուռն էլ չչոքի Ոչ մի սև ամպ, ոչ մի վիշտ (ՀՇ): 2. Ես չեմ հյուսել քեզ հետ ոչ մի հույսի գարուն, Ոչ մի բախտ ու երազ չեմ հյուսել քեզ հետ (ն): 3. Թող էլ ոչ ոք ձիշտս ու շեղս չիմանար, չփորփրեր գույնս ու տեղս չիմանար: Թողնեի՛ր ինձ՝ ինքս ինձ հետ ու երկնի, Հեռանայի, ոչ ոք տեղս չիմանար (ՍԿ): 4. Ոչինչ չեմ ուզում այս տարեմուտից, Ո՛չ գանձ, ո՛չ նոր բախտ ու սեր (ն): 5. Ոչի՛նչ, ոչի՛նչ ես չտեսա Ռիալտոյի կամուրջին, Ո՛չ մրահոն աղջիկ տեսա, ո՛չ ջրերը կապտաջիղ (ն): 6. Ծուխը՝ ոչինչ, քո առջևի Ծխվող խունկից վախեցիր, Ղառը՝ ոչինչ, խոսքերի քաղցր տուրքից վախեցիր (ն): 7. Լառ Մարգարը ոչ ոքի չասաց, թե ինչու արցունքներ երևացին աչքերին... (ԱԲ): 8. Իսկ Ղափոն ոչ մեկին չէր նայում, ոչինչ չէր տեսնում, շուկան տրորելով գնում էր (ՄԳ):

142. Առանձնացնել հատկանշային և առարկայական իմաստ արտահայտող անորոշ դերանունները:

Ինչ-որ, ինչ-ինչ, այլևայլ, ոմն, մեկը, երբևէ, երբևիցե, որևիցե, մի քանի, մի քանիսը, ուրիշ, այլ, այսինչ, այնինչ, որոշ, որևէ, մեկնումեկը:

143. Առանձին շարքերով դուրս գրել անորոշ դերանունները՝ նշելով՝ դրանք որ խոսքի մասին են հարաբերակից:

Ա. 1. Ինչ-որ ժամանակ Մեզանից առաջ, մեզ անհայտ մարդիկ Նստել-մտածել և հորինել են զանազան բաներ (ՊՍ): 2. Եվ գարունն այնտեղ Այլ փողոցների համեմատությամբ Ուշանում է քիչ (ն): 3. Կա

անանուն մի կարոտ, անհասանելի ինչ-որ տենչ, որ զարթնում է հանկարծ ու մորմոքում հոգուդ մեջ (ՎԴ): 4. Ինչ-որ մի տեղ շող է դիպել Ամպի բացված սրտին, Ինչ-որ մի տեղ ցող է կաթել Հոգնած ծաղկի թերթերին...(ՍԿ):

Բ. 1. Սողոմոնի երգը նրանց բերում էր ուրիշ ձևի տխրություն՝ որքի տխրությունից տարբեր. դա անլաց տխրություն էր: 2. Վեհափառը պահանջել էր միայն, որ նա իր հետ էջմիածին բերի մի որքի, ընտրի ամենաձայնեղին: 3. Ոչ ոք այդ պահին իր խոսքը չէր գտել, չէր գտնելու, և մեկը կմկմաց.-Սողոմոն, գնալո՞ւ ես: 4. Կոմիտասի ծնկները դողում էին, էլի մի քանի քայլ փոխեց ու փռվեց ճամփապռնկի քարին: 5. Ձմռան այդ օր ու ժամին աշխարհում մի մարդ, մեկը, միայն մեկը ծնեռնաշունչ փողոցում անծանոթի էր սպասում՝ վերադարձնելու նրա կորցրած տասը ֆրանկը:

(Ըստ Մ. Գալշոյանի)

144. Համապատասխան հարցերով խմբավորել առարկայի, առարկայի հատկանիշի և գործողության հատկանիշի իմաստ ունեցող անորոշ դերանունները:

145. Կետերի փոխարեն գրել համապատասխան գոյականներ՝

ա. եզակի թվով.

բ. հոգնակի թվով.

գ. թե՛ եզակի, թե՛ հոգնակի թվով:

1. ա) ամեն մի...	2. ա) ոչ մի...	3. ա) որևէ...	4. ա) մյուս...
բ) ինչ-որ...	բ) ինչ-ինչ...	բ) ամբողջ...	բ) ողջ...
գ) ո՞ր...	գ) այդ...	գ) մի քանի...	գ) բովանդակ...
դ) համայն...	դ) նույն...	դ) որոշ...	դ) ամեն...
ե) այսինչ...	ե) ուրիշ...	ե) այսքան...	ե) այլ...
զ) այլևայլ...	զ) այսպիսի...	զ) բոլոր...	զ) յուրաքանչյուր...

146. Պուրս գրել բայերը և նշել ելակետային ձևերը:

Ես միշտ կարկամել եմ հայոց լեզվի առեղծվածի առաջ:

Այդ ինչպե՞ս է, որ գրավոր դառնալուց առաջ նա ուներ աղամանդե այն փայլը, որ ցուլում է մեր գողթան երգերի մեջ: Այդ ինչպե՞ս է, որ գրավոր դառնալուց անմիջապես հետո նա կարողացավ թարգմանել մի այնպիսի վիթխարի ու բարդ գործ, ինչպիսին Աստվածաշունչն է: Եվ այնպես թարգմանել, որ աշխարհի խոշորագույն լեզվաբանների կարծիքով դառնա թարգմանությունների թագուհին:

Ես հաճախ եմ հայերեն բառարաններ կարդում: Ես ասես քիմքով վայելում եմ բառեր, որոնց մեջ դարերի համն ու հոտը կա: Կարդում եմ, վայելում, նորից սիրահարվում նրան և խորհում մեր գոյության, մեր հարատևության գաղտնիքի մասին:

Եվ մեր գոյության, մեր հարատևության խորհուրդը ինձ պատկերվում է չորս ամրակուռ սյուների վրա հանգչող զմբեթի տեսքով:

Սյուներից առաջինը մեր մեծասքանչ լեզուն է, որ դարերի խորքից դեպի մեզ է գալիս Մեսրոպ Մաշտոցի սրբացած կերպարանքով: «Եվ մենք քեզ համար, մեր մեծասքանչ, մեր ոսկեղենիկ, Ելանք ազգովին, բռնեցինք ահեղ ճամփան Դեր-Ջորի, Մեր կեսը տվինք, բայց քեզ չտվինք: Քանզի գիտեինք, որ քեզ սրբորեն կոչել մայրենի, Քեզանով ենք մենք դարեդար հառնել, առել շունչ ու կյանք...»:

Սյուսը մեր պատմության ու հայրենասիրության ոգին է, որ խորենացու կերպարանքով է երևում ինձ, քանի որ նա է այդ ոգու հայտնաբերողն ու հաստատողը: Նա էր սահմանողը հայրենասիրական այն որակի, որ մեզ ուղեկցում է մինչև օրս և ուղեկցելու է...

Սյուներից հաջորդը տառապանքով ինքն իրեն զտելու, ինքն իրենից բարձրանալու, ոգու և խղճի ամենաբարձր ոլորտներին առնչվելու այն հատկությունն է, որն իր հանձարով նվաճեց ու պարզեց Նարեկա մեծ ձգնավորը. «Բայց դու Նարեկով ինքդ քեզ գտել, Քո սուրբ հարության հրաշքը գտել Եվ... հասել հողմերին այս ահեղ դարի... Գիտեմ, այս դարի հողմերում վրդով Դարերից բերված խորին խորհրդով Քեզ պիտի

նորից Նարեկով գտես... Հավերժես պիտի լեռներում այս լուրթ...»:
Իսկ աղարտվող, աղճատվող, այլասերվող ժողովուրդները չեն կարող
երկար կյանք ունենալ... և չպիտի ունենան...:

Մեր ժողովրդի գորավոր սյուներից մեկը, իմ խորին համոզմամբ,
առողջ, լավատես, կենսահաստատ փիլիսոփայությունն է, որի կրողնե-
րից մեծագույնը Հովհաննես Թումանյանն է՝ լուսեղեն բանաստեղծն ու
քաղաքացին:

Մեր ժողովրդի գոյության դարավոր հենասյուները՝ մայրենի լեզվի
պաշտամունքն ու պահպանումը, մեր պատմության հայրենասիրական
ոգին, հոգու և խղճի նարեկյան մաքրությունը, առողջ կենսափիլիսոփա-
յությունը, օդի ու ջրի նման պետք են մեզ այսօր, եթե ուզում ենք ապրել
իբրև հայ ժողովուրդ, իբրև հայոց երկիր:

(Ըստ Վ. Ղավթյանի)

**147. Բառաշարքերում ընդգծել բայերը և բացատրել, թե դրանց
իմաստային յուրահատկությունը քերականական ի՞նչ հատկանիշնե-
րով է ուղեկցվում:**

- ա) վազել – վազք – վազան
- բ) որոշել – որոշյալ – որոշում
- գ) փայփայել – փայփայանք – փայփայիչ
- դ) հիշել – հիշեցում – հիշողություն – հիշվելիք
- ե) ընթանալ – ընթացք – ընթացիկ
- զ) կարմրել – կարմիր – կարմրավուն – կարմրանալ
- է) բարձրանալ – բարձր – բարձրություն – բարձրիկ
- ը) ամբողջանալ – ամբողջ – ամբողջություն – ամբողջովին
- թ) արագանալ – արագություն – արագ – արագորեն
- ժ) դռնալ – դռնոց – դըռն

148. Հետևյալ քերականական կարգերից որոնք են բնորոշ բային:

ա) սեռի	բ) հոլովման	ը) խոնարհման	ժա) անձի և ոչ անձի
բ) առկայացման	զ) ստորոգման	թ) դեմքի	ժբ) խնդրառական
գ) ժամանակի	է) թվի	ժ) եղանակի	ժգ) ժխտման-հաստատման
դ) կերպի			

149. Տրված բառերից կազմել բայեր (աններածանց, ներածանցավոր)՝ առանձնացնելով լծորդական ձևայինները և ընդգծելով լծորդները կամ խոնարհիչները (Օր.՝ պինդ – պնդ+ել(-ել և ք) – պնդանալ – պնդվ+ել – պնդացն+ել – պնդոտ+ել):

Հավատ, սեր, կոպիտ, երկար, կարճ, չոր, մաքուր, նույն, ափսոս, բարդ, գիշեր, հաճախ, քար, պարզ, կարմիր, հունձ, ամպ, ոչինչ, ծիգ, վախ, էջ, ամբողջ, գութ, գիր, ուշ, ավաղ, վայ, դանդաղ, մերձ:

150. Ընդգծել բայարմատները և կազմել բայեր (աններածանց, ներածանցավոր)՝ բացատրելով դրանց ձևաբանական կառուցվածքը (Օր.՝ սակավախոս – խոս+ել, խոս+վ+ել, խոս+եցն+ել):

Ասացվածք, ասուլիս, այրվածք, բերկրաբեր, զրագետ, դանդաղընթաց, դրդապատճառ, զարգացում, զայրույթ, զարմանք, ընկնավոր, կարդացվելիք, հնախույզ, հիասքանչ, մոռացկոտ, նայվածք, սակավախոս, վազք, վիրաբույժ, տոկուն, ունեցվածք, ուսադիր, ուտեստ, փախուստ, քարուքանդ, քաղվածք:

151. Ա. Լծորդական հարաբերակցության մեջ եղած (կամ կրկնալծորդ) բայերը դասդասել ըստ տրված խմբերի՝

ա) բայազույգեր, որոնք լծորդական տարբերությամբ ունեն իմաստասեռային տարբերություն.

բ) բայազույգեր, որոնք լծորդական տարբերությունից բացի հատկանշային ուրիշ տարբերություն չունեն.

գ) բայազույգեր, որոնցում լծորդական տարբերակներից մեկը ճիշտ չէ:

Երերալ – երերել, հաչել – հաչալ, գուժել – գուժալ, փրփրել – փրփրալ, թվալ – թվել, խլրտալ – խլրտել, ոստոստալ – ոստոստել, ծխալ – ծխել, ժպտալ – ժպտել, ծփալ – ծփել, տրոփալ – տրոփել, շշնջալ – շշնջել, փայլփլել – փայլփլալ, շողշողալ – շողշողել, փողփողալ – փողփողել, գուրգուրել – գորգուրալ, խոսել – խոսալ, ափսոսալ – ափսոսել, հազալ – հազել, թռչկոտալ – թռչկոտել:

Բ. ա) կետի բայազույգերից յուրաքանչյուրով կազմել նախադասություն՝ ցույց տալով լծորդական տարբերությամբ պայմանավորված իմաստային և քերականական տարբերությունները:

**Գ. Բայակազմական ո՞ր ձևերում են նույնանում ձևաբանական նոր-
մով սահմանված լծորդական տարբերակները:**

152. Ընդգծել բայերը և լրացնել աղյուսակները:

1.

Բայի կազմությունը				
ՀԱՄԱՐՈՒԱԿԱՆ ԲԱՅԵՐ		ՀԱՐԱՐՈՒԱԿԱՆ ԲԱՅԵՐ		
պարզ	ածանցավոր	հարադրավոր	զուգահրդական	պատճառական

2.

ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԻՄԱՍՏՆԵՐԻ ԱՐՏԱՀԱՅՏՄԱՆ ԵՂԱՆԱԿՆԵՐԸ	
Համադրական	Վերլուծական

Ա. 1. Երազել է տալիս մուրը, Իսկ երազել մենք չենք ուզում: 2. Ու մեր այսօրվա անուժությանը ասում է. «Կա՛նգ առ»: 3. Մի՞թե սլաքներն իմ ժամացույցի ետ-ետ չեն գնա... 4. Թող իմ հոտ ու նախրի մտքովն անգամ չանցնի, Թե անտեր են իրենք: «Հե՛յ-հե՛յ» կանչելն, անշուշտ, Նույնպես գործ է: 5. Ես, ինչ խոսք, այսօր պիտի բոց չուտեմ Կամ կուլ տամ դաշույն... Եվ զլխիս վրա չպիտի դնեմ Մի հսկայական երկաթե գերան Ու կախ տամ վրան... կանայք սիրունիկ: Եվ ոչ էլ պիտի ես արջ պար ածեմ: 6. Հույս ունեմ, որ դուք Ինձ հավատացիք, Ուստի թույլ տվեք՝ շարունակելով՝ Ձեզ հավատացնել... 7. Սխալ է և հողը. Առնվում-ծախվում է: 8. Շանս հետ պիտի ելնեմ ման գալու, Որ մտերմաբար ասուլիս անենք Անդորրության մեջ այս գիշերային: 9. Աշխարհն է կուչ եկել որպես ոգնի, Եվ հարկավոր է տալ նրան թևեր: 10. Ա՛խ այս անվերջ «պիտի»-ին Վերջ ունենա՞ պիտի... 11. Արևը հողից ձգում-հանում է ոչ միայն ցողուն. Արևը նաև շենքեր է ձգում հանում հողից: 12. Ու մոռանում եմ, Որ դու աչքերով ինձ հույս ես տալիս, Ժպտում ես, սա-կայն և խույս ես տալիս: 13. Բայց կանչում եմ նրան քո անունով... ինչ-պես մարդիկ հնում Կանչում-կոչում էին ոգիներին բարի: 14. Հաճախ մեր աչքերը ջոկվում-պոկվում մեզնից Ու գնալո՞վ գնում և հասնում են այնտեղ... 15. Գեղեցիկ չէր, ես էլ գերված-տարված չէի: 16. Ինչպե՞ս

ինքս պոկեմ ինձանից Ու վեր կենամ գնամ: 17. Ու ես էլ ահա հավատափոխվում-դարձի եմ գալիս...

(Պ. Սևակ)

Բ. 1. Շա՛տ կուգեի Դանդա՛ղ գնալ-շտա՛յ հասնել Մեր մարդկային հայրենիքը սկզբնական: 2. Մրսած մատներով կրակ են վառում, Որ ցուրտ խորովե՛ն-եփե՛ն-տապակե՛ն: 3. Աջ էր գնում-ծախ էր գալիս... Եվ ջուրը չէր ելնում-իջնում: 4. Երբ դավաճան ինչ-որ երազ Երբևիցե ինձ վերստին հիշել տա քեզ, Աղաչո՛ւմ եմ... Դու մի՛ հիշիր: 5. Քեզ գրկել տվին մի... թո՛ւխ մանուկի... 6. Այս հարցն եմ հաճախ ինքս ինձ տալիս, Ինքս ինձ վիճում, առնում ու տալիս, Սակայն իմ հախից ինքս էլ չեմ գալիս .. Ես հո չեմ նստել աշխարհի վզին, Որ չմտածեմ աշխարհի մասին: Ի՞նչ է, աշխարհը իմ բո՞ւռն եմ առել, Որ ձմռթելով գրպանս խրեմ... 7. Գնամ մտնեմ Վանա լճի խորքերն անտակ... 8. Ի՞նչ էլ նվագեն՝ նա է պարողը, Ի՞նչ էլ կարել տան՝ նա է կարողը, Որ ծառն էլ ցույց տան՝ նա է քարողը: 9. Պիտի վիճեմ Եվ երգի՛ դեմ, Թե բռնի են երգել տալիս խեղճ երգողին: 10. Ես հիանում-հրճվում եմ՝ Երկինք մաքրող որոտով: 11. Վայ տամ ա՛յն գանգին, Ուր ծնեռում է խելքը արջի պես: 12. Նա իր ճռճոցով Հիշել է տալիս, որ դեռևս կա՞մ... 13. Ու ցինների պես ընկնելով վրան՝ Առան-տվեցին, տվեցին-առան: 14. Վեր են ցատկում, գալիս շարվում իրար կողքի: 15. Փշուր-փշուր կուտակվում է, Ձիգ է տալիս, Վրա գալիս: 16. Եվ չես թաղվում ու հող դառնում, Այլ թաղվելիս հարություն ես կրկին առնում: 17. Հազար գետից թռել անցել, Վանգ եմ առել մեկի դեմ:

(Պ. Սևակ)

153. Համապատասխան շարքերում ավելացնել երեքական նույնակազմ բայեր:

ա) Բռնել, կապտել...	զ) Մոտենալ, մերժենալ ...
բ) Կպչել, հանգչել ...	է) Հիշեցնել, քնեցնել ...
գ) Մտնել, առնել ...	ը) Ուրախացնել, թանկացնել...
դ) Խաղալ, գթալ....	է) Հազցնել, թռցնել...
ե) Կարճանալ, լիանալ ...	ժ) Հավաքվել, կարդացվել, մոտեցվել...

154. Լրացնել աղյուսակը:

	ՊԱՐԶ ԲԱՅԵՐ	ՍՈՍԿԱ- ԾԱՆՑԱԿՈՐ ԲԱՅԵՐ	ՊԱՏՃԱՌԱԿԱՆ ԲԱՅԵՐ		ԿՐԱԿՈ- ՐԱԿԱՆ ԲԱՅԵՐ	ԲԱԶՄԱՊԱՏԿԱԿԱՆ ԲԱՅԵՐ	
			Ա	Բ		Ա	Բ
1	վազել	մոտենալ	խոսեցնել	գրել տալ	գրվել	թռչկոտել	վազվզել
2							
3							
4							
5							
6							
7							

155. Բայերը բաժանել հետևյալ խմբերի՝

ա) բայեր, որոնցում **-ան-**ը բաղադրական ածանց է (Օր.՝ հեռանալ, հասկանալ)։

բ) բայեր, որոնցում **-ան-**ը գործողության շարունակական-տևականության իմաստ է արտահայտում (Օր.՝ կանաչանալ, հաստանալ)։

գ) բայեր, որոնցում **-ան-**ը մի բանից այլ բանի վերածվելու, փոխվելու, դառնալու կամ մի բանի նմանվելու իմաստներ է արտահայտում (Օր.՝ ուրախանալ, երջանկանալ, աքլորանալ)։

դ) Բայեր, որոնցում **-ան-**ը քարացած է և քերականական-հիմքակազմիչ դեր չի կատարում (Օր.՝ կլանել)։

Ազնվանալ, անէանալ, անհետանալ, բարձրանալ, բեկանել, գոհանալ, գողանալ, գոյանալ, գեղեցկանալ, դառնանալ, դժվարանալ, եղբայրանալ, զայրանալ, զարմանալ, զարգանալ, ընթանալ, ընկերանալ, ընկողմանել, թուլանալ, իմանալ, խոնավանալ, խոյանալ, խոստանալ, ծանրանալ, կայանալ, հիանալ, հղփանալ, մանկանալ, մահանալ, մոռանալ, նրբանալ, որբանալ, սևանալ, վերանալ, ցանկանալ, քարանալ։

156. Բացատրել տրված բառազույգերի լծորդական, բառիմաստային-բառակազմական և սեռային-քերականական տարբերությունները:

Ծանրել և ծանրանալ	վարարել և վարարանալ	երկարել և երկարանալ
նեղել և նեղանալ	կանաչել և կանաչանալ	կոպտել և կոպտանալ,
չորել և չորանալ	գիշերել և գիշերանալ	դանդաղել և դանդաղանալ

դիմել և դիմանալ	բարակել և բարականալ	պատկերել և պատկերանալ
կծվել և կծվանալ	լողալ և լողանալ	ծարավել և ծարավանալ
կաղալ և կաղանալ	բարդել և բարդանալ	կարճել և կարճանալ
ծևել և ծևանալ	սրբել և սրբանալ	նիհարել և նիհարանալ
ուզել և ուզենալ	փափկել և փափկանալ	տափակել և տափականալ
մանրել և մանրանալ	ստվերել և ստվերանալ	թանձրել և թանձրանալ
արժել և արժենալ	արբել և արբենալ	օտարել և օտարանալ
լվալ և լվանալ	ցանկալ և ցանկանալ	ցոլալ և ցոլանալ
ամպել և ամպանալ	ապշել և ապշանալ	դալարել և դալարանալ
ջերմել և ջերմանալ	պարզել և պարզանալ	զառամել և զառամանալ

157. Դուրս գրել (համաժամանակյա կտրվածքով)՝

ա) -ժ- սոսկածանց ունեցող բայերը.

Ջարթնել, անցնել, զբոսնել, առնել, ընկնել, խրտնել, գտնել, հագնել, հառնել, ոստնել, բուսնել, ելնել, բռնել, թողնել, գետնել, դարբնել, իջնել, հագնել, հասնել, խառնել, հարցնել, հատնել, կանգնել, հայտնել, հեծնել, մատնել, մտնել, շիկնել, պրծնել, տեսնել, բառնալ, քծնել, քրտնել, դառնալ, բորբոսնել, պրծնել, դնել:

բ) -չ- սոսկածանց ունեցող բայերը.

Դիպչել, կառչել, թռչել, կորչել, կանչել, հաչել, կպչել, հալչել, ճանաչել, հանգչել, սառչել, մարտնչել, ուռչել, փախչել, փակչել, երկնչել, աղաչել, փլչել, կանաչել, մեղանչել:

158. Տրված բայագույգերում բացատրել -չ- սոսկածանցի ոչ կանոնավոր տատանումները (ածանցի քարացում, փոխանցում, անկում).

ա) դիպչել-դիպնել, թռչել-թռնել, կպչել-կպնել, փախչել-փախնել.

բ) թաքչել-թաքնվել, հալչել-հալվել, փլչել-փլվել.

գ) սառչել-սառել, հանգչել-հանգել, ուռչել-ուռել, կորչել-կորել¹:

159. Կազմել տրված բայերի պատճառական ձևերը և բացատրել յուրաքանչյուր շարքի կազմության օրինաչափությունը:

ա) Երգել, պարել, փայլել, հիշել, կանգնել.

բ) Մոտենալ, հագենալ, վախենալ, մերծենալ.

¹ Ծանոթություն. Կա **հանգել** համանուն բայը՝ «Վերջ ունենալ՝ մի կետի կամ մի բանի հասնելով» նշանակությամբ:

- գ) Հագնել, մտնել, հասնել, թռչել, կորչել.
- դ) Խաղալ, մղկտալ, զգալ, դողալ, եռալ.
- զ) Հեռանալ, զայրանալ, հանգստանալ, չորանալ, քարանալ:

160. Ա. Յուրաքանչյուր շարքում ընդգծել այն բայերը, որոնք կարող են ստանալ *-վ-ածանցը*, և բացատրել կազմության օրինաչափությունները:

Բ. Շարքերը լրացնել 3-ական բայերով:

- ա) Սիրել, քայլել, աճել, օծել, խուսափել, ջարդել.
- բ) Գտնել, մեռնել, մտնել, հագնել, տեսնել, թողնել.
- գ) Կարդալ, ժպտալ, շողալ, աղալ, եռալ, խոկալ.
- դ) Հանգստանալ, տաքանալ, հիանալ, դիմանալ, հեռանալ, բարձրանալ.
- ե) Տաքացնել, մեծացնել, դղրդացնել, մղկտացնել, դողացնել.
- զ) Մոտենալ, վախենալ, գիտենալ, մերժենալ, պարծենալ.
- է) Փայլեցնել, ծիծաղեցնել, մոտեցնել, վազեցնել, տխրեցնել.
- ը) Հազցնել, մտցնել, հանգցնել, թռցնել, կորցնել, հասցնել:

161. Ա. Դուրս գրել բազմապատկական ածանց ունեցող բայերը:

Բ. Առանձնացնել այն բայերը, որոնցում *-ոտ-* ածանցը կարող է ընկալվել երկարժեքությամբ՝ և՛ բազմապատկական, և՛ ածականական իմաստներով (Օր.՝ մրոտել):

Կոտրտել, ճխտել, խառնշտորել, հրմշտել, ձգտել, խախտել, փնտրտել, փշրտել, ժանգոտել, մրոտել, ալյուրոտել, աղտոտել, արյունոտել, ծակրտել, քանդրտել, կոտրատել, գինոտել, խցկել, թանաքոտել, թարախոտել, հաստատել, թեփոտել, ժահրոտել, թռչկոտել, խմորոտել, ցատկել, ծխոտել, կավոտել, կեղտոտել, կնճռոտել, հողոտել, կոտրատել, փետրատել, կտրատել, ծեթոտել, կիսատել, գլխատել, ձյութոտել, ձյունոտել, ճարպոտել, հեծկլտալ, ճանկոտել, ծեծկրտել, մաղձոտել, մեղրոտել, յուղոտել, նավթոտել, կոխկրտել, քաշկոտել, թղթատել, շաքարոտել, ջրոտել, փայլատակել, ջարդոտել, կարմրատակել, բոցկլտալ, կայծկլտալ, հորատել, բզկտել, տղմոտել, ցեխոտել, թխկրտալ, շխկրտալ, ցեցոտել, փոշոտել, ջարդրտել, քանդրտել, մռտալ, ջարդոտել, քաղոտել, ճխտորել, խաբխբորել, պաչպչորել, վախվխորել, հոշոտել, փողոտել:

Գ. Ընտրել 10-15 բազմապատկական բայեր և կազմել ածանցազուրկ տարբերակները. բացատրել ձևախմաստային տարբերությունները:

162. Արմատի կրկնությամբ կազմված բայաշարքում ընդգծել բազմապատկական բայերը:

Պոկպոկել, բեկբեկել, ձգձգել, ծամծամել, շողշողալ, ոստոստել, արծարծել, գեղգեղալ, կապկալել, խողխողել, ողողել, ծակծկել, ջոկջոկել, ջախջախել, քաշքշել, փողփողել, քայքայել, քրքրել, այլայլել, գոռգոռալ, ճռճռալ, չարչարել, կարկառել, թափթփել, ծածանել, կաղկանծել, զնգզնգալ, փաթաթել, ջարդջրդել, բաբախել, դադարել, փոփոխել, հայթայթել, հեծեծալ, կցկցել, հեկեկալ, հոտոտել, հորջորջել, վազվզել, պաչպչել, կաշկանդել, ճաքճքել, բարբառել, վախվախել:

163. Կազմել բազմապատկական բայեր:

բայածև	ածանցմամբ (-ոտ-, -ատ-, -տ-, -կոտ-, -կլտ-, -ռոտ-, -րոտ-, -կրոտ-, -շոտ-, -տակ-, -շտոր-...)	բայարմատի կրկնությամբ (նաև որպես հարադրական բարդություն)	և՛ ածանցմամբ, և՛ արմատի կրկնությամբ
պատռել (3)	1. պատառռոտել 2. պատռտել	3. պատառ-պատառանել	
կոտրել (3)			
ցատկել (2)			
կտրել (2)			
թափել (3)			
խառնել (3)			
ծախել (3)			
ծակել (3)			
ծամել (4)			
կախել (3)			
կապել (4)			
կծել (5)	կծոտել կծռտել	կծմծել	կծմծոտել կծմծորել

ճաքել (4)			
ջարդել (3)			
քանդել (4)			
փշրել (3)			
ծռել (2)			
փորել (2)			
թափել (3)			

ԲԱՅԱՀԻՄՔԵՐ

164. Տրված բայաձևերում առանձնացնել հիմքերը (Օր.՝ իջնել → իջն-, հեռացե՛ք → հեռաց-):

Իջնել, լռել, քայլել, օծվել, ընկալ, կգրկեմ, ողջագուրվել, խաղացին, պահանջելու, մեծացրին, ժպտա՛, հեռացե՛ք, փախան, լալիս, հեռա-նալիս, մոռացել, չհիշեց, հիշեցրո՛ւ, ապրած, զայրացած, երգող, հանգստացող, լռի, շողշողացե՛ք, շողշողան, խելագարվել, հագնվեց, վերանորոգել, հուսահատվում, մեռնելու, մտաք, ցատկոտել, դիպչել, տանեմ, տարա, երկնել, կորցնեի, երերացող, թռչելիս, մտնի, խելա-գարված, խառնշտորել:

165. Առանձին շարքերով դուրս գրել այն գոյականները, ածական-ները, դերանունները և մակբայները, որոնք կարող են դառնալ բայա-հիմք՝

ա) առանց ածանցման (Օր.՝ շտապ (մակբայ)→շտապ+ել).

բ) սոսկածանցների կամ պատճառական ածանցների ավելացմամբ (Օր.՝ ամբողջ (դերանուն)→ամբողջ+ան+ալ կամ՝ ամբողջ+ացն+ել).

գ) և՛ առանց ածանցման, և՛ ածանցմամբ (Օր.՝

↗օտար+ել

1. օտար (ածական)

↘օտար+ան+ալ

↗խավար+ել

2. խավար (ածական և գոյական)→խավար+ան+ալ

↘խավար+եցն+ել):

Ա. Ամբար, ամբողջ, ամեն, այսինչ, ավան, ավանդ, առաջ, ավելի, արագ, արմատ, արևագծ, աքլոր, բաժան, բազում, բարձր, բաց, բարև, բոլոր, գեր, գլխավոր, գիրթ, գութ, գունավոր, դանդաղ, դառը, դարան, դարս, երրորդ, երկար, երկյուղ, երբ, զգացմունք, զննան, զույգ, ընդարձակ, թալան, իրական, իրար, լավ, լույս, խավար, խարան, խարտոց, խոտան, ծեր, ծանր, կաթ, կաղ, կացին, կապույտ, կիրթ, կանուխ, կար, կռան, կրկին:

Բ. Կոպիտ, կույր, կրճատ, հաջորդ, հաճախ, հանգ, հարթ, հավերժ, ° հարմար, հաստ, հեռու, հղի, հույս, ճանկ, ճանապարհ, մեծ, մեղք, մենապար, մետաղ, մերան, մյուս, մրոտ, մոխիր, մոլոր, մոտ, մուգ, յաթաղան, յուզոտ, նիհար, նույն, նուրբ, շահ, շարունակ, շտապ, շուն, շքեղ, ոչինչ, ոլոր, ողբ, ոմն, որոշ, պարզ, սաստիկ, ջերմ, սղոց, սույն, վազք, վախ, վարձել, վաստակ, վերուվար, ցավ, ուժեղ, ուշ, ուրիշ, փայտ, քար, քառորդ, քննադատել, օտար:

166. Ա. Նշել տրված բայափիմքերի տեսակը՝

1. աններածանց, ներածանցավոր.

2. ներկայի, անցյալ կատարյալի (րեական, ցոյական, արմատական), դերբայական.

3. աննշույթ և նշույթավոր:

Բ. Ընդգծված բայափիմքերով կազմել անդեմ և դիմավոր բայաձևեր:

Իջն-, բանավիճ-, հասցն-, մնաց-, քարան-, մորթոտեց-, համրնկն-, համրնկ-, թոցն-, ստեղծագործ-, դողդողաց-, փախչ-, փախ-, կորչ-, ընկ-, միջամտ-, հարցր-, կառչել, կամեց-, ունեն-, -տվ-, ամրան-, ցամաքեցն-, հիշեցր-, զնգզնգացն-, ուշան-, ուշաց-, ընթան-, խոյաց-, կարճ-, կարճան-, կարճաց-, փշրտեց-, ջարդոտեց-, բոցկլտ-, վանկատեց-, ծվատեց-, խառնշտոր-, կոտրատվ-, հանգցր-, մն-, լցր-, լցն-, հատկացր-, վերցր-, վերցն-, խորտակվ, հալածվեց-, -թող-, -թողն-:

167. Փակագծերում գրել բայաշարքերն անվանող տերմինները (եզրույթները). (Օր.՝ Ա. → վազել, գրվել, թռչկոտել (անորոշ դերբայ), կամ՝ → կվազեմ(եի)..., կգրվեմ(եի)..., կթռչկոտեմ(եի)... (ենթադրական ապառնի կամ անցյալի ապառնի) և ըստ հաջորդականության սահմանել՝

դերբայական և եղանակային որ ձևերն են կազմվում անկատարի (ներկայի, անորոշի) հիմքով:

Ա. Ե խոնարհման պարզ, բազմապատկական և կրավորական բայերի՝

→ վազել, գրվել, թռչկոտել (անորոշ դերբայ)

→ վազում, գրվում, թռչկոտում (-----)

→ վազել, գրվել, թռչկոտել (-----)

→ վազած, գրված, թռչկոտած (-----)

→ վազող, գրվող, թռչկոտող (-----) → վազի, գրվի, թռչկոտի (-----)

→ վազեմ(եի)...., գրվեմ(եի)...., թռչկոտեմ(եի)... (-----)

→ կվազեմ(եի)...., կգրվեմ(եի)...., կթռչկոտեմ(եի)... (ենթադրական ապառնի կամ անցյալի ապառնի)

→ չեմ (չէի) վազի...., չեմ (չէի) գրվի.... չեմ (չէի) թռչկոտի... (-----)

→ պիտի վազեմ(եի)...., պիտի գրվեմ(եի)...., պիտի թռչկոտեմ(եի)... (-----)

→ վազի՛ր, գրվի՛ր, թռչկոտի՛ր (-----)

→ վազե՛ք, գրվե՛ք, թռչկոտե՛ք (-----)

→ մի՛ վազիր, մի՛ գրվիր, մի՛ թռչկոտիր (-----):

Բ. -ել և -չ- սոսկածանցներն ունեցող բայերի՝

→ հասնել, փախչել (-----) → հասնում, փախչում (-----)

→ հասնող, փախչող (-----) → հասնի...., փախչի.... (-----)

→ հասնեմ(եի)...., փախչեմ(եի)... (-----)

→ կհասնեմ(եի)...., կփախչեմ(եի)... (-----)

→ պիտի հասնեմ(եի)...., պիտի փախչեմ(եի)... (-----):

Գ. -Ացն, -եցն, -ցն- պատճառական ածանցներն ունեցող բայերի՝

→ վազեցնել, հեռացնել, վերցնել (-----)

→ վազեցնում, հեռացնում, վերցնում (-----)

→ վազեցնող, հանգստացնող, վերցնող (-----)

→ վազեցնի, հեռացնի, վերցնի (-----)

→ վազեցնեմ(եի)...., հեռացնեմ(եի)...., վերցնեմ(եի)... (-----)

→ կվազեցնեմ(եի)...., կհեռացնեմ(եի)...., կվերցնեմ(եի)... (-----)

→ չեմ (չէի) վազեցնի...., չեմ (չէի) հեռացնի...., չեմ (չէի) վերցնի... (-----)

→ պիտի վազեցնեն(եի)...., պիտի հեռացնեն(եի)...., պիտի վերցնեն(եի)....(-----):

Դ. Նխոնարհման պարզ բայերի՝

→ ժպտալ (-----) → ժպտում (-----)

→ ժպտա (-----) → ժպտամ(այի)...(-----)

→ կծպտամ(այի)... (-----) → պիտի ժպտամ(այի)....(-----)

→ ժպտա՛ (-----) → մի՛ ժպտա (-----):

Ե. -Ան-, -են- սոսկածանցներն ունեցող բայերի՝

→ հեռանալ վախենալ (-----)

→ հեռանում, վախենում(-----)

→ հեռանա, վախենա (-----)

→ հեռանամ(այի)...., վախենամ(այի)...(-----)

→ կհեռանամ(այի)...., կվախենամ(այի)...(-----)

→ չեմ (չէի)հեռանա...., չեմ (չէի)վախենա...(-----)

→ պիտի հեռանամ(այի)...., պիտի վախենամ(այի)...(-----):

168. Փակագծերում գրել բայաշարքերն անվանող տերմինները (եզրույթները) (Օր.՝ Ա. → վազեցի...., գրվեցի...., թռչկոտեցի... (սահմանական եղանակի անցյալ կատարյալ) և ըստ հաջորդականության սահմանել՝ դերբայական և եղանակային որ ձևերն են կազմվում անցյալ կատարյալի հիմքով:

Ա. Եխոնարհման պարզ բայերի՝

→ վազեցի...., գրվեցի...., թռչկոտեցի...(-----):

Բ. -Ե- և -չ- սոսկածանցներն ունեցող բայերի՝

→ հասած, փախած (-----)

→ հասել եմ(եի)...., փախել եմ(եի)... (-----)

→ հասա...., փախա...(-----) → հասի՛ր, փախի՛ր (փախչի՛ր) (-----)

→ հասե՛ք, փախե՛ք (-----) → մի՛ հասեք, մի՛ փախեք (-----):

Գ. Նխոնարհման պարզ և ածանցավոր բայերի՝

→ կարդացել, վախեցել, հեռացել (-----)

→ կարդացած, հեռացած, վախեցած (-----)

→ կարդացող, վախեցող, հեռացող (-----)

- կարդացե՛ք, վախեցե՛ք, հեռացե՛ք (-----)
- -----, վախեցի՛ր, հեռացի՛ր (-----)
- մի՛ վախեցիր, մի՛ հեռացիր (-----)
- մի՛ կարդացեք, մի՛ վախեցեք, մի՛ հեռացեք (-----):

Դ.- *Ացն՛, -եցն՛, -ցն՛* պատճառական ածանցներն ունեցող բայերի՝

- վազեցրել, հեռացրել, հազցրել (-----)
- վազեցրած, հեռացրած, հազցրած (-----)
- վազեցրի..., հեռացրի..., հազցրի... (-----)
- վազեցրո՛ւ, հեռացրո՛ւ, հազցրո՛ւ (-----)
- վազեցրե՛ք, հեռացրե՛ք, հազցրե՛ք (-----)
- մի՛ վազեցրու, մի՛ հեռացրու, մի՛ հազցրու (-----)
- մի՛ վազեցրեք, մի՛ հեռացրեք, մի՛ հազցրեք (-----):

169. Փակագծերում գրել տրված բայերի ապակատար և համակատար դերբայները, ընդգծել դերբայական հիմքերը (Օր.՝ հեռանալ - հեռանալու, հեռանալիս) և նշել, թե եղանակային որ ձևերն են կազմվում դերբայական հիմքով:

- վազել (-----) (-----) գրվել(-----)(-----) խաղալ (-----) (-----)
- ժպտալ (-----) (-----) թռչկոտել(-----) (-----) կտրատել (-----)
- (-----)
- հասնել(-----)(-----) փախչել(-----)(-----) մտնել(-----) (-----)
- հեռանալ (-----) (-----) վախենալ(-----)(-----) երեկոյանալ
- (-----) (-----)
- վազեցնել(-----) (-----) հեռացնել (-----) (-----) վերցնել(-----)
- (-----)

170. Գրել 5-ական բայեր, որոնք՝

ա) անկատարի հիմքում աննշույթ են, կատարյալի հիմքում՝ նշույթավոր (Օր.՝ ժպտալ...).

բ) անկատարի հիմքում նշույթավոր են, կատարյալի հիմքում՝ աննշույթ (Օր.՝ հազնել...).

գ) նշույթավոր են և՛ անկատարի հիմքում, և՛ կատարյալի (Օր.՝ արթնացնել...):

171. Լրացնել գծապատկերը:

	ԱՆԿԱՏԱՐԻ ՀԻՄՔ		ԿԱՏԱՐՅԱԼԻ ՀԻՄՔ			ԴԵՐԲԱՅԱԿԱՆ ՀԻՄՔ
	ֆուշնդո	սկիթթիսնդ	աննշույթ	նշույթավոր		
			դոթիտտոլսո	ցոլակոն	դոթիտթ	
սաիել (պարզ)	սաի-			սաիեց-		սաիել-
գովել (...)						
թողնել (...)		թողն-	թող- //	// թողեց-		թողնել-
խղճալ (...)						
հուրիդատել (...)						
խորիել (...)						
ոյութել (...)						
մերծենալ (...)						
ցոլալ (...)						
ցոլանալ (...)						
կռանալ (...)						
հղփանալ (...)						
արթենալ (...)						
հրապուրվել (...)						
հագնել (...)						
բարականալ (...)						
հոգնեցնել (...)						
արթնացնել (...)						
բարակել (...)						
դիպչել (...)						

հանգչել (...)						
հանգել (...)						
մտնել (...)						
վախեցնել (...)						

172. Դուրս գրել բայերը, ընդգծել բայակազմական հիմքերը և նշել տեսակները (Օր.՝ տալըավ → անցյալ կատարյալի հիմք, աննշույթ, արմատական):

Կան պահեր, երբ մարդը լսում է իր արյան հոսքը, արյան ծայնը երգի նման տիրում է ունկերին, և անհնար է չունկնդրել: Կան պահեր, երբ ժողովուրդը լսում է իր արյան ծայնը. արթնացած արյունը, ինչ էլ կոչվի, միշտ ճշմարիտ է, որովհետև կարող են ստել, խարդախել, անազնիվ լինել անհատները, բայց ժողովուրդը՝ ոչ: Մեր արյունը մեր երգն է նաև, իսկ մեր երգի արյունը Կոմիտասն է՝ «Ամենայն հայոց երգի վեհափառը»:

«Կոմիտասները ծնունդ են հազարարմյակների: Նրանց դիմաքանդակը կերտում է ժամանակն ինքը, կերտում է դանդաղ ու անշտապ ու դեռ վար չի դրել իր մուրճն ու տաշիչը»: Կան անհատներ, որ կերպավորում են ժողովրդի ճակատագիրը: Հայը լուսո որդեգիր է ու կարապետ խավար վայրերում, հույս ունի ու գիտի հուսալ նաև կորցնելուց հետո... Դեպի ապագա լույսի կանթեղն է հառած նրա հայացքը, դեպի այն կանթեղը, որ տարել է բազմաբեղուն ու երկնադետ Արագածի գագաթը և անթել կախել երկնի անտես առաստաղից, որ խավար մարդիկ ձեռք տալ չկարողանան: «Ու մենք ևս մեր ձեռքին լույս ենք բռնել, և թեպետ ջանացել են դևերը փչել ու մարել մեր կյանքը, բայց փչողներն են խորտակվել, ու մենք դեռ մոխիրների տակ առկայծել ենք՝ ապավինելով գիտության և կրթության, որ թեև մերն է եղել, բայց մեր ձեռքից դուրս է եկել ու Եվրոպան լուսավորել. ինչու՞ չունենանք մեր լույսի ջահը,– գրում է Կոմիտասը Ա. Զոպանյանին:– Ո՛ւժ առ, ո՛ւժ տուր, պի՛նդ կաց, որ բարձրացած դարավոր ազատության ձգտող կոհակներն ու ալիքները չզարնվեն ժայռին ու այս անգամ էլ փշրվեն...»:

Ուր էլ նա տարավ իր երգը, դարձավ դեսպան ու բալասան, ինքնության ոգեկոչ ու ոգեկանչ: «Անցյալ գիշեր երգելով ու բարբառելով, գվարձաբանելով, երբեմն էլ տխրեցնելով Հայաստան ուխտագնացության տարաք մեզ, կամ ավելի ճիշտ՝ մի քիչ Հայաստան բերեցիք Եգիպտոսի հայերի համար: Մենք կարծում էինք, որ Էջմիածնից եկող հայ կրոնավորը միայն մյուռն է բերում իր հետ, բայց Դուք Մասիսն ու Արագածը մի պահ տեղափոխեցիք այստեղ. ո՞վ է ասում, թե լեռները չեն քայլում» (1911 թ. Տ.Կամսարական):

Այո՛, երգը մեր արյունն է, իր արյան ծայրը լսած ժողովուրդը անպայման փնտրում է իր արմատները: «Ո՞վ ենք մենք... Ո՞ւր ենք գնում: Ի՞նչ ենք եղել երեկ և ի՞նչ պիտի լինենք վաղը»... Հարցին պատասխանելու համար պետք էր պարզել պատմությունը դեռ միջնադարից լռող հայոց խազերի: Նա ասես մտավ մի վայրի անտառ և տարբեր խոտերից, անկանոն, խճճված բույսերից քաղեց հայկական ծաղիկները: Քաղեց, փնջեց, արևազօծեց, հետո ձերբագատեց օտար տարրերից, հայկական համ ու հոտ տվեց, հասցրեց գերագույն պարզության ու բյուրեղացրե՛ց, մարգարտացրե՛ց, խոսեցրե՛ց... Կոմիտասը վերստեղծեց խազերի համակարգը: Մինչդեռ հայոց խազերը լռում են... 1915 թիվ... «Գարուն ա, ծո՛ւն ա արել...»:

Լռեցնում էին հայոց խազերը, բայց անլռելի՛ է մեր զանգակատունը... Մեր խենթացած երգը, մեր լռած-անլռելին... մահացավ Փարիզում՝ քսան տարի ապրելով-վերապրելով-չապրելով: «Ես ճամփորդ եմ». նրա բառերն են: Ճամփորդը տուն դարձավ ու հայրենի հողում դադար առավ՝ իր մահով իսկ համախմբելով ու միասնական դարձնելով ասդին ու անդին սփռված հայրենակիցներին: Եվ վկայեց Չարենցը. «Կապրի հոգիդ հմայող՝ Դարձած ելնող երգի ծայն»...

... Մարդկությունը դանդաղում է պատժաձև գտնելու այն ոճրագործին, որն սպանեց Կոմիտասին: Սակայն մեր մխիթարությունն այն է, որ նա Կոմիտասին սպանեց և ոչ թե Կոմիտաս՝ սպանեց: Կոմիտասը չսպանվեց, նա ապրեց, հաղթանակեց... Ուրեմն՝ լսենք մեր արյան ծայրը. մեր արյունը մեր երգն է, իսկ մեր երգի արյունը Կոմիտասն է՝ «անմահ հայրը երգի մեր համայն»...

(Մամուլից)

173. Խմբավորել բայերն ըստ սեռի:

ՆԵՐՈՍԽԱԿԱՆ	ԿՐԿՈՍԻԿԱԿԱՆ	ՉԵՋՈՔ				ԿՍՈՐՈՒՄԵՆ
		բուն	կրավորա- կերպ	անդրա- դարձ	փոխա- դարձ	
այրել	կառուցվել	թախծել	խելագարվել	սանրվել	տեսնվել	բաժանվել

Ա. Այրել, ամաչել, անցնել, ապրել, ավարտվել, ավելացվել, ատել, արբենալ, արիանալ, արհամարհվել, արտասվել, արտաքսվել, բաժանվել, բախվել, բնակվել, բերվել, բզզացնել, բլբլացնել, բորբոքել, բռնել, գանգատվել, գզվել, գերվել, գժտվել, գնահատվել, գրկախառնվել, գրվել, գունատվել, դիտել, դյութել, դնել, ելնել, երևալ, երդվել, զարդարվել, զարկվել, զարմացնել, զբաղվել, զգվել, զմայլվել, զորակոչվել, զուգվել, ընդհարվել, թախծել, թթվել, իջնել, լսվել, լվացվել, խաղաղվել, խելագարվել, խենթանալ, խնդալ, խշշացնել, խռմփացնել, խուսափել, ծածկել, ծավալվել, ծլել, ծլվլացնել, ծխալ, ծխել, ծփալ, ծփել, կախվել, կանգնել, կանչել, կաշկանդել, կառավարել, կառավարվել, կառուցվել, կարոտել, կծկվել, կռվել, կործանել, հալվել, հակակրել, համբուրվել, հագնվել, հակառակվել, հայտնել, հանձնել, հանձնվել, հաշվել, հարգել, հարձակվել, հեռանալ, համարձակվել, հաշտվել, հավատալ, հեռացվել:

Բ. Հիասթափվել, հիշվել, հպատակվել, ճանաչել, մաշվել, մարտիրոսվել, մաքրվել, մշակվել, մշմշացնել, մոլորվել, մոտենալ, մտադրվել, նայել, նմանվել, նորոգել, շաչել, շարժվել, շողալ, շպարվել, ողջագուրվել, ոչնչացվել, որոնել, չարչարվել, չքվել, պահպանել, պաչպչվել, պաշտել, պաշտպանվել, պապանծվել, պատրաստվել, պատվել, սանրվել, սափրվել, սգավորվել, սիրահարվել, սթափվել, սխալվել, սրվել, սքողել, վախենալ, վախճանվել, վառվել, վարժվել, վերաբերվել, վերցնել, վիճել, վիատվել, տանել, տանջվել, տեղափոխվել, տեղավորվել, տեսնվել, տիրապետել, տրաքվել, տուժել, ցնծալ, ուղղվել, ուշաթափվել, ուսումնասիրվել, փաթաթվել, փակցնել, փակվել, փշաքաղվել, փնտրվել, փնջացնել, փոթկացնել, փոխադրել, փրկել, քնել, քննել, քսվել, օգտվել, օծվել, ֆշշացնել:

174. Կազմել 2-ական նախադասություններ, որոնցում ներգործական սեռի բայերը՝

ա. Գործածվում են առանց ուղիղ խնդրի (ներգործական բայերի բացարձակ գործածություն). այսպիսի դեպքերում ինչպիսի՞ գործողություն են ցույց տալիս:

բ. Ունեն բացառական հոլովով մասնական խնդիր. ի՞նչ են ցույց տալիս նման կապակցությունները:

գ. Ունեն սեռական հոլովով և *մասին* կապով արտահայտված վերաբերության խնդիր: Ի՞նչ իմաստներ են արտահայտում նման բայերը, և նմանատիպ կապակցությունները ինչո՞վ են տարբերվում «ներգործական բայ + ուղիղ խնդիր» կապակցություններից:

դ. Ունեն բացառական հոլովով արտահայտված վերաբերության խնդիր:

175. Ա. *Հագնել – հագցնել, խմել – խմեցնել, մեղմել – մեղմացնել, պտտել – պտտեցնել, հիշել – հիշեցնել, սովորել – սովորեցնել, հասկանալ – հասկացնել, գրել – գրել տալ, սիրել – սիրել տալ* բայազույգերով կազմել նախադասություններ և բացատրել պարզ-ներգործականների և պատճառական-ներգործականների միջև եղած տարբերությունը:

Բ. Ընդգծել այն բայազույգերը, որոնք համանիշներ են և իրարից տարբերվում են սոսկ իմաստային երանգով:

176. Ընդգծել կրավորական սեռի բայերը:

Ա. 1. Ծփում է նա, ու լույս ծփանքի տակ, Ի՛մ Հայաստան, հողդ է ծիածանվում, Այդպես հպարտ, այդպես բարձր ու շիտակ Քո դարավոր երազն է ծածանվում: 2. Օծված է նա բախտի մեծ արևով, Կանգնած է մեր տենչի լույս գագաթին, Այնքան բարձր է, որ իր բոսոր թևով Ասես քսվի պիտի Արարատին: 3. Երկի՛ր, Ո՞ւմ ներշնչանքից Դու ծնունդ առար ու արարվեցիր, Եվ սակայն գիտեմ՝ Դու արարվել ես միայն այն պահին, Երբ միացել են իմաստությունը և խենթությունը: 4. Եվ այրվում ես դու, Դու ոտից գլուխ այրվում ես, Երկի՛ր... 5. Այստեղ տնքում է դարեր վիրավոր մի գեղեցկություն, Եվ համրանում է քարե մի Նարեկ, Անի՛, Լո՛ւռ Անի, Փշրված կամար, Փշրված դու սյուն, Դու ստեղծումի փշրված տարերք: 6. Ամռան հրդեհներից այրված, խարկված լեռներ, Ձմռան մրրիկներից ծեծված, զարկված լեռներ, Լեռներ, հայո՛ց լեռներ, Խոնարի ու բա՛ց լեռներ, Հոբի նման տանջված Ու տառապած լեռներ... 7. Հայաստան, իմ հող, իմ մամո՛ւռ, իմ սե՛գ, Ծերպերից կախված իմ կապույտ թախի՛ծ, Քարերից քամվող արտասո՛ւք իմ հեզ... Հողմերին տրված դարավոր իմ ծյո՛ւն... 8. Խաչքարի թևից Խաչված երազի Կսկի՛ծը կաթեց... 9. Ործաքարի բեկոր՝ Վրան այրված մամո՛ւռ, Ու քարաքոս, Ու ժանգ... 10. Քարը ելնում, Երկինք սուրում, Բիրտ շուրթերով լեռն համբուրում, Փշրվում է վիհերն ի վեր: 11. Քո տառապանքը փոխվել մի թեթև, ներող մի լույսի Ու դեմքիդ վրա ցուլում էր պայծառ... 12. Ու չկա մայրս հիմա.. Նա երազիս է գալիս, Թեքվում, ծածկում է վրաս, աստօժ անունն է տալիս, Նոր սպիներս է շոյում, աղոթում է ու լալիս... Եվ թվում է, հավիտյան խոնարհված է սնարիս:

(Վ. Դավթյան)

Բ. 1. Հող իմ կիսված՝ սիրտ չկիսվող... Արյունն իմ հին քո հողի մեջ Սուզվեր պիտի երակ-երակ... Խառնվեի պիտի հողիդ, Արածանուդ ահեղ լացին... Ես քեզ արյուն պիտի տայի: 2. Գետերդ ի վար, ծորերդ ի վար ուռիներդ են շարվել տրտում, Կատարներիդ լճեր կան լուրթ, ու քո ոգին է մկրտվում: 3. Տեսիլքից են ծնվել տառերը մեր, Հողմերով են սնվել տառերը մեր, Ջրդեղվել են, դարձել երկաթագիր, Քարերին են գրվել տառերը մեր, Երբ փորձել են ջնջել ու եղծանել, Կայծակին են տվել տառերը մեր: 4. Այգեբաց է, ու բացվում, արթնանում եք, դուք, վագեր .. Իսկ այգեպանը, վագեր, բացում է ձեզ, ու սակայն Դողում է

սիրտը բարի... Բացվե՛ք, վագեր, ու ծաղկե՛ք... 5. Բացվել, Ցուլում էր ծնկածալդ թուխ ... Ու ես հիշեցի՝ Եվա է եղել, Եղել արգելված, Սակայն ի վերջո ճաշակված պտուղ: 6. Ու վառվում է դեղծենին այգաբացի լույսերում՝ իբրև փոքրիկ այգաբաց... Կակաչն է շոգից ուշաթափվում: 7. Աշնան գույներն են խառնվել Առունների ջրում հստակ, Փշատի ծառն է բեռնվել Ու խոնարհվել է ոսկու տակ... Եվ օրորվում են ճամփեքին Սեզ բարդիներ, շե՛կ բարդիներ: 8. Եվ այդ սիրո դեմ ցածում խոտերը խոնարհվում են վար, Եվ այդ սիրո դեմ հողն է սարսռում... Եվ օրորվում են, տարուբերվում են պարտեզներ կախված, Եվ վար է հոսում երկինքն անհունի խորհրդով շաղված: 9. Գնամ, մոլորվեմ Քո այդ սպիտակ թեթևության մեջ... 10. Այս հողն ես սիրում... Փոքրիկ այս հողը, Որ բնակվում է սրտիդ այն խորշում, Ուր բնակվում են երդումն ու ցավը: 11. Թռչունի նման Ջարթնեի ծագող արևից առաջ Ու լվացվել լեռներից պոկված կապուտակ քամով: 12. Նայի՛ր այս ժայռին, Այնքան է զարկվել հողն ու կայծակով, Որ մարգարեի ու առաքյալի կերպարանք է առել:

(Վ. Դավթյան)

Գ. Մի ազգ խոցվելիս՝ ես կդառնայի մի նոր զանգահար,
 Ես կզանգեի բյուր-բյուր զանգերն հայոց վանքերի,
 Թե որ տեսնեի բլուրվելն այսպես ձեր խեղճ զանգերի:
 Թե մեկն ու մեկդ իմ ազգի նման եղեռնահարվեր,
 Ես չէի լռի՝ համակված ձեր սուրբ վշտով կարեվեր,
 Թե ձեր ժողովուրդն հազարաքարվան արվեր տեղահան,
 Ես կգոռայի՝ «Պատյանդ չքվի՛ր, ո՛վ ժանտ յաթաղան»:
 Թե ձեր մանուկներն իմոնցի նման մորթվեին անվերջ՝
 Ես կթքեի անգամ երկնքի բյուր աչքերի մեջ...
 Թե ձեր ծերուկներն իմոնցի նման թաղվեին կենդան՝
 Ես թաղողներին պիտի թաղեի, ո՛վ մահազնդան:
 Թե ձեր մայրերը իմոնցի նման կախաղանվեին,
 Կկայծակեի ժանտ ոսոխների անմայր աչքերին:
 Թե ձեր քույրերն էլ իմոնցի նման պղծվեին մահով,
 Ես ըմբոստացած կռվի կելնեի զենք ու զրահով:

(Հ. Շիրազ)

177. Ընդգծել այն բայագույգերը, որոնցում երկուսն էլ ճիշտ կազմութիւններ են, և կազմել երկուական նախադասութիւններ:

- Վերաբերել - վերաբերվել,
- բռնկվել - բռնկել
- թեքել - թեքվել
- քայլել - քայլվել
- կախել-կախվել
- կուտակել - կուտակվել
- խոստովանել - խոստովանվել
- ցնդել - ցնդվել
- նախանձել - նախանձվել
- հակառակել - հակառակվել
- հակել - հակվել
- համաձայնել -համաձայնվել
- հնազանդել - հնազանդվել
- մոլորել - մոլորվել
- մռայել - մռայվել
- նմանել -նմանվել
- շառագունել - շառագունվել
- հանդարտել - հանդարտվել
- տուժել - տուժվել
- տրաքել - տրաքվել
- խաղաղել - խաղաղվել
- ցնորել - ցնորվել
- փլել - փլվել
- փքել - փքվել
- քծնել - քծնվել
- պարապել - պարապվել
- ճանապարհորդել - ճանապարհորդվել
- խաչակնքվել - խաչակնքել
- կապել - կապվել

178. Որոշել տրված բայերի սեռը և հիմնավորել նրանց՝ բայական մեկ բառույթում սեռային տարբեր հատկանիշներ համատեղելու՝ կրկնասեռության իրողությունը:

Ա. ՄԱՐԵԼ– 1. Իմ աչքերի մեջ այնքան կրակներ եմ մարել ես Եվ հոգուս մեջ հուսահատ այնքան աստղեր եմ մարել...(ԵԶ): 2. Կյանքս կանցնի, կմարի,– բայց երգս կա, կապրի դեռ .. (ն): 3. Ես մարում էի խանդիս ցավառիթ բռնկումները անվերջ ու անվեջ (ՍԿ): 4. Իմ կրակները դանդաղ կմարեն, Իսկ քո աչքերը կմնան շողուն... (ՎԴ): 5. Մի բուռ ես դարձել, ո՛չ հառաչում ես ու ո՛չ ծայն հանում, Մարում ես խաղաղ մի հոգեվարքով... Մարում ես, մայրի՛կ, դու խիղճ իմ արդար.. ես՝ ոչինչ, Խիղճը պիտի որբանա... (ն): 6. Երբ որ մարում են արդեն ծայներն այս բոլոր Ու լույսերն այս նույն, Երևի նաև հասնում է պահը Տիեզերական պատասխանների (ՊՍ): 7. Ճրագնե՛ր, ո՞նց եք արևը մարել. Նա միշտ՝ այնքան վեր, դուք միշտ՝ այսքան վար... (ՀՇ):

ՆԱՅԵԼ – 1. Ու երբ տուն եմ մտնում ու հայելուն նայում, Հասկանում եմ շա՛նն էլ, ագռավի՛ն էլ... (ՊՍ): 2. Բուդդայաբար պազած գորտերը Առվի եզերքին Պլշած աչքերով ինձ էին նայում (ն): 3. Հայացքը թեքում ու ինձ չէր նայում, Նայում էր ասես հեռու անհայտին, Հեռու մեկին էր ասես հմայում (ՎԴ): 4. Ավերակ բերդը նստել քարափին ու նայում է ցած, Ես նայել հեռվից ու կարծել էի՝ դա ժայռ է անել, Եվ սակայն նայիր, սա մագաղաթ է ասես քարացած (ն): 5. Թողեք նա մի քիչ ինքն իր հետ մնա, Իր ներսը նայի (ՀՍ): 6. Երկինք նայեցինք. երկնքով մեզ հետ Աղավնիների մի երամ կուգար... (ՀՇ): 7. Այդ ո՞ւմ եք մորթում. նրանց, որ դարեր նայել են երկնին (ն):

ԲՈՒՐԵԼ – 1. Եվ միջօրեի բարկ արևի տակ խիստ բուրում էին նարձիս ու ծոթոր (ԱԻ): 2. Հորուտ-Մորուտն ծաղկանց ծովում բուրում էր բույր ու երգեր (ն): 3. Մերկ ուսերդ ի վար ալիքը սևի Բուրում էր ծովի ջուր ու ավազով (ՎԴ): 4. Քարերը լռում, դարերը լռում, Բուրում են ծխով ու բուրում խունկով (ն):

ԼԱԼ – 1. Անո՛ւնդ... Իմ շրթունքերին դողում լույսի պես Ու հաղորդության Եվ իմ ծարաված այդ շրթունքների Աղի ու լեղի կարոտն է լալիս... Ու սրտիս վրա աստղեր է լալիս (ՎԴ): 2. Կար ժամանակ, գարուն, այդպես գալիս, Իսկույն նրան էիր դու այցելում, Նրա կրծքին ընկած անուշ

լալիս.. (ն): 3. Եվ ջուրը կարծես չի՝ լալիս անգամ. Զուրը տենդո՞ւմ է (ՊՍ):

ՄԱՂԵԼ – 1. Ժայռի պղնձից բուսել է ահա կապույտ մի ծաղիկ, Բուսել է ցավով ու շատ է ծարավ, Կրան երկնային քո ցողը մաղի՜ր (ՎԴ): 2. Տեսնո՞ւմ ես, Մարիա՛ն, Դրսում անծրև է շեղակի մաղում... (ՊՍ):

ՔԱՆԴՎԵԼ – 1. Առեղծվածները քանդվում թել առ թել, Հեկեկում էին մեր ոտքերի տակ (ՎԴ): 2. Սարքո՞ւմ են այսպես: Դարե՛ր շարունակ: Անդուլ սարքում այն, ինչ որ չի սարքվում, Ուրեմն նաև չի՝ կարող քանդվել (ՊՍ):

Բ. ՇՆՉԵԼ – 1. Ես ինչ կանեի, եթե չլիներ հողն այս մի պատամ, Թե չնչեի բուրմունքն այս հողի, ուրցի, փշատի (ՎԴ): 2. Քանի հազար տարի Կարծրությունը ճեղքել Այս բիրտ ործաքարի, Դու շնչել ես իբրև ցայգածաղիկ (ն): 3. Ցեմենտ կոչվածը կարգին շնչում է միայն ջրի՝ մեջ, Մինչդեռ այդ խեղճը շնչահեղծվում է Հենց ի՜ր իսկ փոշով (ՊՍ): 4. Չովեց..., Որ թախծոտ երգը օդի պես շնչեմ, Որ Վերթերի հետ տառապեմ ու լամ (ՍԿ):

ՇԱՐԺՎԵԼ – Աշնան պաղ քամուց ծառերն են շարժվում, Ինչպես որ մարդու գլխում շարժվում է Միտքը ճյուղավոր... (ՊՍ):

ԱՆՑՆԵԼ – 1. Իսկ նա երևի Բուենոս-Այրես հսկա քաղաքի Մետաղյա ու չոր աղմուկի միջով Անցնում է մի տաք շշուկի նման Եվ անցնում իբրև արյան աղերսանք ու հիշողություն (ՎԴ): 2. Ռ՞վ է ջահել այն խիզախը, Որ հենց հարբած իր սիրով ... Ծովն անցնում է գիշերով: (ՀԹ): 3. Անցնում եմ արագ ես ձեր փողոցով, Ձեր դռան առջև կանգնում եմ երկար (ՎՏ): 4. Դու տեսե՞լ էիր նման մի դժոխք. Դու, որ դժոխքն ես քրքիջով անցել... (ՀՇ):

ԱՇԽԱՏԵԼ–1. Դու ինձ չես մերժում: Դու աշխատում ես ժխտել ինքդ քեզ (ՊՍ): 2. Ես շարժվում եմ այնտեղ, Ապրում այնտեղ, Գուցե այն ինքնալար ժամացույցի նման, Որի սլաքները պոկելուց էլ հետո Աշխատում է դարձյալ՝ ցույց չտալով Այլևս ո՛չ րոպե և ո՛չ ժամ...(ն): 3. Ուրեմն Մաշտոցը տառերը երկնեց նրա համար, որ հայերը այդ գրերով հա՞ց աշխատեն (ՄԳ):

ԱՊՐԵԼ – 1. Գարուն, մենության մեջ իր անծավի մի կախարդ էր ապրում, հոգնած մի մոգ (ՎԴ): 2. Մեր ապրած մահը և վերապրումը Կմամլենք կյանքի երեսի վրա (ՊՍ): 3. Ուզում եմ ապրել անչար ու բա-

րի՝ Գմբեթի ձեղքում բուսած տուղտի պես (ն): 4. Մի՛ գարմանար... մտքով արդեն ես մեր կյանքը ապրեցի... (ԱԻ):

ԽԱՂԱԼ– 1. Մանուկներն այստեղ խաղում են գնդակ, Մանուկներն այդտեղ գնում են դպրոց (ՊՍ): 2. Մինչդեռ մեզ համար Նրանք պարզապես թատրոն են խաղում (ն): 3. Ձեռ առնելու չափ միամիտ մի հով Բարակ մութի հետ իրիկնաժամի Գալիս խաղում է նրա մորուքով (<Ս): 4. Թափուր է սիրտս ու դռները՝ բաց, Մեջը խաղում է հուշերի քամին (ՍԿ):

179. Ընդգծված բայերի սեռը որոշել ըստ խոսքային միջավայրի և սեռախմաստային երկրորդ արժեքով կազմել նախադասություններ (Օր.՝ Քիչ է պատահում, որ ինքս ինձնից Փոքր-ինչ գոի լինեմ: Դժգոհ եմ հաճախ, Ուրեմն մարդ եմ ու դեռ ապրում եմ (ՊՍ): Սպրում եմ – չեզոք սեռ:– Ավ կարմիր մեխակներ վաճառող Այս փոքրիկ, սիրունիկ հայուհին <ենց այստեղ՝ այս քարե մայթերին, Ապրում է առավոտն իր գարնան (<<): Սպրում է – ներգ. սեռ:

1. Դեռ թեքված է Ու ճռվում է վաղուց դատարկ գավի վրա, Ինչպես ահեղ մի անդունդի... (ՊՍ): 2. Եվ ցերեկային ամպած երկնքից ներքև են թափվում Աստղերի պաղ-պաղ կաղապարները, Որ ավելի կարճ կոչվում են «տերև» (ն): 3. Էլեկտրոնային ձեր զանգով հուժկու... Բաղադրեցեք այն ծուխն էլ անտես, Որ անջատվում է միշտ այդ կարոտից Եվ ո՞ւր է քաշվում... (ն): 4. Թիվը ցույց տվեք Այն երագների և անուրջների, Որ այս բառով են կոչվում աշխարհում Լոկ այն պատճառով, Որ չեն կատարվում (ն): 5. Եվ դրանով գոնե մաս-մաս վերադարձնենք Օտարացվող էությունը մեր մտքերի, Որ չխամրեն սրանք ... (ն): 6. Բանաստեղծներ՝որ: Նրա համար չե՞ն, Որպեսզի... այսպե՛ս Ամե՛ն բան չրջեն աստառի վրա (ն): 7. Եվ ժամանակն է կախվում օդի մեջ՝ Նո՛ւյն Չինգիզ խանի հորդայի նման (ն): 8. Եվ գուցե այնժամ ես մահը սիրեմ, Երբ անմահ լինեմ, Երբ հավերժանամ, Երբ գարունները ողջ թագավորեն (<<): 9. Էլ ո՞րն հառաչեմ, լեզուս է կապվում (ն): 10. Այս վիշտն, Աստված իմ, ինչպե՞ս հառաչել. Ի՞նչ սրտով կիսել վշտերն այս լուսնի... (ն): 11. Միայն կաղնին խշշում էր խոլ մի երգ Գալիք հպարտ սերունդների մասին (ԵՉ): 12. Գութանն էր ճռնչում հորովելները հին

(ՆԶ): 13. Գիտես դու մեղմել և՛ ցավ, և՛ խոկում ու վանել սրտից տրտունջն անօրոր (ՎՏ): 14. Երգ են կարկաչում աղբյուր ու վտակ (ՍԿ): 15. Հովը սեր է շոշում ծաղիկներին, թփերին (ն): 16. Եվ սուրբ կարոտիս երգերը խոր Մրմնջացել են ես հայերեն (ն): 17. Ես նախանձում եմ հոսող ջրին. Ինքն իրեն մաքրում և մաքրվում է. Օրինաբանենք այս օրենքը հին Եվ ապրենք, քանի դեռ ապրվում է (ՀՍ): 18. Քարայրի հոնքը ծռվել, Աչքը շաղվել է (ն): 19. Հարավ քամին է փչում, ու քամուց այդ տաք թև է առնում ծառերի ծաղիկն սպիտակ (ՎԴ): 20. Ու երբ տխրեի, Դաշտերի խոտը խունկի պես բուրեր, Հովն իր արծաթե սրինգը սուլեր... (ն):

180. Ա. Ընդգծված կապակցություններում որոշել բայերի սեռը:

Բ. Բացատրել՝ ինչ է նշանակում «գործողության ներքին խնդրառություն»։ նման կիրառություններում բայը փոխո՞ւմ է իր սեռային հատկանիշը:

1. Այդ առավոտ Սասնա սարում Մի աստղ ընկավ հանգած, Լացն իր լացեց մի ջինջ աղբյուր Ու չորացավ հանկարծ (ՎԴ): 2. Ի՞նչ կա խորքի մեջ... երևի գետի արծաթե մի թել.. Բայց խոսք են խոսում, թե ցերեկ օրով նրա հատակից Կարող ես ոսկե աստղերը դիտել (ն): 3. Ու երգում է ծառը, տե՛ս, քաղցր մի երգ է երգում, երգում է երգը սիրո, նվիրումի ու այրման... (ն): 4. Երաժշտում և դեռ պիտի Հորդաբխուն երաժշտեր, Վիշտ երգելով ցրեր վշտեր, Սուտը հերքած՝ ճիշտը ճշտեր (ՊՍ): 5. Եվ զգում եմ քեզ այնքա՛ն մոտիկ, Որ կարծես նույնիսկ քո շունչն եմ շնչում (ն): 6. Իսկ եթե դեռ պիտի խաղաք, Է՛հ, խաղացե՛ք, խնդրե՛մ, ինչքան սրտներդ ուզի. Խաղ խաղացե՛ք ինքներդ ձեզ և իրար հետ (ն): 7. Նրանք կռվում էին իրենց կռիվը (ԴԴ): 8. Իսկ ավեր դարձած գյուղակն ալևոր ... մնջում էր անվերջ իր սև մինջը խոր... (ԵԶ): 9. Քո մի խոսքից առավոտել, Թաքուն բախտով ներսից հորդել, Փխրել, տխրել ու կարոտել – կարոտում եմ (ՍԿ): 10. Վա՛խ, դու էլ էիր այս լացս լալիս... (ՀԵ): 11. Ոտքերի տակ իր բոբիկ աստղեր է առել ու պար է պարում: 12. Հողմը, սպիտակ կորուստների ու կարոտների կսկիծն առած, մենակ ու տխուր իր վայն է վայում:

181. Ա. Տրված բայաշարքերում բայակազմական-քերականական ի՞նչ դեր են կատարում *անել, լինել, արվել, դարձնել, տալ, պատճառել* բայերը:

Բ. Առանձնացնել սեռային հակադրություն դրսևորող ձևերը.

1. արմատահան անել (ներգործական) – արմատահան լինել (չեզոք) – արմատահան արվել (կրավորական)
2. ուժասպառ անել – ուժասպառ լինել – ուժասպառ արվել
3. թևաթափ անել – թևաթափ լինել – թևաթափ արվել
4. խայտառակ անել – խայտառակ լինել – խայտառակ արվել
5. վազեցնել – վազել տալ
6. հիշեցնել – հիշել տալ
7. մեծացնել – մեծ դարձնել
8. երջանկացնել – երջանիկ դարձնել
9. հզորացնել – հզոր դարձնել
10. տխրեցնել – տխրություն պատճառել
11. վշտացնել – վիշտ պատճառել:

ԲԱՅԻ ԱՆՂԵՍ ՉԵՎԵՐ

182. Ա. Գտնել անդեմ և դիմավոր բայերը: Համեմատել և հակադրել՝ ընդգծելով նմանություններն ու տարբերությունները (բառակազմական, ձևակազմական, կիրառական-շարահյուսական):

Բ. Ըստ «Լեզվաբանական բառարանի» բացատրել «դերբայ», «բուն», «անկախ դերբայ», «ծևակազմիչ», «կախյալ դերբայ», «ծևաբայ» տերմինների (եզրույթների) իմաստները:

Կուզեի գալ ու ձակատող համբուրել քո ջինջ ու խոր երգերի համար, ...այն քարափների համար, որոնց ընդերքում թաքնված խորհուրդն ու քնքշությունը բացեցիր դու, այն կածանների ու անտառային արահետների համար, ուր քո մանկության ոտնահետքերից «անծրևաջուր էր խմում եղջերուն», քո այն պահերի համար, երբ «փակվող մութը ճոճք է դառնում, մութի մոլորքը քրտնում է, դեղին բեղերով բողբոջը ննջում է կարմիր կակաչի կախ ընկած թևին, հովը հուշում է ժամը ներգաղթի, քարափը նստում, երկինքն է կարդում», երբ օրը մթնում է, ժամ է իրիկ-նահացի, և տխրությունդ «կամաց-կամաց փոխվում է լացի»:

Կուզեի գալ ու ճակատող համբուրել քո երգերում ապրող մարդկային բարության ու ազնվության համար, քո գույների, երանգների, քո զրնգուն հանգերի համար, քո ուշաթափվող ուռենու, հորինել իմացող առվի և սիրահետող ու համբուրող քամու համար, քամու համբույրին հավատացող ծառի տերևի ու ծառն իր գրկի մեջ փայփայող անտառի՝ երկինք հասնող խշշոցի համար, քարափի հոնքին՝ ծիածանի թևի տակ հոգին ավանդող ամպի պատառի համար:

Կուզեի քեզ պես շնորհակալ լինել քո սրտից, որ դիմացել է այսքան ցավերի, վիհեր է անցել անանցանելի և «կանաչել է ժայռերի մեջ բիրտ», որ դեռ կարող է արտասվել սրտանց, կարող է սրտի խոսք ասել մարդկանց և տանել հոժար «նրանց հույսերի ծանրությունն ուսիդ»:

Քեզ պես ես էլ «իմ չլինելուց չեմ վախենում, չեմ վախենում իմ բաժին մահից», բայց քո ծնկների անվերջ դողից իմ ծնկներն էլ են անվերջ դողում «մեր հոգնահանձար, բայց խեղճ ու անձար այս մոլորակի անվախճանության վախճանի ահից»....

Քո սրտի տազնապներից իմ սիրտն էլ է տազնապում. «Արտույտի երգին մի՛ խփեք քարով, դա ամենամեծ մեղքն է աշխարհում», քո ալեկոծություններից իմ սիրտն էլ է ալեկոծվում, երբ «ինչ-որ մի տեղ ինչ-որ մի մութ սպառնում է» լուսաբացին, ծաղկի բացվելուն:

Քեզ պես կուզեի՝ «Մեկն ինձ հավատար», այնպես կուզեի «հավատալ մեկին». կուզենայի՝ բարձունքից բարձունք ընկնող քո սրտի նման իմ սիրտն էլ կարողանար այսքան տարի բարուն հավատալ ու մնալ բարի, չարի դեմ լինել անողոք ու բիրտ:

Կուզեի քեզ նման զգա՛լ, տեսնե՛լ, շոշափե՛լ, լսե՛լ ու մարդուն հասնել, հասնե՛լ ու մարդանալ. «Ես այն եմ եղել, ինչ որ եղել եմ...»:

(Ըստ Վ. Դավթյանի)

183. Համեմատել 1. և 2. կետերում տրվածները և բացատրել -*ե*-ի և -*ա*-ի բառակազմական-բայականական արժեքը:

ա) գր+ել և գր+ություն բ) շարժ+ել և շարժ+ում գ) խոս+ել և խոս-ք
դ) խաղ+ալ և խաղալիք ե) վազ+ել և վազ+ք զ) ափսոս+ել և ափսոս+անք

է) դեղին + ել և դեղին+ավուն ը) հավերժ+ել և հավերժ+ական

1. ա) գր+ել – գր+եց – գր+ած
 բ) շարժ+ել – շարժ+ում – շարժ+եց – շարժ+ի
 գ) խոս+ել – խոս+ում – խոս+ի – խոս+եց
 դ) խաղ+ալ – խաղ+ում – խաղ+աց – խաղ+ամ
 ե) վազ+ել – վազ+ում – վազ+ող -վազ+ի
 զ) կարդ+ալ – կարդ+ամ – կարդ+ում – կարդ+ա ...

184. Ընդգծել անորոշ դերբայները և նշել ձևաբանական հատկանիշներն ու շարահյուսական կիրառությունները: Ո՞ր խոսքի մասերի հատկանիշներն է համատեղում անորոշ դերբայը:

Ա. 1. Եվ թո՛ւյլ տուր խոսել գնալուց առաջ, Գրկելուց առաջ, Փարվելուց առաջ, Թո՛ւյլ տուր քեզ նայել մի փոքր հեռվից. – Իմ Սո՛ւլ... Սուլամի... Իմ Սուլամիթա՛, Առանց քեզ ապրելն այնքան է հիմա Անհասկանալի ու տարօրինակ, Որքան սառույցի կամ ձյան վրա Վառվող խարույկը: Ու ես ապրում եմ՝ այդպես վառվելով (ՊՍ): 2. Իմ ձեռքերի գործը քեզ սիրելն էր որ կար, Փայել-փայփայելը, Գրկել-գուրգուրելը (ն): 3. Սա իրավունք մի՞թե ինձ չի տալիս Գեթ այսքանից հետո պահանջելու, Որ իրավունք չունես ինձ տանջելու (ն): 4. Է՛հ, ասելը հեշտ է: Թե ասելով լինե՛ր՝ Կարելի էր շուռ տալ աշխարհն իրոք Եվ իսկույն էլ տեղը մի նոր աշխարհ շինել (ն): 5. Դու շատ հաճախ էիր իմ մազերը գովում, Որովհետև ուրիշ գովելու բան չունեմ (ն): 6. Եվ ինձ չսիրելուդ, ինձնից հեռանալուդ Հանկարծախաս գյուտիդ ես կնայեմ այնժամ, Ինչպես որ նայում եմք այս վառողի գյուտին...(ն): 7. Աչքերիս եմ սաստում՝ պինդ փակելով: Սակայն կուպերիս տակ քո աչքերն են բացվում... Ճերմակ ամպերն էին նրանց խորքում լողում, Հեռանալուց առաջ մի պահ կաշկանդվելով Քո կեռ թարթիչների վանդակի մեջ թավուտ... (ն): 8. Այստեղ ամեն ինչ չքնա՛ղ է այնպես, ...Ու ամեն քայլի մրմնջում ես «ջա՛ն»։ – Ջան, այս աշխարհում մի օր ծնվե՛լը, Այս հողում թեկուզ մի օր ապրե՛լը, Այս հողի համար թեկուզ մեռնե՛լը, Մեռնելով այս սուրբ հողին մերվելը, Եվ սիրելը՝ ջա՛ն, Եվ խանդելը՝ ջա՛ն... (ն): 9. Եվ պե՛տք է արդյոք Քեզ միշտ ունենալ իմ կողքին: Ինչո՞ւ: ...Ուրեմն ի՞նչ անել, Ինչպե՞ս սիրել քեզ – սիրվել քեզանից և... էլ չուզենալ Ոչի՛նչ ավելի. Սեփական իղծը, դավաճանի պես, Գամել չորս մեխով, Սեփականի ցա-

վին Չորստապակ մեղր քսել ու կլլել՝ Shաճ, բայց բուժիչ դեղահատի պես, Սեփական մտքից Կտրել ուղղանկյուն մի քառակուսի Ու վրան գրել սեփական արյամբ. «Եղա՞ծն էլ շատ է», Գրել ու մեխել սեփական ափին, Եվ ամեն վայրկյան ընթերցել ծածուկ՝ Դասը չիմացող աշակերտի պես... (ն): 10. Եվ ինչպե՞ս են հաճախ իջել-ստորացել՝ Բարկանալու և դատելու աստիճանի, Չարանալու և ատելու աստիճանի, Ու թույլ տվել, որ նողկանքը տեղից հանի Հիացմունքին (ն): 11. Ով որ դնում է այստեսակ գլխարկ, նա դադարում է և մտածելուց: Սակայն մի՞թե մեզ, ինչպես ասում են, Պատիվ է բերում չմտածելը: Եվ ճի՞շտ ենք անում, Երբ մենք վարժվում ենք չմտածելուն, Ի՞նչ է թե հանկարծ սխալ չգործենք (ն): 12. Բայց սիրում են նրանք իրենց ծունկը ծալել՝ Անտանելի ցավն աշխարհի Որևէ կերպ բարձրացնելու Եվ արևի կիզարանում մոխրացնելու նպատակով: Բայց սիրում են նրանք իրենց ծունկը ծալել՝ Գեղեցկության մերկ ծնկներին շուլալվելու՝, Հողի տաքուկ բուրմունքի մեջ լուռ հալվելու, Մանուկների աչքերի մեջ նկարվելու՝ երազանքով... (ն): 13. Արվեստի բնագավառ մտնելն ու չփնտրելը նույնն է, ինչ որսի գնալն ու շուրջը չնայելը: Բայց ամեն դեպքում կարևորը որսածն է և ոչ թե շուրջը նայելը, ինչպես որ կարևորը գտնելն է և ոչ թե փնտրելը (ն): 14. Չեն հարգում շանն էլ, որին չար տերը Անտեղի տեղը որքան ծեծում է, Այնքան նա լիզում է տիրոջ ոտերը՝ Իրեն տրոփող-ջարդող ոտերը, Եվ կծելու տեղ լոկ կաղկանծում է (ն): 15. Մահը մի՞շտ հիշիր. Բայց հիշիր ոչ թե լացելու համար. Այլ, որ իմանա՛ս,– Թե դեռ ինչքա՛ն է մնում... ծիծաղել, Եվ... ուրախանա՛լ. Մահը մի՞շտ հիշիր Ոչ թե անիմաստ կարծելու համար Անելիքը քո, Այլ շտապելու... Մահը մի՞շտ հիշիր, Որ հիշես՝ ինչո՞ւ Եվ ի՞նչ ես ուզում անել աշխարհում... (ԳԵ): 16. Ես ցանկացա քեզ մի երգ նվիրել, Ու բառերը հանկարծ ծաղկեցին իմ շրթին, Եվ ընտրեցի միայն մեկը՝ «սիրել»... (ՍԽ):

Բ. Ուրեմն, ինչպե՞ս, հեղեղներն արյան
 Թողնե՞լ, որ ծածկի մոռացման փոշին.
 Խլացնե՞լ սիրտը, որ էլ չլսվեն
 Կրդով ծայները խորքերից հառնած,

Փակե՞լ աչքերը, չզգա՞լ, չընդվզե՞լ,
Մոռանալու տա՞լ, անգամ մոռանա՞լ.
Ո՛չ, իմ ժողովուրդ, դու շատ ես տեսել,
Դու պիտի հիշես ապրելու համար...
(Ս. Կապուտիկյան)

Գ. Դու դեռ իրավունք չունես լռելու,
Այս մեծ ամպրոպը թող քեզ նորոգի,
Դեռ այնքան լուսեր ունես փռելու,
Խոսքով կռելու հավատք ու հոգի:
Դու դեռ իրավունք չունես մեռնելու...
Դեռ ամբողջություններ ունես առնելու
Հեռաստաններում հոգնահորիզոն:
Դեռ կարողություն ունես փորձելու
Մեր տառապանքներն իմաստուն ու մեծ...
Իրավունք չունես զգաստանալու...
Ժամանակ չկա հանգստանալու,
Եվ ծերանալու ժամանակ չկա:
Դեռ պարտքեր ունես աշխարհին տալու,
Պատրաստվիր վաղվա ճակատամարտին:
Էլ ի՞նչ ամպ ես, որ չես որոտալու,
Անծրն չես տալու լեռանն ու արտին...
(Հ. Սահյան)

Դ. Քեզ կորցնելու վախը ավելի շատ եղավ,
Մեզ սիրելու ախը՝ ավելի շատ,
Տանջելու մեջ հմուտ ու հմտարար եղար
Սիրելու մեջ՝ գծուծ, սիրվելու մեջ՝ ժլատ:
Բայց, սիրելի՛ս, ի՞նչ էլ լինի, ի՞նչ էլ մեր մեջ եղավ,
Շնորհակա՛լ եմ ես իմ փայ Աստծուց,
Որ կորցնելուս վախը ավելի շատ եղավ,
Որ սիրվելուց բախտը՝ գծուծ...
(Ս. Խալաթյան)

185. Ա. Ընդգծել բայերը, առանձնացնել հարակատար դերբայածնե-
րը թե՛ բուն, թե՛ փոխանվանական գործածությամբ՝ նշելով քերականա-
կան հատկանիշները (ուշադրություն դարձնել «հարակատար դեր-
բայ+ծանոթակ բայ» կառույցին):

Բ. Մնացած բայերի հարակատարի ձևերը կազմել և նշել, թե որ հիմ-
քից են կազմվում:

Ա. 1. Չեմ էլ հարցրել ես պահակներից Զո՝ Իմ չունեցած-չիմացած
հասցեն: Ես ճամփորդի պես, Ու մոլորվածի, Հասել եմ դուռդ...(ՊՍ):
2. Ապրած-զգացածս ասել չգորելու՜ց Ես կխեղդվեմ մի օր՝ Ինչպես մա-
հանում են Կոկորդի մեջ խցված սուր ոսկորից (ն): 3. Ինձ խաբելով
ինքս՝ Ինձ չեմ հաշվում խաբված (ն): 4. Էլ չեմ քայլի այնպես, Ասես
մարդ չեմ ապրող, Այլ կախարան քայլող, որից կախ են տվել Մի վե-
րարկու մաշված և մի ծանոթ գլխարկ...(ն): 5. Լավագույն դերը՝ Վատ
խաղացածը: Լավագույն սերը՝ Կիսա՛տ թողածը: Լավագույն տանջված
ու տառապածը Վարդն է (երգերո՛ւմ) (ն): 6. Ի՞նչ կախարդական բան է
այս հայրենիք ասվածը, այս Հայաստանը: Երբ նա մեր ծեռքին է, մենք
չենք զգում, թե որքան գրավիչ է այն: Իսկ երբ նա կաշկանդված է, կամ
ստրկության մեջ է, սկսում ենք մորմոքել նրա կարոտից: Երբ նա
ազատ է, անփույթ ենք դառնում նրա հանդեպ, երբ նա գերված է,
սկսում ենք ախ ու վախ անել ու տանջվել նրա համար՝ ուրիշներին էլ
տանջելով մեզ հետ, և ճիգ ու ջանք թափել, որ ազատենք մեր ծեռքից
անզգուշությամբ փախցրած դրախտահավը (ԽԴ): 7. Մենք չգիտենք,
որ կյանքը մեր հետածգված մահն է միայն (ԱԻ): 8. Լավ ասված խոսքը
մեռած մարդն էլ կլսի (Նիցշե): 9. Չազանն անգութ է, երբ սոված է,
մարդն անգութ է, երբ հղիացած է (Ս. Առաքելյան): 10. Երաժշտությու-
նը բոլոր արվեստներից ամենամարդկայինն ու ամենտարածվածն է
(Ժան Պոլ): 11. Ղեռ չեկածը կգա, կանցնի աշխարհում, Կապաշխարի
մեղանչածը աշխարհում, Ամեն եկող մի սկիզբ է ու մի վերջ, Բարու, չա-
րի առեղծված ենք աշխարհում (ՍԽ):

Բ. Գզգզված ամպերի արանքից ծիկրակում էր Արեգակը: ... Ծառի
շուրջբոլորը ողողված էր արևով, իսկ քիչ այն կողմ ստվեր էր. լույսը
ստվերն էր շեշտել, իսկ ստվերը՝ լույսը: Թվում էր, թե ծառի շուրջբոլո-
րը ծիածաններն են քանդվում ու հյուսվում: Գյուղից վեր՝ լեռնալանջին,
Արեգակը դեղին մի արտ էր փռել՝ օղակված սևահողի հերկով, և լույ-

սով ցողված տանիքներին փողփողացին ծխերի կապույտ ժապավենները... Լավ կլիներ, որ գլխի ընկած չլիներ, հասկացած չլիներ, բայց հասկացել էր արդեն:

Նա հասկացել էր, թե ինչու է ապրել ծառը: Այսպես՝ ճամփեզրին լքված, այս տոժացող կիրճի պոնկին կանգնած, այս քարերի մեջ ծառը, որ ողողված էր արևի ճառագած լույսով, ինչու է համառել ու կանգուն մնացել այսքան ժամանակ:

Հրաշք տեսնելու համար: Երկնքի ու երկրի հրաշագործությունները տեսնելու:

Ովքե՞ր են այս ճամփով անցուդարձ անողները, որ չեն նկատում ծառին – սատանի ծի հեծածները: Եվ թող չնկատեն միայնակ ծառին. երկինքն ու գետինը ծառի համար հրաշքներ ունեն պահած՝ արևածագից արևամուտ և գիշերվա մութ ծալքերի մեջ: Ահա լույս ու ստվերի հետաքրքիր խաղը, երկնքում ծաղկած կտավատի կապույտ արտը, երկնքում աճած ընկուզենին, ահա ընկուզենու սաղարթում խճճված մառախուղի բզիկը, դեղին տերևների բռնում՝ մի կաթ ջրի մեջ ծաղկած մեծ Արեգակը, լեռներում բռնկված ամպերի հրդեհը..., և այս ամենը՝ մի պոետ օրվա մեջ... Ծառը հակվել՝ լույսի ցուլն է որոնում՝ այս կիրճում տեսած հրաշքներից վերջինը... Դեռ հրաժեշտ չտված տերևները ուրու տեսած ծառերի նման ալեկոծվել էին. տերևները լսել էին կացնի ծայրը, գիտեին, որ բունը կտրված է... Դժվար ապրած այս ծառը ի՞նչ հանգիստ կտրեց Հագրոն: Սա՝ այս համառ ու միայնակ ծառը, անտառի ծառերից մեկը չէր, սա ջրերի հետ խաղացող գետափի ծառերից մեկը չէր, այգիներում գուրգուրվող ծառերից մեկը չէր... Միայն այսօր, հենց այսօր, հենց Հագրոյից ստացած կացնի դողը չէր, որ բռնել էր ծառին. նոր չէր կացնի ահը: Սա գուրգուրանքը անցուդարձողների անտառբեր հայացքներում որոնող հավատավոր ծառ էր, գետը քարե ընդերքում որոնող համառ ծառ էր, անտառից վտարված-վիրավորված ծառ էր, սա հրաշքներով ապրող երազկոտ ծառ էր... Ծառը սպասում էր այսօրվան. գիտեր, որ ծառի պես չի մեռնելու. կանգնած չի մեռնելու... Եվ այս ճանապարհին, և՛ այս տոժացող կիրճին ծառը վաղուց հրաժեշտ տված կլիներ, եթե չլիներ երկրի ու երկնքի հրաշքները: Եվ նա զսպել էր իր մեջ բուն դրած կացնի սարսափը ու որոնել հրաշքներ... Բայց ծառն արդեն կտրված էր... Արևը պարուրել էր ծառին. ծառի շուրջբոլորը շաղ եկած մութ ստվերները ավելի էին շեշտել

աշնան արևի դեղինը. արևը գուրգուրում-սփոփում էր ծառին, վերջին մի կյանք էր խոստանում նրան. բայց ծառը գիտեր, որ արևը «մնաս բարև» է ասում, գիտեր, որ Արեգակը հրաժեշտի դեղին շապիկ է հագնում իրեն... Ծառը գնում էր, բայց համոզված էր՝ նա՝ ծառը, այդպես հակված դեռ որոնում էր կիրճով ցուած լույսը...

(Ըստ Մ. Գալշոյանի)

Գ.

- Ինչքան գիտուն լինես, չիմացածդ մի անգետից հարցրո՛ւ:
- Որտեղ մարդիկ վշտացած են, դու էլ վշտացիր:
- Ժողովուրդը քնած առյուծ է, որ զարթնեց, էլ չի քնի:
- Կաթի հետ մտածը հոգու հետ դուրս կգա:
- Աչքի տեսածը հաստատ է, քան ականջի լսածը:
- Քնածը քնածին չի կարող արթնացնել:
- Բերանից թռած խոսքը հրեղեն ծիով էլ չես բռնի:
- Ասածը հասկանալու համար անհրաժեշտ է վերծանել նաև չասածը:
- Կարկուտը ծեծած տեղն է ծեծում:
- Կուշտը սովածին մանր է բրդում:
- Ջուրը չտեսած մի՛ բռբիկացիր:
- Դառը պտուղները երբեք արգելված չեն:
- Խարդախները հակված են մտածելու, որ մնացած բոլորը նման են իրենց:
- Խուլ խոսքը քնած է հիմար ականջում:
- Գալլը թողածի համար է ակիստում, հովիվը՝ տարածի:

186. Ա. Դուրս գրել ենթակայական դերբայները, որոշել շարահյուսական կիրառությունները:

Բ. Սահմանել՝ որ հիմքից է կազմվում ենթակայական դերբայը:

Մի անգամ Վահրամ Փափագյանը հանդիպում է ունենում Երևանի ոստիկանության աշխատողների հետ: Ջեկուցումից հետո մի խումբ ոստիկաններ հուզված և ոգևորված ողջունում են աշխարհահռչակ դերա-

սանին: Իր շնորհակալական խոսքում Փափագյանը «քննող, ուսումնասիրող» հայացքով նկատում է.

– Ի՞նչ լավ հայերենով էին խոսում այս ամբիոնից ինձ ողջունողները: Այն ընկերը, որ առանց թղթի կտորի խոսեց այդքան գեղեցիկ, նույնպե՞ս ուստիկանության աշխատող է:

Ղահլիժում նստածներն ասում են, թե, այո, խոսողը ուստիկան է:

– Անցյալ օրը,– շարունակում է խոսքը Փափագյանը,– գնացել էի փոստ՝ արտասահմանում բնակվող և ինձ միշտ հիշող, ինձնով ոգևորված ու ոգևորող ընկերոջս ծրար ուղարկելու: Կողքիս կանգնած էր մի կին, երիտասարդ հայ կին՝ մանչուկի ձեռքից բռնած: Եվ, պատկերացնում եմ, այդ գեղեցիկ, հրապույրներով գերող կինն իր մանչուկի հետ խոսում էր մի այնպիսի անձոռնի, ոչինչ չասող հայերենով, որ զարհուրեցի: Քանի որ ձեր մեջ լավ հայերեն իմացողներ կան, ապա աղերսագին խնդրում եմ ձեզ, չե՞ք կարող, արդյոք, մեր լեզուն այդպես անխնա աղավաղողներին, անձոռնի հայերենով խոսողներին, հայերեն չիմացող կամ կիսատ-պռատ իմացող մարդկանց կալանքի տակ առնել:

Ղահլիժում ուրախ ծիծաղ է բարձրանում՝ ձերբակալել ճիշտ չխոսող, հայերենից «կաղացող», հայերենն աղարտող հային...

– Մի՞ ծիծաղեք, լուրջ եմ ասում: Մի՞թե կարծում եք, որ դրանց հասցրած վնասը նվազ է գրպանահատի հանցանքից:

(Ըստ Ռ. Ջարյանի)

187. Կազմել հարակատար դերբայների ենթակայական և ենթակայականների՝ հարակատար ձևերը (Օր.՝ հուզված – հուզվող և իմացող-իմացած). երկանդամ հակադրություններում բացատրել յուրաքանչյուրի բայիմաստն ու նրանց հարաբերակցությունը:

Մի երիտասարդ, հրապարակի կենտրոնում կանգնած, հավաքվածների հիացած հայացքների ներքո հպարտորեն ցուցադրում էր իր սիրտը.

– Նայե՛ք, ինչքա՜ն կատարյալ է իմ սիրտը, ինչքա՜ն գեղեցիկ է, ինչքա՜ն առնական:

Հանկարծ մի փոքրիկ տղա, բաց թողնելով պապի ձեռքը, առաջ է գալիս և հուզված ու ոգևորված ծայնով ասում.

– Ամենագեղեցիկը իմ պապի տանջված ու տառապած սիրտն է...

Հավաքվածները նայում են տղայի ցույց տված ուղղությամբ և տեսնում աննկատ հեռանալ ցանկացող ծերունուն:

– Հայրիկ, ինչո՞ւ ես հեռանում,– բացականչում է երիտասարդը,– գուցե ձիշտ է ասում այս փոքրիկը, ցոյց տուր սիրտդ...

Շվարած ու հուզված ծերունին դողդողացող ձեռքերով պատռում է կուրծքն ու հանում թայրտացող սիրտը. այն քրքրված էր ու պատառուկված, բզկտված ու պոկոտված, ծայրերը քայքայված էին, ծեծկված:

– Իմ սիրտը, տղա՛ս, ինչպես տեսնում ես, քոնի նման կատարյալ ու գեղեցիկ չէ. ես շատ եմ իմ սրտից կտորներ պոկել-բաժանել. ես սիրել եմ մարդկանց: Եվ շատերն էլ սիրել են ինձ ու իրենց սրտից կտորներն են պոկել ու տվել. ահա թե ինչու կարկատված է սիրտս ուրիշ սրտերից պոկված «սրտիկներով»: Բայց սիրտս տեղ-տեղ դատարկված է, փոս ընկած, վիրավորված, որովհետև իմ սրտի շատ կտորներ, բախվելով սառը սրտերի սառույց պատերին, փշրվել են, կամ շատերն էլ վերցրել են սրտիս սիրող կտորներն ու ինձ ոչի՛նչ չեն տվել, ոչի՛նչ: Իմ սրտի՝ ցավից նվացող ու լուռ մխացող փոսեր դարձած այդ մասերը դատարկ են, բայց ես ուրախ եմ. իմ սիրտը սե՛ր, սե՛ր է բաժանել:

Լուռ ու շփոթված լսում է երիտասարդը, հետո պոկում է իր սրտից մի կտոր և բերում-կարկատում է ծերունու սրտի անլաց արտասվող մի փոս:

– Իմ երիտասարդ սիրտն այլևս կատարյալ չէ, բայց ուրախ է հոգիս, որ իմ սերը կարկատան է դառնում քո ծերացած սրտի՝ ցավից նվացող, ցավից բարակած և ուր որ է ձեղքվող-պատռվող մի մասի:

188. Ընդգծել այն ենթակայական դերբայները, որոնք դարձել են գոյական կամ նաև գոյականական արժեք ունեն:

Ընթերցող, արհամարհող, ծնող, կարող, հերձվածող, փախչող, տանող, տանող-բերող, ուրացող, քծնող, քերթող, հարբեցող, աշխատող, առաջնորդող, ասացող, արդյունաբերող, արտադրող, գրող, ընտրող, լրագրող, ծառայող, կրծող, մատուցող, մտածող, մեղադրող, նվաճող, որոճող, սիրող, գծագրող:

189. Ընդգծել համակատար դերբայները, բացատրել ձևակազմությունը և կիրառական առանձնահատկությունները:

1. Գարունդ հայերեն է գալիս, Ձյուներդ հայերեն են լալիս, Հայերեն են հորդում ջրերդ (ՀՄ): 2. Հայաստան ասելիս այտերս այրվում են, Հայաստան ասելիս ծնկներս ծալվում են ...Հայաստան, անունդ տալիս

Ժայռի մեջ մի տուն եմ հիշում (ն): 3. ...Տղան եկել Ու հոր տունը չի ճանաչել, Որովհետև տան կտուրին փուշ է ածել, Շենքի վրա՝ սունկ ու մամուռ: Մի այդպիսի տուն հիշելիս ես չեմ կարող չհառաչել: Պատահել է, էլ ո՞ր մնաց հայրը որդուն, Որդին նայել հայելու մեջ, Ինքը իրեն չի ճանաչել: Այդպիսի հոր հանդիպելիս ես չեմ կարող չհառաչել: Պատահել է Մարդը տարել արտ է ցանել, Ցանած արտը չի կանաչել, Այդ խեղճ մարդուն հանդիպելիս ես չեմ կարող չհառաչել (ն): 4. Պատահում է սիրտդ լցվում Ու չի լալիս ժամանակին, Ամպը անծրև է խոստանում Ու չի տալիս ժամանակին.. Եվ այդպես էլ գլխի չընկանք, Թե մեր ուզած ժամանակը Երբ է գալու ժամանակին (ն): 5. ...Շատ հաճախ ինձ տեսնում ես դու Ոչ թե խնդալիս, Այլ դառն լալիս (ՊՍ): 6. Երագել է տալիս մութը, Իսկ երագել մենք չենք ուզում (ն): 7. Բարությունս, վերջ ի վերջո, ես կխեղդեմ, Թե չարացնող կյանքն էլ չօգնի՝ խեղդվելիս... մեջս կխեղդեմ... (ն): 8. Զորից թռչելիս, Ժայռից ցատկելիս... Նա խեղանդամվում... Փռչի է հանում ճանապարհներին... (ն): 9. Մենք կժպտանք, գոհ կժպտանք մեռնելիս, Որ երագում երագեցինք ու անցանք (ԵԶ): 10. Կյանքս, որ հուշ է դարձել, հեռանալիս չանիծես... (ն): 11. Մանկությունս հիշելիս սիրտս դառնում է գինով (ն): 12. Ժուլով-ժամանակով Հնդկաստանի Բենարես քաղաքում տիրելիս է լինում Ուքանա թագավորը: (ՀԹ): 13. Եվ ամեն անգամ հիշելիս սիրտս լցվում է միշտ նույն խորին հուզումով (ԱԻ): 14. Այո՛, Սաադի, Ինչո՞ւ վարդը հոտոտելիս խորիել նրա վաղանցուկ շնորհի մասին: Պահիր հիշատակը բույրի...(ն): 15. Ես չեմ պատմում այն բանաստեղծի մասին, որ երեկոյան՝ ծովախորշի արծաթե ջրերի վրա մակույկով ձեմելիս, հարբած գեղեցկի հրեղեն գինով, իրեն ծովն է նետել՝ ալիքների վրա քայլող լուսնյակը բռնելու (ն): 16. Երբ փոթորիկ էր լինում և մրրիկ, նա տեսնում էր Լիլիթին իր մոտով շեշտակի անցնելիս (ն): 17. Երագիս մեջ լիճը տեսա՝ Ոսկի ալիք ցոլալիս, Մի տղի հետ յարիս տեսա՝ Ոսկի նավով ման գալիս (ն): 18. Երեկ տխուր, այսօր ուրախ, Ալիքի պես ծափ եմ տալիս, Երեկ՝ դեպի անհայտություն, Այսօր դեպի ափ եմ գալիս (ՌԴ):

190. Գտնել տեքստում առկա անկատար դերբայներն ու դրանց համանուն ձևերը: («Ա»-ում՝ 6, «Բ»-ում՝ 7): Նշել վերջիններիս խոսքիմասային առանձնահատկությունները (Օր.՝ Արդարություն չկա երկրում, Բայց կա վերջին մի ամոքում...(ՎՏ): ... Ոչ մի լույս դրսից ընկած ճառագայթի Չի ամոքում նրա կարոտն անանուն (ԵՉ):— (չի) ամոքում – ամոքում (գոյական, ուղղ. հոլով, ի արտաքին հոլովում, անորոշ առում):

Ա. 1. Ուռենին ափին է լալիս, Կաթիլը այտն ի վար է ծորում... Արևի բոցը հանգչում, Մարում է ամպի ծորում (Սև): 2. Տե՛ր իմ, ների՛ր ինձ, թե մեղք համարես, Արարչատեսքիդ հազար խոնարհում, Բայց Աստվածամոր պատկերի առջև, Ես մորս եմ տեսնում քո սուրբ խորանում (ն): 3. Լոռու ծորը ծանրացել է վարում, Ծռվել է, ծուռ-ծառացել գետը խավարում (ն): 4. Ե՛վ բարձր ես, Երկիր, Բարձր ես աստղորեն, Ե՛վ դրա համար լռում ակամա Ու իմ գլուխն եմ քո դեմ խոնարհում (ՎԴ): 5. Գալիս եմ, անտա՛ռ, ու դանդաղորեն քո մեջ խորանում (ն): 6. Սեղան էր գցում հա՛յ երգի ձեռքով, Հա՛յ երգով վարում իր գինարբուքը (ՊՍ): 7. Տե՛ս, լուլիկներն են մուգ կարմիր դառնում, Մանրակոտորակ արևների պես խավարում ասես... (ն): 8. Կրակն եմ ընկել մտքերի ձեռքից, Ազատում չկա...(ն): 9. Փա՛ռք ու հարգանք ստեղծողին, Որ գալիս է և ազատում Մեզ... մեզանից...(ն):

Բ. 1. Գուցե հարցնեք, թե ում մասին եմ գրում ակնարկում, Եթե որոնեք, կգտնեք նրան հենց ձեր հիմնարկում (ՀՍ): 2. Եվ ժպտում ես ինձ, ակնարկում քնքուշ, Ու գաղտնի սիրով սիրում ու հիշում (ՎՏ): 3. Դու իմ արյան հյուլներին Տվիր մի փակ, ցավոտ այրում...(ՎԴ): 4. Մխում է սիրտս կարեվեր, Ինչպես բուրվառում ծխացող խունկ ... (ն): 5. Թե ես չեմ սիրում, չեմ սիրում քեզ, Ինչո՞ւ է ձմեռն այսքան գարո՛ւն, Չմռան արևը՝ այսքան այրո՛ւմ (ՍԿ): 6. Օ՛, խանձված հի՛ն անոթ, Որ բուրվառում ես հիմա սոսկ օրհնություն՝ մեռյալին (ն): 7. Կար միայն երգ, կարոտ, սիրո արցունք ու խինդ, Ու ճամփաներ՝ լցված առավոտով ... (ն): 8. Կարոտում ենք, խնդում, տխրում՝ Ես քո խոսքով, դու՝ ուրիշի (ն): 9. Ինչքան որ հուր կա իմ սրտում,— բոլո՛րը քեզ, Ինչքան կրակ ու վառ խնդում — բոլո՛րը քեզ (ԵՉ): 10. Իսկ դու՛, սիրելի՛ս, որ կար ես անում՝ Ասեղդ թելած երազի թելով (ՊՍ): 11. Անհուն սրբությամբ երկինք էր մի-

տում Մի հոգեսրբիչ հոյակապ խորալ (ն): 12. Դեպի նորը ոչ մի սեր Ու միտում չկա ... (ՀՍ):

191. Ընդգծել կախյալ դերբայները, բացատրել ձևակազմությունը և կիրառական առանձնահատկությունները:

Մի մարդ հանդիպում է Աստծուն և հարցնում.

– Ո՞րն է Դժոխքը, ո՞րը՝ Դրախտը. ես ուզում եմ իմանալ:

– Չմանք միասին. ես քեզ ցույց կտամ Դժոխքն ու Դրախտը...

...Նախ բացվում են Դժոխքի դռները: Մարդը զարմացած նայում է. շուրջբոլորը լույսեր են վառվում, մեղմ երաժշտության հնչյունները թևածում են օդում, ամենուր ուտելիքներով ծանրաբեռնված սեղաններ են՝ անպատմելի բարիքներով լեցուն, սեղանների շուրջ նստած են մարդիկ՝ շքեղ հագուստներով, լույսեր ճառագող զարդերով, բայց հյուծված ու տառապած դեմքերով, նվաղած ու մարող աչքերով:

Մտնում են Դրախտ. նույն պատկերն է՝ լույսեր, երաժշտություն, ձոխ սեղաններ, և մարդիկ ուրախ են, ծիծաղում են ու հրճվում, երգում են ու վայելում:

Նկատելով մարդու զարմացած հայացքը՝ Աստված հարցնում է.

– Դու ուշադրությո՞ւն դարձրիր ձեռքի երկարությունից երկար կոթ ունեցող գդալներին: Այստեղ մարդիկ իրա՛ր են կերակրում, իրա՛ր են օգնում, նրանք երկրային կյանքում էլ են միմյանց օգնել, նեցուկ դարձել և շարունակելու են այդպե՛ս ապրել: Իսկ Դժոխքում գտնվողներն իրենց ամբողջ կյանքում միայն իրե՛նց են կերակրել, իրե՛նք են կերել, վայելել, ուշադրություն չեն դարձրել սովածին, տառապածին, ընկածին, օգնություն հայցողին և, ինչպես տեսնում ես, երկնային կյանքում էլ չե՛ն օգնում. չե՛ն օգնի... չե՛ն օգնելու կողքիններին... Երկարակոթ գդալը չեն կարողանում իրենց բերանը տանել, ուստի և պատժվել են. տառապում են ու դատապարտված են տառապելու...

Լսեց մարդը և նոր միայն հասկացավ, թե ինչու, երբ Աստված պատժեց մարդուն, ասաց.

– Տեսնե՛ս ու չհասնե՛ս...

192. Լրացնել աղյուսակը՝ առանձնացնելով յուրաքանչյուր դերբայի հիմքն ու վերջավորությունը:

անորոշ	դրոհորհոթեղ	հաղոսկատար	հաղոսկատար	անկտոր	աղոսկատար	վաղոսկատար	ժխտական
գն-ալ							
	կորչ-ող						
		իջ-ած					
			մոտենալ-իս				
				հասկան-ում			
					կտրտել-ու		
						հագ-ել	
							մտն-ի
անցն-ել							
			հեռացնել-իս				
						վագ-ել	

193. Լրացնել աղյուսակը + և – նշաններով և բացատրել հիմքա-կազմությունը:

ԴԵՐԲԱՅ (օրինակներ՝ ելակետային ծևերով)	ԲԱՅԻ ԿԱԶՄՈՒԹՅԱՆ ՏԻՊԸ	Ներկայի հիմքով	կատար- յալի հիմքով	դերբայա- կան հիմքով
ԱՆՈՐՈՇ (վազել, հնչել, կարդալ, մտնել, ընդարմանալ, հեռացնել, գրվել, կտրատել)	ծխոնարհման պարզ բայեր	+/-վազել, հնչել/	-	-
	ախոնարհման պարզ բայեր			
	ծխոնարհման սոսկածանցավոր բայեր			
	ախոնարհման սոսկածանցավոր բայեր			
	պատճառական բայեր			
	կրավորական բայեր			
	բազմապատկական բայեր			
ԵՆԹԱԿԱՅԱ- ԿԱՆ	ծխոնարհման պարզ բայեր			
	ախոնարհման պարզ բայեր			

(գրել, հոգալ, սառչել, մոտենալ, վազեցնել, սիրվել, ծակոտել)	ծխոնարհիման սոսկածանցավոր բայեր			
	ախոնարհիման սոսկածանցավոր բայեր			
	պատճառական բայեր			
	կրավորական բայեր			
ՀԱՐԱԿԱՏԱՐ (քերել, դղրդալ, մեռնել, հազնալ, փախցնել, քերվել, ցատկոտել)	բազմապատկական բայեր			
	ծխոնարհիման պարզ բայեր			
	ախոնարհիման պարզ բայեր			
	ծխոնարհիման սոսկածանցավոր բայեր			
ՀԱՄԱԿԱՏԱՐ (սիրել, խաղալ, ընկնել, հանգստանալ, խմեցնել, կաթուցվել, հուրիդատել)	ախոնարհիման սոսկածանցավոր բայեր			
	ախոնարհիման սոսկածանցավոր բայեր			
	պատճառական բայեր			
	կրավորական բայեր			
ԱՆԿԱՏԱՐ (քայլել, թվալ, փախչել, զայրանալ, բարձրացնել, գրվել, ճանկոտել)	բազմապատկական բայեր			
	ծխոնարհիման պարզ բայեր			
	ախոնարհիման պարզ բայեր			
	ծխոնարհիման սոսկածանցավոր բայեր			
ԱՊԱԿԱՏԱՐ (հմայել, տոկալ, վախենալ, մտնել, հազեցնել, քշվել, փշրոտել)	ախոնարհիման սոսկածանցավոր բայեր			
	պատճառական բայեր			
	կրավորական բայեր			
	բազմապատկական բայեր			
ՎԱՐԱԿԱՏԱՐ (քնել, դողալ, ընթանալ, հազնել, փախցնել, լսել)	ծխոնարհիման պարզ բայեր			
	ախոնարհիման պարզ բայեր			
	ծխոնարհիման սոսկածանցավոր բայեր			
	ախոնարհիման սոսկածանցավոր բայեր			
	պատճառական բայեր			
	կրավորական բայեր			

թքոտել)	բազմապատկական բայեր			
ժեսՏԱԿԱԼՆ	է խոնարհման պարզ բայեր			
(հիշել, դողալ, հանգստանալ, թռչել, նսեմացնել, ծովել, հրմշտել)	ա խոնարհման պարզ բայեր			
	է խոնարհման սոսկածանցավոր բայեր			
	ա խոնարհման սոսկածանցավոր բայեր			
	պատճառական բայեր			
	կրավորական բայեր			
	բազմապատկական բայեր			

194. Ընդգծել դերբայները և նշել ձևաբանական հատկանիշները:

Ա. Մեր մայրենին լեզուների անծեռակերտ ու հրաշագեղ զարդ-մատանու մի ակնաքար ունի՝ իր խորախորհուրդ բառերը, որոնք ներկայացնում են վաղնջական ժամանակներից իր հողում ապրող ու արարող, իր ստեղծած հարստության համար պայքարող ժողովրդի նկարագիրը: Բառի հաջող ընտրության առիթնող օրինակը տվել է մեծն Մաշտոցը՝ իր ստեղծած առաջին տառերով իմաստությունը ճանաչելու հորդոր անելով: Երբ մեր նախնիները երկընտրանքի մեջ էին մահը կամ ազատությունը ընդունելու հարցում, մեծն Եղիշեն հավաստեց. «Մահն անիմացյալ մահ է, մահն իմացյալ՝ անմահություն»: Երբ պետք էր ազգին լուսավորել մտքի փայլատակումներով, զորականի առնական կանչի պես հնչեց իմաստության ծայնը՝ «Լավ է կույր լինել աչքով, քան մտքով»:

Անցնում էին դարերը, և մեսրոպյան տառերով հյուսված բառերը շողարծակեցին բազմադարյա մեր պատմության քառուղիներում՝ դառնալով Սասնա ծուռ ու Դավթի Թուր Կեծակի, Քուչակի սերը՝ շաքարով, Ֆրիկի պոթեկացող գանգատը, դաղերից բեզարած բանաստեղծի ըմբոստ բողոքը, «Եղբայր եմք մեք» ու «Զարթի՛ր, լա՛ո»: Հետո նոր առավոտ դարձան ու վերածնված Հայաստան: Երբ նորից սպառնաց ահեղ թշնամին, բառերի հաջող ընտրությունը հնչեց որպես ծայն հայրենական...

Բառերի մեջ միշտ էլ տեսանելի պատկեր կա, խոր միտք, անհուն զգացմունք... Մի՞թե «մագաղաթ» ասելիս աչքի առջև չեն հառնում վաղնջական օրերի շունչը պահող մատենագրության էջերը, և «Մատենադարան» ասելիս չենք տեսնում ձեռագրերի պահոց-ամրոցը... Իսկ երբ «յաթաղան» ենք ասում, չենք կարող չսարսռալ, չսարսափել, բայց

նաև կրակի մեջ թրծվող պողպատի պես չշիկանալ, որովհետև աշխատավոր, անմեղ մարդկանց արյունը թափելու «միջոց» լինելով՝ այն նաև խորհրդանշում է սուլթանական թուրքիայի բարոյական քստմանի նկարագիրը:

Անշուշտ հասկանալի է, որ ոչ մի ժողովուրդ չէր ցանկանա «սպիրտ» ունենալ. այս Երկիր մոլորակում վաղնջական օրերից իր բնօրրանը, իր հողն ունեցող հայ ժողովուրդը ևս: Եվ թող մեր լեզվի մեջ չլիներ այդ բառը, մեզ չպարտադրեին այն ստեղծելու ճակատագիրը: Հայ ժողովուրդը իր բազմադարյան պատմության ընթացքում գոյատևելով, ապրելով ու պայքարելով, իր վարք ու բարքով ոչ մեկին չի պարտադրել մի այնպիսի բառ, որ նման լիներ «յաթաղանին», ոչ մի ժողովրդի չի ստիպել «սպիրտ» ունենալ... Մարդկություն, սեր, ջերմություն, բարություն են ճառագում մեր շատ բառերից. թեկուզ հիշենք մեր «խաղողը», «գինին», «քարը»... Ու ճառագելու են...

(Վ. Մովսիսյան)

Բ. Բոլորս շտապում ենք, բոլորս հոգնել ենք, շատ ենք հոգնել: Մեզ բաժին հասածից ու սպասվածից, տրվածից ու չտրվածից: Ապրածից ու չապրածից: Հավատալուց: Խաբվելուց: Չհավատալուց: Բոլորիս ճնշում է անորոշությունը: Օրվա: Կյանքի: Երկրի: Մեր իսկ ճակատագրի: Շուրջբոլորը ճշում են, թե արքան մերկ է, ազգովին անդերսենյան մանուկ ենք դարձել, բայց ո՞վ է արքային հանդերձավորելու, դե՛, գոնե մերկությունը ծածկելու: Իսկապես հոգնել ենք, որովհետև ապրում ու ապրում էինք թմրած-ընդարմացած, երագելով, հուսալով, ու հանկարծ միանգամից բոլորն նկսեցին ճչալ: Չխոսել՝, չասել՝, չպատմել՝, չլացել՝. ճչալ՝. ասել է՝ ցավն ուժեղ է եղել, ասել է՝ խոսելիքը կուտակվել է: Բայց պատրա՞ստ ենք արդյոք լսելու: Խոսելիս, ասելիս, պատմելիս ու ճչալիս շատ-շատերս մոլորվեցինք մեզ տրված ազատության հորձանքում. մեզ վրա թափվեց հուսադրող կիսաճշմարտությունների, ընկճող խաբեությունների, մոլորեցնող կեղծիքի, հոգիդ կեղեքող ճշմարտության այնպիսի հեղեղ, որ կողմնորոշվելու համար բնական խելքն ու փորձը քիչ են. իմաստավորելու ժամանակ է պետք: Ժամանակ չկա: Հայտնագործում ենք նորից ու նորից հեծանիվը, անվերջ սայլին ենք կցում հին-

գերորդ անիվը. մի տեսակ արժանապատիվ կեցվածք է դարձել ոչնչին չհավատալու, ամեն ինչից զզված լինելու, թևաթափ մեր կենսակերպը: Ինչ լինում է՝ լինի... Ստեղծել ենք ու ստեղծող ենք, կառուցել ենք ու կառուցող ենք..., եղել ենք, կանք, կլինենք..., չենք կորչի ու չենք թողնի մեր Մասիսներն անտեր... Եվ այս ենք ասում, և ազգային զարթոնք ենք ասում, ինքնորոշման իրավունք, միացում, անկախություն, հայրենիք, հայրենասիրություն – հասկացությունների համակարգ ենք հնարել ու... Ո՛չ, մենք չենք հնարել: Մեր մեղքը չէ, որ ուժեղները կարողանում են ուժեղ լինել և իրենց ուզածն անել: Ու նորից ու նորից հայտնագործում ենք ինչ-որ ազգային բարոյություններ՝ **թերաժեքության՝** եկե՛ք մեզ ապրեցրեք, տո՛ւն շինեք, կերակրե՛ք, մենք մեղք ենք, **ընկճվածության՝** մեզ շարունակ սպանել են, խեղել են, թալանել, եղեռնվել ենք մենք, մեր արդար դատին ոչ ոք պաշտպան չի կանգնել ու չի կանգնում... Մենք պիտի կարողանանք մերը դարձնել ուժեղ լինելու հոգեբանությունը... «Հայքում» Մերութան Տեր-Գուլանյանը սքանչելի ու իմաստուն մի քանի տող էր գրել, ուր հայերի հոգեբանությունն ու հայի պատմությունը, նաև հայի ապագան են ամփոփված. «Զվարթնոցն ուներ երեսունվեց երկինք միտող սյուներ, և յուրաքանչյուր սյուն մտածելիս է եղել, որ իրենից բացի երեսունհինգ սյուն էլ կա, որ ինքը կարող է չպահել գմբեթը. երեսունհինգը պահում են. և որովհետև բոլոր սյուներն էլ այդպես էին մտածում, Զվարթնոցն ավերվեց...»: Մենք կունենաք մեր Զվարթնոցը, երբ բոլոր 36 սյուները մտածեն, որ առանց իրենց գմբեթը փուլ կգա. աշխարհը չի կարող առանց հայի. փուլ կգա, կկործանվի: Եվ որովհետև մեզնից յուրաքանչյուրն իր մեծ կռիվն ունի աշխարհի հետ ու աշխարհի համար, մեզնից յուրաքանչյուրը մի քիչ պարտվում է անգամ իր շահած մարտերում, քանի դեռ Կարսը, Ախթամարը, Արարատը...

Բարոյական հաղթանակների պանծացումից հոգնած ենք, մեզ հիմա իրական Զվարթնոց է պետք... Պարզվում է՝ խոսել բոլորս գիտենք, մնում է լսել ու սովորել...

Ու ժե՛ղ լ ի ն են ք....

(Մամուլից)

ԲԱՅԻ ԴԻՄԱՎՈՐ ԶԵՎԵՐ

195. Ա. Դուրս գրել բայերը, որոշել արտահայտության ձևերը՝ անդեմ (դերբայական) և դիմավոր (եղանակային):

Բ. Կազմել՝ ա) անկախ դերբայների կախյալ ձևերը (Օր.՝ ստեղծելիս – ստեղծում – ստեղծելու – ստեղծել – ստեղծի):

բ) դիմավոր ձևերի դերբայական ձևերը (Օր.՝ ասում է – դիմավոր բայածև – ասել – ասող – ասած – ասելիս):

Գ. Կա՞ն բայեր, որոնց դերբայածևները հնարավոր չէ կազմել. ինչո՞ւ:

Ավանդությունն ասում է, թե Աստված ցամաքն ստեղծելիս կանգնել է հայոց լեռների վրա և իր հունցած անորոշ զանգվածը հսկայական մաղով մաղելով՝ փափուկ հողը մի կողմ է լցրել, իսկ մաղի տակ մնացած մեծ-մեծ քարերը՝ այստեղ՝ Հայաստանի տեղը: Թվում է՝ այս հողի վրա քարե վիթխարի մի կոթող կամ արծան է եղել՝ Հայաստանի ու հայ ժողովրդի քարե կոթող-արծանը, որը հետագայում ջարդել-ավերել են, և Հայաստանով մեկ սփռված քարերն այդ քանդված կոթողի բեկորներն են:

Երիցս իրավացի էր Մարիետա Շահինյանը՝ հին Հայաստանը նմանեցնելով Լեռնոնտովի նշանավոր բանաստեղծության այն աղքատին, որի պարզված ձեռքի ափի մեջ հացի փոխարեն քար են դրել: ... Այո՛, միայն քար և ամենից ավելի՝ քար, որովհետև ամեն ինչ քար է դառնում ավերումից ու տառապանքից հետո՝ շենք լինի, կոթող, ձեռագիր, թե .. շատ տառապանքներ տեսած մարդկային սիրտ... Շա՛տ և ամեն տեսակ քար կա Հայաստանում, բայց այստեղ ... անգրագետ քար համարյա չե՛ս գտնի:

Զգո՛ւյշ քայլիր այս հողի վրայով և զգո՛ւյշ վարվիր ամեն մի քարի հետ, որն արտաքինից կոպիտ է, չեչուտ, չոր մամուռով ու քարաքոսով պատած...

Զգո՛ւյշ, որովհետև եթե եղունգով փոքր-ինչ մամուռը քերես, նրանցից մեկի վրա նախնադարյան մարդու գծանկար կտեսնես, նշանագրե՛ր, արամեական, խուռիտական, աքքադական-ասորական սեպագիր արձանագրություններ, զարդ ու քանդակ...

... Ոչ միայն գրագետ՝ ստորագրվա՛ծ են այս քարերը. մեր քարերն են...

Մեր ինքնության քարե կնիքն են այս հողի վրա Հռիփսիմեն, Գեղարդը, Աղթամարը, Էջմիածինը, Կարմրավորը...

Պատահակա՞ն է արդյոք, որ ամեն թշնամի ու նվաճող աշխատել է առաջին հերթին ավերել մեր ճարտարապետական կոթողները, փշրել մեր հուշաքարերը, այսինքն՝ ջնջել մեր ստորագրությունն այս հողի վրայից և քերել մեր ինքնության կնիքը...

Հայաստա՛ն, քարերի՛ երկիր, քարաստա՛ն...

(Գ. Էմին)

ԲԱՅԻ ԵՂԱՆԱԿԻ, ՂԵՄՔԻ, ԹՎԻ, ԺԱՄԱՆԱԿԻ ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԿԱՐԳԵՐԸ

196. Տրված բազմանդամ հակադրություններում նշել քերականական տարբերությունը և սահմանել բայի եղանակի քերականական կարգը՝ որպես քերականական իմաստի և քերականական ձևի միասնություն:

ա) Կարդում ես – կարդաս – կկարդաս – պիտի կարդաս – կարդա՛:

բ) Մոտենալու ես – մոտենաս – կմոտենաս – պիտի մոտենաս – մոտեցի՛ր:

գ) Հեռացել եք – հեռանաք – կհեռանաք – պիտի հեռանաք – հեռացե՛ք:

դ) Տեսել էիր – տեսնեիր – կտեսնեիր – պիտի տեսնեիր – տես՛:

197. Ա. Ընդգծել դիմավոր բայերը և խմբավորել ըստ եղանակի քերականական կարգի:

Բ. Ընտրել անդեմ բայերից մեկը և կազմել սահմանական եղանակի բոլոր ժամանակային ձևերը (7 գլխավոր ժամանակաձև և 21 երկրորդական կամ հարաբերական)՝ եզակի թվի առաջին դեմքով:

Կինը աստվածի նման է, իրավ,

Բայց իր ետևից աշխարհներ տարավ.

Այնքան չեն նայել աստղերն աշխարհին,

Որքան ես՝ նրա աստղե աչքերին:

Բայց ինչքան շատ եմ ես նրան նայում,

Այնքան հայացքն է նա ինձ խնայում:
 Էլ չի՛ խնայի, թե էլ չնայես,
 Սի՛րտ իմ, քի՛չ սիրիր, որ շատ սիրեն քեզ:
 Ինչքան շատ վազես աղբրիդ ետևից,
 Այնքան շատ պիտի վառվես ծարավից:
 Բայց նա կվառվի, հենց որ դու սառչես,
 Վազելով կգա, հենց որ դու փախչես:
 Թեկուզ կրակվես, ծյան պես համբերիր,
 Ձյուն եղիր, որ նա քեզ գարուն բերի:
 Թե չէ՛ ինչքան շատ իր ոտքն ընկնես՝
 Սերն էլ չի թողնի՝ իր ոտքն էլ գրկես:
 Քեզ կինն աստղի պես կմնա անհաս՝
 Թեկուզ հանճարեղ աստղագետ դառնաս:
 ... Թեկուզ կնոջ մի եղնկահեզ
 Մարմինը տիրես Տիգրան Մեծի պես,
 Բայց լա՛վ իմանաս՝
 Չպիտի դառնաս
 Դու կնոջ ոգու աշխարհակալը,-
 Կի՛նն է պարզևել քեզ հավերժ լալը...

(Հ. Շիրազ)

198. Ըստ տրված օրինակի՝ լրացնել շարքերը. ինչպե՞ս են արտահայտվում ժամանակի, թվի, դեմքի, կերպի, ժխտման քերականական կարգերը սահմանական եղանակի ժամանակածեղծում:

- ա) 1. հավատում եմ – 2. հավատում էի – 3. հավատալու եմ – 4. հավատալու էի – 5. հավատացել եմ – 6. հավատացել էի – 7. հավատացի.
- բ) 1. սիրում ես – 2. — 3. — 4. — 5. — 6. — 7. —
- գ) 1. փախչում է – 2. — 3. — 4. — 5. — 6. — 7. —
- դ) 1. ժպտում ենք – 2. — 3. — 4. — 5. — 6. — 7. —
- ե) 1. մտնում եք – 2. — 3. — 4. — 5. — 6. — 7. —

- գ) 1. վախենում են – 2. — 3. — 4. — 5. — 6. —
7. —
- է) 1. հագցնում է – 2. — 3. — 4. — 5. — 6. —
7. —
- ը) 1. դառնում է – 2. — 3. — 4. — 5. — 6. —
7. —
- թ) 1. լինում են – 2. — 3. — 4. — 5. — 6. —
7. —
- ժ) 1. գալիս են – 2. — 3. — 4. — 5. — 6. —
7. —

199. Ղուրս գրել սահմանական եղանակի ներկայի և անցյալ անկատարի ձևերը և որոշել քերականական նրբիմաստները:

Լավ փողոց է Աբովյանը, միակ փողոցը... Նրա պատմությունն սկսվում է 19-րդ դարի 70-ական թվականներից. 1933 թվականին Աբովյան փողոցով անցնում է առաջին տրամվայը: Ժամանակին Աստաֆյանի երկու կողմերում հոսում էին առուներ, որոնց ափերին բարձրանում էին բարդիներ. դրանք Երևանի նահանգապետ Աստաֆևի հրամանով կտրատվեցին: Ասում են՝ բարդիների արանքից կրակել են նրա վրա...

Աբովյան փողոցում էին գտնվում Պողոս-Պետրոս (5-6-րդ դ.) և Կաթողիկե (13-րդ դ.) եկեղեցիները: Այս փողոցում է հիմնվում Խորհրդային Հայաստանի առաջին կրթօջախը՝ հայոց Համալսարանը: Աբովյան փողոցի հիշողության մեջ անցած տարիների և օրերի անմոռաց դեմքերն ու դեպքերը պահող-պահպանող վկաներից է «Ինտուրիստ» հյուրանոցը... Այստեղ ապրել և ստեղծագործել է երևանյան երազողների հրաշալի «բոհեման», որոնց լուսեղեն երազներին կերպարանք տվեց երևանյան ամենավառ երազողը՝ Ալ. Թամանյանը: Ե. Զարենցի բազմաթիվ լավ ու վատ, խելահեղ ու ցնորական օրերը Աբովյան փողոցի հիշողության կօիկի մեջ են: Ու երբ քանդում ես կօիկը, քո առջև հառնում է հին օրերի Աբովյան փողոցը, փողոց, որ մարդկանց միացնում էր, ուրախացնում ու հաշտեցնում... «Օրվա ընթացքում մի քանի անգամ բաժանվում էինք միմյանցից, բայց առօրյա կյանքի գետակներն ու առվակները նորից մեզ իրար մոտ էին բերում գլխավոր գետի՝ Աբովյանի վրա», - հիշում է Մկրտիչ Արմենը:

...Ամառային երեկոներին մեղմ գեփյուռի շնչով օրորվում էին Արփյան փողոցի հպարտ ու սլացիկ բարդիները, որոնց ստվերում հոսում էին մեղմախոս առուները... Չարենցն իջնում էր հյուրանոցի բակը՝ «ջուր լսելու» և բարդիներից մեկին հենված ծխելու: Նույն ժամանակ Բակունցը Չարենցի պատուհանից հիանում էր գեղեցիկ Արփյանով և հուշիկ երգում կոմիտասյան մի թովիչ մեղեդի: «Որքա՛ն հուշ ու կարոտ կա մեր այս սլացիկ բարդիների կանաչ տերևների ընթշափյուս շրշյունի մեջ»,– խորհում էր Չարենցը: «Որքա՛ն հուշ, կարոտ ու ափսոսանք կա Արփյան փողոցի դեռ ապրող հինավուրց քարերի մեջ»,– խորհում են նա... Կարծես այսօր էլ դեռ ճեմում են Չարենցը, Մահարին. տաք-տաք խոսում է Չարենցը, ասես ինչ-որ բանում ուզում է համոզել Բակունցին, որը ներողամիտ ժպիտով լսում է խանդավառված ընկերոջը, իսկ Գուրգեն խանը վանեցու խոր ժպիտով ողջունում է Հովհաննես Աբելյանին, որը, բաճկոնի վերին ծախ մասում ամրացված կարմիր մեխակը կրծքին, դեմ դիմաց գալիս է գեղեցիկ մի տիկնոջ հետ: Մյուս մայթով քայլում է Շիրվանզադեն. դարձյալ խռոված է Աբելյանից, և, ինչպես միշտ, խռովության մեղավորը Չարենցն է:

Արփյան փողոցը իմաստավորվում է նաև մեծ Արփյանով. սկսվում է նրա հարթաքանդակով, ավարտվում Արփյանի պուրակով, ուր կանգնեցված է մեծ լուսավորչի արծանը (հեղինակ՝ Ս. Ստեփանյան): Քանի որ Աստաֆյան փողոցը եղել է Երևանի առաջին պլանավորված փողոցը, ուստի ժամանակին երևանցիները «պլան» ասելով նկատի էին ունենում Աստաֆյան փողոցը, իսկ «Պլանի գլուխ» անունն ասելով՝ Աստաֆյան փողոցի վերին մասի վերջավորությունը: «Պլանի գլխից» էլ սկսվում է Երևանից Քանաքեռ տանող խճուղին: Եվ, թվում է, Արփյանը հենց նոր Քանաքեռից իջնում է Երևան, իսկ քիչ անց Երևանից պիտի բարձրանա իր ծննդավայրը...

(Ըստ Ա. Եսայանի)

200. Կազմել 2-ական նախադասություններ, որոնցում սահմանական եղանակի ներկա ժամանակաձևով արտահայտվում է՝

ա. խոսելու պահին կատարվող (սկսված, բայց դեռ չավարտված) ստույգ գործողություն կամ եղելություն (Օր.՝ Երեխաները նկատեցին,

որ անծանոթ մարդկանց մի խումբ մոտենում է իրենց դպրոցի դարպասին: Ծերանում ենք, Պարո֊ւյր Սևակ, Ծերանում ենք, սիրելիս (ՊՍ)):

բ. Ոչ միայն խոսելու ընթացքում, այլև բոլոր ժամանակների համար մշտապես կատարվող, կրկնվող գործողություն (Օր.՝ Աղը կրակ է հանգցնում: Բայց մենք պիտի մեր կրակով աղն էլ վառենք (ՊՍ): Ջերմաստիճանի որոշման համար Ձեռքը դնում են մարդու ճակատին (ՊՍ)):

գ. Անցյալում կատարված գործողություն, որ մտածվում է որպես ներկա (կենդանի, տպավորիչ դարձնելու նպատակով – պատմական ներկա) (Օր.՝ ԲժշկոՊւմ են... Ի՞նչ են բուժում. .. Ովքեր նրա միտքը պաշտում եվ կորստին դեռ չեն հաշտվում, Ուղարկում են նրան Փարիզ (ՊՍ)):

դ. Բնության երևույթներ, աշխարհագրական տեղադրություններ, կայուն վիճակում եղող երևույթների նկարագրություններ (Օր.՝ Ես գիտեմ, անգին, այս երկրագունդը Պտտվում է միշտ շուրջն արեգակի (Գէ). Ձմեռը նորից գարում է դառնում, Ամառն էլ կրկին հետևում գարնան (ՊՍ)):

ե. Իրար հաջորդող գործողություններ, որոնք իբրև սովորություն միշտ կրկնվում են, բայց ոչ թե խոսելու ընթացքում, այլ այդ ներկան ևս իր մեջ առնող մի հարածիզ ժամանակաշրջան. (Օր.՝ Փողո՛ց եմ ելնո՛ւմ՝ անցնում ես կողքից Անծանոթ կնոջ կերպարանք առած, Համե՛րգ եմ գնում՝ Ամեն ջութակից Քո ծա՛յնն եմ լսում...(Գէ). Ամեն առավոտ նա հաց է թխում... Հավաքարարը շենքերն է մաքրում, Ղռնապաները՝ բակեր ու փողոց: Ամեն առավոտ, Ամեն երեկո գործի է անցնում ջրցան մեքենան (ՊՍ)):

զ. Հաստատ կատարվելիք գործողություն, որի կատարումը ստույգ է և կախված չէ որևէ պայմանից (Օր.՝ Աղչիկը ելևէջող տոնով ասաց. – Վաղը մեկնում ենք արտասահման: Երբ շաչում է գենքը, օրենքները լռում են (Ցիցերոն)):

է. Թելադրանք, կարգադրություն, հրաման, հորդոր՝ կատարելու որևէ գործողություն (Օր.՝ Հիմա գնում ես տուն, այրում ես նամակները և մոռանում ամե՛ն-ամե՛ն ինչ):

ը. Որպես ճշմարտություններ ընդունված իրողություններ (Օծի գլուխը որ ցավում է, գնում, ճամփի մեջտեղն է պառկում: Թե չղջկը լույս ցերեկով չի տեսնում, Ի՞նչ մեղք ունի արեգակը դրանում (Սաադի)):

201. Ընդգծել ապամոհի և անցյալի ապամոհի ժամանակաձևերը. դրանց փոխարեն ո՞ր եղանակաձևերը կարելի է գործածել:

Ա.1. Գիտեմ՝ Ես էլ եմ գնալու շուտով. Ուր որ է, այո՛, գնալու եմ ես. Բայց չե՛մ կորչելու: Դառնալու եմ ձեր ... առողջությունը (ՊՍ): 2. Բարեկամաբար ասացե՛ք նաև՝ Քանի տարին մեկ աշխարհի է գալու Այն անդերսենյան մանուկը... (ն): 3. Իսկ խեղճ ու աղքատ այդ եբրայեցին եկավ շաղ տալու խոստումներ օդում (ն): 4. Սա իրավունք մի՞թե ինձ չի տալիս, Գեթ այսքանից հետո պահանջելու, Որ իրավունք չունես ինձ տանջելու (ն): 5. Պարի՜ր, Դու դեռ երազ ունես կատարելու, Վրե՛ժ ունես պատմությունից դեռ հանելու (Գէ): 6. Սիրո համար պատրաստ եմ ես իմ կյանքը զոհելու, Ազատությանը թանկագին սերս էլ չեմ խնայելու (Շ. Պետեֆի): 7. Մենք ծերանալու ենք, բայց դա երկար ապրելու միակ միջոցն է (Դ. Օբեր): 8. Մի՛ վախեցեք կատարելությունից, դուք դրան չեք հասնելու: 9. Գավաթս մեծ չէ, բայց ես իմ գավաթից եմ խմելու: 10. Էլ ի՞նչ արահետ, որ տաճար չի տանելու: 11. Ջահելության երազանքը ծեր հասակում է կատարվելու: 12. Այն ծառերը, որոնք բարի պտուղ չէին տալու, կտրում էին և կրակը նետում: 13. Ծեր վարպետի սխալը ուրիշ վարպետ է շտկելու, բայց բժշկի սխալը միայն հողն է ծածկելու: 14. Օղաչուին երբեք չեն մեղադրելու հողից կտրվելու համար: 15. Եթե թախիծը արցունքներով չղրսևորես, ապա ներքին օրգաններին ես ստիպելու լաց լինել:

Բ. Եթե քարե կացիներ պատրաստող մարդում հարցնելու լինեին, թե մարդն ապագայում ինչպիսի՞ կացիներ է պատրաստելու և ինչպե՞ս է օգտագործելու, ապա լռելու էր, չէր հասկանալու ու վախենալու էր, անգամ սարսափելու: Կացնային գործի նույնիսկ ամենահմուտ վարպետն էլ հազիվ թե կարողանար պատմել շոգեմուրձի, հիդրավիկ մամլիչի և այլ մեքենա-գործիքների մասին, նրանց պատրաստելու, մշակելու, օգտագործելու մասին:

Մեր օրերում էլ ևս մենք ինքներս մեզ կարող ենք հարցնել, թե կիբեռնետիկական մեքենաներն ի՞նչ կարող են տալ և ի՞նչ են տալու մեր սերունդներին: Եվ հարկավոր է առանց ամաչելու խոստովանել, որ այդ հարցին մենք հազիվ թե ավելի լավ պատասխանենք, քան քարանձավաբնակ վարպետը: Այս բոլորն իմանալու, մեր երազանքներն իրականացնելու միայն մի ճանապարհ կա, և այդ ճանապարհն անցնելու է կիբեռնետիկայի այսօրվա խնդիրները լուծելու համար անխոնջ ու համառ աշխատելու միջոցով:

(Ըստ Ի. Պոլետակի)

202. Ա. Գտնել վաղակատար ներկա ժամանակածևերը: Կազմել հնգանդամ հակադրություններ (Օր.՝ իջել է – իջել էր – իջավ – իջնում էր, իջնելու էր) և բացատրել սահմանական եղանակի անցյալ ժամանակածևերի քերականական-իմաստային տարբերությունները:

Ա. 1. Այնտեղ, ուր կրթությունը սկսվել է տեխնիկայից, երբեք արիստոտելներ չեն հայտնվել: Իսկ այնտեղ, ուր սկսվել է Արիստոտելից, բանն անմիջապես հասել է տեխնիկական մեծ նվաճումների (Ղուստոսկի): 2. Փող ես կորցրել՝ ոչինչ չես կորցրել, ժամանակ ես կորցրել՝ չա՛տ բան ես կորցրել, առողջությունդ ես կորցրել՝ ամեն ինչ ես կորցրել: 3. Պետք է փորձեր կատարել, որովհետև փորձն է տվել և տալիս ճշմարիտ կանոնները: 4. Երբ դու ես հայտնագործում, հրաշալի է, սակայն իմանալ ու գնահատել այն, ինչ գտնված է ուրիշների կողմից, մի՞թե ավելի քիչ է, քան ստեղծելը: 5. Չարաբաստիկ համարի՞ր այն օրը կամ ժամը, երբ դու ոչ մի նոր բան չես ավելացրել քո կրթությանը: 6. Հառաչս առել ձեր մեջ՝ Աղբյուրներ, տխուր կերթաք (ՍԿ): 7. Մահը կարող է բացատրել միայն մեռնողը... եթե չմեռներ (ՎՓ):

Բ. Արեգակն իջել, փարվել է ծովին,
Հրդեհ է դարձել ծովն ամբողջովին,
Հրդեհն ամպերի ոտքերն է վառել,
Հորիզոններն է բոցերով առել:
Հրդեհը հասել է երկնքի ծայրին
Եվ սպառնում է արար աշխարհին...
Արեգակն է այդ հրդեհը վառել

Եվ ինքն է նրան նահատակ դարձել.
 Նա հրդեհի մեջ դողում է, մրսում
 Եվ ինքն իրեն փրկել է ուզում...
 (Հ.Սահյան)

203. Կազմել 2-ական նախադասություններ, որոնցում սահմանա-
 կան եղանակի վաղակատար ժամանակաձևը գործածվի հետևյալ երկ-
 րորդական նշնակություններով՝

- ա. սահմանական եղանակի ներկա ժամանակի
- բ. սահմանական եղանակի անցյալ կատարյալի
- գ. ըղծական ապառնիի
- դ. հարկադրական ապառնիի:

204. Ա. Լրացնել գծապատկերները՝ կազմելով՝

1. երկանդամ հակադրություններ՝ ըստ օժանդակ բայի ցույց տված
 ժամանակային տարբերության.

2. եռանդամ հակադրություններ՝ ըստ դերբայների տարբերության:

Բ. ժամանակային ի՞նչ հաջորդականություն են դրսևորում բայական
 ուղղահայաց շարքերը /1. ա., բ.: 2. ա., բ., գ./:

ա.	բ.	ա.	բ.	գ.
իջնում եմ →		իջնում եմ →		
	← գտնելու էի		← գտնելու ես →	
դարձել ես →				← դարձել ենք
	← կարկառում էինք	զղջում էինք →		
անցնելու են →			← աղոտանալու էր →	
	← օրորվում էին			← չէիք խորհել
ընկել եք →		մոռանում են →		
	← մոլորվել էիր		← հռիռալու են →	
մտել է→				← թմբկահարել են

	← տալիս էր	չէիք հիշեցնում →		
փախչում ենք →			← անէանալու էին→	
	← խոնարհվում էիք			← արթնացրել ես
զղջալու եք →		սայթաքում էին →		

205. Լրացնել գծապատկերը՝ բացատրելով անցյալ կատարյալ ժամանակաձևի կազմության սկզբունքները:

	ԱՆՑՅԱԼ ԿԱՏԱՐՅԱԼ	Հ Ի Մ Ք			ԿԵՐՁ-Ն
		ՑՈՅԱԿԱՆ	ՐԵՆԿԱՆ	ԱՐՄԱՏԱԿԱՆ	
ծաղկել էին	ծաղկեցին →	ծաղկեց-			- ին
հանդիպում եմ	————→				
նկարվել էիք	————→				
շողալու էր	————→				
մնալու ենք	————→				
փախչելու ես	————→				
կաչում են	————→				
մտնելու եք	————→				
տեսնելու ես	————→				
մոտենալու եմ	————→				
կամենում ենք	————→				
նեղացել են	————→				
սևանում էր	————→				
հազցնելու էր	————→				
քնեցնելու էինք	————→				
մեծացնելու ես	————→				
կտրատել էին	————→				
գրվելու են	————→				
թռչկոտում ես	————→				
կազմվում են	————→				

206. Տրված հիմքերով կազմել անցյալ կատարյալի եզակի թվի առաջին դեմքի ձևերը և բացատրել, թե կրկնահիմք բայերից որ ձևերն են կանոնական, որ ձևերն են սխալ, և որ ձևերը՝ թույլատրելի՝ որպես զարգացման միտում:

1. ա) բեր- և բերեց-, բ) հան- և հանեց-, գ) դր- և դրեց-, դ) թող- և թողեց-, ե) ար- և արեց-, զ) դառ- և դարձ-, է) ջոկ- և ջոկեց-.

2. ա) հանգ- և հանգչեց-, բ) սառ- և սառեց- և սառչեց-, գ) փախ-, փախչեց- և փախն-, դ) բռն- և բռնեց-.

3. ա) մոտեցր- և մոտեցրեց-, բ) հեռացր- և հեռացրեց-, գ) հարցր- և հարցրեց-, դ) վերցր- և վերցրեց-:

207. Կազմել 2-ական նախադասություններ, որոնցում սահմանական եղանակի անցյալ կատարյալն արտահայտում է՝

ա. խոսելու պահից առաջ մի որոշակի անցյալ ժամանակակետում կատարված, ավարտված գործողություն կամ եղելություն (Օր.՝ նետվեցի նրա ընդերքը մթին, Սանձեցի նրա տարերքը խրթին, Մարգարիտ գտա նրա հատակում, Եվ նա, հեալո՛վ ավագոտ ափում, Փլվե՛ց ոտքիս տակ ու ծանր շնչեց... (Գէ)):

բ. Այնպիսի գործողություն, որը կատարվել է խոսելու պահից անմիջապես առաջ (Օր.՝ Երբ ջահելությունս անցնում է արդեն, Ես նո՛ր հասկացա, Որ շատ եմ նման փետրվար ամսին (ՊՍ)):

գ. Այնպիսի գործողություն, որի տևողությունը կարճ է, և որ գործողությունը կատարվել ավարտվել է անցյալ ժամանակի մի պահի (Օր.՝ Ուշ առավոտ էր, երբ նա տուն դարձավ. ժամացույցը խուլ զնգաց խավարում, Նա շուրջը նայեց խավարում անծայն (Գէ)):

դ. Կատարված գործողություն, որին խոսողը ականատես է եղել (Օր.՝ Սիրում եմ քեզ նրա՝ համար, Որ անմոռա՛ց, խե՛նթ մի ամառ, Սիրտըս ուզե՛ց, բայց... սիրտ չարե՛ց Քեզ համբուրել Ջանգվի ափին (Գէ)):

ե. խոսելուն հաջորդող պահին հաստատ կատարվելիք գործողություն (ընթական եղանակի ապառնի ժամանակի նշանակությամբ) (Օր.՝ Կա-չկա հարբե՛ց մեր պոետն էլի (Գէ): Թաղեն քեզ հատիկ, և դարդս քեզ հետ, թե աստված ուզեց, դու կանաչեցիր, թող դարդս մեռնի գետնի տակ անհետ (<<)):

գ. Կատարելիք գործողություն՝ որպես պայման մի այլ գործողության (բարդ ստորոդասական նախադասության երկրորդական նախադասության մեջ) (Օր.՝ Ականջների կախեցիր՝ ուղեղը կկտցահարեն):

է. Կրկնվող, որպես ճշմարտություն ընդունված իրողություններ՝ (ընդհանրական իմաստով) (Օր.՝ Սիրե՛ց հարուստը աղքատին, Իմաստունը՝ ապիրատին..., Լավը՝ գեշին, Ոսկին՝ ժանգոտ, սև գրոշին (Գէ): Եզն ընկավ, դանակավորը շատացավ):

208. Ընդգծել անցյալ կատարյալ բայաձևերը. եղանակաժամանակային ի՞նչ նշանակություններով են գործածվել: Կազմել եռանդամ հակադրություններ (Օր.՝ ասել ես – ասել էիր – ասացիր) և բացատրել հակադրվող եզրերի (վաղակատար ներկայի, վաղակատար անցյալի և անցյալ կատարյալի) քերականական-իմաստային տարբերությունները:

Ա. 1. Ի՞նչ ասեմ խելքիդ. ժամանակից շուտ մի խոսք ասացիր, Քեզ դրա համար Մեղավորների շարքը դասեցին: Բա ո՞նց մոռացար. «Աքլորը կանչեց ժամանակից շուտ՝ Մորթեցին կերան, Հետոն էլ մատները մի լավ լիզեցին»: 2. Թե ասես. «Աչքս դուրս եկավ», «Տո՛ւր տանեմ խեղճ կատվիս», կասի:

(Պ. Սևակ)

Բ. Երբ անծրևն անցավ, Ծերուկն, առաջվա պես, դժգոհ հևաց, Աղջիկն էլի նեղսի՛րտ ու չարախոս դարձավ, Մուրացիկը կծկվե՛ց ու խուլ նվա՛ց, Բանաստեղծը նորից հիշեց քննադատին... Նորից փռեց արևն իր ոստայնը սարդի: Երբ ես ծնվեցի այս հողագնդում, Ես լալիս էի, աշխարհը խնդում:

(Գ. Էմին)

Գ. Երբ դարձա տասնհինգ տարեկան, ամբողջովին տրվեցի ուսմանը: Երեսուն տարեկանում ձևավորվեցի վերջնականապես: Քառասուն տարեկանում այլևս կասկածներ չունեի: Հիսուն տարեկանում ես ճանաչեցի երկնքի կամքը: Երբ դարձա վաթսուն տարեկան, նուրբ լսողությամբ կարողացա տարբերել Բարին ու Չարը, Ճշմարիտն ու Կեղծը:

Յոթանասուն տարեկանում հնազանդվեցի սրտիս կամքին՝ առանց խախտելու չափը:

(Կոնֆուցիոս)

Ղ. 1. Կարասին ասացին՝ ինչի՞ց ես վախենում, ասաց՝ փոքր ամաններից: 2. Կատուները դուրս գնացին, մկները տանը պար բռնեցին: 3. Գայլի գլխին ավետարան կարդացին, ասաց՝ ոչխարը սարն անցավ:

209. Ա. Դուրս գրել սահմանական եղանակի բայաձևերը և նշել քերականական կարգերը:

Բ. Առանձնացնել պարզ և բաղադրյալ ժամանակաձևերը:

Նրա առջև դրված էր Վալտեր Սկոտի «Լճակի կույսը», որի կողքին հենց նոր գրած նոտաներն էին: Իոսիֆը կարդաց. «Ավե՛, Մարիա»:

– Օհո՛ւ, – բացականչեց նա, – իսկ դու ասում էիր, թե աղոթել չես սիրում... Չես աղոթել ու չե՛ս աղոթելու...

Շուբերտը բարձրացրեց գլուխն ու հետ նայեց՝ առանց հուզվելու, ասանց մտածելու...

– Սա լավ չստացվեց, – ասաց նա, առջևի թուղթը ձմռթեց ու անտարբերությամբ նետեց զամբյուղի մեջ...

– Զէ՛, քեզ մնում է աղոթել, – կատակեց Իոսիֆը, Շուբերտից անկատ զամբյուղից վերցրեց ձմռթված նոտաներն ու դրեց գրպանը:

Երկու օր հետո ընկերները Շուբերտին քարշ տվին եկեղեցի... Երգեհոնից աստվածային մի մեղեդի հնչեց, հետո եկեղեցու կամարների ներքո տարածվեց երգը: Շուբերտը ցնցվեց. ի՞նչ հրաշք է: Նա լսեց սեփական սրտի բաբախյունը, սեփական հոգու ծայնը: Հնչում էին իր մտքերը, իր ապրումները, իր զգացմունքները: Բացվել էր, ու երգում բաց էր իր հոգին, սակայն բացվել չէր ուզում... Ցանկանում է բանտարկել երգը, սանձել հնչյունների հեղեղն առ աստված, սակայն իզուր... Գիտեր՝ հանդգնել էր լինել Աստծու հետ, և համարձակվել էր հանդգնել, խոսք խոսել նրա հետ և խոսել էր... Հանդգնել էր իր մեջ տեսնել Աստծուն, իսկ Աստծու մեջ՝ իրեն... Եվ ... տեսե՛լ էր... Չգիտեր, սակայն, որ ինքն է դառնում հայտնություն, դառնում է անմահ... և ապրելու է հավերժի գրկում...

«Ավե՛, Մարիա»,– հնչում է երգը, հիմն է երգում մաքրված հոգու, ստիպում է ծնկի գալ, ծուլվել, հասնել երկնայինին, մղում է աղոթելու, անէանալու, աստվածանալու: «Ավե՛, Մարիա»՝ եթերային զուլալություն, մոգական մաքրություն, որ ամենաթունդ հերետիկոսին ստիպում է աղոթք մրմնջալ:

«Ավե՛, Մարիա»՝ աստվածային երանություն, որի արարիչն այնպես անտարբեր ճմռթեց քեզ ու նետեց զամբյուղը... Ու չէիր հնչելու. կորչելու էիր՝ ծնվելու պահին՝ առանց հնչելու...

«Ավե՛, Մարիա»,– հնչում է եկեղեցու կամարների տակ, ուր Աստծու ամենակատարյալ ստեղծագործությունն էր խաչված, և ուր բազում մահկանացուներ երանության մեջ կարծես քարացել, անէացել էին մի ուրիշ աստծու ստեղծած եթերային ստեղծագործության հնչյուններից... Ուր ծուլվել էին մարդ ու Աստված...

(Ըստ Վ. Բալայանի)

210. Ընդգծել ըղձականի եղանակի բայաձևերը, կազմել համանունական շարքեր (8 շարք)՝ նշելով ոչ բայական բաղադրիչների խոսքի-մասային առանձնահատկությունները:

1. ա) Պիտի վիճեմ և երգի՛ դեմ, Թե բռնի են երգել տալիս խեղճ երգողին (ՊՍ):

բ) Գուցե բռնի քեզ ճամփին այս անծրևը մաքրաշիթ, Իջնի քո նուրբ ուսերին ու վարսերի մեջ քո խիտ (ՎԴ):

2. ա) Ա՛խ, եթե հնչել՝ գովերգի նման, Երբ մանուկների բոբիկ ոտներից թեկուզ պղտորված՝ Բարի առուն է գոհունակ ճողվում (ՊՍ):

բ) ... Ու թե գովերգի՝ Ոչ թե խենթ մայրը տգեղ աղջկան, Այլ՝ Քաջ զինվորը՝ իր հայրենիքը (ՈԴ):

3. ա) Ես կուզեի կյանքում անել անհնարին, Անհնարին գործեր ու արարքներ չեղած (<<):

բ) Արցունքն էլ ողբամ, Եթե արցունքը ցավը մեղմելով՝ Եվ քենն է փոխում հնազանդության. Թող քենը գործե՛ր... (ՊՍ):

4. ա) Ինչ քաղցր է պահը դադարի, Երբ նստած անբոց կրակիդ առաջ, Ես հիշում եմ այն ձեռքերն անծկալի, Որ ջրել են քո թփերը կանաչ (<Ս):

բ) Տեղափոխություն, Որ համեստություն անելուց եթե մի պահ դադարի՝ Կարող է իսկույն ինքն իրեն կոչել ... հեղափոխություն (ՊՍ):

5. ա) Դու կհեռանաս, ու թղթերիդ մեջ Երգեր կմնան տխուր ու ցավոտ, Երգեր՝ կարոտի արցունքների պես (ՎԴ):

բ) Իր հետ մեկտեղ այն ժամանակ Գյուղացին էլ գուցե երգեր. – Հո՛վ, հո՛վ, հովն ընկավ, Դարդս ծո՛վն ընկավ (ՊՍ):

6. Առաջին սիրուս թախծության վրա Փաթիլներ կային առաջին ծյունի, Ու թե աշխարհում էլ չկա հրաշք, Թող գոնե ծմռան երկինքը ծյունի (ՎԴ):

7. ա) Եվ պատկերացնել... Մասիսը՝ առանց իրեն շաղախված մեր հոգու լույսի, Սևանը՝ առանց մեր թաց աչքերից իջած մշուշի ... (ՍԿ):

բ) Իսկ դո՞ւ պոետ Աշնուտի, Քո զլուխը ինչո՞ւ ես կքել Ու թողել ես, որ մուծը մթին Մշուշի թե՛ սիրտդ, թե՛ քեզ (ԵԶ):

8. ա) Թե ուզում ես ինձ տան Վանը, Գեթ մի համբույր այժմ տուր (ՀԵ):

բ) Ինձ է հարցնում՝ ընկած դռնեդու՞մ՝ Ու դեռ չի գտնում ճանապարհն իր տան (ՍԿ):

211. Ա. Ընդգծել ըղձական և ենթադրական եղանակի ապառնի բաժները, կազմել դրանց անցյալի ձևերը:

Բ. Գրել նույն բայերի հարկադրական ապառնիի և անցյալի ձևերը:

Որդի՛ս, քեզ ի՞նչ կտակեմ, ի՞նչ կտակեմ, ի՛մ բալիկ,

Որ ինձ հիշես վշտի մեջ ու խինդի մեջ քո գալիք...

Քեզ այնպիսի գանձ կուզեմ ես կտակել հայրաբար,

Որ չի կարող կտակել ուրիշ երկրում ոչ մի հայր,—

Ես քեզ այն եմ կտակում, որին այս մեր մեծ դարում

Փոքրիկ մարդիկ են բանտել ու շղթայել ամպերում:

Քեզ մեր սարն եմ կտակում, որ դուրս բերես սև ամպից,

Որ դուրս բերես շալակած արդարությամբ մեր անբիծ.

Ու կբերես, ի՛մ բալիկ, թեկուզ քո խեղճ թաթիկով

Մեր սարն այս կողմ շուռ կտաս՝ արդարությանդ ուժն է ծով...

Ու երբ բերես, ի՛մ բալիկ, սի՛րտս շիրմից կհանես,

Կբարձրանաս ու սիրտս Ազատն ի վեր կտանես

Ու կթաղես իմ սիրտը ծյունների տակ Մասիսի,

Որ շիրիմում էլ՝ դարավոր հուր կարոտից չմրսի.
Քեզ Մասիսն եմ կտակում, որ դու պահես հավիտյան,
Որպես լեզուն մեր հայոց, որպես սյունը քո հոր տան...

(< Շիրազ)

212. Կազմել 2-ական նախադասություններ, որոնցում ըղձական եղանակի ապառնի ժամանակաձևի բայը արտահայտում է՝

ա. Խոսողի անձնական իղձը, ցանկությունը, խնդիրը խոսելու պահից հետո՝ մի ապառնի ժամանակամիջոցում կատարվելիք գործողության նկատմամբ (Օր.՝ Իմ արցունքով ջրեմ, ցողեմ, Վարդերն՝ կանաչ քո ճամփեքին. Ջահել-ջիվան սիրտս հանեմ, Քցեմ ճանաչ քո ճամփեքին: Բոց է սիրտս. վախենա՛մ թե Ուռքդ այրե՛ս քո ճամփեքին (ՍԿ)):

բ. Կոչ, որով խոսողը դիմում է ուրիշներին՝ որևէ գործողություն կատարելու (Օր.՝ Ապրե՛ք, երեխե՛ք. բայց մեզ պես չապրեք (<Թ)):

գ. Սովորական, կրկնվող երևույթներ, գործողություններ (Օր.՝ Ուռե-նիները նրա՛ համար են, Որպեսզի ցույց տան ջրին ճանապարհ: Ծղրիղներն, անշո՛ւշտ, նրա՛ համար են, Որպեսզի մամլեն մութն իրիկ-նային... Բանաստեղծնե՛րը: Նրա համար չե՛ն, Որ այսպե՛ս Ամե՛ն բան շրջեն աստառի վրա... (ՊՍ)):

դ. Հորդոր, պահանջ, երբեմն հրաման, կոչ՝ խոսողի հետ համատեղ որևէ գործողություն կատարելու վերաբերյալ (Օր.՝ Եվ այս գիշեր խնջու՛ք անենք... Եվ սեղանի վրա դնենք՝ Հասուն պտուղն իմ տանջանքի...(ԳԷ)):

ե. Հորդոր, պահանջ, հանձնարարություն՝ որևէ գործողություն կատարելու վերաբերյալ՝ թող եղանակավորող բառի հետ կամ առանց նրա (Օր.՝ Թող գարունները զան ու չզնան, Թող բեկվի իմ դեմ խորհուրդը մահվան...(ՀԵ)):

զ. Խոսողի մտադրությունը, հաստատ որոշումը ներկային շատ մոտ ապագայում որևէ գործողություն կատարելու իմաստ (հաստատապես կատարվելիք գործողություն) (Օր.՝ Սեղմե՛մ մի կոճակ՝ Եվ մարդկանց հոգում Ծաղիկների պես լույսերը ծաղկեն... Հո՛ւ պ տամ մի կոճակ՝ Եվ ստվերները դառնան ցայտաղբյուր ճառագայթների (ՊՍ)):

է. Ապառնի ժամանակում ենթադրվող, սպասվող, կատարվելիք այնպիսի գործողություն, որի կատարման դեպքում կկատարվի մեկ այլ գործողություն ևս (ըղձականի եղանակային իմաստը հասնում է նվա-

զագույնի կամ չի պահպանվում՝ հատկապես բարդ ստորադասական նախադասություններում և այնպիսի կառույցներում, որոնք բացասում են ըղծականի իմաստը տարբեր շաղկապներով, եղանակավորող և այլ բառերով): (Օր.՝ Որ ծմեռ գա ու ծյուն տեղա, Ես ուզում եմ հա՛րց տալ միայն... (Գէ): Ու տես, որդի՛ս, ուր էլ լինես, Այս լուսնի տակ ուր էլ գնաս, Թե մորդ անգամ մտքիցդ հանես, Քո մայր լեզուն չմոռանա՛ս (ՍԿ)):

ը. Ողջույն, անեծք, բարեմաղթություն, օրինանք (Օր.՝ Աստված ազատի նապաստակի քացուց: Կյանքդ ջրի նման երկարի: Տե՛ր Աստված, դու բարի՛ն կատարես):

213. Կազմել 2-ական նախադասություններ, որոնցում ենթադրական եղանակի բայն արտահայտում է հետևյալ իմաստները՝

ա. ենթադրաբար կատարվելիք գործողություն.

բ. պայմանով կատարվելիք գործողություն.

գ. հաստատապես կատարվելիք գործողություն.

դ. գործողության կատարման հրաման:

Օրինակներ՝

ա) Հավանաբար այսօր անծրև կտեղա: բ) Եթե համաձայն ես, ես նույնպես կգամ ծեգ հետ: գ) Վաղը երեկոյան կգամ ծեգ հետ, կգրուցնեք: դ) Կգտնես՝ս այդ հանցագործին և անմիջապես կծերբակալես՝:

214. Գտնել հարկադրական եղանակի ապառնիի բայաձևերը և կազմել դրանց հարկադրական անցյալի և հրամայական եղանակի ձևերը՝ լրացնելով գծապատկերը:

հարկադրական ապառնի	հարկադրական անցյալ	հրամայական եղանակ
պետք է լսես	պետք է լսեիր	լսի՛ր

– Որդյա՛կ իմ Հելիոս, դու պե՛տք է լսես իմ խոսքերը. արագավազ ծիւն էլ է մտրակ հարկավոր, իմաստուն մարդուն էլ է խրատ պետք...

Լեզուդ փակի տակ պետք է պահես. չպետք է մոռանալ՝ լռել չգիտի նա, ով խոսել չգիտի:

Եթե մեկի բախտը բերում է, չպետք է նախանձես, այլ պիտի ուրախանաս նրա հետ, և նրա հաջողությունը քոնը կլինի...

Չպետք է ամաչես սովորելուց նաև հասուն տարիքում. լավ է սովորել ուշ, քան երբեք:

Պետք է ապրես նրանով, ինչ ունես, իսկ այսօրվա ավելցուկը պահես վաղվա օրվա համար: Պետք է հիշել՝ ավելի լավ է բարիքը թողնել թշնամուն, քան թե բարեկամներից ողորմություն մուրալ:

Ում հետ էլ ստիպված ես գործ ունենալ, պետք է զիջող լինես և հարգալից. չէ՞ որ շունն էլ շոյանք տեսնելիս պոչը խաղացնում է, մահակ տեսնելիս կծում է:

Կոպիտ կերպով չպետք է կտրես բարեկամության թելը. նորից կապելու ագոյց թող:

Պետք է աշխատես դառնալ խելացի և ոչ թե հարուստ. հարստությունից կարելի է զրկվել, իսկ խելքը միշտ քեզ հետ է:

Բամբասկոտին ու շաղակրատին, եթե նունիսկ հարազատ եղբայրդ է, փորձելուց հետո պետք է իսկույն վանես քեզանից...

Եթե փողդ շատ է, չպետք է ուրախանաս, եթե քիչ է, չպետք է տխրես:

Երբեմն նույնիսկ օգտակար է մոռանալ այն, ինչ գիտես...

Այսպե՛ս ասաց Եզոպոսը և հեռացավ:

215. Լրացնել աղյուսակը՝ բացատրելով հրամայական եղանակի բայերի ձևակազմության սկզբունքները (Կ-ն – վերջավորություն):

ԱՆՈՐԴԵ ԴԵՐԱՅ	Հ Ր Ա Մ Ա Յ Ա Կ Ա Ն Ե Ղ Ա Ն Ա Կ			
	Հ Ա Ս Տ Ա Տ Ա Կ Ա Ն		Ա Ր Գ Ե Լ Ա Կ Ա Ն	
	եզակի թիվ	հոգնակի թիվ	եզակի թիվ	հոգնակի թիվ
	ԲԱՅԱԶԵԿ→ ԴՄՔ+Կ-Ն	ԲԱՅԱԶԵԿ→ ԴՄՔ+Կ-Ն	ԲԱՅԱԶԵԿ→ ԴՄՔ + Կ-Ն	ԲԱՅԱԶԵԿ→ԴՄՔ +Կ-Ն
սիրել	սիրի՛ր→ սիր(սեր)+իր	սիրեք→ սիր+եք	մի՛ սիրիր → (մի) սիր+իր	մի՛ սիրեք→ (մի) սիր+եք
զննել				
գթալ				
ժպտալ				
գրվել				
թռչկոտել				
ընկնել				

փախչել				
հանգչել				
նեղանալ				
հագնալ				
կորցնել				
հասցնել				
մեծացնել				
վախեցնել				
ամրացնել				

216. Ա. Ընդգծել հրամայական եղանակի բայաձևերը՝ նշելով ձևաբանական հատկանիշները:

Բ. Գրել՝

ա. թվակազմական հակադիր եզրերը (եզակի ⇄ հոգնակի) (Օր.՝ հիշեցե՛ք – հիշի՛ր):

բ. դրական ձևերի արգելականները (Օր.՝ հիշեցե՛ք – մի՛ հիշեք):

գ. արգելականների դրական ձևերը (Օր.՝ մի՛ հիշիր – հիշի՛ր):

Գ. Կազմել մնացած բայերի հրամայական եղանակաձևերը (Օր.՝ կհանի – հանի՛ր, հանե՛ք, մի՛ հանիր, մի՛ հանեք):

Խոսքն ամենակարող է: Հիշեցե՛ք ժողովրդական առածները՝ «Անուշ լեզուն օձը բնից կհանի», «Լեզվի կծածին դեղ չկա», «Խոսք կա՝ սարի զլուխը կհանի, խոսք կա՝ սարից ներքև կբերի», «Ձուկը թռռով են որսում, մարդուն՝ լեզվով», «Թուրը մեկ մարդ սպանեց, լեզուն՝ մեկ բանակ», «Լավ ասված խոսքը մեռած մարդն էլ կլսի»...

Սովորի՛ր ասելիքդ արտահայտել հակիրճ ու հստակ, բայց առանց աղավաղելու:

Անընդհատ հարստացրո՛ւ բառապաշարդ, որի ամենալավ միջոցը ուշադիր ընթերցանությունն է:

Անծանոթ բառ լսելիս կամ կարդալիս ... օգտվի՛ր բացատրական բառարանից:

Երբեք մի՛ գործածիր այն բառը, որի իմաստը չգիտես:

Աշխատի՛ր խոսել մաքուր հայերենով և խուսափի՛ր ոչ հայերեն բառեր գործածելուց. դրանով դու կպահպանես մայրենի լեզվի անաղարտությունն ու գեղեցկությունը:

Սովորի՛ր ուշադիր լսել դիմացինին: Մինչև վերջ լսի՛ր նրան, հետո առարկի՛ր:

Ընդհանրապես քի՛չ խոսիր քո անծի մասին:

Հարցին հարցով մի՛ պատասխանիր: Մի՛ կրկնիր հարցը, եթե անհրաժեշտություն չկա: Եթե մեկին գաղտնի բան ես ասելու, մի՛ շնջա նրա ականջին... Իսկ եթե խիստ անհրաժեշտ, անհետաձգելի բան ես ասելու, ներողություն խնդրիր ներկաներից և առանձին ասա՛ նրան, ում անհրաժեշտ է:

Խուսափի՛ր ավելորդ, ոչինչ չասող բառեր գործածելուց:

Մի՛ խառնվիր մեծերի խոսակցությանը:

Ձայնդ անտեղի մի՛ բարձրացրու. ընտրի՛ր ասելիքիդ համապատասխան հնչերանգ:

Կա՛մ լռիր, կա՛մ ասա այն, ինչ լավ է լռելուց:

Քի՛չ շտկիր խոսքդ, եթե չես ուզում բախտդ ավերել:

Որևէ մեկին դիմելիս ներողություն խնդրիր, վերջում չմոռանաս շնորհակալություն հայտնել:

Մի՛շտ հիշիր մեծերի խոսքերը. «Առանց մտածելու խոսելն առանց նշանառության կրակել է» (Սերվանտես), «Շատախոսությունը փորձանքի է հասցնում» (Մենադրոս), «Դատարկ ու շատ մի՛ խոսիր, անշնորհք մի՛ ծիծաղիր, անտեղի մի՛ վիճաբանիր» (Ն. Շնորհալի), «Խոսիր, որ քեզ տեսնեն (ճանաչեն)» (Սոկրատես)...

(Ըստ Հ. Հարությունյանի)

217. Դուրս գրել հրամայական եղանակի բայերը և լրացնել աղյուսակները՝

1. Ըստ նշված իմաստային խմբերի.

հրամայական	իմոճառակա սկիզբով	դաժնամեծություն	պատգամ խորհուրդ	կոչ կրակել հրահանգ պախուժ սկիզբով	ծրմոհուն ծրմոսկոյ սկիզբով	ծրմոսկոյ սկիզբով

2. Ըստ ձևակազմության

ԲԱՅԱԶԵՎ		ԽՈՆԱՐՀՈՒՄ		ԲԱՅԱՀԻՄՔ		ՎԵՐՋ-Ն
կանոնակիր	անկանոն	դրական	ժխտական	անկատարի	կատարյալի	
մի՛ կանչիր	–	–	+	+ /կանչ/	–	-իր

Ա. Հանգիստ թող ինձ, ծո՛վ,

Մի՛ կանչիր, գնա՛,

Իմ հոգու ներսում, բա՛վ է, մի՛ մխա,

Ծո՛վ, ես չեմ ուզում, որ դու, դու այրվես,

Ծո՛վ, երբ իմ մեջ ես դու, ես հանգիստ չունեմ,

Երբ իմ ներսում ես, լուռ այրվում եմք մենք,

Եթե ես չայրեմ ալիքներդ, ծո՛վ,

Դու պիտի այրես իմ հանգիստը, ծո՛վ...

Վեր կաց ու գնա՛ և էլ չդիպչես իմ երազներին,

Դու է՛լ չհասնես իմ մերկ լարերին,

Որ... ինձ նվագես...

Ծո՛վ, չնվագես, ինձ չնվագես,

Լսո՞ւմ ես, դու, ծո՛վ,

Ինձ ետ չկանչես,

Վերքս չթրջես, չթրջես ինձ, ծո՛վ...

Թող ես մարդ մնամ,

Ծովի մարդ մնամ,

Բայց մի՛ թող, որ գնամ,

Գամ ու ծով դառնամ...

Վեր կաց ու գնա՛, մի՛ կանչիր ինձ, ծո՛վ,

Մի՛ ճչա... գնա՛...

Փակի՛ր թևերդ, մի՛ գրկիր ինձ, ծո՛վ...

Ինձ ետ մի՛ կանչիր,

Մի՛ տրվիր ինձ, ծո՛վ...

(Ս. Խաչատրյան)

Բ. 1. – Ճշա՛, Թեկուզ ինձ անիծի՛ր, Ու նզովի՛ր, Բայց գեթ մի խո՛սք, Մի բա՛ռ ասա... Ուզում եք՝ սե՛ր կոչեք, Ուզում եք՝ կի՛րք... Միայն թե ինձ լսե՛ք Ու հասկանա՛ք... (ԳԷ): 2. Երկինքն ի վար՝ աստղերի լաց Ու աստղային տխուր զանգեր (ՎԴ): 3. Պարի՛ր, քամի՛, այգում այս մերկ, ոռնա՛ ու լաց ... (ՎՏ): 4. Ահաբեկիչի քրքիջով համառ Մենք կեր ենք նետում անկուշտ անդունդին (ԵԶ): 5. Թե կտրիճ ես դու, աղեղդ ա՛ռ, գնա՛, Զու հոր աշխարհքին տիրություն արա, Զու հոր զանձերը կե՛ր. թողել ես անտեր (ՀԹ):

Գ. 1. Լուսերես աղջիկ ես դու, Ծաղիկ ես դու, Շքե՛ղ մնա, Մաքուր ես, փոքրիկ ես դու, Մանկիկ ես, Ամեն՛դ մնա: Եղնիկ ես ծերպերի տակ, Դուրս մի՛ գա, Կգարկեն քեզ. Կոկոն ես թփերի տակ, Մի՛ բացվիր, կպուկե՛ն քեզ... 2. Գնացե՛ք, ծո՛վ գնացեք, Ծովի՛ն էլ դարդս լացեք, Հառաչս տարե՛ք չորս կողմ, Աշխարհի սիրտը գցե՛ք: Ա՛խ, մենակ մերս թե գա, Չասե՛ք՝ իմ հառաչն եք դուք, Ասե՛ք թե՛ իր աղջկա կարկա՛չն եք դուք... 3. Թող գնամ, ծովը գնամ, Թող կորչե՛մ ծովերի մեջ... 4. Հայրենի՛ երկինք, դու պայծա՛ռ մնա, Արև՛, իմ երկրին հուրհրա հավե՛րժ... Հայրենի՛ ջրեր, դուք զվա՛րթ կանչեք, Դուք կարկաչեցե՛ք, գետե՛ր հայրենի... Հայրենի՛ դաշտեր, ծաղիկներ սիրուն, Դուք կանաչեցե՛ք, ծաղկեցե՛ք նորից... Երկրիս աղջիկներ, քույրե՛ր իմ անգին, Ի՛մ բախտավորներ, դուք ծիծաղեցե՛ք... 5. Արի՛, արի՛, արի՛, Թեկուզ վերջին անգամ, Թեկուզ քայլով դժկամ, Միայն արի՛, արի՛... 6. Հոգնած ծյուները քեզ սպասելով՝ Զո հուր կարոտից հալչո՛ւմ են, արի՛, Սիրող աստղերը մինչև առավոտ ճամփադ նայելով՝ հանգչո՛ւմ են, արի՛... Աշխարհն ինձ համար խենթ մի կանչ է լոկ, Բոլո՛ր ծայներով կանչում է՝ «արի՛»... 7. Լավություն արա ու ջուրը նետի՛ր, լավություն արա ու մի՛ երկմտիր, Թաքուն մի՛ հուճա՛ հատուցում ու վարձ, Նետի՛ր գետե՛րը, նետի՛ր անդարձ... Լավություն արա ու ջո՛ւրը նետիր... 8. Բաց շուրթերդ, խոսի՛ր, անգին, Ժիր դայլալի՛ր, ի՛մ սիրասուն, Թող մանկանա՛ քո շուրթերին Մեր ալեհեր հայոց լեզուն... 9. Սեղա՛ն բացեք, թող խառնվեն վիշտ ու խնդում, արցունք ու երգ... 10. Բայց դու այս օրը հիշի՛ր, հիշեցրո՛ւ նրան, Որպեսզի այրի դու սգավորդ Չդառնաս նաև սգավոր մա՛յր... 11. Տես, թռչնում է մեր լեզուն շուրթերին այն պատանի, Ջավակներդ կորչում են ասֆալտներին այն օտար. Ուժ տուր խամրող մեր բառին, դարծի՛ր ավիշ ու նեկտար, Նրանց երեք ոտքի տակ դարծի՛ր դու հող հայրենի...

Տա՛ր, այնտե՛ղ տա՛ր մե՛ր ոգու նորոգված ուժը անժի՛ր... Արյո՛ւն մղի՛ր, դարձի՛ր սիրտ՝ հայի ցամքող երակին, Երկրից երկիր, ծովից ծով կապի՛ր կամար ու կամուրջ. ժողովրդիս ցանուցիր ա՛ռ թևի տակ ալիքիդ, Երևանի հզո՛ր ծայն, Երևանի անմահ շունչ... 12. Արդեն ուշ գիշեր է, Քնի՛ր, քնի՛ր, Դատարկ են մայթերը, Քնի՛ր, Քնի՛ր... Ա՛խ, սի՛րտ իմ, էլ գուր է, Մի՛ գարկիր էլ...

(Ս. Կասպուտիկյան)

218. Լրացնել գծապատկերը:

Բայեր, որոնք հանդես են գալիս երեք դեմքով	Բայեր, որոնք գործածվում են միայն երրորդ դեմքով	Բայեր, որոնք միայն փոխաբերական կիրառությամբ են երեք դեմքով հանդես գալիս
ազատել	ղողանջել	որոտալ

Ազատել, �ղողանջել, որոտալ, ախտորոշել, ահաբեկել, աղոթել, աճապարել, ամաչել, այցելել, առաջնորդել, արժել, մամռակալել, ճառագել, մակագրել, ճախրել, ծնել, բառաչել, բաբախել, բողբոջել, բորբոսնել, գաղթել, ժառանգել, խոխոջել, ծլել, ծորալ, կաթել, կարկաչել, կեղծել, հաչել, մզլել, նեխել, որդնել, վրնջալ, ծփծփալ, ծխալ, ծխել, ոռնալ, կաղկանծել, մռնչալ, մկկալ, մռլտալ, քջքջալ, դայլայլել, նախագծել, նախագծվել, հետաձգել, հետաձգվել:

219. Տրված վերջավորությունները բաշխեք ըստ եղանակաժամանակային ձևերի կազմության:

	Ա		Բ		Գ		Դ	
	Եզ.	Հոգն.	Եզ.	Հոգն.	Եզ.	Հոգն.	Եզ.	Հոգն.
1-ին դ.	-ի	-ինք	-ա	-անք	-մ	-նք		
2-րդ դ.	-իր	-իք	-ար	-աք	-ս	-ք	-ա, -իր, -ու	-եք
3-րդ դ.	0, -եց, -ր	-ին	-ալ	-ան	0	-ն		

220. Գրել *պոկվել ընկնել* հարադիր բայի դրական և ժխտական խոնարհման առաջին դեմքի բոլոր ձևերը:

221. Գրել՝

ա. *զնալ, վերցնել* բայերի ներկայի բոլոր ժամանակաձևերը.

բ. *մոտենալ, թռչել* բայերի անցյալի բոլոր ժամանակաձևերը.

գ. *փախչել, ցույց տալ* բայերի ապառնիի բոլոր ժամանակաձևերը:

ԲԱՅԻ ԺԱՏՄԱՆ ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԿԱՐԳԸ

222. Լրացնել գծապատկերները (1., 2., 3.) և բացատրել ժխտականի ձևերը կազմելու սկզբունքները:

1.	2.	3.
երգում եմ →	← չեմ տվել	փախե՛ք →
գալիս եմ →	կարդաց →	← մի՛ իջեցրու
← չի մնա	← չզգալուց	մտածել տալ →
պիտի գրեմ →	գրած →	←չպիտի երգեն
← մի՛ ափսոսա	← չպիտի տեսնի	պիտի նայի →
հանդիս պել էինք →	փրկել են →	← մի՛ եղեք
← չէր եղել	← երանի չի տալիս	ցույց տվե՛ք →
ապրել →	ընկնում է →	← մի՛ լինիր
← չի հասնի	←չպիտի կանգ առնեմ	մոտ է գալիս →
կխոսեմ →	կտեսնեի →	← չգրածով
← չգտներ	← չեն դառնալու	հո՛ւյս ունեցիր →

հեռացի՜ր →		գրվելու է →			← մի՛ թռեք
	← չի հարբելու		← թույլ չտվեցին	քչեն- տանեն →	
նայեր →		գնացող →			← չի լռի
	← չսպասենք		← թույլ մի՛ տուր	վերհիշում է →	
հիշելիս →		սիրտ առապ →			← չկարդաց

223. Գրեք ժխտական ձևերը՝ օգտվելով փակագծերում տրված հուշումներից:

1. Կյանքում կան բաներ, որոնք (քերվել – սահմ. եղ. ներկա), Ինչպես (քերվել – սահմ. եղ. ներկա) արյունը սրտից Կամ գույնը վարդից: Կյանքում կան բաներ, որոնք (ներվել – սահմ. ներկա) (ՊՍ): 2. Դե՛, շրթունք բեր, որ (անիծել – ըղծ. ապառնի), Դե՛, բեր բռննցք, պրկված կռուփ, Որ (դառնալ – ըղծ. ապառնի) քինահարույց կրքի խոյանք... (ն): 3. Օ՛, Սուլամի՛թա, Այդպես ամաչկոտ (շուռ գալ – հրամ.) ինձնից... (ն): 4. Նորահաստա՛տ մի սեր և նորաքա՛նդ մի սեր, – Սա մի պատմություն է, որ (հնանալ – սահմ. ապառնի), ինչպես երբևիցե (ենթ. – ապառնի) մահն ու ծնունդը նոր, Լացը երեխայի Ու ծերացած աչքի արցունքոտվելն անլաց... Դերը (սիրվել – հարակատար դերբ.) կամ մերժվածի ես՝ կարող եմ խաղալ նո՛յն հեշտությամբ, Ինչ հեշտությամբ կյանքում պիտի դառնա (Համ զգալ – ենթակայական դերբ.) մարդը՝ լավ գինեգործ, Գույն (ջոկել – ենթակայական դերբ.) մարդը՝ լավ ծաղկագետ: Մերժված ես (լինել սահմ. վաղակատար) Ու (լինել – ենթադրական ապառնի) – երբե՛ք: Եվ ինձ (սիրել – անորոշ դերբ.) – անհնար է նույնքան... (ն): 5. Ես գիտեմ, առասպելն այս նո՛ր (եմ – սահմ. եղ. ներկա),... բայց ասա՛, ես ինչո՞վ Նոր Նո՛յ (եմ – սահմ. ներկա), Եվ ինչով՝ հողը (կորցնել – սահմ. վաղակատար) (Գե): 6. Ինքնասպան (լինել – ենթ. ապառնի) Ո՛չ պարանով այս, ո՛չ այս դանակով. (Դառնալ – ենթ. ապառնի) ջուրն այս օդի կամ գինի, Եվ երգ (գրվել – ենթ. ապառնի) արյան թանաքով... (ն): 7. Անհնարի՛ն է, Անհավատալի՛, Որ այս աշխարհը Քանի՛ մի-

լիոն դար – Ապրել է, Եղել, Եվ դու (ծնվել – սահմ. վաղակատար), Եվ դու... (լինել – սահմ. վաղակատար)– Քանի միլիոն դար – ... Անհնարին է, Անհավատալի՜, Որ այս աշխարհը... Կապրի՜, Կլինի՜, Երբ դու... (ապրել – ենթ. ապառնի), էլ դու ... (լինել – ենթ. ապառնի)... Սակայն ավելի՜ անհավատալի՜ Ու սարսափելի՜ կլիներ, Եթե Դու (ծնվել – ըղծ. անցյալի ապառնի) Եվ (լինել – ըղծ. անցյալի ապառնի) Այս անսկիզբ ու անվե՛րջ աշխարհում... Փա՛ռք տուր և օրհնա՛նք, Որ դու երջանիկ ու բախտավոր ես քանի՜-քանիսի՜ց, Որոնք (ծնվել – սահմ. վաղակատար), (կամ – սահմ. ներկա), (լինել – սահմ. վաղակատար)... Որ փրկվել ես դու Աշխարհ (զալ – անորոշ դերբ. սեռ. հ.) Այդ անհնարին, Անհավատալի՜ Ու մե՛ծ փորձանքից... (ն):

224. Ըստ գծապատկերի վերլուծել բայերը (Որպես օրինակ ընդգծված են՝ 1. մի՛թող (1.) և 2. ապրել էր (2) բայերը):

Գրիգորի հոգին լիքն էր արարման անհանգստացնող, թևավորող մոտիկությունից: Տաղերը երկնելիս ապրել էր ոգեշունչ, վեհացնող պահեր, սակայն արարումն այս հիշեցնում էր փոթորկին նախորդող պահերը՝ ամենաբզկտող, ամենատառապեցնող, ամենավեհացնող, ամենա...: Գրվում է «Մատյանը»: Եվ սպառվել է մոմը կանթեղի մեջ: Եվ սպառվել է արևը արևմուտքում: Եվ հունական Պառնասը տեղափոխվել է Նարեկ, և լազուր երկնքում անընդհատ, անկանգ սավառնում են մուսաները՝ թռչնի թևերով պսակված: Նրանք չեն թողնում՝ Գրիգորը աչքերը գոցի, հանգստանա, կերակրի իր հյուծվող մարմինը, սրբի աչքերը վարագուրող հոգնության շղարշը, մի պահ շնչի խուցերի մեջ չբանտաբլկված դոսի մաքուր օդը: Մուսաները սիրահարված են նրան: Իսկ ում սիրում են մուսաները, նա դառնում է աստվածաշնորհ: «Մատյանի» թերթերը դարսվում են իրար վրա, «Մատյանը» զորանում է, որ սպասող ընթերցողի մեջ առաջացնի այնպիսի մի հաճելի գլխապտույտ, ինչպես լինում է երիտասարդ գինին ըմպելուց հետո: Որ կաչի, համբուրի Սուրբ Գրքի չափ զորավոր սուրբ «Նարեկը»... Եվ բախտավորվել, լցվել մայրության սրբազան ավիշով, ազատվել ցավերից, աչքի լույս ստանալ և լուսավորվել, հերոսանալ... անմահանալ:

«Մատյանը» շուտով պիտի ավարտվեր: Մոմը հանգչելու վրա էր: Արդյոք զգու՞մ էր Գրիգորը, որ «Մատյանի» ավարտումով պետք է ավարտվեր իր կյանքը մոմի նման՝ սպառելով ինքն իրեն: Գրիչը դրեց ներքև. մտածում էր: «Մարդը պարտավոր է մոտենալ Աստծուն: Բայց ինչպե՞ս. մինչև Աստծուն հասնելը՝ երկար, շա՛տ երկար է ճանապարհը, մեղքերից ազատվելու և մաքրվելու ճանապարհը վերջ չունի... Մարդը հզոր է, երբ պայքարում է ուրիշի մեղքերի դեմ, անզոր է սեփական մեղքերը քավելու հարցում: Պետք է հասցնել նրա գիտակցությանը, որ մեկտեղված գեղեցկությունն ու կատարելությունը ի գործու են աստվածության դռները բխելու... Սիրի՛ր մարդուն, քո նմանին: Դրախտը հետմահու մի՛ թող, այլ կառուցի՛ր կյանքի համար: Մի՛ քանդիր, մի՛ ավերիր, մի՛ ամայացրու: Օջախ վառելու համար ամբողջ ծառը մի՛ կտրիր: Ի վերջո՝ մի՛ սպանիր. մեռցնելն անմարդկային արարք է: Ընդհակառակը, հարատև դարձրո՛ւ կյանքը: Մի՛ շնանար: Սիրով մաքրվի՛ր և ոչ թե պղտորվի՛ր: Մի՛ խաբիր, մի՛ շողոթորթիր, որ անկեղծությունը չվիրավորվի: Ապրի՛ր այսպես և Աստված կունենաս, և Աստված կբնակվի քո մեջ»:

Եվ շառաչեց «Մատյանը»՝ ջրվեժի ուժգնությամբ նետվելով մարդկային հոգու խորխորատները: Եվ ընդվզեց «Մատյանը» մարդկային հոգու բարձունքներից երկինք նետվող հրաբուխի նման: Ափսոս, չգիտի Նարեկացին, որ ինքը դառնում է առեղծված, աստվածություն միտող մարդ-արարած, հողածին Քրիստոս... Նա գիտի, որ ինքն անմահ է, հավատացած է, որ գալու է ժամանակը, երբ ընկնելու են սրերը մահ տարածողների, ցիրուցան են լինելու ուտիճ-ցեցերի տարմերն անպատկառ, քանդվելու են ամրոցները ստամբակների... Գիտի՝ բախտավոր ու սիրված չի կարող լինել այն ժողովուրդը, որն իր գոյությունը խարսխում է ստրկացնելու ու գերելու վրա՝ գերելով նրանց և նրանց մտածողությունը: Հարատևելու միջոցը ոչ թե ջարդելու և ավերելու, այլ կառուցելու և արարելու մեջ է: Եվ հավատում է հայ ժողովրդին, քանզի քրտինք թափելը նա գերադասում է արյուն թափելուց: Պաշտպանվելը՝ հարձակվելուց: Աշխատելը կողոպտելուց: Գոյատևելը բնական և բանական արդյունքն է այս ամենի...

Հյուսվեց «Մատյանը»: Սուրբ Գրքի կողքին հաստատապես հանգրվանեց ոչ պակաս զորավոր սուրբ «Նարեկը»: Հայոց մեծերի կողքին հայտնվեց մեծագույնը: Եվ որովհետև հողածին էր, շտապեց և մահը: Սակայն մահը սխալվել էր. Գրիգոր Նարեկացու մահն ու անմահությունը տեղի ունեցան միաժամանակ: Ավարտվեց «Մատյանը», փակվեց վերջին էջը, ու հավիտենապես փակվեցին նաև աչքերը: Հետո անմահությանը գումարվեց նաև սրբությունը: Սրբացավ, դարձավ հայոց և աշխարհի անմահության պանթեոնի հավերժական բնակիչը: Անցնում է նա անմահության ճանապարհը՝ առանց երկնչելու ժամանակից... Միշտ, այսօր և հավիտյան...

(Ըստ Մ. Սարգսյանի)

1. (ապրել էր) 2. (մի՞ թող)

1. ԸՍՏ ԼԾՈՐԴՈՒԹՅԱՆ	Ա			
	Ե		✓	✓
2. ԸՍՏ ԴԵՐԲԱՅԱԶԵՎԵՐԻ	անկախ	Անորոշ		
		Ենթակայական		
		Հարակատար		
		Համակատար		
	կախյալ /ծնաբայ/	Անկատար		
		Ապակատար		
		Վաղակատար	✓	
		Ժխտական		
3. ԸՍՏ ԱՐՏԱՀԱՅՏՈՒԹՅԱՆ ՉԵՎԻ	դիմավոր		✓	✓
	անդեմ			
4. ԸՍՏ ՀԻՄՔԱԿԱՋՄՈՒԹՅԱՆ	անկատարի հիմք		✓	
	կատարյալի հիմք	ցոյական		
		րեական		
		արմատական		✓
	դեբրայական հիմք			

5. ԸՍՏ ՍԵՌԻ ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԿԱՐԳԻ	ներգործական		✓	✓
	կրավորական			
	չեզոք			
6. ԸՍՏ ԿԱԶՄՈՒԹՅԱՆ	պարզ		✓	
	ածանցավոր	սոսկածանցավոր		✓
		պատճառական		
		կրավորական		
		բազմապատկական		
7. ԸՍՏ ԵՂԱՆԱԿԻ ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԿԱՐԳԻ	սահմանական	ներկա		
		անցյալ անկատար		
		ապառնի		
		անցյալի ապառնի		
		վաղակատար		
		անցյալի վաղակա- տար	✓	
		անցյալ կատարյալ		
	ըղծական	ապառնի		
		անցյալի ապառնի		
	ենթադրական	ապառնի		
		անցյալի ապառնի		
	հարկադրական	ապառնի		
		անցյալի ապառնի		
	իրամայական			✓
8. ԸՍՏ ԴԵՄՔԻ ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԿԱՐԳԻ	1-ին դեմք			
	2-րդ դեմք			✓
	3-րդ դեմք		✓	
9. ԸՍՏ ԺԱՄԱՆԱԿԻ ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԿԱՐԳԻ	ներկա			
	անցյալ		✓	
	ապառնի			✓
10. ԸՍՏ ԹՎԻ ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԿԱՐԳԻ	եզակի		✓	✓
	հոգնակի			
11. ԸՍՏ ԺՆՏԱՄԱՆ ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԿԱՐԳԻ	հաստատական		✓	
	ժխտական			✓

12. ԸՍՏ ԿԵՐՊԻ ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԿԱՐԳԻ	կատարվող		
	կատարված	✓	
	կատարելի		✓
13. ԸՍՏ ԽՈՆԱՐՀՄԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ՀԵՏ ՈՒՆԵՑԱԾ ՀԱՐԱՔԵՐՈՒԹՅԱՆ	կանոնական	✓	
	անկանոն		✓
	պակասավոր		
14. ԸՍՏ ՇԱՐԱՀՅՈՒՍԱԿԱՆ ԿԻՐԱՌՈՒԹՅԱՆ (նաև կապական կառույցներով)	պարզ ստորոգյալ	✓	✓
	բուն գործածությամբ		
	փոխանվանական գործածությամբ		

ԵՐԿՐՈՐՐԱԿԱՆ ԲԱՂԱԴՐՅԱԼ ԺԱՄԱՆԱԿԱԶԵԿԵՐ

225. Դուրս գրել երկրորդական բաղադրյալ ժամանակաձևերը՝ անվանելով դրանք և նշելով, թե գլխավոր ժամանակներից որի հարաբերությամբ են ցույց տալիս գործողությունը (Օր.՝ տեսած է լինում –1. նախորդող ներկա 2. անկատար ներկայի հարաբերակցությամբ՝ տեսնում է):

Ա. 1. Արշալույսից առաջ քունն ավելի խորն է: Նահանջած են լինում մղձավանջներն արդեն (ՊՍ): 2. Եթե տեսած լինեիք ոսկով բեռնված էշ, չափտի որ կարծեիք՝ ոսկյա էշ էր... Եթե տեսնելիս լինեք էշ, որ դիպում է կրում, մի՛ ասեք, որ կրթված էշ է. դա միայն դիպում կրող էշ է: Եթե էշ տեսնելու լինենք Երուսաղեմում, չմտածե՛ք, որ սուրբ էշ է, դա միայն էշ է սուրբ քաղաքում (հայկական):

Բ. 1. Այդ ժամանակներում այդ քաղաքում մի այսպիսի սովորություն է լինում. եթե մեկը մեռնելիս է լինում, բարեկամներին ոչ թե մեռելի տերն է հայտնելիս լինում, այլ ծխատեր քահանային են հայտնելիս լինում, սա էլ բարեկամներին՝ թե իմացած եղեք...: 2. «Հայր, ես միտք չունեմ աղջիկ ուզելու, իսկ եթե ուզելու լինեմ, պետք է հոր ու մոր ծնունդ չլինի»: Թագավորը հարցուփորձ է անում, բայց ոչ մեկը որդու ուզածի նման աղջիկ ոչ տեսած է լինում, ոչ լսած: 3. Պառավը զարմա-

ցավ. «Ո՞վ պիտի արած լինի այս բանը. գուցե մեկը մտած լինի և թաքնված»: 4. «Մենք որ կթելու լինեինք, քո միակ այծը չէինք կթի»: 5. Սրան անպատճառ հայրս ուղարկած կլինի, բայց ինձ տեսնելիս սառը եղավ... 6. Շատ հին ժամանակներում Մասիս սարի մյուս երեսին ապրելիս է եղել մի թագավոր: 7. Ես արդեն մեռած կլինեի, եթե Արսենի հուսատու հորդորները չլինեին, և եթե թույլ տալու չլինես մեր գնալը, իմ հուսահատվելն ու մեռնելը միասին կլինեն:

(Ըստ Ղ. Աղայանի հեքիաթների)

Գ. 1. Ես վաղուց մեռած կլինեի, եթե այդ հրաշագեղ թագուհին ինձ հույս տված չլիներ, ու պիտի հույսով ապրելու լինեմ: 2. Դու էլ լսած կլինես, որ ես արհեստին մեծ նշանակություն եմ տալիս: 3. Երբ դուրս գալու կլինենք, և կտեսնեք, որ ոչինչ չեք տեսնում, փակեք ձեր աչքերը: 4.— Պապի՛, — հարցրեց երիտասարդը, — դու անպատճառ տեսած կլինես թևավոր ձին կամ պիտի որ լսած լինես: — Եթե պատահած էլ լինեմ Պեգասին, վաղուց, շատ վաղուց կլինեմ պատահած: 5. Տխրած պիտի լինի մեր քույրը: 6. Արդյոք այդ կռվողների մեջ եղել է մեկը, որ Վուրդի նման սիրահարված լիներ, և կամ օրհնությունով նրա մեջ ձգած լիներ Աննմանի սերը: 7. Եթե նրանց բերելու համար ուղարկելու լինես մեկին, կպատվիրես, որ նա այդ ճամփով գնա քսան օր: 8. Արևամանուկը պետք է վեր կացած լիներ: 9. Նա անշարժ է, կարծես թմրած լիներ կամ մրափած:

(Ըստ Ղ. Աղայանի հեքիաթների)

226. Կազմել՝

Ա. *Տեսնել* և *ժպտալ* բայերի սահմանական եղանակի գլխավոր և երկրորդական բաղադրյալ ժամանակածևերը (7 և 21). բացատրել վերջիններիս կազմության սկզբունքները:

Բ. *Աշխատել* և *թռչել* բայերի ըղծական, պայմանական և հարկադրական եղանակների գլխավոր և երկրորդական բաղադրյալ ժամանակները (յուրաքանչյուրում՝ 2 և 6). բացատրել վերջիններիս կազմության սկզբունքները:

Գ. *Գնալ, վազել, սպասել, ժպտալ* բայերի հրամայական եղանակի գլխավոր և երկրորդական բաղադրյալ ժամանակները (1 և 3). բացատրել վերջիններիս կազմության սկզբունքները:

227. Լրացնել գծապատկերը և բացատրել՝ քերականական ինչ հատկանիշներով են տարբերվում և նմանվում հակադրվող զույգերը. ի՞նչ են ցույց տալիս երկրորդական բաղադրյալ ժամանակների անդեմ և դիմավոր բաղադրիչները:

սովորում եմ →	← սովորելիս եմ լինում – սովորած եմ լինում – սովորելու եմ լինում
ապրելու ես →	
	← գնալիս է եղել – գնացած է եղել – գնալու է եղել
տե՛ս →	
	← քնելիս կլինեմ – քնած կլինեմ – քնելու կլինեմ
պիտի անցնենք →	
	← սիրելիս պիտի լինեք – սիրած պիտի լինեք – սիրելու պիտի լինեք
մոռացանք →	
	← մեռնելիս էինք լինելու – մեռած էինք լինելու – մեռնելու էինք լինելու
գրկել էի →	
	← երազելիս լինեիք – երազած լինեիք – երազելու լինեիք
կդառնայի →	
	← հասնելիս էին լինում – հասած էին լինում – հասնելու էին լինում
բաժանվեն →	

228. Գրել *տեսնել, ծնվել* բայերի երկրորդական բաղադրյալ ժամանակների եզակի առաջին դեմքի բոլոր ժամանակաձևերը:

ԱՆԿԱՆՈՆ ԵՎ ՊԱԿԱՍԱԿՈՐ ԲԱՅԵՐ

229. Որոշել անկանոն բայերի կազմությունը և նշել, թե դրանք որ ձևերում են անկանոնություն դրսևորում:

ա) Ասել, բերել, գարկել, ուտել.

բ) Անել, դնել, տանել, ելնել, առնել, տեսնել, թողնել, լինել.

գ) Գալ, լալ, տալ.

դ) Դառնալ, լվանալ, (վեր) կենալ:

230. Բացատրել վերևում տրված բայերի հիմքակազմությունը և լրացնել գծապատկերը:

ՊԱՐԶ ԱՆԿԱՆՈՆ ԲԱՅԵՐ			ՍՈՍԿԱԾԱՆՑԱԿՈՐ ԱՆԿԱՆՈՆ ԲԱՅԵՐ				
Ներկայի հիմք	կատարյալի հիմք		Ներկայի հիմք	կատարյալի հիմք			
	նույն- արմատ	տար- արմատ		նույնարմատ			տար- արմատ
				ռ/րծ հերթագ- մբ	ն/ր, ն/ց հերթագ- մբ	արմատա- կան	

231. Ղուրս գրել անկանոն բայերը և նշել ձևաբանական հատկանիշները: Ո՞ր ձևերում են դրանք անկանոնություն դրսևորում:

Ա. 1. Ինչո՞ւ է նա այդպես լալի՜ս... Ու մոլորված գնում-գալի՜ս...
 Գուցե նրա հե՛րթն է գալիս Զգալու, որ կյանքը, ավա՜ղ, Հաճախ նաև վիշտ է տալիս... (Գէ): 2. Եղի՛ր թեկուզ անտե՛ր, անտո՛ւն, Բայց ինքնիշխան՝ երգ գրելիս, Մուրա՛ թեկուզ ողորմությո՛ւն, Բայց մի՛ լինիր ... ողորմելի՜ (ն): 3. Երբեմն, հոգնած գործերից խառնակ, Այնպե՛ս եմ ուզում անտարբեր դառնալ... Թողնել ամեն ինչ ու մե՛ր տուն դառնալ.. (ն): 4. Ծո՛վ, դու, իմ ցասումն առած կրծքիդ տակ, Գազազում ես խենթ, որ քեզ նեղել են, Թվում է՝ ողջը կտաս ոտքի տակ, Կքանդե՛ս, ինչ կա և ինչ եղել է (ն): 5. Ե՞րբ է գետը կոչվում ազատ,– Երբ, լեռներից իջնելուց զատ, Քարերն իրար տալուց հետո, Ղաշտ ու հովիտ գալուց հետո, Փոխած իր վարքն ու իր ճամփան՝ Խոնարհ տրված բահին մարդու, Մեկ կարկաչում է նա արտում, Մեկ թեքվում է, ջրում ածում (ն): 6. Ի՛նչ միտք ասես Նրա իմաստուն գլխում չի ծագում, Բացի այն պա՛րզ ու հասարա՛կ մտքից, Թե կարելի՛ է և պե՛տք է նաև Խնծորը... ուտել (ն): 7. Ո՞վ կտա ինձ Առավոտներն իմ մանկության. Ո՞վ կտա ինձ ... զգացումը առավոտի (ն): 8. Զգո՛ւյշ խոսիր Հայաստանում,– Այստեղ ամեն զգաթ ու ծոր Արծազանք է տալիս հզոր Եվ քո խոսքը հեռո՛ւ տանում...(ն): 9. Ղու, որ աշխարհի մեղքերը բոլորը Քո ուսին առել, Այդ բեռից ծալվել, հալվել, ծավալվել Ու դարձել էիր ամեհի մի ծով, Որ տառապանքի ալեբախությամբ Ինքդ քեզ գտես, Ղարձնես ցողի մաքուր ավազան, Ղարձնես լույսի անթախիծ ծփանք.– Արդ սատա՛ր եղիր, Օգնական ինձ լե՛ր, Քանզի դեռ պղտոր ալիքի նման Զարկվում քարեքար

Ու չեն կարենում մաքրության հասնել (ՎԴ): 10. Եկե՛ք, խնդրեմ, եկեք այսօր ու դարձեք ինձ սեղանակից, Օգտվելով իմ բարենպաստ եղանակից, Եկեք այսօր ուզածիս պես ուրախանանք, ուտենք-կխմենք... (ՊՍ): 11. Ե՛լ, բա՛ց սիրո մեր ճամփան, Ինձ մի՛ թողնի սրտախոց, Ի՛նձ բեր Բինգյոլն իմ հայոց... Ղարծի՛ր սանդուղքն երագիս...(<Շ): 12. Թե ուզում ես ինձ տան Վանը, Պեթ մի համբույր այժմ տո՛ւր (ն): 13. Երբ իմ կարիքը չեն զգում մարդիկ, մոտս չեն գալիս, Չեն խոսում, ես էլ իմ տենդի հետ եմ առնում ու տալիս, Երբ վերջին անգամ հոգիս ելնում է, բերանս հասնում, Ջուր տվող չկա, ի՛մ հոգնած բիբեր, լոկ դուք եք լալիս (Ռուդաքի):

Բ. Մեկն ասում է.

Կա՛ց, ես էլ գամ,
Ինչ որ ունեմ՝ քեզ պիտի տամ,
Անգին քարեր, գինդ ու գոհար,
Որ սարերից բերում եմ վար,
Կանգնի՛ր, գթա՛, ի՛մ սրտակից,
Երբ դու ելար ամպի տակից,
Ճերմակ կուրծքդ հովին տալով,
Սիրտս զարկեց փրփրալով...
Բա ի՞մ, բա ի՞մ,– մյուսն ասավ,-
Ա՛խ, այն պահից, երբ քեզ տեսա,
Էլ քուն չունի աչքն էլ սրտիս...
Ի՞նչ եմ անում գինդ ու գոհար...
Ու գալիս եմ, զգվում եմ խենթ,
Վտակ դառնում, դառնում եմ գետ,
Գոչգոչում եմ, կանչում հավետ,
Թե մեզ բախտը ուր էլ տանի,
Մեզ մահն ինքն էլ չի բաժանի:

(<. Շիրագ)

232. Ընդգծել տվյալ գործածություններում անկանոնությունը դրսևորած անկանոն բայաձևերը և գրել դրանց ելակետային ձևերը:

1. Ե՛լ, ա՛ռ սիրտը մեր Ու քո բռունցքի ամրությամբ զորեղ Քամի՛ր շուրթերիդ: 2. Եկար ու թև տվիր դու իմ ներշնչանքին, Սրտիս երագ

տվիր, երգիս՝ ոգի... Ու երբ հեռու եղա, ու երբ մենակ եղա, Ու երբ թախծեց հոգիս լուռ ու տրտում, Դու կարծես ծուխ դարձար հայրենի տան վրա... 3.... Ու մեր ճամփին հեռու Դեռ կարող էր լինել մորիկ ու ծյուն, Տո՛ւր ինձ ձեռքդ փոքրիկ, ապավինիր սիրուս ...: 4. Ու ես ասում եմ. – Կանգնի՛ր, առավո՛տ, Ես էլ եմ գալիս, Այնպես է թվում, թե հեռու-հեռվից Ինձ ձայն են տալիս... Այդ կանչերի մեջ մի կորած, հեռու Աշխարհ է լալիս: 5. Տատկա ելել, չոթել լուսնի դեմ, Աղոթք է անում: 6. Քեզ կառնեմ ձեռներս, կելնեմ, Խոցոտ է, ա՛խ, շատ է խոցոտ Սրտիկը սիրուտեր մարդու, Ով էլ գա ու դեմս ելնի, Իմանամ մեռնելս, կելնեմ... 7. Ե՞րբ է գարունն այս դառնալու ամառ, Որ խաղաղ զարկի սիրտն իմ խենթացած: 8. Մի մահահոտ հողմ է շրջում, Բացում երախն իր խժալուր: Եվ բոցը նորից դառնում է մորմոռ Ու անշեջ կրակ: 9. Իմ կարոտը դարձել շշուկ, Կանչում էր, որ գայիր: 10. Վերջերս հաճախ երազներիս մեջ Սև կարապներ եմ տեսնում, սիրելի՛ս... Դա լինում է միշտ, երբ քնից առաջ Ես քո մասին եմ խորհում, սիրելի՛ս: 11. Տա՛ր ինձ, տա՛ր ինձ, քամի՛... Սակայն ի՞նչ ես անում. Իմ խե՛նթ քամի, այս ո՞ւր, ինձ ո՞ւր բերիր: 12. ...Քեզ, որ ողջ կյանքում տարա իբրև ցավ, իբրև առեղծված Ու պահ տվեցի իմ երազներին... Բայց քամին հանկարծ ճակատիս դրեց մատներն իր տխուր Եվ ասաց. այդ ո՞ւր, ի՞նչ հիմար, ի՞նչ խենթ: 13. Ես ի՞նչ եմ ուզում, որ բերես դու ինձ... Ոչինչ... Ա՛խ, միայն ոչինչ չտանես... Չտանես, Քո խենթ հողմերին չտաս... 14. Եվ այն խոսքերը, Որ երբևիցե չեմ ասի նրան, Շուրթերիս վրա մեռնում են դանդաղ: 15. Ու ես ուզում եմ մինչև վերջ հարբել Եվ գալ հողմի հետ, քո դուռը բանալ, Քեզ նորից անել հեզ ու հպատակ, Եվ արցունք տեսնել աչքերին քո ջինջ... 16. Վաղը կգամ, Քեզ համար Չասված խոսքեր կբերեմ: Վաղը կգամ, Ափիդ մեջ կդնեմ սերն իմ վերջին: 17. Լեռան լանջից նայում եմ քեզ, ե՛լ Հայաստան... 18. Ե՛կ, շնորհդ տուր. Տո՛ւր քո ցողն առատ Արմատին բարու, Դարձիր լույս ու շող Եվ զինու հրաշք:

(Վ. Դավթյան)

233. Ընդգծել պակասավոր բայերը և նշել ձևաբանական հատկանիշները: Ինչո՞ւ են դրանք ժամանակակից հայոց լեզվի տեսակետից անկանոն համարվում:

1. Որտեղի՞ց եկանք և ո՞ւր ենք գնում, Երեկ չկայինք, վաղը չենք լինի... (ՎԴ): 2. Չմռան մեջ էիր... ամառն, ի՞նչ գլխարկ, Քո ծմեռային

շրջագգեստն էր տաք: Ամառվա մեջ ես... և ծմեռը, տե՛ս, Քո ամառային գլխարկն է կարծես (ն): 3. Չեռքերիս հետ նրա մեջ Սիրտս էլ լվանամ, Առաջվա պես մաքրվեմ և Ազնվանամ (ն): 4. Բարությունս մատաղ արիք, Ինձ կոչեցիք չար ու չկամ... Պերեզմանիս դեռ չեմ հասել, Կյանքիս մեջ էլ արդեն չկամ (ն): 5. Չգիտեմ՝ այս ի՞նչ է կատարվել, Այս ի՞նչ է պատահել, չգիտեմ...(ն): 6. Չտանես, Քո խենթ հողմերին չտաս, Ու ես ամեն ինչ կունենամ կյանքում (ն): 7. Դեռ քիմքիս վրա անհայտ խմիչքիդ մրուրն է մթին, Ու դեռ չգիտեմ՝ անիծում եմ քեզ, թե լուռ աղոթում (ն): 8. Ու երբ ինձ մարդիկ հարցնեն. «Ի՞նչ արժի», Կպատասխանեմ արդեն ո՛չ թե ես, Այլ այն խաղալիք աղջիկը: «Դատա՛րկ բան է,– կասի,– Ընդամենն արժի մի ... անցած մի կյա՛նք» (ՊՍ): 9. Ցո՛ւյց տվեք գիծը հիասթափությա՛ն, Եվ հուսանք, Որ գեթ չի ունենա ձեռն կայծակի (ն): 10. Գիտե՛մ, ջա՛նս, Զուր ես կրկնում. Բայց գիտեմ և այն, Ինչ դո՛ւ չգիտես...(ն): 11. Տատս սև բուրդ է գետնում լվանում, Բայց ջուրը խփում, ալիք է տալիս Ու բուրդը տանում (ՎԴ): 12. Մեկով սեր ես խոստանում, կանչում ինձ գահից, Մեկով այնպես ես խստանում, որ վախում եմ մահից (ՀՇ): 13. Դու շրթունքներ ունես վարդի, Այտեր ունես վարդ ու կաթի... Ավա՛ղ, և քար մի սիրտ ունես Եվ ... աչիկներ գեղեցիկ (ՀՇ):

234. Համեմատեք արժեմ (արժեյ) – արժենալ, գիտեմ – գիտենալ (իմանալ), լվալ – լվանալ, ունեմ – ունենալ, ցանկալ – ցանկանալ, ուզել – ուզենալ, հուսալ – հույս ունենալ, լվալ – լվանալ – լվացնել բայազուգերը: Նրբիմաստային և ծեղկազմական ի՞նչ տարբերություններ ունեն:

235. Դուրս գրել բայերը և լրացնել գծապատկերը:

Կանոնավոր բայեր	անկանոն բայեր	պակասավոր անկանոն բայեր

Ա. 1. Ու ես աչքերս բացի, դու չկայիր մեր բակում, Այդ նշենին էր ծաղկած իմ լուսամուտը թակում (ՎԴ): 2. Հավատում էի, գիտեի հաստատ, որ այս աշխարհում Դու ինչ-որ մի տեղ ապրում ես ու կաս, Բայց չգիտեի, որ մոտ ես այդքան ու հենց այս գարուն Հայտնվես պիտի ու գարնան հետ գաս... Եկել ես ահա ու բերել նորից գաղտնիքն ու լացը, Որ գիտեն այնպես տրտմորեն լացել, Եվ ի՞մն է ասես լեռներում կորած այն քարանձավը, որի գաղտնիքը ոչ ոք չի բացել: Ի՞մն է հեքիաթի ցայգածաղիկը, այն ծաղիկը լուրթ, Որի ծաղկումը չի տեսել ոչ ոք (ն): 3. Եվ այն, ինչ դու ես ինձ տվել, Ո՛չ կարոտ է, Ո՛չ թախիծ է Ու ո՛չ էլ սեր... Ուրիշ է սա, Ի՞նչ անեմ ես... (ն): 4. Բայց դատ չունեմ ես քո դեմ ու ռիս չունեմ ես բնավ, Քանզի տեսնում եմ ահա – վիրավոր ես ու տրտում, Քանզի գիտեմ, որ աշնան գիշերներն այս խոնավ Քրքրում ես ինքդ քեզ ու ինքդ քեզ բզկտում (ն): 5. Քաղաքը թողինք, թողինք ներքևում տրտմությունը գորշ... (ն): 6. Մենք կա՛նք-չկա՛նք, աշխարհը կա ու կմնա, Եվ մեզանից հետք ու անուն էլ չի մնա. Երբ չկայինք, աշխարհը բան չէր կորցրել, Երբ չլինեք, նա էլի նույնը կմնա (Օմար Խայամ): 7. Գիտեմ՝ դու գիտես աստղերի լեզուն, Բայց ես չեմ փոխի քո ողջ աստղավետ Երկինքը երկրիս մի բուռ հողի հետ (ՀՀ): 8. Սիրածներիցս ոչ մեկը Չարժեր ոչ մի արցունքիս, Եվ թխիկը, և՛ շեկը Ավերեցին բերդ հրգիս (ն): 9. Տե՛ս, ծառե՛րը այս նորուղեշ. նրանք մեզ հետ հասակ առել, Մեր դարոցի ծանոթ ճամփին հով են արել մանուկ մի օր, Հիմի սիրո մեր գաղտնիքին հովանի՝ են արդեն դարձել, Ե՛կ, թափառե՛նք Երևանի սիրո ճամփա փողոցներում (ՍԿ): 10. Ես քիչ եմ տվել՝ առածիս դիմաց, Քեզ, ի՞մ ժողովուրդ, նվիրել եմ քիչ, Քիչ եմ տոկացել քո կյանքի համար, Չոհասեղանիդ չեմ բերել ոչինչ (ն):

Բ. 1. Չգվում է վեր, որ բարձրանա, որ գլուխը մի կերպ հանի Քար ու ժայռից ու երևա՛, ու երևա՛ Երևանին, Ասի՛ նայի՛ր, եղե՛լ եմ, կա՛մ ու կլի՛նե՛մ, ինչ էլ լինի... (ՍԿ): 2. Ելավ, կանգնեց կենդանի, ոգիացա՛վ, բարձրացա՛վ, Տարա՛վ, տարա՛վ ետևից մի ողջ, անխոնջ ժողովուրդ, Դավիթ դարձավ ու Միեր, դարձավ ոգի ու խորհուրդ, Չարկեց, զարկեց Անիի պատերի տակ բարկացայտ (ն): 3. ... Թող Սասունն իր պարը պարի՛, Իսկ դու դեռ մի՛ ծափահարիր, Այլ հասկացի՛ր, թե այս պարով.. Մեկ խնդալով ու տաս լալով Սասունը քեզ ի՛նչ է ասում... Հեյ վա՛խ, Աշ-

նակ տեսած լա՛ո, Թե տեսնեիր մի օր Սասուն... (ԳԷ): 4. Մեկ զարկելով, տաս զարկվելով՝ Թողի՛ն Սասնա զմրուխտ սարեր... Եկա՛ն, դրին քարը քարին, Դուշմանն եկավ, խառնեց իրար, Ողջ ու մեռել ջոկ-ջոկ արին, Դուշմանն եկավ խառնեց իրար (ն): 5. Որքան ցավեր տվին, առան, Որքա՛ն սևե՛ր, սևե՛ր, սևե՛ր, Տարիներս, տարիներս, Որքան չասված խոսքեր տարան... Ո՛ւր գնացին, ինչպե՞ս անցան Քար քրքրող, երկինք խմող Տարիներս, տարիներս... (ՀՍ): 6. Ես էլ եկա, հասա արդեն ի վերուստի սահմանին, Պատասխան եմ տալու արդեն Տիեզերքի Անմահին... (ՍԽ): 7. Հին օրերիս հուշերն առած՝ Հրաժեշտ եմ տալիս արտիս: Արևն օրը տուն է տանում, Քուն է բերում սարին, արտին, Ցրտահերկ եմ արդեն անում՝ Աչքս հառած ծյունոտ հանդին (ն): 8. Մայրը խաչ է դառնում ահա, Խաչքարվում է դարին ի պահ... Պահը դար է դառնում ասես Խաչակերտված քարի վրա (ն): 9. Աստծու առջև մեղանչեցի,– Մորս հոգին դեմս ելավ... Ասաց՝ Հիշի՛ր մորդ, որդի՛ս, Ու չի դառնա ճամփեդ փշոտ (ն):

ՏԵՂԱՇԱՐԺԵՐ ԽՈՆԱՐՀՄԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ

236. Ըստ գծապատկերի բացատրել անկանոն բայերի սահմանական եղանակի անցյալ կատարյալի խոնարհման ենթահամակարգում առկա տեղաշարժերը՝ նշելով զարգացման միտումը: Ինչո՞ւ աններածանց *ուտել, գալ* և ներածանցավոր *ելնել, առնել, լինել, տանել, տեսնել, վեր կենալ* անկանոն բայերը գծապատկերում տեղ չեն գտել:

ԱՍԵԼ	ասի // ասացի	ԱՆԵԼ	արի // արեցի
	ասիր // ասացիր		արիր // արեցիր
	ասինք // ասացինք		արինք // արեցինք
	ասիք // ասացիք		արիք // արեցիք
	ասին // ասացին		արին // արեցին
ԲԵՐԵԼ	բերի // բերեցի	ԴՆԵԼ	դրի // դրեցի
	բերիր // բերեցիր		դրիր // դրեցիր
	բերինք // բերեցինք		դրինք // դրեցինք
	բերիք // բերեցիք		դրիք // դրեցիք
	բերին // բերեցին		դրին // դրեցին

ԶԱՐԿԵԼ	զարկի // զարկեցի	ԹՈՂՆԵԼ	թողի // թողեցի
	զարկիր // զարկեցիր		թողիր // թողեցիր
	զարկինք // զարկեցինք		թողինք // թողեցինք
	զարկիք // զարկեցիք		թողիք // թողեցիք
	զարկին // զարկեցին		թողին // թողեցին
ԲԱՑԵԼ / ԲԱՆԱԼ	բացի // բացեցի	ԴԱՌՆԱԼ	դարձա // դառա
	բացիր // բացեցիր		դարձար // դառար
	բացինք // բացեցինք		դարձա՛վ // դառա՛վ
	բացիք // բացեցիք		դարձանք // դառանք
	բացին // բացեցին		դարձաք // դառաք
ԼԱԼ	լացի // լացեցի		
	լացիր // լացեցիր		
	լացինք // լացեցինք		
	լացիք // լացեցիք		
	լացին // լացեցին		
ՏԱԼ	տվի // տվեցի		
	տվիր // տվեցիր		
	տվինք // տվեցինք		
	տվիք // տվեցիք		
	տվին // տվեցին		

237. Ա. Ըստ գծապատկերի բացատրել անկանոն բայերի հրամայական եղանակի խոնարհման ենթահամակարգում առկա տեղաշարժերը՝ նշելով զարգացման միտումները¹:

¹ Պայմանական նշանը՝ // օգտագործվում է զուգաձուլությունների առանձնացման համար, ըստ որում կանոնական՝ նորմայով սահմանված տարբերակի կողքին երկրորդը կարող է լինել համազոր, հնացած, հնաբանություն դարձող, խոսակցական, մեթոդիկ կամ ոչ հանձնարարելի:

Բ. Լրացնել բաց թողնված վանդակները՝ ամբողջացնելով անկանոն բայերի հրամայական ձևերի կազմության հարացույցը:

	ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ			
	ՀԱՍՏԱՏԱԿԱՆ		ԱՐԳԵԼԱԿԱՆ	
	ԵԶԱԿԻ ԹԻՎ	ՀՈԳՆԱԿԻ ԹԻՎ	ԵԶԱԿԻ ԹԻՎ	ՀՈԳՆԱԿԻ ԹԻՎ
ԱՍԵԼ		ասե՞ք // ասացե՞ք		մի՛ ասեք // մի՛ ասացեք
ԶԱՐԿԵԼ	զա՛րկ // զարկի՛ր	զարկե՞ք // զարկեցե՞ք	մի՛ զարկ // մի՛ զարկիր	
ՈՒՏԵԼ			մի՛ կեր // մի՛ ուտի // մի՛ ուտիր	մի՛ կերեք // մի՛ ուտեք
ԲԱՅԵԼ	բա՛ց // բացի՛ր		մի՛ բաց // մի՛ բացիր // մի՛ բանար	մի՛ բացեք // մի՛ բանաք
ԵԼՆԵԼ	ե՛լ // ելի՛ր		մի՛ ել // մի՛ ելիր // մի՛ ելնիր	մի՛ ելեք // մի՛ ելնեք
ԱՆԵԼ			մի՛ արա // մի՛ անիր // մի՛ անի	
ՂՆԵԼ			մի՛ դիր // մի՛ դնիր	մի՛ դրեք // մի՛ դնեք
ԹՈՂՆԵԼ			մի՛ թող // մի՛ թողնիր	մի՛ թողեք // մի՛ թողնեք
ԱՌՆԵԼ			մի՛ առ // մի՛ առնիր	մի՛ առնեք // մի՛ առեք
ԼԻՆԵԼ			մի՛ եղիր // մի՛ լինիր	մի՛ եղեք // մի՛ լինեք
ՏԱՆԵԼ			մի՛ տար // մի՛ տանիր	մի՛ տարեք // մի՛ տանեք
ՏԵՍՆԵԼ			մի՛ տես // մի՛ տեսնիր	մի՛ տեսեք // մի՛ տեսնեք

ՉԱԼ	եկ // արի՛	եկե՛ք // արե՛ք	մի՛ արի // մի՛ եկ // մի՛ գա // մի՛ գար	մի՛ եկեք // մի՛ արեք // մի՛ գաք
ԼԱԼ	լա՛ց // լացի՛ր		մի՛ լացիր // մի՛ լաց // մի՛ լա // մի՛ լար	մի՛ լացեք // մի՛ լաք
ՏԱԼ				մի՛ տվեք // մի՛ տաք
ՂԱՌՆԱԼ			մի՛ դարձիր // մի՛ դառնա	մի՛ դարձեք // մի՛ դառնաք
ՎԵՐ ԿԵՆԱԼ			մի՛ վեր կաց // մի՛ վեր կենա	մի՛ վեր կացեք // մի՛ վեր կենաք

238. Փակագծերում տրվածներից ընտրել կանոնական՝ հանձնա-
րարելի ձևերը՝ միաժամանակ բացատրելով խոնարհման համակար-
գում առկա տեղաշարժերը. խոնարհման ո՞ր հարացույցներում են
դրանք արձանագրվում:

Ա. 1. Էլ (մի՛ զարկ, մի՛ զարկի, մի՛ զարկիր). փախչելու ճար-հնար չու-
նեն, Քո քմայքոտ հմայքի վիրավորն եմ ես: 2. Մեր փողոցով էլ (մի՛
անցնի, մի՛ անցնիր, մի՛ անցի, մի՛ անցիր) դու, սիրելիս... Հազարանուն
ակունքներից բխած գետ եմ հորդառատ, Ճահիճների մեջ (եմ կորչում,
եմ կորում). ծով տանող հունս չունեն: 3. Աշխարհը (սառչել է, սառել է),
լեռն անգամ մրսում է... 4. Քունս տանում է, աչքս (չի կաչում, չի
կանում), Միտքս գերվում է, սիրտս (չի կանում, չի կաչում): 5. Վաղուց
(չի դիպել, չի դիպել) գրիչս թղթին, Տառերը անունս են արդեն մոռա-
նում: 6. Կոպերիս մեջ լցված Հարդագողի փոշին, Արդեն քանի՞ դար է՝
հունցվում է արցունքով, Խմորվում է, (ուռչում, ուռում)՝ թթխմորով հու-
շի... 7. Թշնամիներիդ շատերն էլ չկան, (Հալվեցին, հալեցին, հալչե-
ցին), (կորան, կորչեցին) դարերի մուժում... 8. ...Էլ (չենք փախչելու,
չենք փախնելու) հայացքներից շեղ... Ամպերը մեզ էլ գուշակ չեն լինի,
Էլ (չեն թռչելու, չեն թռնելու) օրերը արագ: 9. Մի մոմ կար անշուք տնա-
կում, ... Եվ ինքն իրենով (հալչեց, հալվեց, հալավ)...: 10. Աստղերի
հետ, աստղերի մեջ ապրեցի. Աստղ (դառա, դարձա), աստղերի հետ
չափվեցի... 11. Ինձ հետ միայն վիշտս եմ տանում, ինչ փույթ մնա՝ (լա-
ցող, լաց լինող) չունեն: 12. Ինձ (ասացին, ասին, ասեցին)՝ ահա երկիրը
դարավոր, Որտեղ Հայկն է կռվել: 13. (Պահպանիր, պահպանի) իմ սե-

ըը, Տե՛ր, Եվ հո՛ւյսս (պահի՛ր, պահի՛) արթուն: 14. Մի թաս գինու մրուր (դառա՛ծ, դարձա՛ծ)՝ ... Համուհոտով ետ եմ գալու:

(Ս. Խալաթյան)

Բ. 1. (Ասե՛ք, ասացե՛ք) ինձ, կապտա՛չ, անուշի՛կ ջրեր, Իմ մահից հետո խոխոջալո՞ւ եք դուք այդքան բարձր... 2. Առաջին ծյուն, ինչո՞ւ այդպես աննկատ... Ճամփաներս (դարձրի՛ր, դարձրեցի՛ր) քարոտ և օտար: 3. Բայց չէ... մի քիչ.. մի քիչ ... (կա՛ց, կեցի՛ր)՝ մի քիչ շունչ առնեմ: 4. Ես էլ էս կյանքից բան չհասկացած, Գիրկդ եմ գալիս, դռներդ (բա՛ց, բացի՛, բացի՛ր)... 5. Ների՛ր, որ ավարտվեց երազը թևավոր, Եվ երամում (թողի՛, թողեցի՛) քեզ անընկեր...: Դեբեղը պատկերդ է բերում, (Թողնում է, թողում է) ափին, գնում է: Խռովկան ծառս ելար մեկեն՝ Բույրդ հուշ (թողնելով, թողելով) շրթերիս քաղի վրա: 6. Տիեզերքի անհունից մի թովիչ ծայն է կանչում. (-Եկ, արի)....,– ասում է,– միացի՛ր հավերժական մեծ երթին... 7. Չորդ ծորով լցվել, (պռնկվել է, պռունկվել է) սարին... սարդ սարին (հեծել, հեծնել), բռնցքվել է զամպին: 8. Հոգնեց ուր մեր սարի, հերիք է (բառնաք, բարձեք): 9. Քանի՛ ավեր, քանի բորան Եկան. (զարկին, զարկեցին) ու անցան... 10. Բաժանման պահին (հիշեցե՛ք, հիշե՛ք) երգեր, Տարե՛ք այն ձեզ հետ ... 11. Ջրից (մի՛ հանի, մի՛ հանիր, մի՛ հան), Ախր ես ծուկ եմ...

(Ս. Խալաթյան)

Գ. 1. Օ՛, կնատյաց այրերի ոխի՛ց (վախեցե՛ք, վախե՛ք) կյանքում և (սարսափեցե՛ք, սարսափե՛ք) նրանց վրեժի՛ց անբեկանելի: ... Նրանց (հաշվեցե՛ք, հաշվե՛ք) հատուկ գորագունդ... Օ՛, կնատարազ այրերի քենի՛ց դողացեք անվերջ և (սահմռկեցե՛ք, սահմռկե՛ք) վրեժից նրանց... (ՊՍ): 2. Մեր երազանքը, դարե՛ր շարունակ, մենք լեցունի մեջ (լցրինք, լցրեցինք)՝ չլցվեց (ն): 3. Ջուր (մի՛ արդարանա, մի՛ արդարացիր): Սիրո հարցում չի ճանաչում կյանքը արդարացում (ն): 4. Դու էլ հիշիր, էլ (մի՛ մոռանա, մի՛ մոռացիր) Որ հիմա պիտի քեզ խելոք պահես (ն): 5. Դե ե՛կ, Վարդապետ, Ու (մի՛ խենթանա, մի՛ խենթացիր)... (ն): 6. Ես սառույցի նման (կհալչեի, կհալվեի) Քաղքենիական տաքուկ ու գաղջ օդում (ն): 7. Եվ դու ինչպե՞ս հիմա բերան իսկ (չբանաս, չբացես)... (ն): 8. Ինչ ես էի զգում՝ (հասցրեցիր, հասցրիր) զգալ, Ինչ ես էր սիրում՝ դու սիրեցիր (ն): 9. Չէ, ավելի լավ է, որ հասկանամ հիմա, Թե քեզ (կորցրի, կորցրեցի) ջունգլիներում կյանքի (ն): 10. Ես եմ արդյոք լալիս, Թե այդ ծյունն (է հալչում, է հալվում) Տառապանքից ջերմած դեմքիս վրա (ն): 11. Դե ե՛կ, (մի՛ ելնի, մի՛ ելիր, մի՛ ել) համբերությունից

(ն): 12. Խնդրում էին Վարդապետին՝ Երգել Կռունկ կամ Խնկի ծառ, Երգել... Չիմար ես՝ (կեռանալ մի՛, մի՛ կեռացիր, մի՛ կեռանա, մի՛ կեռանար) (ն): 13. Եվ զուր (մի՛ հարցրու, մի՛ հարցնի). «Ուրեմն ի՞նչ անել» (ն):

Դ. 1. Գեթ մեկի համար, Գոնե ինձ համար (մի՛ լինիր, մի՛ եղիր) կյանքում Այս քո անվան պես կամ հորիզոնի (ՊՍ): 2. Եկեք նաև (մի՛ նեղանաք, մի՛ նեղացեք, մի՛ք նեղանա), Թե սիրում եմ՝ ցույց չեն տալիս (ն): 3. Թռչունի երան խրտնեցնելիս Ինձ ամեն անգամ այնպես է թվում, Թե (փախցրեցի, փախցրի) մի խումբ հղացում (ն): 4. Դու սիրո հետ միշտ հաշտ ապրիր, բայց (խույս մի՛ տա, խույս մի՛ տուր, մի՛ խույս տուր) տառապանքից: (ն): 5. (Ամաչեցե՛ք, ամաչե՛ք) աստվածներից Եվ (հանեցե՛ք, հանե՛ք) դիմակներիդ (ն): (Հաշվեցե՛ք, հաշվե՛ք) հապա ու թիվն (ասացե՛ք, ասե՛ք) Երկիրներ կապող այն կամուրջների... Անկասկածելի թիվը (նշեցե՛ք, նշե՛ք) այն կասկածների, Ինչից մենք հաճախ հասունացել ենք ... (ն): 6. Ծիծաղեցի թե (լացի, լացեցի, լաց եղա), Փրկում չեղավ քեզանից (ՍԿ): 7. Այս առավոտ այնպես թեթև, Այնպես զվարթ աչքս (բացի, բացեցի), Ինչի՞ց է սա, ի՞նչ է եղել, Ի՞նչ ստացա, ի՞նչ (տվի, տվեցի) (ն): 8. Սոռանանք ժամ ու ժամանակ, Տաքացնենք բույնը ծիծառի, Բողբոջի աչքերը (բանանք, բացենք) (ՀՍ): 9. Այնպես (մի՛ անի, մի՛ արա, մի՛ անիր), որ սրտիս համար արդեն մեկ դառնա, Թե ում ոտքի տակ դնի իր սերն ու իր քնքշությունը (ՀՍ): 10. Եվ (մի՛ իմանա, մի՛ իմացիր), որ մենության մեջ ... Չարթնում են հանկարծ թախծագին բառեր (ՎԴ):

239. Դուրս գրել վերաբերականի խոսքիմասային արժեքով գործածված բայերը և կազմել նախադասություններ դրանց բայական արժեքով:

Ա. 1. Թողություն տուր, Տե՛ր, ծանրը Խավարին, Միայն թե թող Նա թողնի հեռանա: 2. Բավական է. Եկեք ժպտա՛նք... 3. Ուզում է ասես իր ոտք-կարկինով Չափել իր անցած-անցնելիք ուղին: 4. Մնում է, որ դու ի՛նձ սիրես, Ես քե՛զ սիրեմ: 5. Քիչ է մնում «հե՛յ-հե՛յ» գոռամ՝ Նախապանի նման կամ հովվի պես: 6. Մենք լռում ենք դեռ... Իսկ դրսում,– մի պահ, խնդրում եմ, լսի՛ր, Թռչուններ ինչ-որ՝ Յուրաքանչյուրը մի-մի լա-րովի խաղալիք ասես, Նույն երգն են երգում: 7. Ուրեմն արի ոչ թե խոսենք, Այլ մտովի քայլենք առաջ: 8. Հյուրասիրում եմ Ձմռան վերջերին՝ խաղողի ճութով, Եթե չեք ճաշել՝ կաքավի ճուտով, Որին, հավատա՛, ես չեմ սպանել: 9. Եկեք միասին չհարգենք նրա՛նց, Ովքեր սերտում են և ոչ թե դատում: 10. Տնից ելել ու ինչ-որ տեղ մոլորվել է: Գնանք

գտնենք ու ետ բերենք: 11. Բայց – կեցցե՛մ թող ես, Ու թող նա՛ կեցցե – Չկարողացավ կործանել: 12. Պտտվում է ու պտտվո՛ւմ: Դե եկ ու մի՛ խղճա նրան... 13. Ախար ինձ համար ո՛չ մի բան չարժի Փայտին տալ, ասենք, ուղեղի ծալքեր: 14. Դառնամ փառաբանեմ ձկնորսներին ծովում՝ փոթորկի թունդ պահին: 15. Մի օր հանկարծ ջրայնանամ ու վերցնեմ Մթնոլորտը մեկ այլ օդով թարմացնեմ: 16. Տե՛ս, Օրորվող այս լապտերից ես մի շող եմ քաշում-պոկում: 17. Թե «սեր» ասես՝ խնդրում է շեշտ, Թե ասես «կին»՝ վեհ ածական: 18. Կարծես ոչ թե կարկաչում է առու դարձած, Այլ հեկեկում-ջղածզվում...

(Պ. Սևակ)

Բ. 1. Թող Նեղոսի ափերին օրոր ասի մեր Զանգուն, Արմավենու ստվերում հայոց բարդին թող նագի (ՍԿ): 2. Ի՞նչ ես տանջում, կա՛մ թույլ եղիր, կա՛մ արի, Կա՛մ հեռացի՛ր, ընդմիշտ գնա՛, կա՛մ արի՛ (ՊՍ): 3. Բե՛ր ականջիդ մի բան ասեմ, Այնպես արա, որ չլսեն... Բե՛ր աչքերիդ գույներ պատմեմ, Դու կոպերդ փակի՛ր, անգի՛ն... Բե՛ր շուրթերիդ երգերս տամ, Բայց համրացի՛ր, Աստծու սիրուն...(ՍԽ): 4. Արի՛, ջա՛նս, արի՛, Սիրի-սիրի խաղանք, Արի ծմռան ցրտին Բոբիկ սարը գնանք (ն): 5. Տիեզերքի անհունից մի թովիչ ծայն է կանչում. – Ե՛կ,– ասում է,– միացի՛ր հավերժական մեծ երթին (ն): 6. Թո՛ղ մարմինդ մեղսավոր և հավիտյան մոռացի՛ր, Որ եղել են սեր ու կիրք, ատելություն ու կարոտ,– Ե՛կ,– ասում է,– անհունին, Անանունին միացի՛ր, Որ արարվես վերստին որպես այգ ու առավոտ (ն): 7. Հուր երկնքի ցավով, Տառապանքով սրբի, Թող բռնկվեն երկինք, Երկիր ու ծով (ն): 8. Լավ եմ գրել, թե վատ, Սրտո՛վդ իմացի, Չկա ուրիշ քննադատ Քո սրտից բացի (ԵՉ): 9. Այգեկութ է, այգեկութ... Հողն իր բոլոր ձեռքերով ... Պարզել է բաց ու շռայլ, իմաստնորեն ու հանդարտ, Ինչպե՛ս Աստծուն է վայել ... (ՎԴ): 10. Ի՞նչ ես փնտրում, սի՛րտ տագնապող, անխնդում, Մեր բախտն անել – գուր է տանջվել ու վայել (ՎՏ):

ԱՄՓՈՓԻՉ ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

240. Ձևափոխել ընդգծված բայերը փակագծերում տրված նշումներին համապատասխան:

Ա. Սպասվող հոգևոր փոթորկի, հրաբուխի առջև մերկացած էր հոգին: Նրա մեծ էությունը *թռչել* (սահմ. եղ. անկ. անց., եզ. թ., 3-րդ դ.) *սպասվել* (ենթ. դերբ.) հողմերին ընդառաջ՝ *տենչալ* (անոր. դերբ., գործ. հ.) տիեզերական բախումների, կուրացնող բռնկումների, հոգին

կործանել (ենթ. դերբ.) և փրկող ալեբախումների: Ցանկանում էր մոնչալ տիեզերքն ի վեր, ի վեր աստծուն, ցանկանում էր հիշեցնել, ապա խնդրել, ապա աղերսել աստծո բարեհաճությունը՝ մարդկանց հոգիները մեղքերից *մաքրել* (անոր. դերբ. սեռ. հ.) համար, իսկ եթե *ընդդիմանալ* (ըղծ. եղ. անց., եզ. թ., 3-րդ դ.) աղերսին, ապա *պահանջել* (հարկ. եղ., անց., եզ., 3-րդ դ.), *բանավիճել* (հարկ. եղ., անց., եզ., 3-րդ դ.)՝ *վախենալ* (անոր. դերբ., գործ. հ., ժխտ.) հանդգնությունից, չերկնջելով *մեղք գործել* (անոր. դերբ., բաց. հ.): «Ես *գրել* (ենթ. եղ, ապ., եզ. թ., 1-ին դ.) մատյանն իմ ողբերգության... Ես հյուր *կանչել* (ենթ. եղ., ապ., եզ. թ., 1-ին դ.) երկնային տիրոջն ու տիրոջ իրավունքով կիյուրասիրեն ոգեղեն և հոգեղեն սնունդով: Ասես իմ սրտում կուտակվել, *ծովանալ* (սահմ. եղ., վաղ. ներ., հոգն. թ., 3-րդ դ.) գարնանային ելման ջրերը և ուր որ է *քանդել* (սահմ. եղ., ապառնի, հոգն. թ., 3-րդ դ.) իրենց ճամփան խոչընդոտող հոգեկան բոլոր պատնեշները, և արարման հեղեղը *մետվել* (սահմ. եղ., ապառնի, եզ. թ., 3-րդ դ.) մագաղաթի անբասիր սպիտակության վրա և *վերածել* (սահմ. եղ., ապառնի, եզ. թ., 3-րդ դ.) հրաշագործ մատյան ողբերգության»:

Բ. Աստվածացման պահ էր, և եթե այդ պահին *հարցնել* (ըղծ. եղ., անց., հոգն. թ., 3-րդ դ.) նրան՝ ում հետ ես, Գրիգոր Նարեկացի, *ասել* (ենթ. եղ., անց., եզ. թ., 3-րդ դ.)՝ Աստծո: *Եվ ստել* (ենթ. եղ., անց., եզ. թ., 3-րդ դ., ժխտ.), *խաբել* (ենթ. եղ., անց., եզ. թ., 3-րդ դ., ժխտ.)... Այդ պահին, միայն այդ պահին *հանդգնել* (սահմ. եղ., վաղ. անց., եզ. թ., 3-րդ դ.) լինել Աստծո հետ և խոսք խոսել նրա հետ... «*Նեղացնել* (սահմ. եղ., վաղ. ներ., եզ. թ., 1-ին դեմք) քեզ, անարժանս, բայց *դավաճանել* (սահմ. եղ., վաղ. ներ., եզ. թ., 1-ին դ., ժխտ.): *Չարախոսել* (սահմ. եղ., վաղ. ներ., եզ. թ., 1-ին դ.), բայց *ատել* (սահմ. եղ., վաղ. ներ., եզ. թ., 1-ին դ., ժխտ.): *Խոստումնազանց լինել* (սահմ. եղ., վաղ. ներ., եզ. թ., 1-ին դ.), բայց *խաբել* (սահմ. եղ., վաղ. ներ., եզ. թ., 1-ին դ.): Թեև մոլեցնել, բայց *հայհոյել* (սահմ. եղ., վաղ. ներ., եզ. թ., 1-ին դ., ժխտ.): Չարմացել, բայց *կասկածել* (սահմ. եղ., վաղ. ներ., եզ. թ., 1-ին դ., ժխտ.): Կասկածել, բայց *հիասթափվել* (սահմ. եղ., վաղ. ներ., եզ. թ., 1-ին դ., ժխտ.)... *Ազատել* (իր. եղ., եզ. թ.) ինձ ինձանից: *Փրկել* (իրմ. եղ., եզ. թ.) ինձ ինձանից: *Ղաղարեցնել* (իրմ. եղ., եզ. թ.) իմ կռիվն իմ դեմ: Իմ բաժանված եսերը *միացնել* (իրմ. եղ., եզ. թ.)... Ճգնավորի քուրծ *հագնել* (ենթ. եղ., ապ., եզ. թ., 1-ին դ.), *զուլխ դնել* (ենթ. եղ., ապ., եզ. թ., 1-ին դ.) քարե բարձին, *չարչրկել* (անոր. դերբ., գործ. հ.) մարմինն իմ և *ծվատել* (անոր. դերբ., գործ. հ.) հոգիս՝ *հալածել* (ենթ. եղ., ապ., եզ. թ., 1-ին

դ.) մեղքերն իմ, որ *հրավունք ունենալ* (ըղծ. եղ., ապ., եգ. թ., 1-ին դ.) *աղաղակել* (անոր. դերբ. տր. հ.)՝ *ներել* (հրմ. եղ., եգ. թ.) մեղավորիս... Զի *ներել* (անոր. դերբ., ուղղ. հ., որոշ.) շնորհ է աստվածային...»:

Գ. Ժամանակը *կանգ առնել* (սահմ. եղ., վաղ. անց., եգ. թ., 3-րդ դ.)՝ գիշեր-ցերեկ *կամ* (սահմ. եղ., անկ. ներ., եգ. թ., 3-րդ դ., ժխտ.): «Մատյանը» *բռնել* (սահմ. եղ., վաղ. ներ., եգ. թ., 3-րդ դ.) հոգուց... «Մատյանը» *հրամայել* (սահմ. եղ., անկ. ներ., եգ. թ., 3-րդ դ.): Մագաղաթի առջև *բացվել* (սահմ. եղ., անկ. ներ., եգ. թ., 3-րդ դ.) հոգին: Մերթ *հեծեծալ* (սահմ. եղ., անկ. ներ., եգ. թ., 3-րդ դ.), մերթ *լալ* (սահմ. եղ., անկ. ներ., եգ. թ., 3-րդ դ.), մերթ գետնատարած *խնդրել* (սահմ. եղ., անկ. ներ., եգ. թ., 3-րդ դ.) ու աղաչում... Աշխարհի *կործանվել* (հրկ. դերբ., փոխանվ., եգ. թ., հայց. հ.) ու *փրկվել* (հրկ. դերբ., փոխանվ., եգ. թ., հայց. հ.), *գտնել* (հրկ. դերբ., փոխանվ., եգ. թ., հայց. հ.) ու *կորցնել* (հրկ. դերբ., փոխանվ., եգ. թ., հայց. հ.) ասես *դնել* (սահմ. եղ., վաղ. ներ., հոգն. թ., 3-րդ դ.) աստվածային կշեռքի մծարների վրա, և դատավորն ինքն է: «Ամեն ոք իր մատյանն *ունեմ* (սահմ. եղ., անկ. ներ., եգ. թ., 3-րդ դ.) իմ «Մատյանում»... ամենքինն է իմ «Մատյանը»... Նրանցը, ովքեր *կորցնել* (սահմ. եղ., վաղ. ներ., հոգն. թ., 3-րդ դ.) իրենց Աստծուն: Ովքեր մերժել են իրենց Աստծուն: Ովքեր սիրել ու սիրվել երազելով *անտարբեր դառնալ* (սահմ. եղ., վաղ. ներ., հոգն. թ., 3-րդ դ.) *սիրել* (անոր. դերբ., սեռ - տր. հ.) և *սիրվել* (անոր. դերբ., սեռ - տր. հ.) նկատմամբ, դադարել են *հավատալ* (անոր. դերբ., բաց. հ.)... Ովքեր *մեղանջել* (համ. դերբ.) թե *զղջալ* (համ. դերբ.) միշտ զգում են հավասարապես կորստյան մատնված: Ում որ կյանքը նետել է շավղից դուրս...

Սուրբ Գրքի կողքին հաստատապես *հանգրվանել* (սահմ. եղ., անց. կատ., եգ. թ., 3-րդ դ.) ոչ պակաս զորավոր սուրբ «Նարեկը»: Գրիգոր Նարեկացու մահն ու անմահությունը *տեղի ունենալ* (սահմ. եղ., անց. կատ., հոգն. թ., 3-րդ դ.) միաժամանակ. սրբանալ (սահմ. եղ., անց. կատ., եգ. թ., 3-րդ դ.), դառնալ (սահմ. եղ., անց. կատ., եգ. թ., 3-րդ դ.) հայոց և աշխարհի անմահության պանթեոնի հավերժական բնակիչը:
(Ըստ Մ. Սարգսյանի)

241. Ըստ անհրաժեշտության ձևափոխել փակագծերում տրված բայերը:

Զարմանալի, ավելի զարմանալի երկիր (դառնալ) մեր այս ինն Տուրք՝ Հայաստան բարձրիկ-քաղցրիկ աշխարհը, երբ նրա սուրբ հողին առաջին անգամ (ոտք դնել) հայ այն մանուկները, որոնք, տրամաբանո-

րե՛ն, (ծնված լինել) հենց այստեղ՝ Արարատի հայացքի ներքո, բայց (ծնվել)... Ուր ասես, որ հայ (չծնվել): Դուք արևի ճառագայթները (հավաքե՛լ) ձեր աչքերով: Հիմա (փորձել) երկիր մոլորակի տարբեր անկյուններից մանուկներ (հավաքել): Դժվա՞ր (եմ): Բնավ: Հայաստանը հենց բաց աչք (եմ), որ արեգակի նման (նետվել) բոլոր այն անկյունները, ուր հայերեն (թարթառել), Հայաստան (ասել), հայրենիք (որոնել), լեզու ու սիրտ /կամ/: Եվ նրանք (գալ), և ամեն մի երեխա (դառնալ) մի աղբյուր: Աղբյուր, որ (բխել) մեր սարերից ու ձորերից, բայց /բխել/ մեր ժայռեղեն ոգուց: Այսպես էլ ես (իմանալ), թե քանի բարբառ ու ենթաբարբառ (ունեմ), բայց ամեն մի մանուկ (դառնալ) կարոտի այն բարբառը, որ (դողանջել) իր հի՛ն արծաթով: Հայրենիքից հեռու-հեռավոր անկյուններում (ծնվել) և առաջին անգամ նախնյաց երկիրը (ոտք դնել) մանուկների համար լույսը ուրիշ սարսուռ (ունեմ), այդ լույսերի մեջ (գրնգալ) մայրենին ուրիշ խորհուրդ (ունեմ), (ծանրանալ) ապրումներ, ու նրանք նորից (մտածել), թե ձակատագրի ի՛նչ խաղով (շարունակել ծնվել) հայրենիքից հեռու: Եվ այս կարոտի հողը (դառնալ) անժիր-անտակ շտեմարան, նրանք (օծվել) լույս-շտեմարանի մեջ, (հպարտանալ) մայր հայրենիքի խոյանքներով, ու այնուհետ նրանց ուղեկից (լինել) հպարտությունը՝ մենք հայրենիք (ունեմ), հայրենիքում մեր հայերենն (եմ):

Ամեն ամառ տարբեր գաղթօջախներից հարյուրավոր երեխաներ (գալ) մայր հայրենիք, (լիցքավորվել), (օծվել), (լցվել) հավատով, առաջին մկրտությունն (ստանալ)՝ պատմական ու ժամանակակից կառույցների հետ (չվերջանալ) զրույց (սկսել): Ամեն ամառ (գալ-գնալ), (գալ-գնալ), և այդ հոսքը քո աչքին առու (երևալ), ու (հավատալ), որ աղբյուրը միշտ ջինջ ու հորդուն (մնալ) ու միշտ (հասնել) հայրենի ակունքներին: Ամեն մանուկ՝ մի աղբյուր. (խոնարհվել) նրա աղբյուրին, կարկաչը հայերեն (եմ), բխումը խորք (ունեմ): Ամեն մեկն իր երկրի, իր դպրոցի, իր տան, իր մոր լեզուն (առնել) ու (գալ) Հայաստան: Եվ (հավատալ), որ (գալ) բոլոր աշխարհներից հայորդիք, (բոլորել) Մասիսի շուրջը, Արարատը կղզի (անել) ու հայերեն շուրջապար (բռնել) ու (կանչել) մյուսներին. «(գալ), (ետ դառնալ), (ապրել) մեր հայ հողի վրա: Հայորդիք, (մոռանալ) Հայոց Պատմությունը, (պատմել) բոլորին, որ (գիտենալ) արժեքն հայերի»:

(Գալ-գնալ) հայրենի եզերքում նրանք (հանդիպել) իրենց երագին ու երագանքին: (Հանդիպել) այս դրախտավայրին, որի ճանապարհը (ցույց տալ) հեքիաթի յոթ ճամփի մեջտեղում (նստել) ծերունին. այս ճամփով որ (գնալ)... Նրանք ջուր (խմել) մեր կյանքի լույս ակունքներ-

րից, (**հովացնել**) իրենց սրտերը և (**հավատալ**), որ այսուհետ իրենց բոլոր ճանապարհները (**անցնել**) հայրենիքի սրտով ու հայրենիքի սրտում իրենց սրտի մի փոքրիկ մասնիկն (**դնել**): Ոսկեղենիկ մեր լեզվի գանձատնից իրենց մայրենիի փայլն են (**առնել**) ու (**գինվել-գինավորվել**) (**անցնել**) հաղթական իրենց ճանապարհը: (**Կամ**) հայրենիքը, ուրեմն նախանշ չկա: Հայրենի բնաշխարհը մայրենիի անմար սիրտ (**դառնալ**)` (**տրոփել**) ու արյուն (**տալ**) նրանց:

Հայրենիքը նրանց համար (**դառնալ**) մայրենի սիրտ: Եվ (**գալ-ունկնդրել**) այդ սրտի զարկերը` մեր լեզվի Ավարայրի ու Սարդարապատի զանգերը, ամենօրյա զանգերը...

(Ըստ Հրաչյա Մաթևոսյանի)

242. Յուրաքանչյուր շարքում գտնել սխալ բնորոշումը և ուղղել:

Գիտեմ –1. ըղձական եղանակ 2. ներկա ժամանակ 3. 2-րդ դեմք

4. եզակի թիվ:

Ունեի –1. սահմանական եղանակ 2. անկատար անցյալ ժամանակածև 3. եզակի թիվ 4. չեզոք սեռ:

Չմտածես –1. հրամայական եղանակ 2. ապառնի 3. չեզոք սեռ

4. կանոնավոր բայ:

Տեսանք –1. սահմանական եղանակ 2. անցյալ կատարյալ 3. ածանցավոր 4. կանոնավոր բայ:

Մտնենք –1. սահմանական եղանակ 2. հոգնակի թիվ 3. ածանցավոր 4. չեզոք սեռ:

Չեմ խոսի –1. արգելական հրամայական 2. 1-ին դեմք 3. չեզոք սեռ 4. անանցողական:

Ասա՛ – 1. հրամայական եղանակ 2. ապառնի ժամանակ 3. պակասավոր բայ 4. եզակի թիվ:

Երգել է – 1. անորոշ դերբայ 2. եզակի թիվ 3. ե խոնարհում 4. կատարված կերպ:

Վազելու եմ – 1. ըղձական եղանակ 2. աններածանց 3. չեզոք սեռ 4. 1-ին դեմք:

Հեռացանք– 1. սահմանական եղանակ 2. վաղակատար ներկա 3. սոսկածանցավոր 4. կանոնավոր:

Չլռել – 1. հրամայական եղանակ 2. ժխտական խոնարհում 3. չեզոք սեռ 4. պարզ:

243. Ի՞նչ քերականական հատկանիշներով են նույնանում և տարբերվում ներքոբերյալ բայազույգերը:

1. բարձրացավ և տեսնում էր	13. կգնամ և պիտի գնամ
2. կառուցվելու է և կգտնի	14. բարձրացրել եմ և գրել եմ
3. լինում է և բերեց	15. թվել է և թվացել է
4. ցատկոտող և մոտեցող	16. ցատկոտող և մոտեցած
5. տեսնելու էր և տեսնեի	17. ապրելու է և ապրելու
6. տո՛ր և կարո՞ւմ	18. եղել եմ և լինել
7. թողի և թողեցի	19. թողնող և թողած
8. ծաղկող և ծաղկած	20. զարկ և զարկի՛ր
9. կառուցվում է և կառուցում է	21. պիտի խոսեմ և պիտի խոսել
10. գիտեմ և կամ	22. բե՛ր և բերե՛լ
11. չգրեիր և մի՛ գրիր	23. մի՛ խոսիր և խոսի՛ր
12. չխոսել և չխոսես	24. շողշողալ և շողշողել

244. Տրված բայաշարքերում բառաիմաստային և քերականական ի՞նչ հատկանիշներ կփոխվեն՝

ա. Չ ժխտական մասնիկն ավելացնելիս՝ երգում եմ, գնամ, կարդաց, տեսնեի, պիտի գամ.

բ. Կ կամ **պիտի** եղանակիչն ավելացնելիս՝ մտնեմ, սիրեի, հիշեմ, մոռանար, երազեիք.

գ. Ը կամ **մ** ավելացնելիս՝ ժպտա, մեծանա, կիանգստանա, կմոռանա, պիտի հոգա.

դ. Է օժանդակ բայն ավելացնելիս՝ երգել, երգելու, հարբած, խաղաղվում.

ե. Ընդգծվածները հանելիս՝ պետք է գնամ, չեմ տեսնի, մի՛ խոսիր, տեսա, խաղում էիք, չէի գրում, ժպտալ, գրվել, կկրծոտեր, քնեցնելու էր, մտնելիս, հազնեք.

գ. Ընդգծվածները փոխելիս՝ ա/ ն → ց, ռ, ք, լ՝ սովորեն, քայլեն, ք/ չ → կ՝ չխոսես, չտեսնեի, չտաք գ/ մ → ը՝ գրեն, կարդում եմ, պիտի ժպտամ:

է. Շեշտագրկելիս՝ խաղա՛, վազե՛ք:

245. Ընդգծված բայերը բնութագրել ձևաբանորեն:

Եվս մի Փարաջանյան...

Մի խենթ, որ, վարդերի ճամփան մի կողմ թողած, բոքիկ ոտքերով քայլում է, քայլում կրակների, փշերի վրայով:

Մի սուրբ, որ անդադար ձգնում է խաչվել ու խաչվել:

Մի արտիստ, որ խաղում է անընդհատ, խաղում է բոլորի համար և ամենից շատ և նախ և առաջ հենց իր համար:

Մի մահկանացու, որ երբ էլ և ինչպես էլ մահանա, միևնույն է, անմահ է:

Մի երջանիկ, որ միակն է, որ անդադար գնում է դեպի բարձունքը՝ անդադար ցած իջնելով:

Մի իմաստուն, որի նախ և առաջ ոչ թե ուղեղը, այլ հոգին է խելոք:

Մի զգայուն շնչավոր, որի ոչ թե հոգին, այլ ուղեղն է զգայուն:

Մի հրաշագործ, որ ոչնչից կարող է կերտել ամեն ինչ:

Հավերժական մի ճամփորդ, որի ճամփորդությունը ոչ մի պահ ձանապարհ չի ունեցել:

Մի զարմանալի բնավորություն, որ, աշխարհին ընկեր լինելով, կարողացավ չունենալ ոչ մի ընկեր:

Մի մանուկ, որ հազար անգամ ծերացավ, բայց միշտ մնաց երեխա:

Մի ծերուկ, շատ ծերուկ շնչավոր, որը հազար անգամ մանկացավ, բայց միշտ մնաց ծեր:

Միակը, որի հետ ամենից շատ եմ ուզեցել շփվել, բայց, ավաղ, ամենքից քիչ եմ հանդիպել:

Միակը, որ ինձ ամենից ճիշտ է ճանաչում, չնայած ոչ մի պահ նրան չեմ բացվել:

Արվեստագետ, որի արվեստը խորթ է ինձ, բայց հպարտորեն խոնարհվում եմ նրա առաջ:

Մի ուսուցիչ, որ չունեցավ ոչ մի աշակերտ, բայց ընդօրինակողներին թիվ ու դադար չկա:

Ձորեղ մի բնավորություն, որ ցավալիորեն փլվում է, փլվում ամեն պահ:

Մի մեծ շնչավոր, որը, որքան էլ հուշարձանանա, մնալու է ամենից ավելի կենդանի:

Իմ բոլոր, բոլոր ծանոթներից ամենաերեսառած ու ամենից շատ տանջված, հավերժական մի արվեստագետ:

Մի անհանգիստ կատակասեր, որի լեզվին միաժամանակ տեղ են գտնում և՛ թույնը, և՛ մեղրը:

Մի իսկական թիֆլիսեցի՝ նրա և՛ կինտոն, և՛ դարաչոխելին:

Սերգեյ Փարաջանյան...

(Հ. Մալյան)

246. Դուրս գրել դարձվածքները և նշել դարձվածակազմիչ բայերի ձևաբանական հատկանիշները:

Ա. 1. Ես թռն եմ աշնան ու կտակառուն Ու թույլ եմ տալիս, որ դու տեր դառնաս Մի ամբողջ խտիտ թղթադրամի. Բարո՛վ վայելես: 2. Սոխի գլխի տեղ էին մեզ հաճախ դնում: 3. Կան խայտառակ ժամանակներ, Երբ մարդ եթե իր բերանին կապ չի դնում, Ապա նրա ձեռք ու ոտքին Ուրիշներն են դնում կապանք: Մենք մեր լեզվի կապն ենք կտրել, Որովհետև, ճիշտ է, լեզուն չունի ոսկոր, Բայց կարող է ... ոսկո՛ր ջարդել: 4. Մենք չենք ուզում դառնալ ընծուղտ, Որ վիզներս չերկարացնենք... Որովհետև ընծուղտ կոչված այդ վիթխարին Ձայն ու ծալտուն չի՝ արծակում: 5. Իսկ դու գիտե՞ս՝ ի՞նչ դուրս եկավ. «Տղան հասավ իր մուրազին, Դուք էլ հասնեք ձեր մուրազին: Հեքիաթն, այո՛, միտքս ընկավ... Անկեղծ ասած՝ նեղանում ես, թե լրջանում, Մեկ է հիմա: Էլ չեմ գցի ինձ սար ու ձոր. Անկեղծ կասեմ՝ հեքիաթն ինչով է վերջանում. Ցած է ընկնում երեք խնձոր... 6. Հիմա էլ Կտրում ես յոթ անգամ, Բայց գոնե Մեկ անգամ չափեցի՞ր: 7. Գալի՛ս ես, գալի՛ս... գաս հազա՛ր բարով, Իմ գլխի՛ վրա և իմ աչքերի՛: 8. Պիտի գնա՛ս, Որ ես անվերջ իմ մտքի

մեջ Նոյնը կրկնեմ. «Շատը գը-նաց, քի-չը մը-նաց»: 9. Ռուբիկոնն ան-
ցած, ոչ շատ թեթև «Լինել-չլինելու» խնդիրն ահա Այսպես լուծած ու
լուռ թողած... Ես նետվում եմ առաջ... 10. Բարությունըս, վերջ ի վերջո,
ես կխեղդե՞մ, Թե չարացնող կյանքն էլ չօգնի՝ Խեղդվելիս... մե՛ջըս
կխեղդեն: 11. Սիրտս կտորվեց սափորի նման...

(Պ. Սևակ)

Բ. Աչք մտնողը աչքի ընկավ՝

Աչք կհանի...

Աչքալույս տաս՝ աչքի լույսն ես –

Աչքով կանի.

Աչքիդ չընկավ՝ աչքի փուշն ես –

Այնուհետև քեզ նայելու աչք էլ չունի

Չորսաչքանին:

(Պ. Սևակ)

Գ. Իսկ ես, Տե՛ր Աստված,

Կրակն եմ ընկել իմ խելքի ձեռքից:

Խելք ունենայի՝

Վաղուց էի ես կարգին մարդ դարձել...

Տեղն ընկած տեղը

Տեղի կտայի,

Ինձ կհերքեի:

Ու կլինեի

Ո՛չ դեմ, ո՛չ էլ թեր,

Այլ ոսկե միջին:

Գլուխը քարը,

Թող էժան լիներ,

Միայն շատերին գեղեցիկ թվար:

Հերն էլ անիծած,

Թող ներկված լինի,

Միայն թե դուր գա,

Խաբվեն-հավանեն:

Գրողի ծոցը.
Թող որ սուտ լինի.
Միայն թե կույր-կույր
Պաշտեն-դավանեն:
(Պ. Սևակ)

Ղ. Բայց և այնպես մերպեսները
Նախընտրում են զրկվել գլխից,
Քան խոնարհել գլուխն իրենց նրա՛նց առաջ,
Ովքեր լուրջ-լուրջ փորձ են անում
Ուղեղ հատել՝ դրամի պես
Ու միտք դաջել՝ լաթի նման:
Մերպեսները, ո՛չ, երբևէ,
Ծունկ չեն ծալում կուռքի առաջ
Եվ չեն հանում իրենց աչքը...
Այս հավատով ու հույսով է, բարեկամըս,
Որ աշխարհում մերպեսները ամեն գիշեր
Աղքատ քնում ու զարթնում են հարստացած:
(Պ. Սևակ)

247. Ընդգծել բայերը և ձևաբանորեն վերլուծել:

Օր.՝ 1. կանգնած – անդեմ բայ, կանոնավոր, հարակատար դերբայ, ե խոնարհման, դրական խոնարհում, պարզ, ներկայի հիմքից, չեզոք սեռ:

2. գեկույց էր տալիս – դիմավոր հարադիր բայ, անկանոն, ա խոնարհման, դրական խոնարհում, պարզ, դերբայական հիմքից, չեզոք սեռ, սահմ. եղանակ, անկատար անցյալ, 3-րդ դեմք, եզակի թիվ:

Ա. Ծեր դպիրը, գահասրահի կենտրոնում կանգնած, գեկույց էր տալիս.

– Արքա՛, կատարելով քո հրամանը, ես վեր ու վար արեցի մեր հին ու նոր մատյանների բոլոր թերթերը և տեղեկացա, թե հայոց աշխարհում ով ինչ է արել տարվա օրերի թվով: Հայկ Աղեղնավորի ժամանակ-

ներում մեր հզորներից մեկը մի պուրակ է գցել Երզնկայի կողմերում, որի մեջ իր ծեռքով տնկել է տարվա օրերի թվով պտղատու ծառեր: Հայոց այդ առաջին այգեպանի անունը չի պահպանվել, քանզի մատյաններն ընդօրինակող գրիչները, ենթարկվելով իրենց տերերի կամքին, ամեն անգամ հին անունը ջնջել, նորն են գրել: Ափսոս, որ այգին էլ չի պահպանվել, թե չէ նրա ծառերի սոսափյունով կարելի էր կռահել հիմնադրի անունը: Հայոց ամենամեծ լճի՝ Կապուտանի տեր Քաջայրը տարվա օրերի թվով հարձեր էր պահում: Տիգրան Մեծ աշխարհակալ արքան իր թագավորության սահմաններում տարվա օրերի թվով ամրոցներ է կառուցել: Ավա՞ղ, դրանցից անմատչելի են մնացել մի քանիսը: Հայոց արքաներից մեկն էլ տարվա օրերի թվով խրախճանքներ է սարքել՝ հուսալով, թե դրանով իր անունը կանմահացնի: Բայց այդ մասին վիպող գրիչը ջնջել է արքայի անունը և կողքին գրել. «Խրախճասեռի փառքը կես օրվա կյանք ունի»: Մեկ ուրիշ արքա, երբ թշնամին խուժեց Հայոց աշխարհը և սկսեց կողոպտել, քանդել ու ավերել ամեն բան, տարվա օրերի թվով գոհեր մատուցեց աստծուն՝ աղոթելով ու աղերսելով, որ նա թշնամուն վռնդի իր տերության սահմաններից: Բայց թշնամին շատ երկար մնաց հայոց հողում, և թագավորը հուսահատությունից մեռավ: Մեսրոպ Մաշտոցի աշակերտներից մեկը՝ վաղարշապատցի մի գրիչ, որ ապրել է մի դար, տարվա օրերի թվով մատյաններ է ընդօրինակել: Մինչ այդ ոչ մի գրիչ այդքան գիրք չի արտագրել: Եվ հետնորդները տարվա օրերի թվով ափսոսել են, որ չի պահպանվել այդ պերճապայծառ վաղարշապատցու անունը: Արքա՛, գովական է քո մեծ պապի՝ Առանի արածը: Մեր Տրտու գետի ափին տարվա օրերի թվով նա ջրաղացներ է կառուցել և հացաբույր դարձրել համայն Արցախական աշխարհը:

Միայն այս յոթ դրվագներն են դրոշմվել գրչով: Բայց, հավանաբար, տարվա օրերի թվով ուրիշ բաներ էլ են կատարվել աշխարհում, որ մենք չգիտենք: Պետք է, արքա՛, որ դու կրկնես կամ նմանակես այդ յոթից որևէ մեկը. մի՛ կրկնիր և մի՛ նմանակիր....:

Դպիրը լռեց և ձգվեց տեղում: Վաչագանը հնչեցրեց գահաթոռից կախված բազմաթելափունջ զանգակը՝ գնա՛, հեռացի՛ր, և դպիրը, գլուխը կախ տալով, դուրս եկավ գահասրահից: Արքան ելավ տեղից և մոտեցավ Տրտուի կողմը բացվող լուսամուտին:

(Ըստ Հ. Խաչատրյանի)

Բ. Անանային արևը երկնքից ընկել էր Մթին անտառի արևմտյան փեշին և խարույկ դարձած, ասես ծառերը բոցավառելով՝ մոտենում էր դեպի Արցախի մայր գետը: Աշխարհում ոչ մի տեղ վերջալույսն այնքան հեքիաթ ու երազանք չի արարում, որքան Տրտուի ափերին: Գունագեղ ու փառահեղ տեսարանն այնպես խենթացրեց Վաչագանին, որ նա սկսեց անհանգիստ շարժումներ անել տեղում: Եթե արքա չլիներ, կիջներ ներքև ու, վազելով անտառի բազմադարձ արահետներով, իրեն կգցեր Տղմուտի ջրերը:

Միտքը հեռու թռավ: Ի՞նչ կարելի էր ստեղծել տարվա օրերի թվով, որ Տրտուի պես հավերժական մնա: Միայն ժամանակը չէ, որ մոռացության է տալիս մարդուն և նրա գործերը: Մարդկանց ամենից շուտ մոռանում են հենց իրենք՝ մարդիկ: Հաճախ նախանձից իրենց հիշողությանից ու մատյաններից նրանք ջնջում են երևելի այրերի անունները: Պիտի այնպիսի մի բան անես, որ ո՛չ ժամանակը, ո՛չ էլ որևէ մեկի քմահաճույքը չկարողանան մոռացության մատնել քեզ: Զէ՛, գետերն էլ հավերժահոս չեն և մի օր կցամաքեն կամ կփոխեն իրենց հուները: Ոչ էլ լեռներն են հավերժագնա, փլվում են նաև քարե այդ հսկաները: Ասում են՝ աշխարհում անմահն ու հավիտենականը միայն մարդկային հոգին է: Եթե ես ուզում եմ տարվա օրերի թվով որևէ հիշարժան բան անել, ապա դա պետք է կապված լինի մարդկային հոգու հետ:

Հանկարծախառ մի մտքից Վաչագանի դեմքը բոլորափայլ դարձավ: Ուրախությունից նա գլուխը դուրս հանեց լուսամուտից, որպեսզի ավելի մոտիկից զգա զարմանահրաշ վերջալույսը: Նա գտել էր այն, ինչ որոնում էր: Իր փոքրիկ թագավորության սահմաններում տարվա օրերի թվով դպրոցներ կբացի և կկրթի հայ մարդու ոգին: Անմահանալ կարելի է նախ և առաջ հայերենի պահպանումով: Հային կարող է հավեր-

Ժակյաց դարձնել միայն հայկական դպրոցը: Իր հողի վրա հայը հայի և Աստծու հետ պիտի խոսի միայն հայերեն: Հայերենով է, որ հայը պիտի հայ մնա, իսկ Հայոց աշխարհը՝ հայկական հող: Մեր թիկունքում մենք ոչ մի դար չենք թողել առանց լցնելու հերոսությամբ: Իսկ եթե դառնանք օտարախոս ու այլադանդ, ապա դատարկ կմնան ոչ միայն մեր դարերը, այլև հազարամյակները: Օտար լեզվով աշխարհին մեր ասածն այնքան ճապաղ կլինի, որ ոչ մի հուշադարանում չի մնա: Հայերենի կամուրջներով է, որ մենք պիտի դարերն ու հազարամյակները կամարենք իրար: Հիմա պարսիկն ու բյուզանդացին պինդ են բռնել մեր կոկորդը, նրանք բաց կթողնեն մեզ, եթե հայերենը խլանա մեր հոգում, և մեր կոկորդն արտաբերի պարսկերեն ու հունարեն հնչյուններ:

Արևի շողերի մի փունջ ներս ընկավ լուսամուտից և ասես վառեց արքայի խորհրդածությունների թելը: Տարվա օրերի թվով հայկական դպրոցներ բացելու մտահղացումը խարույկ է վառել նաև նրա հոգում, և քանի գնում, նրա դեմքն ավելի ու ավելի էր պայծառանում:

(Ըստ Հ.Խաչատրյանի)

Գ.

- Ձիու առջևից անցի՛ր, շան՝ հետևից:
- Մարդամո՛տ եղիր, բայց ոչ գռեհիկ:
- Վիզը ծռելով նպատակին չեն հասնի:
- Արյունը արյունով չեն լվանում:
- Ձուկը, երբ էլ որսաս, թարմ է:
- Հացը տաշտիցդ վերցրո՛ւ, ընկերոջը՝ գյուղիցդ:
- Փախի՛ր էն ջրից, որ ո՛չ վշշում է, ո՛չ էլ թշշում:
- Աչքն ինչքան բարձրանա, հոնքից վերև չի բարձրանա:
- Բզի գլխին բռնեցքով չեն խփի:
- Ծառի տակ պառկելով՝ բերանդ տանձ չի ընկնի:
- Ջուրն ընկածը անծրկից չի վախենա:
- Բեռը շալակողի շալակին կոնեն:
- Հնանա, տերը շնանա:
- Երկար լեզու ունեցողը կարճ մտքեր է ունենում:

Ղ.

- Պարտականությունը փետուրի պես թեթև է լինում, լեռան չափ՝ ծանր:
- Տրի մեջ կոկորդիլոսի հետ մի՛ վիճիր:
- Եթե երիտասարդությունը գիտենար..., եթե ծերությունը կարողանար...
- Թե՛ տունը մեծ ունի, մեծի՛ն պաշտիր, թե՛ մեծ չունի, մեծ՝ քար դիր, նրան մեծի տեղ պաշտիր:
- Երիտասարդությունը գեղեցիկ դեմք ունի, ծերությունը՝ գեղեցիկ հոգի:
- Մարդու որտեղը ցավեց, հոգին այնտեղ է:
- Հարուստի հագին շոր տեսան, ասացին՝ շնորհավոր, աղքատի հագին տեսան, ասացին՝ որտեղի՞ց է:
- Ձիուն պայտում են, իսկ գորտը ոտքն է պարզում:
- Ինչքան շուտ վեր կենաս, այնքան շատ բան կտեսնես, ինչքան ուշ քնես, այնքան շատ բան կլսես:
- Հնարավոր է համեստ լինել առանց իմաստության, սակայն հնարավոր չէ իմաստուն լինել առանց համեստության:
- Սխալվելու համար մի օրն էլ բավական է, իսկ ափսոսելու համար տարին էլ քիչ է:
- Արվեստագետը գիտի, որ հանգելու է ոչնչի, բայց շարունակում է ստեղծագործել:
- Անբանը հաց ուտելիս առողջ է, բանելիս՝ հիվանդ:
- Սողալու համար ծնվածը թռչել չի կարող:
- Նկարելով ճյուղը՝ պետք է լսել՝ ինչպես է սուլում քամին:

ՄԱԿՔԱՅ

248. Ա. Ընդգծել մակբայները՝ բացատրելով նրանց իմաստային, քերականական առանձնահատկությունները.

Բ. Առանձնացնել այն ածականները, որոնք գործածվում են մակբայի արժեքով. հայ քերականության մեջ ի՞նչ տեսակետներ կան այսպիսի բառերի խոսքիմասային պատկանելության վերաբերյալ:

Ա. 1. Մի՞թե չգիտես, որ երբ խավարում բացվում են նրանք, Արշալույսներն են զարկվում պատեպատ: **2.** Կապույտ մշուշն է ելնում վիհերն ի վեր, ծորն ի վեր, Ուտից գլուխ ինձ նորից թախիծով է մկրտում: **3.** Ու սաստիկ է երևի դողում ծառն այն մենավոր, Որ աճել էր ժայռերի հողմահարված պղնձից, Գնա՛մ, գրկեմ քնքշորեն տառապանքը նրա որբ, Որ մի վայրկյան ջերմանա իմ շոյանքից ու շնչից: **4.** Տե՛ր, ուզում էի Ես հոգնածորեն պառկել ու ննջել... **5.** Մի աստղ ընկավ երկնքից ու գլորվեց ծորն ի վար Ու երևի ծորի մեջ դեռ հուրհրում է ծավի: **6.** Ծնկներդ արնած՝ բարձրանում ես վեր, Ավեր բերդի հետ նորից պաշարվում, Ավերվում նորից վանքի հետ ավեր, Այրված ժայռի հետ նորից ես այրվում: **7.** Քրմորեն արդար ծունկի էր իջնում նա արևի դեմ, Փառաբանում էր շողն արեգական: **8.** Այնպես ուզում եմ մեկ-մեկ դեն նետել Երգը կաշկանդող այս չափն ու հանգը:

(Վ. Դավթյան)

Բ. 1. Մանկութ ընտրեցի ճամփորդական ցուպ, Թողի հայրենի տնակս ավեր: **2.** Քո պայծառ գահից մեղմորեն իջի՛ր, Մագերդ փռի՛ր հոգնատանջ կրծքիս: **3.** Ես քեզ սիրում եմ, դու դեռ չես մեռել, Ես ամենուրեք քեզ եմ որոնում, Դու երազների լուսե օրրանում Անուրջ, որ գուցե բնավ չես եղել: **4.** Դարծյալ իջավ գիշեր, դարծյալ ու կրկին Մենակ ես դու, ինքդ քո դեմ՝ մերկ ու բաց. Ու նորից դու շփոթմուքով ցավագին, Երկյուղով ես, երկյուղով ես դու լցված: **5.** Անտես ու հուշիկ իմ շուրջը շրջում Ե՛վ շշնջում ես, և՛ անուշ շրշում: **6.** Մենության խավար զնդանից կրկին Ես վերադարձա հզոր ու հպարտ: **7.** Անուշ նիրհեցին ծով, անտառ ու լեռ, ննջեցին անուշ երկինք ու երկիր, Աչքերդ փակի՛ր, ինձ

քնքուշ գրկի՜ր, Ես քեզ կպատմեմ ոսկե հեքիաթներ: **8.** Ելնել ճանապարհ, խնդուն հեռանալ, Ջվարթ ու թեթև թափառել ազատ, Եվ ո՛չ հայրենիք, ո՛չ տուն ունենալ:

(Վ. Տեղյան)

Գ. 1. Էսպես ասավ Սայաթ-Նովեն ու վեր կացավ, որպես գիշեր, Գնաց նորից տխուր ու լուռ՝ սիրտը հազար մուրազ ու սեր: **2.** Սովորի՜ր գրել դու պարզ ու պայծառ, Ինչպես այն չքնաղ պոետը զանգուր: **3.** Հրկեզ քո հոգին՝ որպես առատ խունկ, Աշխարհի համար պարզեցիր անպարտ, Հեզ ընդունեցիր երդում ու երկունք, Դու արքայաբար վեհ ու անհպարտ: **4.** Թնդանոթները թնդում էին թունդ, Եվ սրտատրոփ տեսնում էինք մենք, թե ինչպես այնտեղ՝ լեռներում կապույտ, Ավեր է փռում նա, հարված ու վերք, Ու դառնում են շեն գյուղեր –մոխրակույտ, Ու ծուխը կապույտ բարձրանում է վեր: **5.** Բայց ճիգ թափելով մի գերմարդկային՝ Ես քայլում էի լուռ, ուշիուշով: Ու արյունը մեր խառնված հրին՝ Վառվում է ազահ,– Ու լույս է տալիս վառվող աշխարհին Դեմքդ հեռակա: **6.** Լուռ, անձայն նստել մի բաժակ թեյի: Ձեռքերդ դնես հոգնած ծնկներին: **7.** Երթամ մարող ու մարմող իրիկվա մեջ, Որպես ուրու հալածական, որպես տեսիլ – Տամ պարանոցս կարոտին այն երկնուղեշ Ու օրորվեմ՝ եղերական ու անբասիր... **8.** Անցնում եմ ես ահա փողոցներով քարե, Հսկա շենքերը ինձ նայում են խիստ, խոժոռ,– Ապրել եմ ես այստեղ հարյո՜ւր, հազա՜ր տարի, Բայց նո՛ր եմ ես նորից՝ քաղաքներում այս նոր:

(Ե. Չարենց)

249. Տրված բառակապակցություններում ընդգծել մակբայները, որոշել նրանց հետ կապված բառերի խոսքիմասային պատկանելությունը, ձևաբանական հատկանիշները:

1. Հայրաբար խրատել, մեղմորեն նայել, քնքշագին սեղմել, միանգամից հեռանալ, մեկ-մեկ հիշել, քայլ առ քայլ մոտենալ, հետզհետե նոսրանալ, կրկին տանջել, սաստիկ ամաչել:

2. Արագ շարժում, դանդաղ ընթացք, լիովին ոչնչացում, հանկարծակի խոստովանություն, ուշ աշնանը, վաղ գարնանը, թեթևակի ժպիտ:

3. Հազիվ լսելի, չափազանց գեղեցիկ, հար հոսուն, հար մնայուն, շատ խելացի, բավական երկար, գրեթե ամայի, հավիտյան լուռ, ծայրաստիճան մաքրասեր:

4. Հազիվ 3կմ, գրեթե 4 գիշեր, համարյա 3 շաբաթ, ընդամենը 200, ուղիղ 6 ամիս, 3 անգամ, մոտավորապես 4 րոպե, շուրջ 2 տարի, մոտ 10 օր, ավելի քան 3,5 միլիոն:

5. Համարյա միաժամանակ, գրեթե հայրաբար, չափազանց շուտ, շատ դանդաղ, ծայրաստիճան քնքշորեն, միշտ շուտ, սաստիկ արագ, բավական ուշ:

6. Գրեթե ամբողջ (ժողովուրդ), համարյա բոլորը:

250. Դուրս գրել մակբայները՝ դասակարգելով ըստ տեսակների:

Բայց ահա տեղի է ունենում այն, ինչ Բյուզանդիոնի կողմի հուսալքվող, ճիշ ու կական բարձրացնող բազմությանը հրաշք է թվում: Հանկարծ ծովը հուզվում է թեթևակի, և ուժեղ քամի է բարձրանում: Չորս գալիոնների թռչնած առագաստները իսկույն լցվում են, ուռճանում, մեծանում, դառնում կլորավուն: Քամին, բաղձալի, փրկարար քամին վերստին զարթնեց: Գալիոնների նավախելները բարձրանում են հաղթականորեն, առագաստները ուռճացրած, հանկարծակի մղումով առաջ են շարժվում և հակահարձակման անցնելով՝ հիմնովին խորտակում են ամենուր վիտաացող թուրքական նավերը: Նրանք ազատվել են արդեն, նրանք փրկված են: Հազարավոր բազմության ցնծագին աղաղակների ուղեկցությամբ ապահով նավահանգիստ է մտնում առաջին նավը, հետո՝ երկրորդը, երրորդը, չորրորդը: Փակոցային շղթան գրնգալով վերստին բարձրանում է, իսկ թուրքական նավերի վտառը այլևս արդեն անօգնական, ծովածոցով մեկ ցիրուցան մնում է ետևում: Եվ մռայլ, հուսահատության մատնված քաղաքի վրայով մի անգամ ևս շառագույն ամպի մնան անցնում է հույսի ցնծությունը:

Վերջապես ապրիլի 20-ին՝ ժամը 3-ին, բռնկեց ազդանշանը: Հեռվում առագաստներ նշարվեցին: Ճիշտ է, դա այն հզոր քրիստոնեական նավատորմը չէ, որ վաղուց երազում էին պաշարվածները, բայց և այնպես քամին դանդաղորեն դեպի ափ է մղում ջենովական երեք մեծ նավ, իսկ ետևից՝ ցորենով բարձված բյուզանդական մի փոքր նավ, որ ամբողջովին շրջապատված է այդ երեքի պաշտպանությամբ: Իս-

կույններն ամբողջ Կոստանդնուպոլիսը հավաքվում է այդտեղ՝ առափնյա ամրությունների մոտ՝ օգնության հասնողներին ցնծազին ընդունելություն ցույց տալու համար: Բայց նույն այդ պահին Մահմուդը անմիջապես թռչում է ծիու թամբին, իր ծիրանափայլ վրանի մոտից քառատրոփ սուրում դեպի ցած՝ դեպի նավահանգիստ, ուր արդեն խարիսխ էր նետել թուրքական տորմիդը, և հրաման է արձակում ամեն զնով խանգարել նավերին Բյուզանդիոնի նավահանգիստը՝ Ոսկեղջյուր մտնելու:

(Ըստ Ս. Յվայզի)

251. Կազմել նախադասություններ, որոնցում մակբայները ածականի լրացում են:

Օրինակներ՝

Փախստականների խումբը, *գրեթե* անթափանց խավարի մեջ խարխափելով, փորձում էր գտնել նոր քաղաք տանող միակ արահետը:

Ուսանողական տարիներին նա *չափազանց* ինքնավստահ երիտասարդ էր՝ իր ուժերին վստահ, նույնիսկ փոքր-ինչ մեծամիտ:

Անձրևից հետո *ամբողջովին* թաց ու լարժուն սալահատակի վրա հաճախ էին սայթաքում ոչ միայն մարդիկ, այլև ձիերը:

Դատարանում վկան հայտարարեց, որ նախաքննության ժամանակ ցուցմունքը տվել է *լիովին* սթափ վիճակում և հիմա էլ պնդում է նույնը:

252. Կազմել չորս նախադասություն, որոնցում մակբայները մակբայով արտահայտված անդամին են լրացնում:

Օրինակներ՝

Նրանք վերջերս *ավելի* հաճախակի էին հանդիպում:

Չնայած նոր էին ծանոթացել, բայց *շատ* մտերմաբար էին զրուցում:

Այդ դեպքից հետո նրանք *համարյա* թշնամաբար էին վերաբերվում հավաքույթի ժամանակ իրեն անպարկեշտ պահած ընկերոջը:

253. Կազմել նախադասություններ, որոնցում մակբայները թվականի լրացում են:

Օրինակներ՝

Ջեկուցումը տևեց *չուրջ* մեկ ժամ: Հաղթանակի օրվան մնացել էր *մոտավորապես* չորս ամիս: *Առնվազն* երեք տարի պետք է քրտնաջան

աշխատեր, որ կարողանար վճարել բոլոր պարտքերը: *Գրեթե* հինգ տարի տևեց եկեղեցու վերակառուցումը:

254. Կազմել նախադասություններ, որոնցում մակբայները դերանվան լրացում են:

Օրինակներ՝

Համարյա ողջ գիշեր արթուն էր:

Նա ևս *հիմնականում* այդպես էր մտածում:

Գրեթե բոլորը նույն հարցն էին տալիս:

255. Կազմել նախադասություններ, որոնցում մակբայները հանդես են գալիս որպես՝

ա. մակբայի լրացում,

բ. ածականի լրացում,

գ. թվականի լրացում,

դ. դերանվան լրացում:

256. Գտնել մակբայները և որոշել դրանց կազմությունը:

1. Մենք փող զարկինք, և արծազանքն ահավոր Երկից երկիր որոտածայն շառաչեց (ԵԶ): 2. Մեզ բոլորիս համար սահմանված է վերուստ մի քնքշաբույր գարուն անվերադարձ (ն): 3. Գալիս եք միշտ ու հավիտյան և բերում եք Ձեզ հետ Պարզևներ անհուն և անհատնում (ն): 4. Առուներով, գետակներով, վտակներով անհամար Հոսում են հար ու կուտակվում քո մեջ խոհեր ու գանձեր (ն): 5. Հորիզոնի վրա ամպեր են մուր կրկին ծանրանում, Մահն է կրկին ոխակալել՝ մռայլ նստած դարանում (ն): 6. Այգը բացվեց աշխարհում, երբ դու դեռ քերթող էիր լոկ, Այծն կեսօր է արդեն,– ժամ է դառնաս իմաստուն (ն): 7. Արևի նման բոցվում է, Ռոպե առ Ռոպե բացվում է Փոքրի՜կ իմ, սիրու՜ն իմ մանկիկը (ն): 8. Ղու անդադար չափում էիր, թե որքան է լայն իմ հոգին, Որքա՞ն են ես տանում, ներում, Կրկին տանում, ներում կրկին: Արդ, երբ գիտեմ, մի հարց ունեմ Քո մնացած խղճին տալու, Արժե՞ր հոգիս փորձել այդպես Դաժանորեն ու ցավագին (<<): 9. Բայց ես երբեք չեմ տրտնջում Իմ խառն ու դառն երազանքներից, Որ այլոց մոտ ամառ-ձմեռ Միատեսակ սառն են լինում (ն): 10. Սարերից վեր, չարերից վեր, Սովորական

բառերից վեր Թափառում է հեզ մի հոգի (ն): 11. Հին դարերից մի մեղեդի Հնչում է միշտ նվիրաբար Ու չի լռում երբեք, Հնչում է զիլ ու տիրաբար (ն): 12. Շրջում էին պապերը մեր Երկրներկիր ու դարեդար (ն): 13. Հեռու-հեռվում մի արևոտ, Ծաղկածիծաղ հովիտ մնաց (ն):

257. Տրված մակբայները դասակարգել ըստ կազմության՝ առանձին շարքերով գրելով պարզ, բարդ, ածանցավոր, կրկնավոր, քարացած հոլովական ձևերից ու նախդրով կապակցություններից առաջացած մակբայները:

Այժմ, առհավետ, հանիրավի, այնուհետև, մեկ առ մեկ, ապա, նախ, դուրս, դիմաց, ձեռաց, դեռ, վաղ, հույժ, ուշ, քիչ, հոտնկայս, անծամբ, մասամբ, հրապարակավ, միշտ, շարան-շարան, շիթ առ շիթ, քարեքար, կաթիլ առ կաթիլ, տարեցտարի, օրեցօր, ի վերջո, հեկհեկ, բերնեբերան, ի բնե, ի ծնե, ցմահ, հապճեպ, խումբ-խումբ, շարեշար, դռնեդուռ, իրավ, կանխավ, դես-դեն, տեղի-անտեղի, հնուց, առմիշտ, կամաց, երբեք, արագ, ստեպ-ստեպ, կաթիլ առ կաթիլ, արագ-արագ, բառ առ բառ, խառնիխուռն, վերջիվերջո, հետո, պատեպատ, ի սրտե, վաղուց, փոքրուց, հույժ, շտապ, շարունակ, քայլ առ քայլ, խստիվ, բնավ, հանպատրաստից, զույգ-զույգ, թաքուն-թաքուն:

258. Տրված շարքերը լրացնել նույնատիպ մակբայներով. բացատրել համապատասխան ածանցների իմաստները:

1. եղբայրաբար, թշնամաբար, հայրաբար...
2. նենգաբար, խիզախաբար, դաժանաբար...
3. հաճախաբար, միասնաբար, շարունակաբար...
4. հեզորեն, ազնվորեն, լրջորեն...
5. ասպետորեն, բնազդորեն, տրամագծորեն...
6. արագորեն, դանդաղորեն, հեշտորեն...
7. եղբայրապես, հոգեպես, նյութապես...
8. ազնվապես, հիմնավորապես, փառավորապես...
9. զխովին, կամովին, ամբողջովին...
10. եռապատիկ, կրկնապատիկ, տասնապատիկ...
11. մորուց, մանկուց, վաղուց...
12. շեշտակի, թեթևակի, հանկարծակի...

13. գժավարի, զողավարի, մարդավարի...
14. կարուտագին, ցավագին, սրտագին...
15. դառնագին, ջերմագին, տրտմագին...
16. բառացի, փաստացի, արդարացի...
17. բազմիցս, երիցս, քառիցս...
18. արտաքուստ, ներքուստ, վերուստ...
19. ցմրուր, ցմահ, ցկյանս...
20. գլխանց, երեսանց, սրտանց...

259. Բացատրել հետևյալ խմբերից յուրաքանչյուրի բառակազմական ընդհանուր օրինաչափությունը և շարունակել՝ ավելացնելով առնվազն 4-5 մակբայ:

1. Դանդաղ, կամաց, հաճախ, ետ, կանուխ...
2. Տխուր-տխուր, արագ-արագ, մեն-մենակ, մեկիկ-մեկիկ...
3. Կամա-ակամա, ամառ-ծմեռ...
4. Փոքր-ինչ, դույզն-ինչ...
5. Քարեքար, դարեդար, բերնեբերան, ամսեամիս...
6. Տնից տուն, ճակատ ճակատի, երկրից երկիր...
7. Բերանքսիվայր, հոտնկայս, մանկուց, այսուհետև, համարյա...
8. Ի սրտե, ի վերջո, առայսօր, առավել...
9. Ցմահ, ցկյանս...
10. Մեկընդմեջ, բացեիբաց, հետզհետե, ինքնըստինքյան...
11. Ղեմառդեն, ժամառժամ, մերթընդմերթ, մեկառմեկ, աջուձախ, դեսուդեն...

12. Ռոպե առ ռոպե, սակավ առ սակավ, արցունք առ արցունք...
13. Սարն ի վեր, ծորն ի վար, լեռն ի վեր, քարերն ի վեր...
14. Լալագին, խիզախորեն, սրտանց, հաճախակի, բազմապատիկ, գաղտնաբար, խմբովին...

260. Հետևյալ գոյականներից, ածականներից, թվականներից կազմել մակբայներ:

Թեթև, երեք, գազան, գլխավոր, դաժան, ընկեր, գլուխ, չորս, խիզախ, եռանդ, գազան, վերջին, բարեկամ, ազգ, բերան, հինգ, խումբ, վայրկյան, դիվանագետ, հայր:

261. Ներս, դուրս, վեր, առաջ, մոտ մակբայներով կազմել հարադրական բայեր:

262. Դուրս գրել ժամանակի իմաստ արտահայտող բառերը՝ առանձնացնելով ժամանակի մակբայները, նշել մյուսների խոսքիմասային պատկանելությունը. ի՞նչ ընդհանրություն կա դրանց մեջ:

Ա.1. Լուսաբացին մենք անցանք գրոհի, — լուսաբացին խփեցին Լիպոյին (ԵԶ): 2. Երեկ առավոտ բարձրացա կանուխ Եվ լուռ կանգնեցի բլուրի վրա (ն): 3. Դու արդեն հեռացել ես, աշխարհում էլ չկաս դու, Ու լռել է երզը քո արդեն հիմա, Բայց զգում է սիրտս, որ նորից կգաս դու, Երբ իջնի գիշերը ու անծրևը լա (ն): 4. Արդեն բացվում էր առավոտը, Արդեն բաց կարմիր թանաքի նման Երևանի վրա թափվում էր Հորանջող ու մզլած այգը (ն): 5. Ախ, եթե պիտի բաժանվենք էլի՝ բաժանվենք մի՛ օր, տեսնվենք տարո՛վ: Թե որ գժտվենք՝ մի՛ օր գժտվենք, Մի ամիս զղջանք, տարո՛վ հաշտվենք: Ու թե սիրում ենք՝ Մեր սրտի բոլոր լարերով սիրենք, Ու թե սիրում ենք՝ Յոթ տարիս ո՞րն է — դարերո՛վ սիրենք (ՊՍ): 6. Մի՛ մոռացիր, որ շատ հաճախ, ցանկալիս, երբ հույս ցանում ու հավատ ես շաղ տալիս, Զի կանաչում: Հիշի՛ր, որ միշտ ուշանում է ցանկալին, Իսկ երբեմն էլ իր ոտքով է երբ գալիս, Զեն ճանաչում... (ն): 7. Ես պարզապես վաղուց համոզված եմ, Որ դուր գալու ծանոթ առևտրում Հարկավոր է լինել չմանրվող դրամ Եվ չծախսել իրեն կոպեկ-կոպեկ (ն): 8. Բայց հոգնել եմ արդեն Եվ հոգնել եմ այնքան, Որ չեմ զգում ոչինչ, Ցա՛վ չեմ զգում անգամ (ն): 9. Ես կարծում եմ՝ երբ խոր վերքից Մարդ ժպտում է համառությամբ, Այդ ժպիտը վերջիվերջո Փոխարկվում է ծամաժողովան (ն): 10. Հողն ավելի լավ ես զգում Այն ժամանակ, Երբ նա հանկարծ տատանվում է Քո ոտքի տակ (ն)...

Բ. Անզխական գրոհը չէր հասցրել ջախջախել Նապոլեոնի բանակը, երբ ինչ-որ մարդ, մինչ այդ գրեթե անանուն, փոստային արագընթաց կառքով արդեն սուրում էր Բոյուսելից դեպի ծովափ, ուր նրան երեկվանից նավ էր սպասում: Նա Լոնդոն է հասնում կառավարական լրաբերներից առաջ և օգուտ քաղելով այն հանգամանքից, որ լուրը դեռ մայրաքաղաք չի հասել, տառացիորեն պայթեցնում է բորսան. այդ հանձարեղ քայլով Ռոտշիլդը հիմնում է մի նոր կայսրություն:

Վաղնեթ ողջ Անգլիան կիմանա հաղթանակի մասին: Մի մարդ կա միայն, որ հաջորդ առավոտյան դեռ ոչինչ չգիտի Վաթեռլոյի մասին, չնայած նրան ընդամենը չորսժամյա անցում է բաժանում ողբերգության վայրից: Բայց, որքան էլ զարմանալի է, պրուսացիները դեռևս չկան ու չկան, և դա անհանգստացնում է մարշալին: Այժմ ավելի ու ավելի բարձր են որոտում թնդանոթները՝ ասես օգնություն աղերսելով: Բոլորը արդեն գիտեն, որ դա սովորական հրաձգություն չէ, և վիթխարի ճակատամարտը վաղուց բռնկվել է: Մռայլ ու անխոս առաջ է շարժվում Գրուչին՝ շրջապատված իր սպաներով: Նրանք այլևս վեճի մեջ չեն մտնում մարշալի հետ. չէ՞ որ նա չանսաց իրենց խորհրդին:

(Ըստ Ս. Ցվայգի)

263. Տեքստից դուրս գրել ձևի ու չափի մակբայները:

Տոլստոյն այնքան հռչակավոր էր, որ նրա երկրպագուները գիշեր ու ցերեկ կրնկակոխ հետևում էին նրան և անմիջապես գրի էին առնում նրա արտասանած յուրաքանչյուր բառը: Եվ հիմա ռուսական կառավարությունը հրատարակում է նրա ստեղծագործությունների լիակատար ժողովածուն, որը բաղկացած կլինի առնվազն հարյուր հատորից: Փառքից բացի Տոլստոյն ու նրա կինը ունեին բավական մեծ հարստություն, հասարակական դիրք, երեխաներ: Ոչ մի ամուսնություն երբեք ավելի նպաստավոր պայմաններ չէր ունեցել: Սկզբում նրանց երջանկությունը չափազանց անխռով, չափազանց կատարյալ էր թվում երկար շարունակվելու համար: Այդ պատճառով էլ կողք կողքի ծնկի իջնելով՝ նրանք ջերմեռանդ աղերսում էին ամենակարող Աստծուն՝ երկարացնելու իրենց երջանկությունը:

Այնուհետև զարմանալի բան տեղի ունեցավ. Տոլստոյը հետզհետե փոխվում էր և բոլորովին ուրիշ մարդ դարձավ:

Այդ մարդը, որը մի անգամ խոստովանեց, որ երիտասարդության տարիներին գործել է բոլոր հնարավոր մեղքերը, փորձում էր տառացիորեն հետևել Հիսուսի ուսմունքին: Նա մարդկանց էր բաժանել իր հողը և բոլորովին չքավոր կյանք էր վարում: Լև Տոլստոյի կյանքը իսկական ողբերգություն էր, և այդ ողբերգության պատճառը նրա ամուսնությունն էր. նրա կինը սիրում էր շքեղություն, իսկ ինքն ատում էր:

Շատ երկար տարիների ընթացքում կինը հանգիստ չէր տալիս, կշտամբում էր և միջադեպեր էր սարքում, քանի որ գորողը համառորեն անդում էր, որ հրատարակիչներին իրավունք կտա տպելու իր գործերը առանց հոնորարի, իսկ կինը ցանկանում էր դրամ ստանալ նրա գործերի համար:

Եվ վերջապես, երբ Տոլստոյն ութսուներկու տարեկան էր, այլևս չկարողացավ տանել իր ընտանեկան կյանքի ողբերգականությունը և փախավ կնոջից:

Տասնմեկ օր անց նա մահացավ փոքրիկ երկաթուղային կայարանում թոքերի բորբոքումից:

Այսպիսին էր գինը, որ վճարեց կոմսուհի Տոլստայան իր մանրախնդրության, բողոքների և հիստերիայի համար: «Ես իսկապես մտածում եմ, որ խենթ էի», – այդպիսի եզրակացության հանգեց կոմսուհին, երբ արդեն չափազանց ուշ էր:

Ղա այնքան հիանալի է ասված, այնքան հրաշալի, որ ես նորից կրկնում եմ այդ խոսքերը:

(Ղ. Քարնեզի)

264. Տրված մակբայները դասակարգել ըստ աղյուսակի:

Այժմ, այլուր, ականա, ամենևին, առաջ, արդեն, բնավ, գիշերուզօր, գյուղեգյուղ, գաղտագողի, գրեթե, դարձյալ, եռապատիկ, իսկույն, կրկին, կրկնակի, հանկարծ, հաճախ, հիմնովին, մեկ-մեկ, նորից, ներքև, վերջերս, վերուստ, վերստին, սաստիկ, տեղ-տեղ, փոքր-ինչ, քանիցս, օրըստօրե, վայրկյան առ վայրկյան, օրեցօր, վաղուց, դուրս, ներս, վերև, սարեսար, գետն ի վար, դմնեդուռ, բոլորովին, հնգապատիկ, իսպառ, շատ, քիչ, ընդամենը, մոտավորապես, պատեպատ, հապճեպ, երեկ, վաղը, հավիտյան, քայլ առ քայլ, մեղմիվ, բազմիցս, բավականին, չափազանց, անմիջապես, անընդհատ, թեթևակի, մոտավորապես, շուրջ, եռակի, միասին, դեմ դիմաց, տեղնուտեղը, խմբովին, ազգովին, հիմա, հետագայում, այսօր, արտաքուստ, ներքուստ, լռելյայն, սրտանց, կողքանց, արագ, հետո, ներկայումս, առաջիկայում, դանդաղ:

Պարագայական մակբայներ		Հատկանշային մակբայներ		Ընդհանրական մակբայներ
տեղի	Ժամանակի	որակական (ծևի)	Քանակական (չափի)	

265. Տրված ընդհանրական մակբայներով կազմել նախադասություններ՝

1. ծևի և չափի իմաստներով՝ *ամբողջովին, լիովին, լրիվ, թեթևակի.*

2. ծևի և ժամանակի իմաստներով՝ *իսկույն, հանկարծ, շտապ, ստեպ-ստեպ.*

3. տեղի և ժամանակի իմաստներով՝ *առաջ, հետո.*

4. տեղի և ծևի իմաստներով՝ *դեմ առ դեմ, տեղնուտեղը, ներքուստ, քարեքար.*

5. ծևի, ժամանակի և չափի իմաստներով՝ *անընդհատ, անդադար, շարունակ, մերթընդմերթ, մեկ-մեկ, շուտ-շուտ.*

6. չափի, ծևի և տեղի իմաստներով՝ *բերնբերան, ծայրեծայր:*

266. Տրված բառերը տարբեր նախադասություններում գործածել նշված խոսքի մասերի նշանակություններով և բացատրել տարբերությունները:

1. հայերեն, ռուսերեն (գոյական, ածական, մակբայ)

2. հեռու (գոյական, ածական, մակբայ, կապ)

3. առաջ, հետո (մակբայ, կապ)

4. մոտ (ածական, մակբայ, կապ)

267. *Բոլորովին, երբեք, բնավ, ամենևին* բառերը տարբեր նախադասություններում գործածել մակբայի և վերաբերականի նշանակությամբ:

268. Կազմել նախադասություններ, որոնցում *անկախ, նման, զուգընթաց* բառերը գործածված լինեն որպես ածականներ, կապեր և մակբայներ:

269. Նշել, թե տրված հատվածներում ինչ խոսքիմասային նշանակությամբ է հանդես գալիս *էլ* բառը:

1. Երդվում եմ ձեզ, ասացե՛ք նրան,
Ուզում եմ լինի նա իմ սերը վերջին,
Իսկ ես էլ՝ նրա առաջին սերը:
2. Քաջեր միշտ էլ կան
Ձենք է հարկավոր:
3. Նա էլ չէր տեսնելու երկիրն այն չքնաղ,
Որտեղ ծնվել էր տարիներ առաջ...
4. Հային անվանել
Ասիական մթնում գիտության մշակ,
Է՛լ ջահ, է՛լ կերոն, է՛լ միակ փարոս...
5. Դու ես քանդել վանքն այս վսեմ, դու էլ կվերաշինես:

270. Կազմել տարբեր նախադասություններ, որտեղ առաջ բառը գործածվի որպես՝

- ա. տեղի մակբայ,
 - բ. ժամանակի մակբայ,
 - գ. կապ
- Օրինակ՝

Ձինվորները շարժվեցին առաջ։ Գետն առաջ այլ հուն ուներ։ Ուսանողները առավել բարեխղճորեն են պարապում քննություններից մի քանի օր առաջ։ Նա մեծ կարծիք ունի իր մասին և սիրում է միշտ առաջ ընկնել։

271. Կազմել նախադասություններ, որոնցում նույն բառը մի դեպքում գործածվի որպես մակբայ, մյուս դեպքում՝ վերաբերական:

Օրինակ՝ Ժամը տասին նա *դեռ* քնած էր։ Ամաչելու փոխարեն *դեռ* վիճո՞ւմ ես:

ԿԱՊ

272. Դուրս գրել կապերը, որոշել տեսակը:

Ա. Հին, դեղնած մի լուսանկար մինչև օրս կախված է սենյակի պատից՝ հայելու դիմաց: Հորս ծախ կողմից պազել էր Գասպարը: Հակառակ կարճ հասակին՝ մարմինը թիկնեղ էր, դեմքի վրա ժպտացող և խորամանկ աչքերն էին, որոնց շուրջը արևի ճառագայթների պես դասավորվել էին կնճիռները, բերանի մեջ ոսկի ատամներ կային, արծաթե գոտին փորի տակ էր, ծիու պայտը՝ ձեռքին: Նրանից քիչ հեռու կանգնած էր մրոտ Մկոն: Դեմքին հնարավորության չափ լայն բացված խոշոր աչքեր՝ ածուխի նման սև բիբերով: Մազերը «ծիծեռնակ» կոչվող ձևով իջեցրած կարճ ճակատի վրա: Միշտ չսափրված դեմքին՝ մազմուրուքի արանքում կորած բեղեր: Թեպետ հիշողության մեջ նրանք այդ ժամանակ տարիքավոր էին թվում, սակայն ամենամեծը՝ հայրս, մոտ քառասուն տարեկան էր: ...Այդ օրերի ընթացքում Մկոն անձանաչելի էր դարձել: Հաճախ քթի տակ երգում էր: Հանկարծ կարծես մի հոսանք էր անցնում նրա միջով, և նա բռնում էր իմ թևերի տակից ու բարձրացնում իր առեղի բազուկների վրա: Դա մի քիչ ինձ նսեմացնում էր, և նրանից ազատվելու համար ես դեպի դուրս էի վազում:

(Ա. Այվազյան)

Բ. Հայաստանի Հանրապետության դիվանագիտական ծառայության մեջ ընդունված է նորանշանակ դեսպանի հավատարմագրերի հանձնումը կազմակերպել պարզեցված ձևով, առանց արարողակարգային հատուկ միջոցառումների: ԱԳՆ արարողակարգերի ծառայությունը հայտնում է նորանշանակ դեսպանի հավատարմագրերի հանձնման օրը և ժամը ու պայմանավորվում նստավայր ժամանելու շուրջ: Երկրի նախագահին իր հավատարմագրերը հանձնելուց հետո դեսպանը համարվում է իր պարտականությունների կատարման անցած և տեղ գրավում տվյալ երկրում հավատարմագրված դիվանագի-

տական ներկայացուցչությունների անձնակազմի մեջ: Դեսպանն իր նշանակման և հավատարմագրերի հանձնման մասին անձնական նոտարով տեղյակ է պահում տվյալ երկրում հավատարմագրված բոլոր դեսպաններին:

(Ըստ Ն. Չալըմյանի)

273. Կապային ո՞ր կառույցները կարելի է փոխարինել հոլովածնե-րով, և հակառակը. փոխակերպել և ցույց տալ զուգահեռ ձևերի իմաս-տային, ռճական տարբերությունները:

1. Կաթողիկոսը մթազնեց մնաց. Մինչ հանկարծահաս զայրույթի ծնած Կրակը վառվեց ծեր աչքերի մեջ, Հենց նոր սկսվող ժպիտը հան-գավ: Առաջին անգամ, Առաջին անգամ Աստ՝ Վեհարանի հին պատերի մեջ, Սրբապղծորեն թուրք երգ է մխում... (ՊՍ): 2. Իմ աչքերի մեջ այն-քա՛ն կրակներ եմ մարել ես Եվ հոգուս մեջ հուսահատ այնքան աստ-ղեր եմ մարել (ԵԶ): 3. Երգերիս մեջ – դու գիտե՞ս – ինձ ոչ ոք չի ճանա-չում. Կարծես ուրի՛շն է երգում կապույտ կարոտը հոգուս (ն): 4. Նո՛ւյնն է խոսքը, կարծես նոր տրվող աղջկա,– Միայն մարած աչքերում էլ հրդեհ չկա (ն): 5. Ու էլ ամեն մեղքի համար սիրտս հիմա ունի ներում. Պիտի անդարձ ես հեռանամ, պիտի գնամ՝ աչքս է հեռուն (ն): Եվ ար-ցունքներ դառնաղի ահա ընկնում են մեկ-մեկ Քո ձեռքերի վրա ծեր, մա՛յր իմ անուշ ու անգին (ն): Երբ երեկոն իջավ, որպես հոգնած ճամ-փորդ, Եվ փոշապատ նստեց տանիքների վրա,– Ես սենյակս մտա իմ խոհերի ճամփով Եվ հանեցի երգերըս մի երեկո գրած (ն): Ահա կրկի՛ն արև է իմ խավարած հոգում, Եվ կենսատու ժպիտ է իմ տարամերժ դեմքին (ն):

274. Հետևյալ անիսկական կապերն ու կապական բառերը խմբա-վորել ըստ այն խոսքի մասերի, որոնցից առաջացել են:

Զնայած, ժամանակ, հետո, հեռու, ձեռքից, երեսից, ընթացքում, ներքև, ձեռքով, գծով, կից, հակառակ, հետևանքով, առիթով, նայած, հավասար, չանցած, զուգահեռ, համապատասխան, չնայելով, սկսած, վերև, կողմից, հետո, կերպով, տարբեր, մինչ, նպատակով, առաջ, զուգընթաց, մոտ, ժամանակ, պատճառով, ձեռքից, պահին, դուրս:

275. Դասդասել ստորև բերված կապերն ու կապական բառերը ներքևում նշված տարբեր սկզբունքներով:

Անկախ, անցած, անունից, առ, առանց, առաջ, առընթեր, առթիվ, առջև, ավել, ավելի, բացառությամբ, բացի, գծով, դեմ, դեմ հանդիման, դեպի, դեպքում, դիմաց, դուրս, ծեռքով, երեսից, զատ, զերդ (զերթ), զուգընթաց, ընդ, ընդդեմ, ընթացքում, ըստ, ժամանակ, կից, կողմ, կողմից, իբրև, ի դեմս, ի հաշիվ, ի հեճուկս, ինչպես, ի շահ, ի պատիվ, ի սեր, ի վար, ի վեր, ի տրիտուր, ի փառս, կապակցությամբ, կերպով, հակառակ, համաձայն, համապատասխան, համար, համեմատ, համեմատությամբ, համընթաց, հանգույն, հանդեպ, հանդերձ, հանձին, հանձինս, հանուն, հավասար, վրա, հասցեին, հետ, հետևանքով, հետո, հոգուտ, ծեռքից, մասին, մեջ, մինչ, մինչև, միջև, միջոցին, մոտ, նախքան, ներքև, ներքո, նկատմամբ, նման, նպատակով, շնորհիվ, շուրջ, որպես, չափ, չնայած, չնայելով, պակաս, պահին, պատճառով, պես, սիրուն, սկսած, վար, վեր, վերև, վերաբերմամբ, վերաբերյալ, տակ, տեղ, տեղակ, ուղղությամբ, փոխանակ, փոխարեն, քան, օգտին, օրոք:

Ա. Ըստ կազմավորման աստիճանի

Իսկական	Անիսկական	Կապական բառեր

Բ. Ըստ շարադասության

Նախադրություն	Ետադրություն	Երկդրություն

Գ. Ըստ կազմության

Պարզ կամ արմատական	Քերականական ձևերից առաջացած	Նախդրավոր

276. Տրված կապերը խմբավորել ըստ նրանց արտահայտած հարաբերությունների և իմաստների:

Առաջ, մասին, ներքև, դիմաց, օրոք, հասցեին, առանց, պատճառով, հանուն, համար, փոխարեն, տեղ, համապատասխան, իբրև, հանդերձ, չնայած, ընդդեմ, չափ, համեմատ, օգտին, ուղղությամբ, կողմից, դեպքում, հանձին, միջև, վրա, միջոցին, սկսած, առթիվ, վերաբերյալ, զատ, բացառությամբ, երեսից, շնորհիվ, նպատակով, փոխանակ, ըստ, պես, նման, որպես, ի հեճուկս, հակառակ, հետ, ավելի, պակաս, հոգուտ, գծով, համեմատությամբ, առ, դեպի, հանգույն, գերթ, մինչև, ներքո, նկատմամբ, բացի, մեջ, առաջ, առջև, ձեռքից, հետևանքով, հեռու, միջոցով, վերաբերմամբ, ընթացքում, չնայելով, ի վեր, անց, դեմ, զուգընթաց, մեկ, երեսից:

Տարածական	
Ժամանակային	
Վերաբերության	
Բացառման	
Պատճառի և հիմունքի	
Նպատակի	
Փոխարինության	
Համապատասխանության	
Ձևի և նմանության	
Բացահայտման	
Ընդդիմության և հակառակության	
Հակառակ հիմունքի	
Միասնության	
Չափի	
Համեմատության և չափի	
Սահմանափակման	
Ներգործության	
Պայմանի	
Դիմառնության	

277. Տեքստից դուրս գրել կապերն ու կապվող բառերն իրենց գերադաս անդամների հետ՝ որոշելով, թե որ օրինակներում են կապերն արտահայտում խնդրային և որ օրինակներում՝ պարագայական հարաբերություն:

1. Մենք աշխատում ենք մեզ համար պատվաբեր դարձնել այն թերությունները, որոնք չենք ցանկանում շտկել: 2. Կանանց մեծ մասն անտաբեր է բարեկամության հանդեպ, քանի որ սիրուց հետո բարեկամությունը թվում է անհամ մի բան: 3. Սիրո ծերության, ինչպես նաև տարիքի ծերության մեջ մարդիկ դեռևս ապրում են ցավերի համար, բայց արդեն ոչ հաճույքների: 4. Մենք հաճախ ամաչում ենք մեր ամենաազնիվ արարքների համար, երբ մարդիկ նկատում են դրանց շարժառիթները: 5. Հնարավոր է արժանիքներ ունենալ, բայց կյանքում առաջ չգնալ, բայց անհնար է առանց որևէ արժանիքի առաջ գնալ: 6. Մեղադրանքներ կան, որ հնչում են որպես գովեստ, գովեստներ կան, որ հնչում են որպես չարախոսություն: 7. Ծերանալու հետ մտքի արատները դեմքի արատների պես շատանում են: 8. Ամենից շուտ մոռանում ենք այն բաները, որոնց մասին խոսելիս ծանծրացել ենք: 9. Սակավապետությունը ծնվում է առողջության հանդեպ տաժած խնամքից կամ շատ ուտելու անկարողությունից: 10. Խանդոտ կինը երբեմն հաճելի է լինում ամուսնուն թեկուզ այն պատճառով, որ ամուսինը շարունակ լսում է սիրած էակի մասին:

(Ֆրանսուա դը Լառոշֆուկո)

278. Տրված կապական կառույցներում որոշել կապվող բառերի խոսքիմասային պատկանելությունը:

Առ այն, առ այսօր, մինչև այժմ, դեպի ետ, մինչև հիմա, հանուն հայրենիքի, երգողի մոտ, հեռանալուց առաջ, հիսունին մոտ, փոքրի մասին, գեղեցիկի վերաբերյալ, երգողի կողքին, առանց ասելու, դրանից բացի, առանց նրա, ինձ պես, բոլորի առաջ, ընդդեմ հուսահատվածների, ի շահ ուսանողների, մինչև որտեղ, ամենքի նման, ու՞մ համար, հոգնելու չափ, մահճիս մոտ, մինչև ստանալը, ցավի դեմ, քո մասին, հակառակ ուրացողների, աշխարհով մեկ:

279. Տրված բառերը նախադասությունների մեջ գործածել տարբեր խոսքի մասերի իմաստով:

Ա. Գոյական և կապ

Երեսից, ընթացքում, կողմից, հետևանքով, միջոցով, նպատակով, պատճառով, ժամանակ, դեպքում, պահին, կապակցությամբ, ձեռքից, միջոցին, ուղղությամբ, տեղ, հասցեին, գծով:

Բ. Ածական և կապ

Անկախ, զուգընթաց, համաձայն, համապատասխան, համընթաց, հավասար, նման:

Գ. Մակբայ և կապ

Առաջ, դեմ, դուրս, ընդառաջ, հեռու, հետո, մեջ, մոտ, ներքև, շուրջ, վեր, վերև, վրա:

Դ. Դերբայ և կապ

Նայած, չնայած, նայելով, չնայելով, սկսած, չհասած, չլինելով, չեղած:

280. Գոյականներից առաջացած հետևյալ կապերը խմբավորել ըստ հոլովական ձևերի՝ առանձնացնելով նաև գրաբարյան հոլովական ձևերն ու նախդրային կապակցությունները: Ժամանակ, դիմաց, առթիվ, մասին, համար, հանձին, ի սեր, ձեռքով, ընթացքում, միջոցին, շնորհիվ, հանդերձ, ի հեճուկս, հանձինս, չափ, պահին, հետևանքով, հանուն, վերաբերմամբ, միջոցով, նկատմամբ, ի դեմս, հոգուտ, դեպքում, կապակցությամբ, նպատակով, տեղ, պատճառով, ձեռքից:

281. Տրված օրինակներից դուրս գրել կապերը. ի՞նչ խոսքի մասերով են արտահայտված նրանց խնդիրները:

Ա. 1. Եվ գերեզմանս երբ փակվի ինձ հետ – Մեղքս կմոռանան, սիրո խոսք կասեն,– Եվ անցած կյանքս կդառնա լեզենդ՝ օրերիս նման անդարձ ու վսեմ: **2.** Անադարտ մետաղն հանելու համար Անպետք խարամի լեռներն են հալում: **3.** Մտահոգված միայն մտքով այն, որ գրագի համար նա աշխարհում Չկշռվի հանկարծ և չթափվի նրա վրա շարված

Հարստությունն իր ողջ: 4. Մի տեսիլի նման կանգնեց իր դեմ աղջիկը ոսկե գիսակներով, Աչքերով, որպես երկնականար, Աստվածածնի նման պսակավոր: 5. Եվ այժմ մենավոր Նա գնում էր կրկին դեպի հեռուն այն լուռ, Դեպի լյառը անհաս ու վեհանիստ: 6. Մանկությունից իմ լուրթ մինչև կեսօրն իմ թեք Իմ օրերում՝ անցած երազի պես, Ի՛նչ որ արել եմ ես, ի՛նչ անելու եմ դեռ Քեզ գտնելու համար է, ի՛մ Նավզիկե: 7. Նա դուրս եկավ տնից առավոտյան ծեզին, Իր ետևից կամաց դուռը փակեց, Վերջին անգամ նայեց իր տնակին Եվ քայլերը ուղղեց դեպի բաղերը:

(Ե. Զարենց)

282. Նախադասությունների մեջ գործածել *անկախ, բացի, ընդդեմ, հակառակ, համաձայն, համապատասխան, հանդեպ, հեռու, շնորհիվ* կապերն ու կապական բառերը մեկ որպես նախադրություններ և մեկ որպես ետադրություններ:

283. *Մոտ, վրա, հետ, պես, չափ, համար, հոգուտ, հանձին, հանձնս, ի դեմս, հանուն* կապերը գործածել անձնական դերանունների առաջին և երկրորդ դեմքերի հետ: Որոշել դերանունների հոլովը:

284. Հետևյալ կապերից առանձնացնել բացառական հոլովով խնդիր պահանջող կապերը:

Առաջ, անց, առանց, առթիվ, բացի, դեպի, դիմաց, համար, հանձին, հանուն, համեմատ, հետ, հանդերձ, մեջ, մոտ, մասին, միջոցին, մինչև, ներքև, նախքան, նման, շուրջ, շնորհիվ, չնայած, պես, պատճառով, վրա, տեղ, տակ, փոխարեն:

285. *Ջուզղնթաց, ընդառաջ, հակառակ, համաձայն, հավասար, չնայած, չնայելով* կապերը գործածել անձնական դերանունների և գոյականների հետ: Օրինակներից ելնելով՝ որոշել այս կապերի հոլովառությունը:

286. Աղյուսակը լրացնել գոյականի տվյալ հոլովածները պահանջող կապերով:

Առթիվ, ընդդեմ, նախքան, ի, իբրև, հանձին, առ, հանուն, որպես, ի վեր, համար, կից, առաջ, զատ, մեկ, մասին, ինչպես, միջև, մերձ, նման, ներքո, նկատմամբ, անց, պես, հանդերձ, օրոք, դեմ, առընթեր, ներքև, մոտ, հոգուտ, վրա, շուտ, առաջ, առջև, հեռու, ըստ, առանց, նախքան, ըստ, վեր, հակառակ, շնորհիվ, վերև, ժամանակ, բացի, բացառությամբ, դեպի, հանդեպ, չափ, քան, չնայած, կից, ընդառաջ, հասցեին:

ուղղական (հայցական)	
սեռական (տրական)	
բացառական	
գործիական	

287. Տրված կապերի հետ համապատասխան հոլովածներով բառեր գործածել:

Չափ, սկսած, բացի, մեկ, հանդերձ, փոխանակ, շնորհիվ, համեմատ, առ, առընթեր, նման, կից, ի դեմս, հանձին, համաձայն, զատ, իհեճուկս, չնայած, հակառակ, համընթաց, ի թիվս, հոգուտ, հանուն, պես, դուրս:

288. Կազմել կապական կառույցներ՝ փակագծերում տրված բառերը համապատասխան ձևափոխությունների ենթարկելով:

ա. /դու/ պես, /ընտանիք/ հանդերձ, /նա/ զատ, /դուք/ հետ, /ինքը/ մոտ

բ. /ես/ վրա, /հանուն/ հայրենիքի, ի /գիտություն/, մինչև /կիրակի/, /դա/ մեջ

գ. նախքան /զալ/, իբրև /ուսուցիչ/, դեպի /ես/, /ինքը/ դիմաց, դեպի /տուն/

դ. /քննություններ/ առաջ, /ես/ հետ, /ընտրություններ/ հետո, առանց /ընկեր/

ե. ընդդեմ /նա/, առ /ես/, նախքան /դուք/, չհաշված /նա/, /վթար/ հետևանքով

գ. /ես/ պես, /նա/ շնորհիվ, /ընկեր/ բացի, /ծնունդ/ առթիվ, ի դեմս /դիմորդ/

է. ըստ /երևույթ/, /տեսնել/ նպատակով, ըստ /օրենք /, առանց /ժպիտ/

ը. /դուստր/ համար, /մենք/ նման, /դուք/ մոտ, /ոսկի/ նման, հոգուտ /մենք/

է. /մենք/ հետ, ի հեճուկս /ծնող/, /դպրոց/ կից, հակառակ /դու/, մինչև /դու/

ժ. /դուք/ համար, հանձինս /դուք/, հանուն /դու/, /սեղան/ մոտ, /ծյուն/ պես

ժա. բացի /ընկերները/, հեռու /հայրենիք/, /հայրենիք/ հեռու, /սարեր/ վեր

ժբ. /հաճոյախոսություն/ հանդերձ, հակառակ /հայր/, /հայր/ հակառակ

ժգ. /մանկություն/ սկսած, ընդդեմ /ատելություն/, /նրանք/ զատ, ի գիտություն /դիմորդ/

ժդ. /բոլոր/ չափ, հանուն /ազտություն/, /ասած/ հակառակ, հանձին /ուսանող/

ժե. /մտնել/ պես, /գյուղ/ մեկ, հանուն /դու/, /ես/ նկատմամբ, /նա/ փոխարեն

ժզ. դու /մեջ/, չնայած /դա/, /դուք/ վրայից, /ես/ զատ, բացի /դա/, հանձինս /հաղթող/

289. Ընդգծել կապերը և որոշել տեսակը:

Աշխարհը ոտքի տակ առնել, աչքի տակ առնել, Աստված քեզ հետ, արդար յուղի տեղ դնել, գլխի վրա դնել, դափնիների վրա հանգստանալ, եղունգի չափ, կրակի տակ առնել, հինգ մատի պես ճանաչել, մեղքի տակ ընկնել, սարի պես կանգնել, վատ աստղի տակ ծնվել, ավազի վրա տուն շինել, դեզի մեջ ասեղ փնտրել, շան նման քարշ գալ, աչքի առաջ ունենալ, աչքից հեռու, ասուպի նման երևալ, արյան մեջ խեղդել, մահվան հետ կռիվ տալ, կրակի վրա յուղ լցնել, գլխի տակ փափուկ բարձ դնել, շան պես պոչը պտտեցնել, պատերի տակ մնալ, սարի նման թիկունք ունենալ, ջրի նման գնալ, ավազի նման մնալ, սրտի վրա մի թիզ յուղ բռնել, դունչը մեղրի մեջ թաթախել:

290. Նախադիր կապերով կառույցները փոխարինել հոմանիշ՝ հետադիր կապային կառույցներով: Օր.՝ *փոխանակ* արգելելու – արգելելու *փոխարեն*:

1. *Նախքան* հեռանալը, 2. *բացի* քեզանից, 3. *ինչպես* երազ 4. *հանուն* սիրո, 5. *շնորհիվ* առատաձեռնության, 6. *ըստ* դիմումի, 7. *ի հեճուկս* հարևանների, 8. *ընդդեմ* թշնամու, 9. *զերթ /զերր/* գազան, 10. *բացառությամբ* տղաների, 11. *մինչ* սկսվելը, 12. *իբրև* երազ:

291. Հետևյալ բառակապակցություններում ընդգծված հետադրությունները փոխարինել հոմանիշ՝ ետադիր կապական կառույցով: Օր.՝ ներս մտնելու *պահին* – ներս մտնելու *ժամանակ*:

1. Հնագույն ժամանակներից *սկսած* 2. կարևոր հարցերի *վերաբերյալ* 3. Մայր աթոռի հովանու *տակ* 4. հրեյանական հանդիսության *ժամանակ* 5. քաջ զինվորի *նման* 6. Աստծու աչքի *առաջ* 7. սիրեցյալից *բացի* 8. այսինչ հոգվածի *համաձայն* 9. ատելու *չափ* 10. Հասմիկի *նկատմամբ*:

292. Արտագրել ճիշտ ձևերը և հիմնավորել ընտրությունը:

1. ես ՝ որպես առաջամարտիկ – ինձ ՝ որպես առաջամարտիկ
2. առանց ծաղիկ – առանց ծաղկի
3. հանձինս նրանց – հանձին նրանց
5. առանց խոսելու – առանց խոսել
6. նրան՝ իբրև զինվոր – նրան՝ իբրև զինվորի
7. մեզ մոտից – մեր մոտից
8. ի թիվս վարկառուների – ի թիվս վարկառուի
9. քո պես – քեզ պես
10. ի գիտություն ուսուցիչների – ի գիտություն ուսուցիչներին
11. իմ նման – ինձ նման
12. բացի նրանից – բացի նա
13. իրեն համար – իր համար
14. հանձինս նրա – հանձինս նրա

293. Կետերի փոխարեն գրել համապատասխան կապերը:

- Արա՝ ինձ ---, սովորի՛ր քեզ ---:
- Իմաստունի --- քար քաշի՛ր, տգետի --- մեղր մի՛ կեր:

- Կրակի --- յուղ չեն լցնի:
- Մտածի՛ր ոչ այն ---, որ հաղթես, այլ այն ---, որ չպարտվես:
- Աշխատի՛ր ծառայի ---, որ տիրոջ --- վայելես:
- Հիմարություն է աղքատ ապրել հարուստ մեռնելու ---:
- Սովորելը նույնն է, ինչ որ հոսանքին --- լողալը. մի պահ կանգ առար, քեզ կտանի:

294. Որոշել ընդգծված բառերի խոսքիմասային պատկանելությունը:

1. Սարից վայր է իջել մի մարդամոտ քամի, Ուրիշ նյութերից է գրույց բացում: 2. Առաջ է սուրում գնացքը անթեք: 3. Բայց թե լինե՛ր, Շուրջը անտառը լիներ: 4. Մի քանի ժամ հետո ես չեմ լինի, Կլինի լուռ երկինքը ու դատարկ պարկու՛ծ: 5. Իմ հոգսը ես չեմ, քեզ համար եղի՛ր, Որ հետո, հետո զոջունդ վհատ, Քո փակվող վերքը անվերջ չպեղի: 6. Դու կարծես չկաս Ու չես լինելու, Այլևս ինձ համար մեռած ես կարծես: Սակայն ես գիտեմ, Որ դու անմահ ես, Ինչպես անմահ է կրակն աշխարհում. Այստեղ կհանգչի, կվառվի այուր: Եվ դու ինձ համար չես մեռնի երբեք, ինչպես չի մեռել քո նախա-նախա-նախամայրիկը: 7. Փողոցով մի կին լալիս էր անգոր, Ես նրա մոտով անցա խոզի պես: Անկյունից լացի ծայներ են լսվում, Ո՛ր լացի կողքով անցնում են մարդիկ... 8. Այնպես որ, ո՛վ մահ, տանում ես՝ տա՛ր, Բայց ինչ ես ժպտում քթիդ տակին: 9. Տե՛ս, մի վայրկյան հետո Սարքեմ ու տա՛մ քեզ մի ողջ լեռնաշխարհ: 10. Տարանցիկ քամին մեկնում է հեռու... 11. Դարի չափ ծիգ ժամ է անցել:

(Պ. Սևակ)

295. Ընդդեմ, հակառակ, անկախ, բացի, համաձայն, համապատասխան, շնորհիվ, հանդեպ, հեռու, փոխանակ կապերով կազմել բառակապակցություններ երկու դիրքով էլ՝ թե՛ նախադաս, թե՛ ետադաս՝ ուշադրություն դարձնելով կապակցվող բառի հոլովական ձևավորմանը: Դրանք գործածել նախադասություններում:

ՇԱՂԿԱՊ

296. Տրված հատվածներում գտնել շաղկապները, որոշել դրանց տեսակը:

Ա. Տե՛ր, հոգնել ենք: Դու ինքդ էլ գիտես, որ երկար տարիներ է արդեն, ինչ կռվում ենք, ու մեր դեմքի քրտինքը ոչ միայն սրերով, սլաքներով, այլև նիզակներով և տեգերով ենք սրբել: Սակայն մենք այլևս չենք կարողանում դիմանալ, որովհետև հոգնել ենք: Եթե Արշակ թագավորը ուզում է շարունակել պատերազմը, թող կռվի, բայց իր Վասակ գորավարի և աներոջ՝ Անդովկի հետ: Կամ ուզում է հարձակվել, ուզում է, չէ՞, իր գործն է: Իսկ մենք չենք ուզում, քանզի արդեն հոգնել ենք: Իսկ նրա որոշումները ևս ոչ միայն նպատակադրված են, այլև կոնկրետ ու հստակ են: Չնայած ժամանակին հաշվենկատ չեղանք ու սխալվեցինք, այնուամենայնիվ, եթե վերլուծենք անցյալ շաբաթվա հրավիրված համաժողովը Արտիշատի եկեղեցում, շատ բան կպարզվի:

(Ըստ Լ. Խեչոյանի)

Բ. Թեև ես բանաստեղծ եմ, բայց այնքան էլ անմիտ չեմ, ինչպես դուք կուզեիք կարծել, և եթե դուք ինձ հաճախակի հոգնեցնեք ձեր սեթևեթ նվաճումներով, ապա ես ձեզ հետ կվարվեմ այնպես, ինչպես այն վայրենի կնոջ հետ, և կամ պատուհանից ձեզ դուրս կնետեմ դատարկ շշի պես: Հենց որ ներս մտանք, ես ևս դիմեցի այդ մարդկանցից մեկին՝ հարցնելով, թե ուր են գնում: Նա պատասխանեց, որ նաև իրենք չգիտեն՝ ո՛չ ինքը, ո՛չ մյուսները, բայց պարզ է, որ ինչ-որ տեղ են գնում, քանի որ առաջ են մղվում քայլելու մի անդիմադրելի ցանկությամբ:

(Ըստ Շառլ Բոդլերի)

Գ. 1. Պատահականություններն առիթ են ստեղծում, որպեսզի ոչ միայն շրջապատի մարդիկ մեզ ճանաչեն, այլև ինքներս մեզ: 2. Մարդիկ դատապարտում են անարդարությունը ոչ այն պատճառով, որ առում են, այլ վախենում են, թե կվնասի իրենց շահերին: 3. Մարդիկ բնավ տարբերություն չեն տեսնում զայրույթի տեսակների մեջ, չնայած

մի դեպքում դա թեթև է և գրեթե անմեղ, որովհետև զալիս է բորբոքուն բնավորությունից, մինչդեռ լինում է հանցավոր զայրույթ, որ ծնվում է գոռոզության մոլուցքից:

(Ֆրանսու դը Լառոշֆուկո)

297. Ղուրս գրել զուգադիր շաղկապները:

1. Եթե վարպետը բարկանում է աշակերտի վրա և հանդիմանում, ապա հիշատակում է և այս փողոցի անունը (ԱԲ): 2. Երբ արագիլը տղմուտ հողերում այլևս գորտ չէր բռնում, ուրեմն ետ էին գնացել Արաքսի ջրերը: 3. Ծտերն ասես ոչ թե երգում, Այլ «ի՛նչ...ի՛նչ» էին ճչում անվերջ Եվ դրանով պատառոտում երկնի մովը, Իսկ լորենին ոչ թե երգում, Այլ «չէ՛... չէ՛»-ի իրենց մեխն են մխում անվերջ Այդ կապույտի պատռվածքում (ՊՍ): 4. Ու եթե մեկը սուրճով բախտ բացեր, Ապա կարող էր գուշակել անսուտ, Որ ես ինքնակամ ու սիրահոժար Մնացած կյանքիս կեսը կտայի, Միայն թե տեսնեի կրծքիդ թուխ մանուկ (ն): 5. Թեպետ իրար հետ վաղուց ենք ծանոթ, Թեպետ ծանոթ է պապերի՛դ անգամ, Բայց քրտնած զխով տված բարևիդ Չի պատասխանում (ն): 6. Եվ փա՛ռք Աստծո, Որ աղմուկների հասունացումից Թագադրվում է ոչ թե գիշերը, Այլ օրն է ծնվում: Եվ փա՛ռք աստծո, Որ մեր հոգու մեջ Եթե կա ամիս տերևաթափի, Ապա կան օրեր և աստղաթափի ... (ն):

298. Տրված շաղկապները դասակարգել ըստ ստորև բերված աղյուսակների:

Կամ, որպեսզի, և, իսկ, մանավանդ, ու, բայց, և կամ, եթե, մանավանդ որ, էլ, մինչդեռ, կամ թե, և՛...և՛, երբ որ, ուստի, ևս, ասես թե, նաև, այնինչ, կամ թե չէ, թե, մինչև որ, ուրեմն, այլև, ոչ թեայլ, թե որ, մինչ, թե՛.....թե՛, և ոչ թե, այսինքն, եթե միայն, հենց, ո՛չ ...ո՛չ, այլապես, այն է, ոչ միայն...այլև, որովհետև, հենց որ, բայց և այնպես, որ, քանի որ, ինչպեսայնպես, այնուամենայնիվ, թե, կարծես թե, չէ՞ որ, թե չէ, քանի դեռ, այսուամենայնիվ, քանի, կա՛մ ... կա՛մ, հետևապես, միայն, հետևաբար, թեպետև, թեկուզ, միայն թե, չնայած, չնայած որ, թեև, ինչպես որ, ասես, կարծես:

Ա.

ՀԱՄԱՐԱՍՍԱԿԱՆ	ՍՏՈՐԱՐԱՍՍԱԿԱՆ

Բ.

ՄԵՆԱԴԻՐ	ԿՐԿՆԱԴԻՐ	ՋՈՒՐԱԴԻՐ

Գ.

ՄԻԱԿՈՐԻՉ – ՀԱԿԵԼԱԿԱՆ	
ՆԵՐՀԱԿԱԿԱՆ	
ՏՐՈՀԱԿԱՆ	
ԲԱՑԱՀԱՅՏՄԱՆ	
ՄԵԿՆԱԿԱՆ	
ՆՊԱՏԱԿԱՅԻՆ	
ՊԱՅՄԱՆԻ	
ՊԱՏՃԱՌԻ ԵՎ ՀԻՄՈՒՆՔԻ	
ԺԱՄԱՆԱԿԱՅԻՆ	
ՀԵՏԵՎԱՆՔԻ	
ՋԻՋԱԿԱՆ	
ՁԵՎԻ ԵՎ ՆՄԱՆՈՒԹՅԱՆ	

299. Հետևյալ համադասական շաղկապները դասակարգել ըստ իմաստի:

Էլ, իսկ, բայց, և, ու, ևս, այսուհանդերձ, կամ, այս է, սակայն, այլ, կամ թե, իմա, ապա, նաև, կամ թե չէ, մինչդեռ, բայց և այնպես, այլև, թե՞, թե՛...թե՛, ո՛չ...ո՛չ, թե չէ, եթե ոչ, այն է, այնուամենայնիվ, նույնպես և, ոչ միայն...այլև, այնուհանդերձ, ոչ թե ...այլ, միայն թե, և թե, այսինքն, այն-ինչ, նույնպես և, այսինքն թե, և կամ, նմանապես և, այլ, ոչ թե, ապա թե ոչ, և սակայն, այլ ոչ թե, ինչպես և:

միավորիչ	ներհակական	տրոհական	մեկնական

300. Դուրս գրել համադասական շաղկապները և որոշել նրանցով կապակցված լեզվական միավորների (նախադասությունների և նախադասության անդամների) արտահայտած հարաբերությունների բնույթը՝ ներհակական, միավորիչ, տրոհական:

Ա. 1. Մութը դառնում է գրատախտակի ջնջոց, Մինչդեռ երկինքը դանդաղ պատվում է աստղաեղյամով: 2. Թողություն տուր՝, Տե՛ր, ծանր խավարին, Միայն թե նա թողնի հեռանա: 3. Ես չեմ կարող նշել ճշտված թվականը, Եվ ժամանակը ճշգրիտ, բայց և այնպես այս հանդեսը... Ավարտի է հասնում արդեն: 4. Ես վախենում եմ, շատ եմ վախենում, Բայց ո՛չ ինձ համար, այլ լոկ քեզ համար: 5. Նաև դու ...Խղճա՛ ինձ, և ինքդ էլ ասա՛, Սիրելի՛ս, քեզ բարի՛ գիշեր: 6. Իսկ աշխարհում Երջանկությունն ավելի է տարողունակ, Քան տանջանքը, Թե չէ սողուն ժամանակը այդպես արագ չէր ընթանա՝ Երջանկության ժամը վայրկյան դարձնելով: 7. Նույն կյանքը հիմա Իր սքանչելի նույն ծեռագրով Գրագիտության դասեր է տալիս Թե՛ շնորհալի վագերին այգու, Թե՛ տաղանդավոր գետերին բուլոր:

(Պ. Սևակ)

Բ. 1. Ե՛վ անբառ այս երգում կա թախիծ մի անբառ, Ե՛վ արյան հեկեկանք, և՛ աղերս մի տխուր (ՎԴ): 2. Կարոտներով ու ցավերով ճանապարհը պիտի ցողեմ, Բայց և հավետ, բայց և հավետ օրհնանքներով քեզ ողողեմ (ն) 3. Բայց բնության օրենքներից Հող դառնալն է զարհուրելի, Մահը պիտի լիներ, սակայն Մահվան ուրիշ տեսակ էր պետք (<<): 4. Մեկին թողնում եզերքին, Մեկին ծովերն ես տանում, Ու որոնում ես մեկին ... Այդպես էլ է պատահում (<Ս): 5. Ապրած բոլոր տարիներս Օրհնանքով են հոգիս պատում, Ո՛չ ահ ունես, ո՛չ էլ նախանձ, Ո՛չ էլ փառքի դուռն եմ պաշտում (ն): 6. Շատ սերեր տեսա անգութ ու անփույթ, բայց հեշտ էր դարձել արդեն և անթով Ե՛վ սեր, և՛ երդում, և՛ կիրք, և՛ համբույր (ԳԷ): 7. Կանգնած է տրտում կանաչ եղևնին, Այնինչ լույսերը ցնծում են վրաս (ն): 8. Մեր հայրենիքի դրոշմը երևում է ոչ միայն մեր լեզվի, այլև մեր սրտի ու մտքի վրա: 9. Դժվար է որոշել՝ մաքուր, անկեղծ և բարեկիրթ արարքը անբասիր ազնվության հետևա՞նք է, թե՞ հաշվենկատության:

301. Հետևյալ ստորադասական շաղկապները դասակարգել ըստ իմաստի:

Թեև, թեպետ, եթե միայն, միայն թե, մինչև, ասես թե, քանի որ, թե որ, հենց, թեկուզ, կարծես թե, հենց որ, թեկուզև, քանի դեռ, նախքան, որպես թե, մանավանդ որ, թեպետ և, թե, չնայած, թե չէ, չնայած որ, չէ՞ որ, ասես, ոնց որ, եթե, որովհետև, չնայելով որ, մինչ, երբ որ, ինչ, եթե ... ապա, քանի որ, եթե միայն, թեպետ, ինչպես որ, ոնց, նայելով թե, քան, ինչպես որ, քանզի:

Ժամանակի	պայմանի	նպատակի	պատճառի և հիմունքի	զիջական	համեմատութ.

302. Դուրս գրել շաղկապները, առանձնացնել ստորադասականները և որոշել նրանց արտահայտած իմաստային հարաբերությունները (բացահայտման, մեկնական, պայմանի, նպատակային, հետևանքի, զիջական, համեմատության, ձևի):

1. Եվ հավատացե՛ք, հասկացե՛ք ընդմիշտ, Որ աստծուն նույնիսկ հայիոյողները Շատ ավելի են գերադասելի, Վասնզի նրանց բարկացրել է ինքը՝ հավատը (ՊՍ): 2. Թեկուզ և ձեռքդ գրչից էլ զրկեն, Դու, միևնույնն է, պիտի որ երգես (ն): 3. Մի ոտ չունենմ, Ուստի և ձեր երկուսի տեղ Երեքն ունենմ (ն): 4. Ապակիների լուծության վրա Անբուրմունք-անգույն ծաղկունքը ցրտի Լուռ թախծում էին, Ինչպես որ նույնիսկ բենզինն է թախծում Սառած-կանգ առած մեքենաների երակների մեջ (ն): 5. Նորից երկնքում հին արշալույսն է սիգալով սիգում, Որպեսզի մեր նոր ու քաղաքակիրթ հիշողության մեջ Միշտ էլ թարմ մնան առասպելները (ն): 6. Թե փակել էր պետք, ես դուռը բացի, Թե պահել էր պետք, ասացի «գնա», Թե կանչել էր պետք, լռեցի խոնարհ, Թե արցունք էր պետք, ես ծիծաղեցի (ՍԿ): 7. Ես այնպես եմ ելնում մեր բակից, Կարծես թե մտնում եմ մեր բակը (ԳԷ): 8. Քանի դեռ կամ, արի խինդով, վայելքով լցնենք սերը (ն): 9. Սիրո մահը ծանր է անչափ, Քանզի սերը չի ծերանում (ն): 10. Եթե մի անարատ Ընկերոջ հետ ճամփա գնամ, Աղերսում եմ երկնավորին՝ Կյանքիս ճամփան երկար չանի (ն): 11. Չայն չեմ տալիս, թեպետ հոգիս Երգով է լի, Երգերս՝ շատ, իսկ դու գիտես, լուռ եմ, քանզի Սերս քիչ է, մեղքերս՝ շատ... (<<):

303. Լրացնել ստորադասական շաղկապների քերականական-իմաստային խմբերը նոր շաղկապներով՝

- ա. ժամանակի (նախքան ...)
- բ. պատճառի և հիմունքի (որովհետև ...)
- գ. պայմանի (թե ...)
- դ. հաջորդական հիմունքի կամ զիջական (թեպետև ...)
- ե. նպատակի (միայն թե...)
- զ. համեմատության կամ ձևի և նմանության (ասես թե....)
- է. հետևանքի (այնպես որ ...)
- ը. բացահայտման (այն է...)
- թ. մեկնական (որ ...):

304. Ա. Կարդալ և դուրս գրել հարաբերական դերանունները:

Բ. Բացատրել շաղկապի և հարաբերական դերանվան ձևաբանական-շարահյուսական տարբերությունները:

1. Ե՛կ, քեզ հովիտն այն տանեմ, ուր տառապանքն է ննջում (ՎԴ):
2. ... Եվ այն, ինչ դու ես ինձ տվել, Ո՛չ կարոտ է, ո՛չ թախիծ է, Ու ո՛չ էլ սեր (ն):
3. Եվ ես ասում եմ. Օրինյալ են նրանք ու երանելի, Ովքեր օրերի թախծության միջով Ընթանալ գիտեն դեպի ակունքը... (ն):
4. Շնորհիբ նորից այն խոսքը միակ, Որով գնում են խոստովանություն (ն):
5. Երբ աշխարհ եկավ մայրիկս բարի, Աստված շնջաց՝ ավելորդ եմ ես (ՀՀ):
6. Ա՛խ, իզուր է, Շատ իզուր է որոնումը այն ամենի, Ինչ իր անցած ուղիներում Կորցրել է մարդկությունը, Որի բոլոր գրպանները Վաղո՛ւց մաշված-ծակծկված են (ՊՍ):
7. Ես նա եմ, հենց նա՛, Ով մարդկանց մերժել չի կարողանում (ն):
8. Իսկ ամեն անգամ ես իմ ձեռքին նայում եմ այնպես, Ինչպես նոր պեղած իրին է նայում հնէաբանն անփորձ (ն):

305. Բացատրել *ոչ*-ի արտահայտած իմաստային հարաբերությունները. առանձնացնել այն նախադասությունները, որոնցում *ոչ*-ը կարելի է փոխարինել այլ շաղկապներով:

1. Հանեցե՛ք ձեր դիմակները, Որ գեթ մի քիչ դուրին չնչել կարողանաք (ՊՍ):
2. – Բա՛րև,– Ասե՛իր մահի՛ն էլ անգամ, Եվ նա հասկանալ, որ քեզ մոտ գալով Ինքը շտապե՛լ, Շա՛տ է շտապել (ն):
3. Ոմանք գույներից նոր կյանք են ձևում, Որ մարդկանց աչքը ողջ կյանքում հագնի (ն):

4. Բայց ես աշխարհ չեկա, որ «գթացե՛ք» նվամ, Ես ծնվել եմ, որ գութ ու բարություն ցրեմ (ն): 5. Նրանք ծնվել են, որ ապրեն հարբած, Իսկ դու, որ քեզնով երբևէ հարբեն (ն): 6. Ու դալարուկ մեջքը իսկույն կեռ-մեռ անում, Սահ է սահում, Այնպե՛ս սահում, Որ մի վայրկյան ... ամենքի հետ՝ Դուդուկահարն ինքն էլ նույնիսկ շունչ է պահում (ն): 7. Ախ, միա-մի՛տ իմ պապերի Մանկաբարո ուրախություն, Որ տևում էր յո՛թ օր-գի-շեր, Որ անցնում էր երգ ու պարով, Կռիվներով գինեհարույց ... (ն): 8. ... Ամե՛ն մոլի ուղղափառ, Բողոքակա՛ն, կաթուի՛կ, Լուռ զգացի՛ն, որ իրենք մարդ են կյանքում ու եղբայր... (ն): 9. Նա, որ գալիս էր Եվրոպան հաղթած, Հիմա հաղթության արևը սրտում... Հերոսի նման դառնում է իր տուն (ն): 10. Աշխարհն այնքան լցվեց մահով, Որ դողում է հույսն աշխարհի (ՀՀ): 11. Չեմ ափսոսում, որ հնօրյա Կյանքս անցավ աստղերի հետ (ՀՀ): 12. Ու ես հիմա չեմ զարմանում, Որ քո մի թաս ջրի դիմաց Այսքան անվերջ թույն ես խառնում Իմ մաքուրին ու պայծառին (ն): 13. Ես ցանկացա, որ բոլորն էլ Իմ չափ անչափ սեր ունենան, Որ չխանդեն ուրիշներին (ն): 14. Առե՛ք սերը ջահելներից, Որ ասում են՝ սե-րը հին է, Որ կարծում են՝ սերը նույնպես Մայթի նման հանրային է (ն): 15. Օղը, որ դու թողել ես ինձ, Քո հարազատ շնչով է լի, Ճամփան, որ դու թողել ես ինձ, Մանուշակի փնջով է լի (ն): 16. Եվ կգա մի օր... գի-տեմ՝ հեռու չէ այդ օրը արդեն, Որ քեզ կկանչեմ, որ դու գաս դողով այս հրաշք պահի, Որ կոպերիս տակ, իբրև սրբազան ու միակ պարզև, Ես այդ սուրբ պահը տանեմ աշխարհից (ՎԴ):

306. Բացատրել տրված շաղկապների և շաղկապական բառերի կազմությունը (պարզ, ածանցավոր, քերականական ձևերից առաջացած, բարդ՝ կցական, հարադրական):

Ա. Եվ, ու, որ, բայց, այլ, կամ, էլ, իսկ, քան, թե, ապա, եթե, իբր, միայն, մինչ, սակայն, երբեմն, ուրեմն, ևս, ուստի, հենց, ոնց:

Բ. Այլապես, հետևապես, նմանապես, հետևաբար:

Գ. Որովհետև, այնուամենայնիվ, այսուհանդերձ, համենայն դեպս, չնայած, նայած, ասես, կարծես:

Դ. Այնինչ, այսինքն, թեև, թեկուզ, թեպետ, մինչդեռ, մինչև, իբրև, նույնիսկ, այլև, որպեսզի, քանզի, վասնզի, թեպետև, թեկուզ, բայց և այնպես:

Ե. Այնպես որ, երբ որ, ով որ, ինչ որ, որտեղ որ, ուր որ, այնքան որ, այնքանով որ, ինչպես որ, թե որ, մանավանդ որ, հենց որ, քանի որ, մինչև որ, չնայած որ:

Զ. Բայց և, թեպետև, թեկուզև, և կամ, ինչպես և, նույնպես և, նմանապես և, հետևաբար և, հետևապես և, ուստի և, ուրեմն և:

Է. Ինչքան էլ, որքան էլ, այն էլ, կամ էլ, ինչ էլ, ով էլ, ուր էլ, որտեղ էլ, ինչպես էլ, այնքան էլ, այնպես էլ:

Ը. Ապա թե, իբր թե, իբրև թե, միայն թե, քան թե, կարծես թե, ասես թե, կամ թե:

Թ. Ապա թե ոչ, եթե ոչ, թե չէ, կամ թե ոչ, ոչ թե, և ոչ թե, քանի դեռ, այն է, ըստ որում, ընդ որում:

Ժ. Բայց և այնպես, մինչև իսկ, քանի դեռ, չէ՞ որ:

ԺԱ. Թեպետև ... սակայն, թեպետև ... բայց և այնպես, չնայած սակայն, չնայած .. այնուամենայիվ, թեկուզ ... բայց, թեկուզ ... սակայն, եթե ... ապա, եթե ... ուրեմն, քանի որ ... ուրեմն:

ԺԲ. Կամ ... կամ, ո՛չ ... ո՛չ, էլ ... էլ, թե՛... թե՛, մերթ ... մերթ, մեկ ... մեկ:

307. Շաղկապները դասակարգել ըստ կազմության (պարզ, կցական, հարադրական՝ յուրաքանչյուրից քսանական օրինակ):

Այլ, ապա, ապա թե, իբրև թե, այսինքն, թեև, միայն թե, կարծես թե, բայց, եթե, թեպետև, մինչև, ոչ թե, այնպես որ, մինչև, մինչդեռ, բայց որ, այսուհանդերձ, և, ևս, ուստի և, և եթե, դե որ, նաև, նախքան, հենց որ,

քանի որ, որպեսզի, քանզի, բայց և, թեկուզև, որովհետև, վասնզի, նույնպես և, էլ, թե, իսկ, մինչ, որ, որովհետև, այսուամենայնիվ, ու, թեպետև, քան, սակայն, ուրեմն, ուստի, ընդ որում, քանի, թեպետ, թեկուզ, ինչ, կամ, այլև, այնինչ, այնուհանդերձ, քանի դեռ, ըստ որում, թե չէ:

ՊԱՐԶ	ԲԱՂԱԴՐՅԱԼ	
	ԿՑԱԿԱՆ	ՀԱՐԱՐՈՒԿԱՆ

308. Տրված բառերը գործածել երկու խոսքի մասի նշանակությամբ՝
Ա. շաղկապ և կապ
 Մինչև, չնայած, փոխանակ, նախքան.

Բ. շաղկապ և վերաբերական
 Ապա, կարծես, հենց, միայն, բնավ, իբր, մանավանդ, ասես, սակայն.

Գ. շաղկապ և մակբայ
 էլ, ապա, միայն.

Դ. շաղկապ և դերանուն
 Այլ, այնինչ, ինչ, որ, քանի, երբ:

309. Տրված զուգադրական շաղկապներով կազմել նախադասու-թյուններ:

ա. Թեպետ (և) ... բայց, թեպետ(և) ...սակայն, թեպետ (և) ... բայց և այնպես, չնայած ... սակայն, չնայած ... այնուամենայնիվ, թեև ... այնուամենայնիվ

բ. Թեկուզ ... բայց, թեկուզ ... սակայն, եթե ... ապա, եթե ... ուրեմն, քանի որ ... ուրեմն, որովհետև ... ուստի

գ. Չնայելով որ ... սակայն, ոչ թե ... այլ, ոչ միայն ... այլև, ճիշտ է ... բայց, ոչ միայն ... այլ նաև, երբ ... ուրեմն:

310. Նախադասությանները կապակցել համապատասխան շաղկապներով և կետադրել:

1. Երգը չի հորինվել ☐ ցորյանի պես ծլել է՝ ժամանակին, անարատ:
2. Այս երեկո արեգակը երկչոտ կերպով դուրս նայեց հորիզոնից ☐ կրկին անհետացավ:
3. Ծիրանի լույսն ամպի տակ հանգավ ☐ հեռու վանքից դողանջեց իրիկնային մի զանգակ:
4. Սերը նման է ճշմարտության ☐ կես ճշմարտություն կյանքում չի լինում:
5. Չեմ ուզում քո մասին խորհել ☐ միշտ մի խոնավ ծնծաղիկ եմ հիշում:
6. Նա գիտեր ☐ որտեղ է սիրում բույն դնել ու կանչել միրհավը:
7. Ծերունու խոսքերը ծանր թվացին նրան ☐ նրա բերանով արդարությունն էր խոսում:
8. Մի շաբաթվա արև էր պետք ☐ բացվեին խնձորենու կարմիր թերթերը:
9. Կակաչները թափեցին իրենց թերթիկները ☐ Լավարի լանջը դեղնեց, անտառը ծիրանագույն զգեստներ հագավ:

311. Շարունակել՝ գործածելով համապատասխան շաղկապներ:

1. Երկնքի երփնավառ պարտեզների միջից դուրս եկավ արեգակը
-- ☐ -- --:
2. Մեղմ հովիկը օրորում էր բարդիների կատարները -- ☐ -- --:
3. Ծերունին ապրում էր այս լեռների գրկում այն պատճառով -- ☐ --
--:
4. Կծպտա քեզ բախտը վերուստ -- ☐ -- --:
5. Ես այնքան հաճախ եմ նայել նրա տխուր աչքերին -- ☐ -- --:
6. Լեռներում դեռ սառույց կար ու ձյուն -- ☐ -- --:
7. Ամենքն ինձ այնպես բարի են թվում -- ☐ -- --:
8. Տո՛ւր ինձ մաքրության մի կապույտ կաթիլ -- ☐ -- --:
9. Թափառիկ մի հով եկավ, փաթաթվեց մենավոր բարդուն -- ☐ -- --:
10. Մի աստղ ընկավ երկնքից -- ☐ -- --:
11. Ուրիշ է բախտը բանաստեղծների -- ☐ -- --:

312. *Թե, թե չէ, եթե ... ապա, մինչդեռ* շաղկապներով երկուական նախադասություններ կազմել այնպես, որ մի դեպքում դրանք արտահայտեն համադասական հարաբերություն, մյուս դեպքում՝ ստորադասական:

313. Ա. Կարդալ և կետադրել:

Բ. Մեկ գծով ընդգծել շաղկապները և բացատրել իմաստային, քերականական առանձնահատկությունները, երկու գծով՝ հարաբերական դերանունները:

Կեսգիշեր:

Գարնանային այն գիշերներից երբ թանձրացյալ իրականությունը և մանիշակագույն երազը խառնվում են իրար, որովհետև բույրը, որ բարձրանում է նոր ծլած խոտից և խնծորենու վարդագույն ծաղկից, նման է երազում ծփացող թափանցիկ քողերի բույրի: Եվ գիշերի ծոցը լցված է մրմուռններով: Նոր բացվող ծաղիկների ծայրն է նաև պատռվող կոկոնների քաղցրածայն ցավի ճիչը: Կոկոնները ձեղքում են իրենց սրտերը քանզի ստեղծագործության անդիմադրելի անգութ և հեշտաբորբոք ցանկությունը մահ է անխուսափելի և անվախճան:

Եվ աշխարհի կտուրներից մեկի տակ մարմարյա սեղանի վրա կանաչ լուսամփոփի տակ բացված է մեծ մի գիրք: Այդ գրքի վրա հակված է գիտնականի գլուխը որ հոգնած է և որի վրա ընկել է տիեզերքի առաջին ծյունը: Այդ մատյանը հղացող գլուխը ինքը նման էր մայր երկրագնդին:

... Ծանր էր այդ գլուխը զայրույթով ատելությամբ լույսով և սիրով լեցուն այդ մատյանում թափվեցին հանճարեղ մի կյանքի թե արյունը թե ժպիտը և թե նրա մռայլ խոհերի լուսավոր կաթիլները...

Արևն արդեն թեքվել էր սարի ետևը բայց ծառի սաղարթների մեջ ծիրանները վառվեցին իբրև կանթեղները վառվեցին և աստղերը խոր երկնքում: Որոնք են աստղերը, և որոնք են ծիրանները: Նրանք շողում են իբրև արևի փշուրներ:

Վաղուց մթնել են սարերի կատարները, իսկ արևի շողերը դուրս են եկել լեռնային կապույտ լճակի ջրերից: Թեև մթնել է և պայծառ լճակը,

բայց կարծես թե դուրս է եկել նրա ալիքներից մի մերկ աղջիկ շուշանա-
շար լանջով: Միջնամառային իրիկնային հովը շնկշնկում է և տարուբե-
րում աղջկա ծամերը ինչպես բոցը քամու առաջ: Բուրում է և ծամը և
խոտը:

Լուսնկա գիշերում վառվում են ծիրանները և շողշողում են աղջկա
աչքերը:

Հոտավետ է ամբողջ տիեզերքը:

(Ըստ Վ. Թոթովենցի)

ՎԵՐԱԲԵՐԱԿԱՆ

314. Ա. Գտնել վերաբերականները (եղանակավորող բառերը), բացատրել նրանց իմաստային և խոսքիմասային յուրահատկությունները:

1. Եվ իսկապես էլ մեր թիկունքն է մութ, Անցյալը գիտենք գրքերով միայն: Գուցե առավել մեր ճակատն է մութ, Գրքերն են ճառում գալիքից նաև: 2. Սա էլ գործ է, հարկավ, Սակայն շատ լուրջ մի գործ: 3. Այսպես կծնվի ինքնաբերաբար՝ Ինչպես Հիսուսը միածին կույսից, Մինչև իսկ առանց «Եղիցի լույսի»: 4. Եվ հետամնաց արվին, վերջապես, Ծագում է դրսում: 5. Մի՞թե սլաքներն իմ ժամացույցի ետ-ետ չեն գնա, Որպեսզի «կրկին եղածը լինի»... Մի՞թե այս «մի՞թե»-ն չի ծլարծակում ոչ մի բարությամբ: 6. Նա թրեւս պարզ տեսնում է Մի ցամաքած հատակ ... ծով: 7. Ես ջանում եմ լոկ ... չլինել՝ Ամբողջովին դառնալ դիմակ: 8. Մինչդեռ մի կարգին չգիտենք նույնիսկ, Թե այդ ինչից է մարդը ծիծաղում: 9. Ես, ինչ խոսք, այսօր պիտի բոց չուտեմ Կամ կուլ տամ դաշույն: 10. Գեթ մեկի համար, գոնե մեկի համար մի՛ լինիր կյանքում Այս քո անվան պես կամ հորիզոնի ... 11. Դու մի հորինված էակ ես գուցե, Որ հանդիպել ես ինձ մտքումս լոկ: 12. Ուրեմն աշխարհում իրոք չկա... Ու չի լինի իրոք ոչ մի հոգի: 13. Ասում են, իբրև, կապույտի վրա չեն նստում ճանձեր... 14. Աշխարհին մանկան մաքրություն է պետք, Եվ հենց այն մանկան, Որին ամեն օր աշխարհ են բերում Նաև աշխարհի անմաքուրները: 15. Սուտ է, ուրեմն, այո՞, մանկությունից ծանոթ «Սիրտս վկայում է» այն խոսքը, որ գուցե մարդկայինն է բոլոր խոսքերի մեջ մարդկանց: 16. Այսուհանդերձ մի՛ մոռացիր, որ մորիկը տանիքներ է քշում-տանում: 17. Անկեղծ ասած, նրանց, իրոք, չնախանձել չի՛ կարելի: 18. Մենք հանդիպեցինք.... Եվ – ահավասիկ այսպես – տապալվեց Բանաստեղծության պարիսպը խարխուլ: 19. Եվ մի՞թե չարժե, Եվ չարժե՞ արդյոք, որ կյանքի հավերժ հաղթության համար Նրանք հավիտյան մեզ տանջեն այսպես:

(Պ. Սևակ)

315. Հետևյալ վերաբերականները խմբավորել ըստ աղյուսակի:

Երնեկ, ինչ խոսք, կարծեմ, մինչև անգամ, ի դեպ, իրավամբ, կարծես թե, մանավանդ, այո, ասես, նամանավանդ, ինչևէ, երանի թե, հիրավի, արդյոք, միայն, ինչևիցե, հարկավ, իբրև, միմիայն, համենայն դեպս, չլինի թե, վայ թե, չէ որ, բնավ, ոչ մի կերպ, արի, դե, անշուշտ, ահա, լոկ, այնուհանդերձ, գեթ, հենց, դժբախտաբար, ահավասիկ, այսուհանդերձ, իրոք, թերևս, սոսկ, այնուամենայնիվ, եկ, ցավոք, իրավ, գուցե, անգամ, թող, արդարև, իսկ, ապա, ոչ, ցավոք սրտի, միգուցե, նույնիսկ:

Հաստ.	Երկ- բայ.	Զգաց.	Ժխ- տակ.	Ցու- ցակ.	Կա- մայ.	Զի- ջակ.	Սաստ.	Սահմ.

316. Տրված բառերը տարբեր նախադասություններում գործածել վերաբերականի և մակբայի կամ բայի նշանակությամբ:

Խնդրեմ, բոլորովին, բնավ, տես, բեր, եկ (արի), ամենևին, երբեք, թող, ասես, կարծես, հավանաբար, անտարակույս, կարծեք, հազիվ թե:

317. Տրված բառացանկից առանձնացնել վերաբերականները և որպես վերաբերական գործածվող բառաձևերն ու կապակցությունները:

Միթե, այստեղ, որովհետև, արագ, բարեկամաբար, դժբախտաբար, կեցցե, կրկին, այնուհետև, այնուամենայնիվ, դեռևս, իհարկե, մեկ, միայն, նախքան, մասին, ոչ մի խնդիր, հարկավ, մենք, հեռու, գեթ, գրեթե, ըստ, իրավամբ, նայած, զուգահեռ, իսկ, հապա, որևէ, բնավ, ասենք թե, նաև, միասին, սոսկ, համենայն դեպս, կրկին, նույն, ինչ խոսք, նախօրոք, ահավասիկ, սոսկ, միևնույն, երանի, իրար, բնականաբար, չգիտես ինչու, եթե, ըստ երևույթին, միայն, ցավոք, միգուցե, գուցե, իբր թե, միմիայն, որպեսզի, համար, դիցուք թե, ոչ, ահավասիկ, մինչև անգամ, հիրավի, հակառակ, անտարակույս, տարաբախտաբար, բայց, հազվադեպ, գոնե, լոկ, ի հեճուկս:

318. Կազմել նախադասություններ՝ տրված բառերը գործածելով նշված խոսքիմասային իմաստներով:

ա. Իբրև վերաբերական և մակբայ՝ անկասկած, անտարակույս, հազիվ թե, համարյա, հավանաբար, բնականաբար, հիրավի, ամենևին, բոլորովին:

բ. Իբրև վերաբերական և շաղկապ՝ այնուամենայնիվ, թեկուզ, միայն թե, ասես:

գ. Իբրև վերաբերական, մակբայ և շաղկապ՝ ապա, էլ, էլի, մանավանդ:

319. Տրված վերաբերականները խմբավորել ըստ կազմության:

ՊԱՐԶ	ԲԱՂԱՂՈՅԱԼ		
	ԱՅՆԱՑԱԿՈՐ	ԿՑԱԿԱՆ	ՀԱՐԱՂՈՒԿԱՆ
ահա	անշուշտ	նույնիսկ	ըստ երևույթին

Անշուշտ, ահա, իբր թե, լոկ, այնուհանդերձ, դժբախտաբար, իսկապես, ահավասիկ, իբրև թե, գեթ, այսուհանդերձ, բարեբախտաբար, իհարկե, երևի, միթե, զոնե, այսուամենայնիվ, ախր // ախար, իրոք, թերևս, հենց, սոսկ, այնուամենայնիվ, եկ, ցավոք, իրավ, գուցե, անգամ, թող, արդարև, ըստ երևույթին, իսկ, ապա // հապա, ոչ, ցավոք սրտի, անպայման, միգուցե, նույնիսկ, մի, չէ, երանի, հազար երանի, անպատճառ, կարծես, մինչև իսկ, երնեկ, ինչ խոսք, կարծեմ, մինչև անգամ, ի դեպ, իրավամբ, կարծես թե, մանավանդ, ի միջի այլոց, այո, ասես, մանավանդ, ինչևէ, երանի թե, հիրավի, արդյոք, միայն, ինչևիցե, հարկավ, իբրև, միմիայն, համենայն դեպս, երնեկ թե, չլինի թե, վայ թե, չէ՞ որ, խո // խոմ // հո, բնավ, ոչ մի կերպ, արի, դե:

320. Ընդգծել երկբայական վերաբերականները:

1. Ասում են՝ իբրև խարույկի վրա Ջահել ըմբոստի մի սիրտ են այրել, Ասում են իբր մոխիրը նրա խարույկից հանել ու մորն են տարել... (<Ծ):

2. Մայրս կասեր՝ «Մի՞թե պիտի էլ իմ Կարսը չտեսնեն, Մի՞թե պիտի իմ հայ սրտի մայր մուրազին չհասնեն» (ն): 3. Գուցե ձերմակ ճայերն էին, որ, տե՛ս, ափին մոտեցան (ն): 4. Սի՛րտ իմ, իբր, կյանքը թողած, վանքի մոմաքարը կուգեմ (ն): 5. Ո՞վ ես, արդյոք, չգիտեմ քեզ, Դու՛ անծանոթ, դու՛ հեռավոր (ՍԿ): 6. Ամպի մի պատառ արևն է ծածկում, Ակնոց է դնում արևը կարծես (ՊՍ): 7. Քեզնից հեռու ես ապրում էի Կարծես թե ինքս էլ ինձնից հեռու (ն): 8. Ա՛յ զարմանք, Հո՛ երկինք չի թռել անտերը (ՎԱ):

321. Գտնել զգացական (կամային) վերաբերականները, ինչպիսի՞ նրբիմաստներ ունեն դրանք:

1. Իցիվ բախտ գտնեն Մեջնունն ու Լեյլան, Իցիվ աստղանան՝ սեր մուրազվելով Երկինք բարձրանան Մեջնունն ու Լեյլան (ՀՇ): 2. Վարդերը փուշ են, ու վարդ չեն մարդիկ,– Բայց էլի՛ երնեկ սիրահարներին: Մնացած կյանքս էլ... կտայի նրանց, Միայն թե ետ գար գարունն իմ անգին, Թեկուզ ետ բերեր ցավերն էլ անդարծ,– Հազա՛ր երանի սիրահարներին (ն): 3. Երնեկ էսպես՝ անվերջ քեզ հետ՝ իմ կյանքի հետ լինեի, Հազար երնեկ՝ դաշտում մենակ՝ երկնքի հետ լինեի ... (ՀԹ): 4. Ախար, բարեկա՛մ, Ախար ինձ համար ո՛չ մի բան չարժի Փայտին տանք, ասենք, ուղեղի ծալքեր (ՊՍ): 5. Իմ վիճակը Ձեր փոխարեն լրջանում է, Որովհետև ինձ է տրված, դժբախտաբար, Հիշեցնելու ձեզ վերստին ու վերջապես, Որ ուշացումը արթնացումի Կնմանվի մի պայթյունի (ն): 6. Ախր ես ինչպե՞ս վեր կենամ գնամ, Ախր ես ինչպե՞ս ուրիշ տեղ մնամ, Ախր ես ինչպե՞ս ապրեմ առանց ինձ (ՀՍ): 7. Դժբախտաբար դեռևս տասնյոթերորդ դարում Լեոնարդո դա Վինչիի գերեզմանի տեղը կորցրին, բայց արվեստաբան Արսեն Գուսեն՝ գտնելով մի գանգ ու շիրմաքարի մի կտոր, բարեբախտաբար կարողացավ հասկանալ, որ ժամանակին շիրմաքարի վրա գրված է եղել «Լեոնարդո դա Վինչի»....

322. Գտնել ցուցական, սահմանափակման և ժխտական վերաբերականները:

1. Ո՛չ, այսօր ես պիտի դատեմ իրե՛ր Ու դատապարտեմ առարկաների (ՊՍ): 2. Չէ՛, սիրելիս, մենք նորաստեղծ զույգ չենք, բնավ (ն):

3. Չէ՛, շա՛տ եղավ, էլ շատ եղավ այս թթվադեմ փնթփնթոցը (ն): 4. Ու պարապում եմ ինձ, Դարձնում մի անոթ, Որ լոկ դատարկ չէ, Այլ նաև անօդ: Եվ նոր-նոր աշխարհ եմ ստեղծում հիմա՝ Առայժմ եթե ոչ ձեզ բուլորիդ, Ապա գոնե ինձ, միայն ինձ համար (ն): 5. Դատավոր եմ ես քեզ կարգում Արարքներին իմ երկրային, Ասա՛ այդ, ասա՛ ոչ – Վճիռ է ինձ վերուստ տրված (<<): 6. Ասում եմ, որ լոկ գեղեցիկ Աչքեր ունես խաղաղ նայող (ՍԿ): 7. Ահավասիկ, ո՛վ դուք, իմ առաջին խորհուրդը, որ գալիս է կյանքից ու դարերից... Երկրորդ խորհուրդը, որ տալիս եմ ձեզ ահա, Օ՛ր. անհողդողդ պահեք իբրև պատգամ (ԵԶ): 8. Վերադարձել ես դու կրկին ահա Անչափ դժվարին քո ճանապարհով (ն): 9. Ա՛խ, լոկ մայրն է սուրբ ու վեհ (<Շ): 10. Ա՛խ, հույսերիդ երազներից անհամար Քեթ մի թռած-կորած երամ ինձ մոտ գար, Քեթ մի կարապ ընկնի գիրկս, գեթ մի օր՝ Ինձ չթողներ վշտիս հողին գլխիկոր (ն):

323. Գտնել սաստկական վերաբերականները, բացատրել նրանց խոսքիմասային, շարահյուսական և կապակցական առանձնահատկությունները:

1. Քեզ եմ սիրում նույնիսկ այն ժամանակ, Երբ որ իմ դեմ դուռդ բաց չի լինում: 2. Մեղք է գբաղվել որևէ գործով, Մեղք է մինչև իսկ շոյել ու սիրվել: 3. Լույս, լո՛ւյս, գվարթ, Շաղվի՛ր, Մաշվի՛ր, Թաղվիր այնպես և այնքա՛ն խոր, Որ ... ծածկամիտ ջուրն անգամ դառնա անկեղծ... հստակ: 4. ... Ու վերջերգվի մինչև անգամ այդ ճաքոցով Ա՛յն եղանակը պարզ ու բարդ: 5. Հանդիպումը բաժանման սկիզբ է հենց: 6. Ուստի մինչև իսկ սիրառատ հոգին Նորից չի սիրում, սիրում է կրկին:

(Պ. Սևակ)

324. Բացատրել ընդգծված բառերի խոսքիմասային-ձևաբանական առանձնահատկությունները:

1. Տրորում է սիրտս ասես իր ոտքի տակ Լուսամուտիս տակով անցնող ամեն անցորդ (ՊՍ): 2. ... Սպասել-սպասում եմ, որ լոկ ասես. «Ես հասկացա, որ այլևս մենք չպիտի...» (ն): 3. Ու երբ բացում եմ իմ պատուհանը, Ասես բացում եմ Գծված ջերմուկի գազառատ մի շիշ (ն): 4. Թող զսպանակված ամենամուտ լռությունը գա. – Թող չղջիկի պես ծայները քնեն (ն): 5. Թող ծառերն անգամ հարգանքով Նրա առջև կե-

ռանան, Միայն թե թող նա թողնի հեռանա (ն): 6. Իմ քնքո՛ւշ աղջիկ՝
հմայված գրքով, Թո՛ղ գիրքը խոժոռ, այս անգամ վե՛ր կաց, Շրջենք
անձրևի օրորի ներքո (Գէ): 7. Տե՛ր ու սե՛ր Աստված, Իրա՛վ չի ասված,
Որ մահիճները ե՛րբ հարդարված են, Արդեն չե՛ն ապրում, արդեն մե-
ռած են (ն): 8. Իրա՛վ, ես այսօր քեզ չեմ սպասել, ուրիշն է եղել հյուրը իմ
հոգու (ն): 9. Բայց, ա՛խ, ո՞րն է իրա՛վ, լուսին, Ո՞րն է ոսկյա, ո՞րն է սին
(ՀՇ): 10. Սխալ է, անկասկած, և այսպես դատելը, Ուստի և այս երգը
սխալից սխալ է (ն): 11. Չէ՞ որ հավքերը, գիտե՛ս, իմաստո՛ւն, Սողուն-
ների՛ց են երբեմն սերել (ն): 12. Հո՛ւյս կա, Որ ... մահից առա՛ջ, Վերջա-
պե՛ս, Հասկանամ նաև ... իմա՛նտը կյանքի (ն):

ՉԱՅՆԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆ

325. Գտնել ծայնարկությունները, նշել բառական-բառակազմական և խոսքիմասային յուրահատկությունները:

1. – Օ՛, Ղանթե,– շննջաց ողբ Նարեկացին,– էլ ո՞նց հավատամ լուսնի էլ լացին: 2. Ղե՛, դե՛ ... ձենդ... դու հայ, նա քուրդ՝ մեկուճարիս մի՛ մաշիր...: 3. ՂԺոխք ու դրախտ իրար խառնվել, Ա՛խ, կին են դառել,– օ՛, բախտ իմ անբախտ: 4. Հե՛յ, վա՛խ, հայրց Սիփան սարը, դրախտ ասա, էլ ի՛նչ սար: 5. Անգեն թագս զինված թագի տակ է, վա՛խ, Սարիս ճամփեն, յարիս ճամփեն... փակ է, վա՛խ, Ա՛խ, Սիփան ջան, դու էլ բանտված մնացիր, Ինչո՞վ գոռամ, լեզուս թրի տակ է, վա՛խ...: 6. Այ ծովակ, սարի ծովակ, Այ Վանա բարի ծովակ, Իմ յարի արցունքն ես դու ...

(Հ. Շիրազ)

1. – Ո՛ւ-ո՛ւո՛ւո՛ւ,– գոռում էր գերեզմանատնից դուրս եկած դեղ: 2. – Սա ընտանիքի հայրն է, դմբո՛: 3. Փայտփորիկները որդեր գտնելու համար «կո՛ւտ-կո՛ւտ» իրենց կտուցներով շարունակ փորում էին ծառի բույնը: 4. – Տո՛ շաշ ձիպո, էն հավը, որ հավ է, հենց ճտի կողքով անց է կենում, արծիվ է դառնում: 5. – Փի՛ե՛, էս փսլնքոտի խելքին մտիկ ... Ուրեմն ես խո՞տ եմ ուտում: 6. Կարծես հարցիս որպես պատասխան՝ լսվեց երեխայի ուրախ կանչը. – Բիժո՛, բիժո՛, բիժո՛: 7. Հանկարծ վերն՝ պնդոցում, գոռոցի նման մի խուլ ծայն լսվեց:– Բուո՛ւ, բուո՛ւ: 8. Բրդոտի հետ հատուկ լեզվով էի խոսում, երբ ասում էի՝ «բո՛ւհ», նշանակում էր՝ կրակում եմ, հեռու՛ կանգնիր: Երբ ասում էի՝ «գե՛շ», գնում էր, ասում էի՝ «հոո՛շ»,– կանգնում էր, ասում էի՝ «հա՛յ-հավա՛ր», օգնության էր հասնում: Հանկարծ ներքևից ծայն լսեցի՝ «չը՛խկ-չը՛խկ-չը՛խկ»: 9. ... Ծլունգ-ծլինգ-ծլանգ, ծլանգ-ծլինգ-ծլունգ՝ պարանները ռիթմիկ քաշելուց հետո իրենց բարձր բներում երգում էին պղնձե զանգերը: 10. Մազութը վերջացել է, փայտե սմնին տխուր երգում է. «Ճլվիստ-ճլվիստ-ճլվիստ»: 11... Ես ջիրիդ եմ խաղում, նրանց վրա մահակով հարվածներ տալիս, որ մաքրվի՝ «շը՛րպ, շը՛րպ, շը՛րպ»:

(Վ. Անանյան)

326. Ա. Լրացնել աղյուսակը՝ բացատրելով ծայնարկությունների կազմությունը:

ԶԳԱՑԱԿԱՆ (ԲԱՑԱԿԱՆՉԱԿԱՆ)	ԿԱՄԱՅԻՆ (ԿՈՉԱԿԱՆ)	ՆՄԱՆԱԶԱՅՆԱԿԱՆ (ԲՆԱԶԱՅՆԱԿԱՆ)
վա՜շ-վո՜ւշ	քուչի՛-քուչի՛	շրը՞խկ

327. Գրել բացականչական ծայնարկություններ, որոնք արտահայտում են¹.

1. վիշտ, ցավ, տառապանք.
2. դժգոհություն, անբավականություն, բարկություն.
3. ծաղր, հեզմանք, արհամարհանք.
4. ափսոսանք, զղջում, կարեկցություն, ցավակցություն.
5. զգվանք, խորշանք, տհաճություն.
6. զարմանք, անսպասելիություն, անակնկալություն.
7. ուրախություն, հրճվանք, հաճույք, բավականություն, բավարարվածություն.
8. հիացմունք, զմայլանք.
9. սպառնալիք, սաստում, սրտնեղություն.
10. սարսափ, երկյուղ, վախ.
12. անտարբերություն, համակերպում, հուսահատություն.
13. հանդիմանություն, կշտամբանք.
14. երկմտություն, ներքին հարցում.
15. հետաքրքրասիրություն.
16. պարծանք ...

328. Ա. Որո՞նք են հետևյալ կենդանիների, առարկաների, բնության երևույթներին բնորոշ (կամ արծակած) ծայները: Ղրանցից գոյականներ ու բայեր կազմել:

ա. Կաքավի, շան, կատվի, ճնճղուկի, աքաղաղի, կոունկի, ագռավի, օծի, կաչաղակի, մեղվի, ճանճի, գայլի, արագիլի:

¹ Նկատի ունենալ, որ դրանք կարող են կրկնվել տարբեր շարքերում:

բ. Քամու, տերևների, չորացած տերևների, բքի ոռնոցի, կացնի հարվածի, բացվող դռան, փակվող դռան, զանգի, եկեղեցու զանգի:

Բ. Նմանաձայնություններն ինչո՞վ են նմանվում ծայնարկության մյուս տեսակներին և ինչո՞վ տարբերվում նրանցից:

329. Տրված ծայնարկություններով կազմել և՛ գոյականներ, և՛ բայեր (Օր.՝ սը՛վ-սը՛վ – սվսվոց և սվսվալ):

Գը՛վ-գը՛վ, թը՛խկ-թը՛խկ, շը՛խկ, չը՛խկ, չը՛խկ-չը՛խկ, խը՛շշ, խը՛շշ-խը՛շշ, տը՛զզ, տը՛զզ-տը՛զզ, կը՛ռ, կը՛ռ-կը՛ռ, գը՛րնգ, ճը՛ռռ, ճը՛ռռ-ճը՛ռռ, ծի՛վ-ծի՛վ, ծը՛լնգ, թը՛րխկ, բը՛զզ:

330. Դուրս գրել չթեքվող խոսքի մասերը:

Բնությանն ասես ծանծրացրել է սովորական բնավորությունների անվերջությունը: Նրան չէին բավարարում նույնիսկ բացառիկ հզոր ուղեղները: Ինչևիցե, բնությունը կամեցավ բոլոր տաղանդները միավորել սոսկ մեկ մարդու մեջ... Այդպիսին էր Լեոնարդո դա Վինչին: Ծո՞ւյլ է եղել ... Օրերով չի՞ նկարել...

– Օ՛, Ձերդ գերազանցություն, ինձ մնացել է նկարել միայն Հուդայի գլուխը, – պատասխանում է Լեոնարդոն Միլանի դուքսին: – Դրա համար էլ ես մինչև անգամ գնում եմ Բուրգենտո, որտեղ ապրում են ձեր քաղաքի բոլոր ստահակները և սրիկաները... Հենց որ գտնեմ հենց իմ ուզած դեմքը, մի օրում կավարտեմ աշխատանքը:

«Ավետիսի» չտեսնված դինամիկան, «Խորհրդավոր ընթրիքի» զարմանահրաշ ռիթմը և զգացմունքային շոյալությունը, «Մոնա Լիզայի» ժպիտի միստիկական խորհրդավորությունը Լեոնարդո-նկարչին պարզեցին համաշխարհային հռչակ, որը չմարեց չորս հարյուր տարիների ընթացքում: Բոլորը գիտեն նրա նկարները: Բայց ոչ բոլորը գիտեն, որ մեզ, դժբախտաբար, հասել են միայն պատառիկներ և ապշահար ժամանակակիցների հիասքանչ վկայությունները: Ասում են, որ իբրև թե նա միշտ կախման մեջ է եղել մեծագարմ մեկենասներից: Բարեբախտաբար ունեցել է հավատարիմ բարեկամներ: Դժբախտաբար ունեցել է նաև ոխերիմ թշնամիներ: Նույնիսկ այստեղ էլ ճակատագիրը մի հազվադեպ բացառություն է թույլ տվել. հանձարեղ Լեոնարդոն «միլանցի ջութակահարը» իր ժամանակի նշանավոր երաժիշտը, խնջույք-

ների և պարահանդեսների սիրահարը, իրոք, ուներ հանճարեղ թշնամիներ՝ Միքելանջելոներ... Նույնիսկ այսօր էլ, երբ հայտնվում ես Կլո Լյուսե դոյակում, չես կարող մեկ անգամ ևս չզարմանալ այս հանճարի գերբնական հզորությամբ, միայն մի մարդու մկանունքի ուժով... Մի՞թե հենց այստեղ չէ, որ հիշողությամբ ավարտել է «Մոնա Լիզան»՝ չպատկերացնելով անգամ իր այս կտավի անմեռ հռչակի մասին, որի առջև անգոր է լինելու ժամանակը: Մի՞թե... և մի՞թե զարմանալի չէր, որ մահվան շեմին նա Աստծուց ու մարդկանցից ներում էր աղերսում, որ իր կյանքում այդքան քիչ բան էր արել...

(Ըստ Յա. Գոլովանովի)

ՀԱՄԱՌՈՏԱԳ ՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

- ԱԲ – Ակսել Բակունց
- ԱԻ – Ավետիք Իսահակյան
- ԳԷ – Գևորգ Էմին
- ԳՆ – Գրիգոր Նարեկացի
- ԴԴ – Դերենիկ Դեմիրճյան
- ԴՎ – Դանիել Վարուժան
- ԵԶ – Եղիշե Չարենց
- թարգմ. – թարգմանական
- ԽԴ – Խաչիկ Դաշտենց
- ՀԹ – Հովհաննս Թումանյան
- ՀՀ – Հրաչյա Հովհաննիսյան
- ՀՇ – Հովհաննես Շիրազ
- ՀՍ – Համո Սահյան
- ՄԳ – Մուշեղ Գալշոյան
- ՄՆ – Միքայել Նալբանդյան
- ՄՍ – Մկրտիչ Սարգսյան
- ն. – նույն հեղինակի /նույնի/
- ՆԶ – Նաիրի Զարյան
- ՊՍ – Պարույր Սևակ
- ՌԴ – Ռազմիկ Դավոյան
- ՍԽ – Սամվել Խալաթյան
- ՍԿ – Սիլվա Կապուտիկյան
- ՎԴ – Վահագն Դավթյան
- ՎՏ – Վահան Տերյան
- ՎՓ – Վահրամ Փափազյան
- օր. – օրինակ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ԵՐԿՈՒ ԽՈՍՔ	3
ԶԵՎԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ	4
Խոսքի մասերի փոխանցում և փոխանունություն	4
ԳՈՅԱԿԱՆ ԱՆՈՒՆ	13
ԳՈՅԱԿԱՆԻ ԻՄԱՍՏԱՅԻՆ-ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԽՄԲԵՐԸ	13
ԳՈՅԱԿԱՆԻ ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԿԱՐԳԵՐԸ	17
ա) Գոյականի թվի քերականական կարգը	17
բ) Գոյականի հոլովի և հոլովման քերականական կարգը	20
գ) Անձի և իրի քերականական կարգը	45
դ) Առկայացման քերականական կարգը	49
ԱԾԱԿԱՆ ԱՆՈՒՆ	56
ԹՎԱԿԱՆ ԱՆՈՒՆ	66
ԴԵՐԱՆՈՒՆ	87
ԲԱՅ	106
ԲԱՅԻ ԿԱԶՄՈՒԹՅՈՒՆԸ	108
ԲԱՅԱՀԻՄՔԵՐ	115
ԲԱՅԻ ՍԵՌԻ ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԿԱՐԳԸ	123
ԲԱՅԻ ԱՆԴԵՄ ԶԵՎԵՐ	132
ԲԱՅԻ ԴԻՄԱԿՈՐ ԶԵՎԵՐ	150
ԲԱՅԻ ԵՂԱՆԱԿԻ, ԴԵՄՔԻ, ԹՎԻ, ԺԱՄԱՆԱԿԻ ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԿԱՐԳԵՐԸ	151
ԲԱՅԻ ԺԽՏԱԿԱՆ ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԿԱՐԳԸ	173
ԵՐԿՐՈՐԴԱԿԱՆ ԲԱՂԱԴՐՅԱԼ ԺԱՄԱՆԱԿԱԶԵՎԵՐ	179
ԱՆԿԱՆՈՆ ԵՎ ՊԱԿԱՍԱԿՈՐ ԲԱՅԵՐ	182

ՏԵՂԱՇԱՐԺԵՐ ԲԱՅԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ	188
ԱՄՓՈԹԻՉ ԿԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ	194
ՄԱԿԱՅ	208
ԿԱՊ	220
ՇԱՂԿԱՊ.....	231
ԿԵՐԱԲԵՐԱԿԱՆ	243
ՋԱՅՆԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆ	249
ՀԱՄԱՌՈՏԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ	253

Բ. ՆԵՐՍԻՍՅԱՆ, Զ. ԱՂԱԶԱՆՅԱՆ, Ռ. ՄԱՐԳԱՐՅԱՆ,
Ա. ՄՈՎՍԻՍՅԱՆ, Ռ. ՍԱՂԱԹԵԼՅԱՆ, Ա. ՏԵՐ-ՄԻՆԱՍՅԱՆ

ԺԱՄՆԱԿԱԿԻՑ ՀԱՅՈՑ ԼԵԶՎԻ
ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻ ԶԵՌՆԱՐԿ
(ԶԵՎԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ)

Հրատարակչական խմբագիր՝ *Լ. Վ. Ավետիսյան*

Պատվեր՝ 9: Տպաքանակ՝ 300:
Գինը՝ պայմանագրային:

«Նաիրի» հրատարակչություն» ՓԲԸ
Երևան-9, Տեղյան 91